

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ ФІЛОЛОГІЇ

В. Ф. Дороз

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ

Навчальний посібник
для студентів вищих навчальних закладів

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів*

Київ
«Центр учбової літератури»
2008

ББК 74я73
Д 69
УДК 372.8(075.8)

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(Лист № 1.4/18-Г-361 від 08.02.2008)*

Рецензенти:

Білоусенко П.І. – доктор філологічних наук, професор Запорізького національного університету;

Гудзик І.П. – доктор педагогічних наук, завідувач лабораторії російської мови та мов інших національних меншин Інституту педагогіки АПН України;

Мацько Л.І. – дійсний член АПН України, доктор філологічних наук, професор Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова;

Паламар Л.М. – доктор педагогічних наук, професор Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Дороз В. Ф.

Д 69 Методика навчання української мови в загальноосвітніх закладах: Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 386 с.

ISBN 978-966-364-373-1

Навчальний посібник спрямований на допомогу викладачам методики та студентам-філологам вищих навчальних закладів в організації вивчення навчальних дисциплін: «Методика навчання української мови» та «Шкільний курс української мови».

У посібнику подано навчальні програми (загальні положення; розподіл навчального часу за модулями; зміст лекційного курсу, практичних і лабораторних занять; теми, винесені на самостійне опрацювання; систему семестрового контролю й оцінювання теоретичної та практичної підготовки бакалаврів), програму та методичні рекомендації щодо організації педагогічної практики, методичні рекомендації щодо написання курсової роботи, програму державного екзамену.

Для викладачів вищих навчальних закладів, керівників педагогічної практики, студентів філологічних факультетів.

ISBN 978-966-364-373-1

© Дороз В.Ф., 2008

© Центр учбової літератури, 2008

ЗМІСТ

Зміст	3
Передмова	5
1. Програма навчальної дисципліни «Методика навчання української мови»	10
1.1. Пояснювальна записка	10
1.2. Розподіл навчального часу за модулями	14
1.3. Зміст лекційного курсу	17
1.4. Тематика та зміст практичних занять	27
1.5. Тематика та зміст лабораторних занять	38
1.6. Зміст і форми самостійної роботи.....	67
1.7. Система контролю та оцінювання	74
1.8. Рекомендована література	83
2. Програма навчальної дисципліни «Шкільний курс української мови»	95
2.1. Пояснювальна записка	95
2.2. Розподіл навчального часу за модулями	102
2.3. Зміст лекційного курсу	106
2.4. Тематика та зміст практичних занять	112
2.5. Тематика та зміст лабораторних занять	133
2.6. Зміст і форми самостійної роботи.....	168
2.7. Система контролю та оцінювання	175
2.8. Рекомендована література	182
3. Педагогічна практика в системі професійної підготовки вчителя української мови	197
3.1. Організація педагогічної практики.....	197
3.2. Програма педагогічної практики	205

3.3. Методичні рекомендації щодо проходження педагогічної практики	218
3.4. Форми та методи контролю проходження педагогічної практики	220
3.5. Вимоги до звіту студентів про проходження педагогічної практики	221
3.6. Підведення підсумків педагогічної практики	223
3.7. Критерії оцінювання знань, умінь і навичок студентів-практикантів	223
3.8. Особливості організації педагогічної практики студентів-філологів заочної форми навчання	226
3.9. Методичні поради щодо підготовки та проведення уроків української мови	227
3.10. Інструкції щодо виконання окремих завдань педагогічної практики	245
4. Курсова робота з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах	256
4.1. Курсова робота з методики навчання української мови як самостійне навчально-наукове дослідження студента-філолога	258
4.2. Послідовність виконання курсової роботи	261
4.3. Підготовчий етап до написання курсової роботи	263
4.4. Зміст курсової роботи	270
4.5. Заключний етап у підготовці курсової роботи	273
4.6. Правила технічного оформлення курсової роботи	277
4.7. Захист курсової роботи з методики навчання української мови	280
4.8. Теми курсових робіт з методики навчання української мови	282
Програма державного екзамену з методики навчання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах	303
Додатки	337
Література	376

ПЕРЕДМОВА

Прогресивні тенденції розвитку суспільства, що супроводять розбудову України як незалежної європейської держави, диктують соціальне замовлення на всебічно розвинену, духовно багату, самодостатню особистість, людину з високим рівнем комунікативної компетентності, що передбачається Національною доктриною розвитку освіти України в XXI столітті та Стандартом мовної освіти.

В умовах відродження гуманітарної освіти в Україні, відтворення та зміцнення інтелектуального потенціалу нації чільне місце належить вивченню української мови (як рідної, як державної (другої)). Навчання рідної мови на сучасному етапі розвитку національної школи спрямоване насамперед на формування національно свідомої особистості, яка є носієм мови, володіє лінгвістичними знаннями та необхідним рівнем умінь і навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності. Маючи статус державної мови, вона є засобом міжособистісного й міжнаціонального спілкування, єднання громадян України в суспільно-історичну спільноту – український народ.

Учителям-словесникам відведена важлива роль – навчання учнів української мови, яке має бути спрямованим на формування мовної особистості. Засвоюючи мову, діти мають пам'ятати, що рівень розвитку рідної мови відображає рівень духовного розвитку нації: словник – це те, що нація знає про світ, а граматикика – це те, як вона про цей світ говорить.

Для учнів національних спільнот оволодіння державною мовою є важливою складовою соціально-культурної діяльності, що ставить за мету навчити розумінню нової культури (*міжкультурного взаєморозуміння*) та допомогти оволодіти *міжкуль-*

турною комунікацією, тобто вмінням спілкуватися з носіями іншої культури. Передбачається, що ці учні мають досягти визначеного чинною програмою рівня україномовної комунікативної компетенції, яка дозволяє їм стати учасниками міжкультурного спілкування в багатонаціональній державі.

Основою мовної політики в освітній сфері є приведення кількості шкіл з різними мовами навчання у відповідність до національного складу населення. Але це завдання можна розв'язати лише за умови, якщо всі навчальні заклади забезпечуватимуть високий рівень вільного володіння українською мовою як державною.

Отже, нова мотивація вивчення державної мови вимагає оновлення методики навчання української мови, диференційованого підходу до вивчення цієї дисципліни у вищих навчальних закладах.

Особливої уваги майбутніх вчителів української мови потребують школи, де навчаються учні національних спільнот. На сьогодні для таких шкіл розроблено зміст навчання, визначено єдиний стандарт навчання державної мови, але відсутня лінгводидактична концепція підготовки вчителів загальноосвітніх закладів для зазначених шкіл. Вирішення цієї проблеми конче необхідне для реалізації концепції педагогічної освіти, оскільки знання державної мови дає громадянам національних спільнот гарантію реалізувати всі права та свободи в межах України.

Зважаючи на те, що у школах з російською мовою викладання засвоєння української мови відбувається в білінгвальному середовищі, часто спостерігається досить низький рівень культури мовлення як вчителів, так і учнів. Виховання мовленнєвої культури тісно пов'язане з оволодінням мовними засобами в будь-якій мовленнєвій ситуації, умінням користуватися багатими ресурсами української мови, правильно й виразно висловлювати свої думки. Вагомим компонентом підвищення загальної культури та культури мовлення вчителів і учнів шкіл з українською і з рідною (російською, болгарською, польською тощо) мовами навчання є розвиток українського літературного нормованого мовлення, що впливає на виховання патріотизму, грома-

дянськості. З цією метою до курсу «Методика навчання української мови в загальноосвітніх закладах» введено теми, які розвивають у студентів-філологів професійно-комунікативні вміння та навички продукації тексту та навчального тексту як основної одиниці мовлення вчителя-словесника.

У навчальних програмах лінгводидактичну готовність майбутніх вчителів до навчання учнів державної мови визначено як сукупність наукових лінгводидактичних знань, сформованість професійно-мовленнєвих вмінь і навичок для володіння літературними нормами української мови у процесі спілкування; обізнаність з українськими національними традиціями та мовленнєвим етикетом, що обумовлюють ефективне вирішення навчально-виховних і мовленнєвих завдань у процесі викладання навчального предмета – української мови.

Компонентами лінгводидактичної готовності студентів для навчання учнів державної мови є:

1. Лінгвістична (мовна) компетенція з показниками:
  - знання про мову як систему;
  - знання функцій мовних одиниць і правил їх поєднання;
  - вміння здійснювати зіставний аналіз української та рідної мов на всіх її рівнях.
2. Мовленнєва компетенція з показниками:
  - вміння сприймати на слух і розуміти українське мовлення;
  - вміння вести діалог (діалогічне мовлення);
  - вміння конструювати монологічне мовлення.
3. Комунікативна компетенція з показниками:
  - знання норм культури спілкування українською мовою;
  - знання формул українського мовленнєвого етикету;
  - вміння спілкуватися українською мовою у різноманітних ситуаціях навчально-мовленнєвої діяльності з урахуванням соціальних норм поведінки.
4. Методична компетенція з показниками:
  - знання методики навчання української мови як рідної;
  - знання методики навчання української мови як державної (у школах, де навчаються учні національних спільнот);

- володіння діагностичними методиками виявлення рівня знань учнів української мови;
  - вміння застосовувати лінгвометодичні знання в роботі з учнями російської, болгарської, польської та ін. національностей.
5. Оцінно-регулятивна компетенція з показниками:
- навички взаємо- і самоконтролю у процесі навчання;
  - навички взаємо- і самооцінки мовлення;
  - вміння виправляти й коригувати мовлення.
6. Крос-культурна компетенція, що формується як синтез лінгвокультурної та міжкультурної компетенції з показниками:
- знання базових елементів культури (національних звичаїв, традицій, реалій тощо) країни, мовою якої здійснюється комунікація;
  - здатність виявляти у мові країнознавчу інформацію та користуватися нею з метою досягнення запланованої комунікативної мети;
  - уміння здійснювати міжкультурну комунікацію, яке передбачає знання лексичних одиниць з національно-культурним (етнокультурним) компонентом семантики та навички адекватного їх уживання в ситуаціях міжкультурного спілкування;
  - уміння використовувати фонові знання для досягнення взаєморозуміння в ситуаціях опосередкованого та безпосереднього міжкультурного спілкування;
  - вміння зіставляти традиції та звичаї українського й російського, болгарського, польського та ін. народів;
  - знання звичок, звичаїв, правил і законів спілкування певного соціуму, національно-лінгвокультурної спільноти, які формують індивідуальні та групові установки, мотивації, форми поведінки, зокрема комунікативної, невербальних компонентів (жести, міміка тощо), національно-культурних традицій, системи цінностей.

Посібник спрямований на допомогу викладачам методики та студентам-філологам вищих навчальних закладів в організації навчального курсу «Методика навчання української мови в загальноосвітніх закладах», до складу якого належать дисципліни: «Методика навчання української мови», «Шкіль-

ний курс української мови». Навчальні програми зазначених дисциплін мають на меті конкретизувати та доповнити теоретичні основи методики навчання української мови в школах як з українською мовою навчання, так і в тих, де навчаються учні національних спільнот, визначити зміст, форми опрацювання мовних ресурсів української мови, що сприятиме піднесенню рівня грамотності й компетентності учнів.

Навчальні програми дисциплін: «Методика навчання української мови» та «Шкільний курс української мови» містять опис загальних положень; розподіл навчального часу за модулями; зміст лекційного курсу, практичних і лабораторних занять; теми, винесені на самостійне опрацювання; систему семестрового контролю й оцінювання теоретичної та практичної підготовки студентів-філологів. Посібник пропонує програму та методичні рекомендації щодо організації педагогічної практики й методичні рекомендації до написання курсової роботи з шкільного курсу української мови з методикою навчання.

У бібліографічному списку навчального посібника вказано основну використану та рекомендовану літературу для поглибленого вивчення зазначених дисциплін. Важливою частиною пропонованого навчального посібника є додатки, що доповнюють, ілюструють основний текст.

Методичні рекомендації, пропоновані посібником не вичерпують усіх можливостей методики навчання державної мови в школах з багатонаціональним контингентом учнів, а лише орієнтують викладачів, студентів-філологів на цю роботу та доповнюють матеріал посібника теоретичними засадами та практичними матеріалами, які можна використати поряд з іншими матеріалами з методики навчання української мови.

1. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «МЕТОДИКА НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»

(для студентів спеціальності 6.020303

«Філологія. Українська мова та література»)

1.1. Пояснювальна записка

Навчальна дисципліна «Методика навчання української мови» належить до циклу професійно орієнтованих. **Мета дисципліни** – озброїти майбутнього вчителя української мови не тільки теорією цієї науки, а й найефективнішими формами організації навчального процесу, найдоцільнішими методами та прийомами навчання учнів на сучасному етапі розвитку загальноосвітніх закладів (з українською та російською мовами навчання).

Курс розраховано на 144 години (4 кредити), з яких 64 години відводиться на аудиторну (28 год. лекційних, 10 год. практичних, 26 год. лабораторних) і 80 годин на самостійну роботу.

Завдання вивчення дисципліни:

– підготовка майбутніх вчителів до педагогічної діяльності в умовах реформування сучасної школи, реалізації концепцій мовної освіти в Україні;

– формування у майбутніх вчителів національно свідомого ставлення до української мови як рідної і державної, розуміння її значення як предмета шкільного навчання та засобу вивчення інших предметів;

– забезпечення засвоєння студентами системи теоретичних знань і професійних умінь, які допоможуть їм формувати в учнів мовну та мовленнєву компетенції, виховувати свідомих громадян України;

– навчання співвідносити теоретичні знання з практичними потребами сучасної школи, втілювати нові методичні ідеї у

практику вивчення предмета, застосовувати педагогічні інновації;

– розвиток у студентів пізнавальних інтересів, прагнення, до удосконалення своєї професійної підготовки, уміння працювати з навчально-методичною літературою;

– формування в майбутніх учителів-словесників дослідницьких навичок, розвитку уміння здійснювати самостійні наукові пошуки й експериментальні дослідження.

– формування у студентів професійно-методичних вмінь.

Методичним орієнтиром у підготовці програми стали дослідження професора М.І.Пентиліук, викладені в «Методиці навчання української мови» (К., 2005). На її думку, зв'язки з іншими предметами пронизують усі види та форми навчальної діяльності, є органічною частиною всього навчального процесу та забезпечують систематичність у засвоєнні знань, умінь і навичок.

У теоретичному курсі передбачено висвітлення: загальних питань методики навчання української мови в середній загальноосвітній школі (методика української мови як наука і як навчальна дисципліна; завдання, зміст, принципи, методи, прийоми навчання мови; типологія уроків); методики вивчення стилістики й елементів риторики, найважливіших проблем методичної науки (індивідуалізація та диференціація навчання мови, проблемне й інтегроване навчання, блокове компонування програмового матеріалу з мови, комп'ютеризоване навчання мови, різноманітні типи уроків і форми проведення занять: аспекtnі уроки, уроки з розвитку зв'язного мовлення, нестандартні уроки тощо).

Теоретичний матеріал охоплює вузлові питання, пов'язані з навчанням української мови в національних школах: зміст і принципи побудови навчання мови, системний підхід до організації навчання, основні аспекти розвитку мовлення учнів, особливості роботи над текстом тощо.

Належна увага приділяється аналізу чинних програм, підручників, психологічних основ і загальнодидактичних принципів навчання мови. Загальнодидактичні та методичні принципи розкри-

ваються в їх конкретному застосуванні до вивчення української мови як до рідної і як другої.

Опрацьовуючи мовленневознавчі розділи (лінгвістика тексту, стилістика, риторика), присвячені методиці навчання української мови в загальноосвітніх школах насамперед розкривається значення їх вивчення в конкретному класі, визначається його місце та завдання, а потім розкривається суть методів і прийомів теоретичного та практичного вивчення кожного розділу й підрозділу, певної теми.

На практичних заняттях студенти знайомляться з основною методичною літературою – посібниками з окремих розділів програми, проблемами, що висвітлюються на сторінках методичних часописів.

З актуальних проблем лінгводидактики студенти можуть готувати реферати і виступати з повідомленнями. Це стосується насамперед тем, що виносяться на самостійне опрацювання, а потім обговорюються у формі колоквиумів, конференцій, дискусій тощо.

Лабораторні заняття передбачають участь студентів у педагогічному процесі. Мета цих занять – ознайомлення з різними видами діяльності вчителя-словесника. У ході лабораторних занять вони спостерігають за навчальним процесом, вчать аналізувати відвідані уроки та позакласну роботу з української мови, знайомляться з плануванням, складають плани-конспекти різних типів уроків, розробляють тренувальні завдання і вправи, визначають їх ефективність для формування мовленневих і правописних навичок, готують дидактичний матеріал відповідного виховного спрямування. Частина лабораторних занять підготовчого характеру проводиться в аудиторії, решта – безпосередньо у школі.

Під час педагогічної практики студенти вчать перевіряти письмові роботи учнів, оцінювати їх, обліковувати та класифікувати помилки, працювати над їх попередженням і виправленням.

Написання курсових робіт з методики привчає студентів до глибшого самостійного вивчення певної методичної теми, прове-

дення експериментальної роботи. Бажано, щоб поставлені в курсовій роботі завдання розв'язувалися на матеріалах шкільної практики з використанням доступних для студента методів дослідження – методичних спостережень, вивчення досвіду роботи тощо.

**Перелік дисциплін з визначенням розділів (тем),
засвоєння яких необхідне студентам для вивчення ме-
тодики навчання української мови**

Філософія. Забезпечує методологічні основи шкільного курсу української мови з методикою викладання, зокрема для методики є важливим такі положення філософської науки:

- зв'язок мови та свідомості, мови та мислення;
- філософська теорія пізнання, згідно з якою шлях до істини проходить етапи чуттєвого та раціонального пізнання й завершується на практиці.

Лінгвістика. Використовуються дані мовознавчих наук (фонетики, фонології, графіки, орфографії, лексикології, морфології, синтаксису тощо).

Психологія (загальна психологія, вікова психологія, педагогічна психологія, психологія мовлення, психологія спілкування тощо):

- закономірності психічної діяльності людини, що є основою розуміння тих психічних процесів, які відбуваються під час оволодіння мовленням;

- формування психічних процесів пам'яті, уяви, почуттів і психічних якостей особистості; вікові особливості учнів;

- розвиток психіки людини у процесі виховання та навчання; проблеми управління засвоєнням знань, формуванням вмінь і навичок; психологічні фактори, що зумовлюють успішність навчання, стосунки між учнем і вчителем, індивідуально-психологічні характеристики школярів; мотивація діяльності учнів у процесі оволодіння мовленнєвою діяльністю;

- процес володіння та оволодіння мовленням, взаємозв'язок зовнішнього та внутрішнього мовлення, якості вербальної пам'яті, закономірності усного й писемного мовлення;

–види і засоби спілкування.

Дидактика:

–використання дидактичних принципів у методиці навчання української мови;

–використання методів, прийомів і засобів навчання;

–організація активної діяльності учнів у засвоєнні нових знань й оволодінні вміннями, управління навчально-виховним процесом, стимулювання активності учнів, залучення школярів до планування своєї навчальної діяльності, саморегулювання навчання.

1.2. Розподіл навчального часу за модулями

№ модуля в V семестрі	Назва модуля	Кількість годин			
		Лекції	Практ. роб.	Лаб.роб	Самост. робота
<u>Заліковий кредит 1. Загальні питання методики навчання української мови</u>		8	4	6	22
ЗМ 1.1.	Організація навчального процесу з методики української мови. Особливості організації занять з української мови в загальноосвітніх навчальних закладах.	4	2	2	12
	<i>T1. Методика навчання української мови як наука і навчальна дисципліна.</i>	2			4
	<i>T2. Українська мова як навчальний предмет у школі. Кроскультурне навчання української мови учнів-полілінгвів.</i>	2	2		4
	<i>T3. Програми та підручники з української мови.</i>			2	4

ЗМ 1.2.	Технологія навчання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах.	4	2	4	10
	<i>Т1. Методи і прийоми навчання української мови. Засоби активізації навчальної діяльності на уроках української мови.</i>	2	2		4
	<i>Т2. Типи уроків української мови, їх структура та методика проведення.</i>	2		2	4
	<i>Т3. Упровадження інноваційних технологій на уроках мови</i>			2	2
Заліковий кредит 2. Мовленнєво-навчі дисципліни як лінгвістична основа розвитку мовлення учнів		8	-	8	24
ЗМ 2.1.	Лінгвістика тексту в шкільному курсі української мови.	2		4	16
	<i>Т1. Навчання української мови та мовлення на основі тексту.</i>	2		2	8
	<i>Т2. Методика аналізу тексту на уроках української мови.</i>			2	8
ЗМ 2.2.	Стилістика та риторика у формуванні комунікативної особистості.	6		4	8
	<i>Т1. Функціонально-стилістичний підхід до вивчення мовних явищ. Наукові засади вивчення стилістики у школі.</i>	2			4
	<i>Т2. Методика ознайомлення учнів із стилями мовлення, формування стилістичних умінь і навичок.</i>	2		2	4

	<i>Т3. Елементи риторики в 5-9 класах та методика їх опрацювання.</i>	2		2	
Заліковий кредит 3. Методика розвитку мовлення учнів у загальноосвітніх навчальних закладах		8	4	8	22
ЗМ 3.1.	Розвиток усного мовлення учнів на уроках української мови.	4	2	2	10
	<i>Т1. Види і зміст роботи з розвитку зв'язного усного мовлення та його місце в системі мовної підготовки учнів.</i>	2	2		4
	<i>Т2. Методика розвитку навичок зв'язного усного літературного мовлення.</i>	2		2	6
ЗМ 3.2.	Розвиток писемного мовлення учнів на уроках української мови.	4	2	6	12
	<i>Т1. Основні напрями та принципи роботи над зв'язним писемним мовленням. Методика роботи над писемним висловлюванням.</i>	2	2		4
	<i>Т2. Написання переказів і творів.</i>	2		4	4
	<i>Т3. Шляхи попередження та виправлення мовних і мовленнєвих помилок у письмових роботах учнів.</i>			2	4
Заліковий кредит 4. Позакласна та факультативна робота з української мови. Методична робота вчителя-словесника		4	2	4	12

ЗМ 4.1.	Позакласна робота та факультативні заняття з української мови	2		4	4
	<i>T1. Роль, місце та зміст позакласної роботи з української мови у школах.</i>	2		2	2
	<i>T2. Факультативні та спеціальні курси з української мови.</i>			2	2
ЗМ 4.2.	Науково-дослідницька робота старшокласників.	2	2	-	8
	<i>T1. Наукова робота учнів, її організаційно-педагогічне забезпечення і підтримка. Науково-дослідницька робота старшокласників.</i>	2			4
	<i>T2. Методична робота вчителя-словесника.</i>		2		4
	Разом:	28	10	26	80
		год.	год.	год.	год.

1.3. Зміст лекційного курсу

1. Загальні питання методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах

1.1. Методика української мови як наука та навчальна дисципліна

Предмет і завдання курсу. Значення методики для організації навчання української мови у школах з українською й російською мовами навчання. Концепції мовної освіти та їх роль у її стандартизації.

Зв'язок методики навчання української мови з суміжними дисциплінами: філософією, мовознавством, педагогікою, психологією, етнопедагогікою, етнопсихологією.

Системний підхід до вивчення мовних явищ і відтворення його в методиці навчання державної мови.

Передовий досвід і використання методичної спадщини минулого, дані наукових досліджень у галузі методики навчання мови, мовознавства, педагогіки, психології.

Методи наукового дослідження: вивчення літератури з методики навчання мови та суміжних дисциплін, спостереження за навчально-виховним процесом, вивчення й узагальнення передового досвіду, педагогічний експеримент тощо. Застосування статистичних методів обробки одержаних результатів.

Зміст і будова курсу методики навчання української мови. Короткий огляд історії розвитку методики навчання української мови як рідної і як другої.

1.2. Українська мова як навчальна дисципліна в загально-освітній школі

Значення шкільного курсу української мови та його місце серед інших навчальних дисциплін. Освітньо-виховні цілі та завдання вивчення української мови в школах з українською та рідною мовами навчання. Рідна мова – основа духовного та інтелектуального розвитку особистості. Державна мова – засіб консолідації громадян України.

Зміст і принципи побудови шкільних курсів: «Рідна мова» (у школах з українською мовою навчання) та «Українська мова» (у школах з російською мовою навчання). Варіативність структури та змісту шкільного курсу мови. Основні аспекти навчання української мови. Функціонально-комунікативне спрямування у навчанні мови. Пізнавально-практична спрямованість навчання української мови.

Розвиток національної самосвідомості учнів, формування в них мовної і мовленнєвої компетенції. Значення мови в культурному та мовленнєвому розвитку особистості.

Крос-культурна компетенція особистості – ознака соціалізації громадян України. Принципи, методи прийоми та засоби крос-культурного навчання української мови учнів-полілінгвів.

Формування критичного мислення учнів-полілінгвів у процесі крос-культурного навчання державної мови.

1.3. Програми та підручники з української мови

Короткий огляд програм і підручників з української мови для шкіл з українською і російською мовами навчання. Причини переходу школи на нові навчальні плани та програми.

Принципи побудови й зміст чинних програм з української мови для 1-4 і 5-12 класів. Змістові лінії програми, їх суть і принципи реалізації. Особливості програм для шкіл нового типу, професійно-технічних училищ, коледжів, ліцеїв тощо.

Принципи побудови підручників з української мови для шкіл з українською і рідною мовами навчання. Навчальні посібники, методичні рекомендації з української мови.

Вивчення програмового матеріалу з мови укрупненими частинами (блоками). Міжпредметні зв'язки у шкільному курсі української мови. Вивчення предмета «Українська мова» у школах з національною мовою навчання у зв'язку з рідною мовою, літературою. Роль учителя в реалізації мети та завдань шкільного курсу української мови (у школах з українською та рідною мовами навчання).

1.4. Психологічні та дидактичні засади навчання української мови

Психологічна наука про шляхи засвоєння знань, умінь і навичок української мови. Мовна особистість і шляхи її розвитку. Концепція тривірневої мовної особистості (за Ю.Карауловим). Вербально-семантичні, когнітивні, прагматичні уміння мовної особистості.

Формування україномовної комунікативної компетенції учнів-полілінгвів. Психолінгвістичні особливості формування мовленнєвих умінь в умовах багатомовності. Інтерференція – негативний результат неусвідомленого перенесення попереднього лінгвістичного досвіду, що є гальмуючим впливом рідної мови на ту, що вивчається як друга. Транспозиція – позитивне перенесення знань з рідної мови на ту, яка вивчається як друга.

Психологічні передумови успішного засвоєння мовного матеріалу. Інтенсифікація навчального процесу і розвиток пізнавальних здібностей учнів у процесі вивчення мови (уваги, пам'яті, мислення, дару слова, мовної інтуїції тощо). Психолінгвістичні основи мовленнєвої діяльності й формування комунікативних умінь.

Психолого-педагогічні принципи формування позитивної мотивації до вивчення української мови.

Дидактичні засади навчання. Закономірності засвоєння української мови в школах з українською і російською мовами навчання. Застосування загальнодидактичних принципів у процесі навчання української мови. Питання про власне методичні принципи навчання мови та розвитку мовлення.

1.5. Методи, прийоми та засоби навчання української мови

Теоретичне осмислення методів і прийомів навчання української мови в школах з українською та російською мовами викладання. Різні підходи до класифікації методів навчання: за джерелом знань, характером пізнавальної діяльності учнів, характером навчального матеріалу тощо. Залежність вибору методів і прийомів навчання від специфіки навчального матеріалу, підготовки учнів до його сприйняття та засвоєння.

Характеристика основних методів навчання мови: зв'язного викладу вчителя, бесіди, спостереження й аналізу мовних явищ, роботи з підручником, методу вправ, методу зіставлення мовних явищ.

Проблемне навчання: способи створення проблемних ситуацій, постановка проблемних питань, керування пізнавальною діяльністю учнів. Методи проблемного навчання: інформаційно-рецептивний, стимулюючо-пошуковий, спонукально-репродуктивний, спонукально-пошуковий.

Програмування. Алгоритмізація та комп'ютеризація на уроках української мови.

Засоби навчання мови. Дидактичний матеріал для занять з української мови та вимоги до нього. Наочність і технічні засоби навчання, їх види та методика використання. Методика складання опорних таблиць, схем.

1.6. Типи уроків української мови, їх структура та методика проведення

Урок як основна форма організації навчання. Основні вимоги до уроку української мови на сучасному етапі.

Мета та зміст уроку: правильне співвідношення між теорією і практикою на уроці мови, організація навчальної діяльності учнів, значення системи завдань і вправ для вироблення комунікативних умінь; виховна спрямованість уроків.

Проблема типології уроків: загальнодидактична типологія і типи уроків з мови з урахуванням специфіки предмета. Типи уроків за метою проведення. Особливості уроків другої мови.

Структура уроку мови, основні її компоненти. Методичні вимоги до окремих компонентів уроків різних типів: повідомлення теми та мети уроку, мотивація навчальних завдань, перевірка вивченого, актуалізація опорних знань, умінь і навичок учнів, вивчення нового матеріалу, закріплення вивченого, підбиття підсумків уроку, домашнє завдання.

Особливості технології основних типів уроків: уроку вивчення нового матеріалу, уроку закріплення знань, умінь і навичок; уроку перевірки й обліку набутих знань і вмій; уроку аналізу контрольних робіт; уроку узагальнення і систематизації; уроку повторення теми, розділу; уроків розвитку зв'язного мовлення; нестандартні форми проведення уроку. Модульна система уроків, її значення для вивчення теми (розділу). Аналіз уроку української мови. Планування програмового матеріалу з української мови.

Специфіка змісту уроків української мови у школах з російською (національною) мовою навчання.

1.7. Сучасна шкільна мовна освіта: інноваційні аспекти

Оновлення сучасної шкільної мовної освіти. Нові підходи до трансформації змісту шкільної мовної освіти. Компетентісний підхід до навчання української мови в школі. Шкільна мовна освіта: від загальних орієнтирів до стандартів.

Інноваційні системи навчання української мови: загальна характеристика традиційної та інноваційних систем навчання;

проектна система навчання; інтегрована система навчання; навчання у співробітництві.

Технології навчання мови: технології повного засвоєння навчального матеріалу; технології розвивального навчання; модульно-розвивальна технологія навчання.

Моделі навчання української мови: модель навчання у грі; модель навчання у дискусії; сугестопедична модель навчання.

2. Мовленнєвознавчі дисципліни як лінгвістична основа розвитку мовлення учнів

2.1. Лінгвістика тексту в шкільному курсі української мови

Текст як лінгвістичне поняття. Роль тексту у формуванні мовної і мовленнєвої компетенції учнів. Дидактичні можливості тексту.

Методика формування поняття про типи мовлення і типологічну структуру тексту.

Мовний аналіз тексту в шкільному курсі української мови. Критерії добору художньої словесності для мовного аналізу. Характеристика вправ для аналізу тексту. Умови успішного проведення мовного аналізу тексту на уроках української мови.

2.2. Стилїстика у формуванні комунікативної особистості

Завдання, зміст і місце роботи зі стилїстики у 5-12-х класах. Наукові засади методики вивчення стилїстики у школі.

Методика ознайомлення учнів із стилями мовлення, стилїстичними ресурсами лексики, фразеології, морфології, синтаксису, формування стилїстичних умінь і навичок. Функціонально-стилїстичний підхід до вивчення мовних явищ.

Принципи, методи та прийоми вивчення стилїстики в загальноосвітніх навчальних закладах.

Методика написання різних жанрів публіцистики. Методика написання різних видів ділових паперів.

Стилїстичний аналіз тексту. Розвиток стилїстичних умінь і навичок на основі аналізу тексту.

Систематизація й узагальнення знань зі стилістики у старших класах. Стилiстична основа мовленнєвих помилок.

2.3. Риторика на уроках української мови

Мета й завдання навчання риторики в загальноосвітній школі. Основні етапи (1-4 кл.; 5-6 кл.; 7-9 кл.; 10-12 кл.) навчання риторики. Наукові засади методики вивчення риторики у школі. Зв'язок риторики з іншими науками. Лексико-фразеологічний матеріал, граматичні засоби, питання мовної культури та стилістики, текстотворчі проблеми – складники, що забезпечують становлення риторичної культури учнів.

Основні напрями формування риторичних умінь і навичок (теоретичні основи риторики, практична риторика). Шляхи формування риторичних умінь і навичок (формування риторичного мислення учнів; формування практичних умінь і навичок роботи з текстом; ознайомлення з історією риторики, засвоєння понять, термінів, законів, закономірностей розвитку риторики як науки; читання, аудіювання, риторичний аналіз зразків тексту, визначення жанрових особливостей тексту, врахування мовного оформлення і комунікативного завдання висловлювання; вивчення практичних засобів риторики, правил, прийомів, моделей, фігур, типів мовлення, видів зв'язку, тропів; створення учнями власних висловлювань; вільна творчість, саморозкриття особистості).

Форми навчання риторики (практикум, дискусія, диспут, ділова гра, брейн-ринг, прес-конференція). Методи (тренувальні вправи, ситуативні вправи, рольові ігри, бесіда, виступ, промова), прийоми (спостереження над мовленнєвою поведінкою, самоконтроль текстів, самокорекція текстів, редагування текстів, створення текстів, конструювання запитань, аналітичне читання, виразне читання, аналіз ключових слів, що висловлюють основну думку текстів, добір заголовків до текстів) і засоби навчання риторики. Формування риторичних умінь і навичок.

Шляхи попередження та виправлення риторичних помилок у мовленні учнів.

3. *Методика розвитку мовлення учнів у загальноосвітніх закладах*

3.1. *Формування мовленнєвої компетенції учнів*

Зв'язне мовлення як методичне поняття. Значення і завдання роботи з розвитку вмінь і навичок усного та писемного мовлення. Місце занять із розвитку мовлення у шкільному курсі мови.

Питання розвитку мовлення в історії методичної науки.

Основні принципи методики розвитку мовлення: єдність розвитку мовлення і мислення, взаємозв'язок розвитку усного та писемного мовлення, зв'язок розвитку мовлення з вивченням граматики, орфографії, пунктуації та української літератури.

3.2. *Розвиток усного мовлення учнів*

Розвиток усного мовлення учнів і його місце у системі мовної підготовки. Основні принципи навчання школярів усного мовлення.

Види та зміст роботи з розвитку зв'язного усного мовлення, його місце в системі мовної підготовки учнів.

Усне спілкування – говоріння (продуктивний вид мовленнєвої діяльності), аудіювання (репродуктивний вид мовленнєвої діяльності). Формування нормованої літературної вимови. Розвиток мовного слуху школярів.

Методика розвитку навичок зв'язного усного літературного мовлення. Урок – основна форма виховання культури живого слова. Типи та структура уроків зв'язного усного літературного мовлення.

Наочні й технічні засоби з розвитку усного мовлення, методика їх застосування.

3.3. *Розвиток писемного мовлення учнів*

Основні напрями та принципи роботи над зв'язним писемним мовленням учнів. Письмове спілкування (те, що вимагає спеціальних мовних умінь) – читання (репродуктивний вид мовленнєвої діяльності), письмо (продуктивний вид мовленнєвої діяльності).

Методика роботи над писемним висловлюванням. Види робіт з розвитку писемного мовлення, їх значення й методика проведення: робота над текстом, тема та основна думка тексту, смислова, граматична, структурна й інтонаційна цілість тексту, способи зв'язку речень у тексті (ланцюжковий і паралельний), композиційно-структурні особливості тексту, абзац; методика роботи над переказами (докладними, стислими, вибірковими, переказами-перекладами, творчими); формування комунікативних умінь школярів у процесі роботи над творами (уміння визначати головну думку твору, скласти план, працювати над мовним оформленням твору, редагувати написане); робота над творами різних видів і стилів (твори-розповіді, твори-описи, твори-роздуми). Методика написання замітки-інформації, статті-наряду до газети та різних видів ділових паперів (адреса, лист, оголошення, розписка, доручення, заява, протокол, звіт, автобіографія тощо). Методика формування в учнів навичок різних видів читання у процесі вивчення шкільного курсу мови.

Наочні й технічні засоби з розвитку писемного мовлення, методика їх застосування.

Перевірка творчих робіт. Прийоми виправлення, обліку і класифікації помилок. Критерії та норми оцінювання. Робота над мовними та мовленнєвими помилками.

4. Позакласна та факультативна робота з української мови

4.1. Позакласна робота з української мови

Значення, місце, завдання позакласної роботи з української мови. Принципи організації позакласної роботи. Взаємозв'язок позакласної роботи з класними заняттями. Зміст позакласної роботи.

Основні форми позакласної роботи: заняття мовного гуртка, проведення мовних тижнів, тематичних вечорів, читацьких конференцій, дитячих ранків на мовні теми, підготовка та випуск стіннівок, виготовлення альбомів, журналів, наочних посібників, підготовка повідомлень і доповідей, підготовка виступів

по радіо, екскурсії в редакцію, друкарні та інші місця, пов'язані з роботою над удосконаленням усного та писемного мовлення; виставки, мовні ігри, вікторини, конкурси, олімпіади. Конкурс імені Петра Яцика.

Елементи наукового дослідження у позакласній роботі. Форми координації науково-дослідної роботи учнів з української мови: наукові товариства учнів; наукові гуртки, клуби, семінари, тренінги.

Методологічна, інформаційна та матеріально-технічна підтримка науково-дослідницької роботи. Форми організації та проведення науково-практичної роботи з української мови в загальноосвітніх навчальних закладах: наукові екскурсії як пасивна форма науково-практичної роботи; наукова практика, дослідницькі та пошукові експедиції; виїзні наукові школи.

Психолого-педагогічна підтримка учнів, що виявили бажання займатися науковою роботою з української мови. Конкурентні форми учнівської взаємодії. Співробітництво із закладами науки та вищої освіти. Робота у Малій академії наук .

4.2. Факультативні заняття з української мови

Факультативи з української мови як засіб здійснення диференційованого навчання, підвищення теоретичного та практичного рівня підготовки учнів з української мови, розвитку та поглиблення інтересу до вивчення української мови. Мета й завдання факультативних занять з української мови, їх місце у навчально-виховному процесі. Роль факультативних занять у формуванні в учнів умінь самоосвіти.

Особливості організації й планування роботи факультативних груп, зв'язок з основним курсом. Специфіка роботи на факультативних заняттях.

Програми факультативних курсів з української мови.

Шкільний кабінет української мови – осередок позакласної роботи.

5. Методична робота вчителя-словесника

Удосконалення методичної майстерності вчителя-словесника. Основні шляхи збагачення знань і підвищення професійної кваліфікації учителів-словесників. Вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду.

Зміст і форми роботи методичного об'єднання вчителів української мови. Роль методичних кабінетів, шкільних кабінетів української мови в удосконаленні роботи учителів-словесників. Значення науково-методичних конференцій в удосконаленні професійної кваліфікації учителів української мови.

1.4. Тематика та зміст практичних занять

Практичне заняття №1

Тема. Українська мова як навчальний предмет у школах з українською або національною мовами навчання. Крос-культурне навчання української мови учнів

Зміст

1. Місце української мови як освітньої галузі в структурі освіти в Україні.
2. Мовна особистість – наслідок реалізації мовної освіти.
3. Рідна мова як основа інтелектуального та духовного розвитку особистості.
4. Крос-культурна компетенція мовної особистості – ознака соціалізації громадян України.
5. Формування творчого критичного мислення учнів у процесі крос-культурного навчання української мови – вимога сьогодення.

Література

1. Гудзик І.П. Проблеми мовної освіти в Україні. // Рідні джерела. – 2002. – № 4. – С. 4-8.
2. Єрмаков І., Погоріла І. Феномен компетентісно спрямованої освіти // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2005. – № 9-10. – Режим доступу:

<http://pld.org.ua/index.php?go=Pages&in=view&id=213>. – Заголовок з екрану.

3. Мацько Л. Аспекти мовної особистості у перспективі педагогічного дискурсу // Дивослово. – 2006. – № 7. – С. 2-4.
4. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / Колектив авторів за редакцією М.І.Пентилюк: М.І.Пентилюк, С.О.Караман, О.В.Караман, О.М.Горошкіна, З.П.Бакум, М.М.Барахтян, І.В.Гайдаєнко, А.Г.Галетова, Т.В.Коршун, А.В.Нікітіна, Т.Г.Окуневич, О.М.Решетилова. – К.: Ленвіт, 2004. – 400с.
5. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті // Держава і освіта. – № 29. – 18 липня 2001 р. – С.4-6.
6. Пентилюк М.І. Наукові засади комунікативного спрямування у навчанні української мови // Українська мова і література в школі. – 1999. – №3. – С.8-10.
7. Регушевський Є. До розуміння поняття «рідна мова»// Дивослово. – 2001. – №10. – С. 17-19.
8. Скуратівський Л. До лінгводидактики, зорієнтованої на формування духовної мовної особистості // Дивослово. – 1997. – № 9. – С.52-53.
9. Скуратівський Л.В. Концепція мовної освіти 12-річної школи // Дивослово. – 2002. – № 8. – С. 59-65.
10. Фомування критичного мислення учнів на уроках мови: Монографія // Колектив авторів за заг. ред. В.Ф.Дороз: В.Ф.Дороз, Л.Я.Романова, О.Б.Ярова, В.А.Нищета, Г.А.Удовиченко. – К.: Освіта України. – 2008. – С. 23-68.

Запитання і завдання

1. Чому українській мові відведено чільне місце у системі освітніх галузей стандарту освіти в Україні?
2. З якими освітніми галузями найтісніше пов'язана українська мова, чим це можна пояснити?
3. Розкрийте зміст поняття «мовна особистість»?
4. Чому рідна мова є основою формування особистості?
5. Проаналізуйте основні аспекти навчання української мови і доведіть, чому М.І.Пентилюк виділяє комунікативний аспект як найголовніший і як це відображено в змісті чинної програми з української мови для 5-12 класів.

Методичні рекомендації

Готуючись до практичного заняття, необхідно опрацювати рекомендовану літературу, осмислити процеси, що відбуваються в мовній освіті в Україні та чітко визначити в них своє місце.

Важливо під час опрацювання матеріалу зрозуміти, чому мовленнєву діяльність покладено в основу навчання української мови, які психічні процеси відбуваються під час засвоєння мови і як діють механізми породження мовлення. Особливої уваги потребують такі питання, як мотиви навчальної діяльності та формування мовних і мовленнєвих умінь, що забезпечують відповідні компетенції учнів – мовну, мовленнєву, комунікативну, соціокультурну, крос-культурну.

Практичне заняття №2

Тема. Загальнодидактичні, власне методичні принципи, методи та прийоми навчання української мови в школах з українською і національною мовами навчання.

Зміст

1. Поняття про загальнодидактичні, власне методичні принципи навчання української мови як рідної і як другої.
2. Поняття про методи та прийоми навчання української мови.
3. Класифікація методів навчання мови.
4. Характеристика методів навчання української мови як рідної і як другої.
5. Дидактичні вимоги до вибору методів навчання для реалізації освітньо-виховних завдань уроку української мови (як рідної і як другої).

Література

1. Активні методи навчання. – Режим доступу: <http://users.kpi.kharkov.ua/lre/bde/ukr/pedde/active.htm>. – Заголовок з екрану.
2. Безвушко П. Алгоритми на уроках мови // Українська мова і література у школі. – 1990. – № 9.

3. Білоговський Б. Кодові схеми на уроках української мови // Українська мова і література у школі. – 1992. – №11-12.
4. Морзе Н. Метод навчальних проєктів ... // Вісник програм шкільних обмінів. – Режим доступу: <http://visnyk.iatp.org.ua/print;498/>. – Заголовок з екрану.
5. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / Колектив авторів за редакцією М.І.Пентилюк: М.І.Пентилюк, С.О.Караман, О.В.Караман, О.М.Горошкіна, З.П.Бакум, М.М.Барахтян, І.В.Гайдаєнко, А.Г.Галетова, Т.В.Коршун, А.В.Нікітіна, Т.Г.Окуневич, О.М.Решетилова. – К.: Ленвіт, 2004. – 400с.
6. Плиско К.М. Принципи, методи і форми навчання української мови – Х., 1995.
7. Хорошковська О.Н. Методи навчання української мови як другої // Рідні джерела. – 2000. – № 3. С. 13-21.

Запитання і завдання

1. Які загальнодидактичні принципи є провідними в навчанні мови?
2. Як ви розумієте залежність навчання мови від єдності лінгвістичного та літературознавчого підходів до слова?
3. Чим можна пояснити функціонування різних класифікацій методів навчання мови?
4. Чим зумовлюється вибір того чи іншого методу, прийому навчання мови?
5. Коли доцільно застосовувати метод розповіді? Бесіди? Спостереження учнів над мовою?
6. Чому на сьогодні є актуальним метод роботи з підручником?
7. У чому суть методу зв'язного викладу вчителя? Коли і з якою метою доцільно його використати? Які основні вимоги до слова вчителя на уроці?
8. Чому у лінгводидактиці останнім часом перевага надається активним методам навчання, зокрема проблемним?
7. Які прийоми допомагають активізувати сприйняття матеріалу учнями у процесі розповіді вчителя?

8. Які методи та прийоми забезпечують реалізацію міжпредметних зв'язків у навчанні мови?

9. Поміркуйте, які методи доцільно застосовувати, коли: 1) зміст навчального матеріалу потребує осмислення зв'язків між мовними явищами; 2) рівень сформованості знань, умінь і навичок учнів високий; 3) навчальний матеріал не є принципово новим для учнів; 4) зміст мовного матеріалу потребує роботи з довідковою літературою. Які прийоми найдоцільніше застосувати в структурі визначених вами методів відповідно до чотирьох ситуацій?

Методичні рекомендації

Готуючись до заняття, проаналізуйте необхідність дотримання загальнодидактичних і власне методичних принципів у навчанні української мови.

Прагніть усвідомити, що методи навчання мови об'єднують в одне ціле діяльність учителя й учнів, спрямовану на завоювання мовних знань, формування відповідних умінь і навичок, організацію пізнавальної діяльності учнів. Важливо запам'ятати основні функції навчання, які кожен метод повинен реалізувати. Зробіть спробу проаналізувати та зіставити усі класифікації для створення цілісного уявлення про комплекс методів навчання української мови. Опрацьовуючи сутнісні характеристики методів, визначте структурні елементи кожного з них, а також спрогнозуйте дидактичні умови найбільш ефективного їх застосування у контексті відповідних тем програми.

Практичне заняття №3

Тема. Методика розвитку навичок усного літературного мовлення учнів у школах з українською і національною мовами навчання.

Зміст

1. Види та зміст роботи з розвитку зв'язного усного мовлення, його місце в системі мовної підготовки учнів.

2. Усне спілкування – говоріння (продуктивний вид мовленнєвої діяльності), аудіювання (репродуктивний вид мовленнєвої діяльності).
3. Формування нормованої літературної вимови. Розвиток мовного слуху школярів.
4. Методика розвитку навичок зв'язного усного літературного мовлення.

Література

1. Бондаренко Н.В. та ін. Українська мова: Програма для 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою навчання / Н.В.Бондаренко, О.М.Біляєв, Л.М.Паламар, В.Л.Кононенко. – Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2005. – 152 с.
2. Гудзик І.П. Аудіювання українською мовою. / Посібник для вчителів початкових класів. К.: «Педагогічна думка». – 2003. – 144с.
3. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / Колектив авторів за редакцією М.І.Пентилюк: М.І.Пентилюк, С.О.Караман, О.В.Караман, О.М.Горошкіна, З.П.Бакум, М.М.Барахтян, І.В.Гайдаєнко, А.Г.Галетова, Т.В.Коршун, А.В.Нікітіна, Т.Г.Окуневич, О.М.Решетилова. – К.: Ленвіт, 2004. – 400с.
4. Омельчук С. Основа мовлення – діалог // Укр. мова в школах, ліцеях, гімназіях. – 2002. – №3. – С.31–38.
5. Палихата Е. Лінгвістичні особливості діалогічного мовлення. // Дивослово. – 1995. – №3. – С. 29–31.
6. Синиця І.О. Психологія усного мовлення учнів 4-8 класів. – К.: Рад. школа, 1974. – 206с.
7. Скуратівський Л.В. та ін. Рідна (українська) мова: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Л.В.Скуратівський, Г.Т.Шелехова, В.І.Тихоша, А.М.Корольчук, В.І.Новосьолова, Я.І.Остаф. – Ірпінь: Видавничо-торгова фірма «Перун», 2005. – 176 с.
8. Хом'як І.М. Єдність усного і писемного мовлення // Нова педагогічна думка. – 1997. – № 4. – С.36–37.

9. Шелехова Г. Система вправ і завдань з формування діалогічного і монологічного мовлення учнів 7 класі на уроках рідної мови. // Українська мова в школах, ліцеях, гімназіях. – 2004. – №5. – С.8–12.

Запитання і завдання

1. Як пов'язані між собою розвиток мовлення і розвиток мислення? Обґрунтуйте свою відповідь.
2. Які основні форми роботи над усним мовленням ви знаєте?
3. Проаналізуйте чинні програми з української мови для 5-12 класів. Перегляньте зміст роботи та вимоги щодо розвитку навичок усного літературного мовлення учнів у школах з українською і національною мовами навчання. Які уміння й навички учнів визначено в чинних програмах Як враховано принцип наступності у програмі для 5–12 класів?
4. Укладіть список методичної літератури з методики розвитку навичок усного літературного мовлення учнів, використавши журнали «Дивослово», «Українська мова і література» за останні чотири роки. Які статті особливо привернули вашу увагу і чому?

Методичні рекомендації

Готуючись до заняття, зверніть увагу на з'ясування теоретичних засад роботи над розвитком зв'язного мовлення, що ґрунтуються на здобутках сучасної науки, насамперед психології, психолінгвістики, лінгвістики, лінгводидактики. Важливими під час вивчення методики розвитку мовлення є дослідження сучасних українських лінгводидактів, як В.Мельничайка, М.Пентилюк, Л.Скуратівського, Г.Шелехової, де розглядаються такі поняття, як «мовна особистість», «мовна компетенція», «мовленнева компетенція», «предметна компетенція», «прагматична компетенція», «комунікативна компетенція».

Значну увагу варто приділити комунікативно-діяльнісному, функціонально-стилістичному, особистісно зорієнтованому підходу до розвитку зв'язного мовлення на уроках української мови. До заняття необхідно ознайомитися з відповідною літературою.

Практичне заняття №4

Тема. Методика роботи над удосконаленням писемного мовлення учнів у школах з українською і національною мовами навчання.

Зміст

1. Письмове спілкування (те, що вимагає спеціальних мовних умінь) – читання (репродуктивний вид мовленнєвої діяльності), письмо (продуктивний вид мовленнєвої діяльності).
2. Методика роботи над писемним висловлюванням.
3. Види робіт з розвитку писемного мовлення, їх значення й методика проведення: робота над текстом.
4. Методика написання замітки-інформації, статті-нарису до газети та різних видів ділових паперів.
5. Методика формування в учнів навичок різних видів читання у процесі вивчення шкільного курсу мови.

Література

1. Бондаренко Н.В. та ін. Українська мова: Програма для 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою навчання / Н.В.Бондаренко, О.М.Біляєв, Л.М.Паламар, В.Л.Кононенко. – Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2005. – 152с.
2. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / Колектив авторів за редакцією М.І.Пентилюк: М.І.Пентилюк, С.О.Караман, О.В.Караман, О.М.Горошкіна, З.П.Бакум, М.М.Барахтян, І.В.Гайдаєнко, А.Г.Галетова, Т.В.Коршун, А.В.Нікітіна, Т.Г.Окунович, О.М.Решетилова. – К.: Ленвіт, 2004. – 400с.
3. Михайлик В. Моделювання як важливий засіб формування культури ділового мовлення // Дивослово. – 1999. – №7. – С.28-32.
4. Скуратівський Л.В. та ін. Рідна (українська) мова: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Л.В.Скуратівський, Г.Т.Шелехова, В.І.Тихоша, А.М.Корольчук, В.І.Новосьолова,

- Я.І.Остаф. – Ірпінь: Видавничо-торгова фірма «Перун», 2005. – 176с.
5. Трунова В.А. Розвиток мовлення молодших школярів в умовах білінгвізму: (Монографія). – К.: Вища школа, 2001. – 98с.
  6. Хом'як І.М. Єдність усного і писемного мовлення // Нова педагогічна думка. – 1997. – № 4. – С.36-37.
  7. Хом'як І.М. Писемний вид мовленнєвої діяльності // Наука і освіта. – 1999. – № 3-4. – С. 112-114.
  8. Цимбалюк В.І. Як навчити учнів писати твори: Посібник для вчителя. – К.: Рад. школа, 1988. – 158с.
  9. Шевцова Л. Ситуативні завдання як ефективний засіб розвитку зв'язного мовлення учнів // Українська мова й література в середніх школах... – 2001. – №2. – С. 11-15.
  10. Шелехова Г. Формування в школярів умінь сприймати усне і писемне мовлення // Українська мова і література в школі. – 2003. – №4.

Запитання і завдання

1. Які основні форми роботи над писемним мовленням ви знаєте?
2. Проаналізуйте чинні програми з української мови для 5-12 класів. Перегляньте зміст роботи та вимоги щодо розвитку навичок писемного літературного мовлення учнів у школах з українською і національною мовами навчання. Які уміння й навички учнів визначено в чинних програмах Як враховано принцип наступності у програмі для 5-12 класів?
3. Випишіть основні положення статті Г.Т. Шелехової «Формування в школярів умінь сприймати усне і писемне мовлення» (Українська мова і література в школі. – 2003. – №4).

Методичні рекомендації

У процесі вивчення методики роботи над розвитком мовленням необхідно зосередитися на осмисленні взаємозв'язку основних напрямків роботи з розвитку мовлення. Важливим є усвідомлення значення роботи над розвитком мовлення,

обґрунтування важливості дотримання пріоритетних підходів до його формування.

Вивчаючи запропоновану літературу, зверніть увагу на місце, значення, наукові засади методики розвитку писемного мовлення.

Практичне заняття № 5

Тема. Основні шляхи збагачення знань і підвищення професійної кваліфікації учителів-словесників.

Зміст

1. Вивчення, узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду.
2. Зміст і форми роботи методичного об'єднання вчителів-словесників.
3. Роль методичних кабінетів, шкільних кабінетів української мови в удосконаленні роботи учителів-словесників.
4. Значення науково-методичних конференцій в удосконаленні професійної кваліфікації учителів української мови.

Література

1. Дегтярьова Г. Інтернет-конференція – нове слово в технологіях організації методичної роботи // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2007. – № 2. – С. 12- 4.
2. Жерносек І.П. Організація методичної роботи в школі. – К.: СДО, 1995. – 108с.
3. Павлютенков Є.М., Крижко В.В. Організація методичної роботи. – Х.: Вид. група «Основа», 2005. – 80с.
4. Петренко Л.В. Контрольно-аналітична діяльність словесника // Вивчаємо українську. – 2007. – №1. – С. 11-14.
5. Положення про навчальний кабінет української мови і літератури середньої загальноосвітньої школи // Положення про навчальні кабінети середньої загальноосвітньої школи. – К. – 1997.
6. Положення про навчальні кабінети загальноосвітніх навчальних закладів // Зарубіжна література. – 2005. – № 43. – С.20-24.

7. Садівська В. З досвіду методичної роботи // Дивослово. – 1999. – №4. – С. 35- 37.

Запитання і завдання

1. У чому полягає значення методичної роботи вчителя?
2. У чому полягає відмінність таких понять: «досвід роботи педагога» і «передовий педагогічний досвід»?
3. Які є шляхи, форми впровадження передового педагогічного досвіду в практику?
4. Назвіть шляхи і засоби підвищення кваліфікації вчителів.
5. Які форми методичної роботи вчителя-словесника ви знаєте?
6. Яке значення кабінету мови для проведення уроків, для навчально-методичної і позакласної роботи?
7. Зробіть порівняльний аналіз двох положень про шкільний кабінет і з'ясуйте, чим вони відрізняються: Положення про навчальний кабінет української мови і літератури середньої загальноосвітньої школи // Положення про навчальні кабінети середньої загальноосвітньої школи. –К., – 1997; Положення про навчальні кабінети загальноосвітніх навчальних закладів // Зарубіжна література. – 2005. – № 43. – С. 20-24.

Методичні рекомендації

Готуючись до практичного заняття, необхідно повторити сутність методичної роботи вчителя-словесника, її цілі і завдання, зміст і форми організації, умови ефективного підвищення майстерності. Важливо осмислити основні шляхи збагачення знань і підвищення професійної кваліфікації вчителя-словесника, ознайомитися з бібліографічною роботою вчителя. Відвідайте бібліотеки, Інтернет-клуби, познайомтеся з організацією проведення інформаційного пошуку.

Ознайомтеся зі схемою аналізу уроку української мови, з публікаціями у фахових журналах, де узагальнюється досвід роботи вчителів-словесників.

1.5. Тематика та зміст лабораторних занять

Лабораторне заняття №1

Тема. Аналіз змісту навчання та структури шкільного курсу української мови в школах з українською чи національною мовами навчання.

Зміст

1. Концепції мовної освіти та Державний стандарт мовної освіти в Україні.
2. Аналіз чинних шкільних програм з української та рідної мови:
  - а) зміст і структура шкільних програм;
  - б) основні положення пояснювальних записок;
  - в) принципи побудови програм;
  - г) наступність і перспективність у навчанні мови від початкових до старших класів;
  - д) структура розділів програм;
  - е) реалізація принципів систематичності та доступності;
  - є) місце повторення, систематизації й узагальнення вивченого матеріалу в програмах;
  - ж) співвідношення між теоретичними знаннями та практичними вміннями, навичками;
  - з) змістові лінії програм і шляхи їх реалізації.
3. Аналіз шкільних підручників з української мови для шкіл з українською та національною мовами навчання:
  - а) основні розділи підручників, зв'язок між теоретичною, практичною частинами;
  - б) система вправ, особливості комплексних завдань;
  - в) система орфограм і пунктограм у підручниках;
  - г) характер ілюстративного матеріалу, його призначення;
  - д) структурні компоненти підручників, текстові та поза-текстові завдання.
  - е) сигнали-символи, апарат орієнтації підручників.

Література

1. Бондаренко Н., Ярмолюк А. Концепція підручника української мови для шкіл з російською мовою навчання // Дивослово. – 2002. – №4. – С.66-72.
2. Бондаренко Н., Ярмолюк А. Новий підручник як невід’ємна складова системної перебудови мовної освіти // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2005. – №5. – С.4-8.
3. Караман С., Тихоша В. Технологія створення підручників і посібників для поглибленого вивчення української мови в гімназії // Дивослово. – 2001. – №4. – С. 36-38.
4. Мацько Л. Сучасні підходи до створення підручників з української мови: місце лінгвостилістики // Дивослово. – 1999. – №8. – С. 39-41.
5. Сікорська З.С. Наукові вимоги до шкільних підручників з мови (розділ «Словотвір. Орфографія»)// Віртуальна Русь: Бібліотека. – Режим доступу: <http://vesna.org/ua/tzt/zbirk/pidruv1/05.html>– Заголовок з екрану.
6. Скуратівський Л., Шелехова Г. Концепція підручника рідної мови // Українська мова і література в шк. – 2001. – №3. – С.5-7.

Програми

1. Бондаренко Н.В. та ін. Українська мова: Програма для 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою навчання / Н.В.Бондаренко, О.М.Біляєв, Л.М.Паламар, В.Л.Кононенко. – Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2005. – 152с.
2. Скуратівський Л.В. та ін. Рідна (українська) мова: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Л.В.Скуратівський, Г.Т.Шелехова, В.І.Тихоша, А.М.Корольчук, В.І.Новосьолова, Я.І.Остаф. – Ірпінь: Видавничо-торгова фірма «Перун», 2005. – 176с.

Підручники

1. Бондаренко Н.В., Ярмолюк А.В. Українська мова: Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням рос. та польськ. мовами. – К.: Освіта, 2005. – 272с.

2. Бондаренко Н.В., Ярмолюк А.В. Українська мова: Підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням рос. та польськ. мовами. – К.: Освіта, 2006. – 240с.
3. Бондаренко Н.В., Ярмолюк А.В. Українська мова: Підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням рос. мовою. – К.: Освіта, 2007. – 256с.
4. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Педагогічна преса, 2005. – 288с.
5. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: «Зодіак-ЕКО», 2006. – 288с.
6. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: «Зодіак-ЕКО», 2007. – 288с.
7. Єрмоленко С.Я., Сичова В.Т. Рідна мова: Підручник для 5-го класу. – К.: Грамота, 2005. – 240с.
8. Заболотний О.В., Заболотний В.В. Рідна мова: Підручник для 5-го класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Навчальна книга, 2005. – 288с.

Запитання і завдання

1. Які принципи лежать в основі побудови чинних програм «Рідна мова» та «Українська мова».
2. Як у чинних програмах реалізуються комунікативно-діяльнісний і функціонально-стилістичний підходи до навчання мови.
3. Чи відповідає інтерпретація мовних відомостей у чинних шкільних підручниках сучасній парадигмі лінгвістичної науки? Обґрунтуйте свою думку (урахування психолінгвістики, соціолінгвістики, когнітивної лінгвістики тощо).
4. Відомо, що шкільна навчальна теорія розробляється на основі наукової, шкільна теорія не може досягнути коло знань у певній галузі повністю, а, отже, є її своєрідною проекцією, що здійснюється з урахуванням мети та завдань шкільної освіти, а також вікових особливостей учнів. Проілюструйте цю тезу конкретними прикладами.

5. Поясніть, чому автори шкільних підручників не подають різноманітність поглядів на певні суперечливі в лінгвістиці питання. Проілюструйте конкретними фактами, поясніть вибір авторів.
6. Яким ви уявляєте собі підручник нового покоління?

Методичні рекомендації

Готуючись до практичного заняття, опрацюйте рекомендовану літературу з теми. Детально вивчіть «Пояснювальну записку» до шкільних програм.

Глибокого осмислення потребують поняття мета, завдання шкільного курсу української мови, вимоги щодо знань і вмінь учнів з української мови. Важливо зрозуміти, у чому полягають особливості кожної з програм.

Детально проаналізуйте зміст кількох підручників, звертаючи особливу увагу на послідовність викладання матеріалу, урахування внутрішньо предметних зв'язків, доступність змісту підручника, розподіл матеріалу за параграфами, навчально-методичний апарат підручника, ілюстративний матеріал, якість художнього оформлення та поліграфічного виконання.

Лабораторне заняття № 2

Тема. Сучасний урок української мови, його структурні елементи. Спостереження й аналіз уроку української мови в школах з українською і національною мовами навчання.

Зміст

1. З'ясування основних завдань, цілей, змісту сучасного уроку.
2. Науковість, оптимальність змісту та виховний потенціал уроку.
3. Обговорення схеми аналізу уроку української мови.
4. Аналіз конспекту уроку української мови.
5. Аналіз пробного уроку, проведеного в аудиторії.
6. Аналіз відвіданого уроку української мови вчителя-словесника (у класах з українською та національною мовами навчання).

Література

1. Біляєв О.М. Урок української мови у школі з російською мовою навчання // Дивослово. – 1990. – №9.
1. Донченко Т.К. Організація навчальної діяльності учнів на уроках рідної мови. – К., 1995. – С. 22-43, 65-86.
2. Симоненко Т. Нові форми проведення уроків з мови // Дивослово. – 1998. – №5. – С.23-28.
3. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.: метод. посібн. / Пометун О.І., Пироженко Л.В. За ред. О.І.Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.

Запитання і завдання

1. Чому урок української мови вважається основою навчально-виховного процесу?
2. Доведіть органічну єдність змісту та форми проведення уроку.
3. У чому полягає триєдність мети кожного уроку?
4. Як впливає зміст уроку на його цілі?
5. Від чого залежить науковість уроку?
6. У чому полягає оптимальність уроку?
7. Структурні елементи уроку – догма чи творчість учителя?
8. Детально ознайомтеся із змістом уроку (конспект уроку пропонує викладач), який заплановано для спостереження (тему, клас повідомляє заздалегідь викладач).

Під час спостереження урок розглядайте цілісно, як організаційну форму, в якій усі елементи взаємопов'язані, підпорядковані логіці процесу навчання. Спостереження і запис змісту уроку виконайте за поданим планом:

План аналізу уроку

1. Тема й мета уроку: *чи визначає вчитель мету уроку, його тему; чи інформує учнів про неї і як це він робить; чи всі дії вчителя сприяють тому, щоб уже на першому етапі уроку учні були підготовлені до сприймання мети і завдань, до розуміння важливості поставленої теми в системі уроків; чи акцентується увага на готовності вчителя й учнів до уроку.*

2. Визначення типу уроку, аналіз доцільності вибору його в досягненні мети і поставлених завдань, місце цього типу в системі інших типів уроків із зазначеної теми.
3. З'ясування відповідності структури уроку зазначеному типу: *послідовність розташування елементів уроку, наявність їх, регламентація в часі, роль кожного етапу у виконанні дидактичних і виховних завдань.*
4. Аналіз змісту уроку: *чи відповідає зміст віковим особливостям дітей, їх індивідуальним якостям; чи відповідає зміст матеріалу найновішим науковим знанням з конкретної теми; чи має матеріал зв'язок з життям, практикою, досвідом учнів, місцевим матеріалом; чи сприяє розвитку творчого, самостійного мислення; наскільки в ньому відбиті проблеми, елементи пошуку; наскільки матеріал сприяє нагромадженню нових знань, прищепленню вмій і навичок у порівнянні із засвоєними раніше.*
5. Аналіз методів і прийомів: *почуття міри у використанні словесних, наочних і практичних методів; доцільність у поєднанні методів, коли один метод доповнює, поглиблює інший, коли за допомогою вдалого поєднання методів факт, явище постає перед учнями в новому, раніше невідомому, глибше та міцніше засвоюється; поєднання словесних методів з різними практичними, особливо проблемно-пошукового характеру з ілюстрацією і демонструванням; різноманітність прийомів, використання роботи з книгою – від традиційного читання і списування до таких видів роботи як складання запитань різного характеру тощо; присутність методів і прийомів індивідуальної, групової, колективної роботи, їхнє поєднання, структура, відповідність меті і завданням уроку.*
6. Оцінка знань і підготовка їх до домашньої навчальної роботи з теми: *прийоми в оцінці знань учнів; критерії оцінювання; коментування оцінок; виховуючі значення оцінки; диференціація домашнього завдання, його об'єм, елементи роз'яснення в класі, ступінь трудності, творчий характер домашнього завдання.*
7. Ступінь контакту вчителя й учнів, учнів між собою: *активність учнів, вміння організувати клас на різних етапах, педаго-*

гічний такт, етика вчителя, прийом педагогічного впливу на клас і окремих учнів з метою ефективної організації уроку; активність, дисципліна класу, ставлення учнів до вчителя, самостійність їх роботи на уроці.

Методичні рекомендації

Готуючись до лабораторного заняття, актуалізуйте свої знання з дидактики: пригадайте, хто з видатних педагогів запропонував класно-урочну систему навчання, як вона розвивалася упродовж усієї історії, хто з вітчизняних дидактів і методистів ґрунтовно досліджував проблему уроку, як вони визначали його зміст, цілі, структурні компоненти. Особливу увагу зверніть на мотиви та цілі сучасного уроку, реалізацію основних аспектів навчання країнознавчого, комунікативного та інших.

Розглядаючи структурні елементи уроку, усвідомте творчий потенціал учителя в підготовці й проведенні уроку, визначте для себе основні завдання навчання мови та шляхи їх реалізації на уроках. Опрацьовуючи науково-методичну літературу, зверніть увагу на те, яку роль відіграє особистість учителя в навчальному процесі.

Ще раз поміркуйте над тим, як психологічні та дидактичні основи навчання української мови забезпечують підготовку та проведення уроку.

Знайомлячись зі схемою аналізу уроку (за М.І.Пентилюк), врахуйте, що цей аналіз передбачає комплексний підхід до розгляду дидактичних, розвивальних і виховних цілей уроку та зіставлення етапів його проведення. Під час спостереження уроку особливу увагу зверніть на єдність його змісту та форми проведення, на результативність навчальної діяльності учнів. Аналізуючи відвіданий урок, намагайтеся виявити насамперед позитивні сторони: ефективне використання методів і прийомів, доцільність дидактичного матеріалу, зацікавлену співпрацю вчителя і учнів. Недоліки уроку виявлені вами під час спостереження, аналізуйте коректно та толерантно

Лабораторне заняття № 3

Тема. Упровадження інноваційних технологій на уроках мови.

Зміст

1. Інноваційні системи навчання української мови:

- загальна характеристика традиційної та інноваційних систем навчання;
- проектна система навчання;
- інтегрована система навчання;
- навчання у співробітництві.

2. Технології навчання мови:

- технології повного засвоєння навчального матеріалу;
- технології розвивального навчання;
- модульно-розвивальна технологія навчання.

3. Моделі навчання української мови:

- модель навчання у грі;
- модель навчання у дискусії;
- сугестопедична модель навчання.

Література

1. Баханов К.О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі: Монографія. – Запоріжжя: Просвіта, 2004. – 328с.: іл..
2. Життєва компетентність особистості: Науково-методичний посібник / За ред. Л.В.Сохань, І.Г.Єрмакова, Г.М.Несен. К.: Боглана, 2003. – 520с.
3. Кравченко Л.П. Сучасні комп'ютерні технології на уроках філології // Вивчаємо українську мову та літературу. – №17-18 (57-58) червень, 2005 р. – С. 9-13.
4. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учебн. Пособие для студ. Пед. Вузов и системы повыш. Квалиф. Пед. Кадров / Е.С.Полат, М.Ю.Бухаркина, М.В.Моисеева, А.Е.Петров; Под ред. Е.С.Полат. – 2-е изд. Стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 272с.

5. Педагогічні інновації у сучасній школі. Науково-методичний збірник. – К.: Освіта, 1994. – 216 с.
6. Пентилюк М., Нікітіна А., Горошкіна О. Концепція когнітивної методики навчання української мови // Дивослово. – 2004. – № 8. – С. 5-9.
7. Полат Е.С. Метод проектів. – Режим доступу: <http://nsk.fio.ru/festival/docs/polat.htm>. – Заголовок з екрану.
8. Сохань Л., Єрмаков І. Життєва компетентність у технології життєздійснення. – Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство. Науково-методичний збірник. – К.: Контекст, 2000. – с. 82-86.
9. Фомування критичного мислення учнів на уроках мови: Монографія // Колектив авторів за заг. ред. В.Ф.Дороз: В.Ф.Дороз, Л.Я.Романова, О.Б.Ярова, В.А.Нищета, Г.А.Удовиченко. – К.: Освіта України. – 2008. – С. 23-68.

Запитання і завдання

1. У чому вбачається відмінність між традиційною та інноваційною системами навчання?
2. Складіть анотований список методичних статей на тему «Інноваційні технології навчання української мови».
3. Підготуйте доповідь на одну з тем:
  1. Крос-культурне навчання української мови учнів-білінгвів.
  2. Формування творчого критичного мислення учнів у процесі навчання української мови.
  3. Застосування педагогічної технології життєтворчих проектів на уроках української мови.
  4. Діалог культур на уроці української мови.
  5. Інтерактивні технології навчання української мови.
  6. Інтегроване навчання мови.
  7. Навчання рідної мови у грі.
  8. Урок української мови з використанням технології навчання у співробітництві.
  9. Когнітивної методики навчання української мови.
  10. Сучасні комп'ютерні технології на уроках української мови.

Уважно поставтеся до підготовки доповідей!

1. Опрацюйте літературу до обраної теми.
2. Сформулюйте головну думку свого виступу.
3. Змодельуйте ситуацію майбутнього спілкування (характеристика аудиторії, мета й умови спілкування).
4. Продумайте можливі запитання за темою свого виступу.
5. Доберіть переконливі аргументи для доведення власних думок.
6. Оформіть повідомлення письмово та підготуйтеся до виступу з опорою на текст.
7. Підготуйте наочність для ілюстрації виступу.

Методичні рекомендації

Опрацьовуючи нову тему, варто звернути увагу на нові технології уроків української мови, на сучасні підходи до застосування методів і прийомів, дидактичного матеріалу; з'ясувати, яку інформацію має містити урок; яким освітнім документом визначається зміст уроку, а саме: обсяг, характер матеріалу, послідовність його вивчення. Необхідно пригадати концептуальні засади навчання української мови і вимоги, що ставляться до сучасного уроку.

Готуючись до практичного заняття, варто звернути увагу на мотиви та цілі сучасного уроку, на реалізацію основних аспектів навчання – комунікативного, соціокультурного, кроскультурного та інших. Розглядаючи структуру уроку, важливо усвідомити творчий потенціал учителя в підготовці уроку.

Вивчаючи рекомендовану літературу, зверніть увагу на строкатість інноваційних технологій, це пояснюється різними підходами до уроку та критеріями визначення його змісту. Найважливішим є осмислення необхідності нових підходів до уроку української мови, до його технології і методичного забезпечення.

Опрацьовуючи тему, необхідно звернутися до науково-методичної літератури, у якій відображено досвід роботи вчителів-новаторів і наукові доробки учених-методистів. Цим матеріалом варто користуватися під час виконання практичних та індивідуальних завдань із зазначеної теми.

Лабораторне заняття № 4

Тема. Навчання української мови та мовлення на основі тексту в школах з українською і національною мовами навчання.

Зміст

1. Текст як результат дидактичної комунікації.
2. Навчальний текст як основна форма організації мовлення вчителя-словесника. Типологія навчальних текстів.
3. Роль тексту у формуванні мовної та мовленнєвої компетенції учнів.
4. Дидактичні можливості тексту на уроках української мови.
5. Методика формування поняття про типи мовлення і типологічну структуру тексту.

Література

1. Бондарчук Л.І. Методику підказує текст: Навчальний посібник. – Тернопіль: Мальва-ОСО, 2001. – 160с.
2. Гузенко Лінгвістичний аналіз тексту на шкільному уроці \\\ Вивчаємо українську мову та літературу. – №22-23 (62-63). – 2005. – С. 2-11.
3. Донченко Т. Формування в учнів поняття про типи мовлення і типологічну структуру тексту // Дивослово. – 2004. – №4. – С.23-25.
4. Мельничайко В. Лінгвістичний аналіз художнього тексту: завдання і методи //Теорія і практика лінгвістичного аналізу тексту. – Тернопіль, 1997.
5. Пентиліук М.І. Аналіз тексту на уроках мови// Дивослово. – 1999. – №3. – С.30-32.
6. Плітко В. Вивчення мови через текст // Дивослово. – 2004. – №4. – С. 26-27.

Запитання і завдання

1. Чому текст називають основною формою організації мовлення вчителя?
2. Які типи текстів ви знаєте?
3. Яка роль тексту у формуванні мовної та мовленнєвої компетенції учнів

4. Охарактеризуйте дидактичні можливості тексту на уроках мови.
5. Напишіть фрагмент уроку, на якому відбуватиметься формування поняття про типи мовлення або типологічну структуру тексту (на вибір студента).

Методичні рекомендації

Сучасна мовна освіта покликана формувати комунікативну особистість. Важлива роль у цьому належить тексту. Формування мовних і мовленнєвих навичок учнів на основі тексту допоможе навчити їх ефективно використовувати нормативні лексичні, граматичні, орфоепічні засоби відповідно до стилю мовлення і мети висловлювання.

Готуючись до заняття, зверніть увагу на дидактичні можливості тексту, типологію навчальних текстів. З'ясуйте роль і значення тексту у формуванні мовної та мовленнєвої компетенції учнів.

Значну увагу варто приділити методиці формування поняття про типи мовлення і типологічну структуру тексту на уроках української мови. До заняття необхідно ознайомитися з відповідною літературою.

Лабораторне заняття № 5

Тема. Методика ознайомлення учнів із стилями мовлення, формування стилістичних умінь і навичок.

Зміст

1. Характеристика знань, умінь і навичок зі стилістики в чинних програмах з рідної мови (української мови) для загальноосвітніх навчальних закладів.
2. Поняття про різні стилі мовлення, які вивчаються у загальноосвітніх закладах.
3. Методика написання різних жанрів публіцистики.
4. Методика написання різних видів ділових паперів.
5. Систематизація та узагальнення знань зі стилістики у старших класах.

Література

1. Дідук Г.І. Лінгвостилістичні та комунікативно-ситуативні вправи на уроках української мови у 5-7 класах. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 80с.
2. Кучеренко І. Психологічні умови засвоєння стилістики учнями старших класів // Українська мова і література в школі. – 2004. – №4. – С. 9-12.
3. Мацько Л. Сучасні підходи до створення підручників з української мови: місце лінгвостилістики // Дивослово. – 1999. – №8. – С. 39-41.
4. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / Колектив авторів за редакцією М.І.Пентилюк: М.І.Пентилюк, С.О.Караман, О.В.Караман, О.М.Горошкіна, З.П.Бакум, М.М.Баряхтян, І.В.Гайдасенко, А.Г.Галетова, Т.В.Коршун, А.В.Нікітіна, Т.Г.Окуневич, О.М.Решетилова. – К.: Ленвіт, 2004. – 400с.
5. Пентилюк М. Робота з стилістики в 4-6 класах. – К.: Рад. школа, 1984. – 136с.
6. Пентилюк М. Робота з стилістики в 8-9 класах. – К.: Рад. школа, 1989. – 112с.

Запитання і завдання

1. Що вивчається у школі: стилістика мови чи стилістика мовлення?
2. Чому, на вашу думку, функціональний принцип у вивченні стилістики є на сьогодні виправданим?
3. Чому текст повинен бути основним засобом навчання стилістики?
4. Як ви розумієте поняття «стильові» та «стилістичні» ознаки тексту?
5. З'ясуйте значення понять «стилістичні уміння», «стилістичні навички»?
6. Які основні поняття зі стилістики учні засвоюють у 5-7 класах?
7. Яких типових помилок припускаються учні в публіцистичних і ділових висловлюваннях?

8. Яку роботу необхідно проводити з попередження та виправлення стилістичних помилок в мовленні учнів?

9. Проаналізуйте чинні програми з української мови для 5-12 класів. Перегляньте зміст роботи та вимоги зі стилістики. Які стилістичні уміння й навички учнів визначено в чинній програмі класів з цього розділу. Як враховано принцип наступності у програмі для старших класів?

10. За умовами використання вправ зі стилістики поділяють на такі різновиди:

- *супровідні* (вони використовуються паралельно під час вивчення мовного матеріалу);
- *спеціальні* (призначені для вивчення тільки стилістичних тем і відомостей);
- *на закріплення й поглиблення знань* (тренувальні вправи і завдання).

Доберіть по одній вправі до кожного різновиду, визначте до них мету, завдання, форми, місце роботи.

Методичні рекомендації

Важливо усвідомити, що робота зі стилістики в 5-12 класах має в основному супровідний характер, саме в цьому і виражається функціонально-стилістичне спрямування під час вивчення мовних явищ. Шкільна програма з української мови орієнтує на опанування різних стилів мовлення з урахуванням принципів наступності та перспективності.

Для вироблення стилістичної грамотності учнів потрібно використовувати на уроці аналіз стилістичних помилок, організувати роботу над їх попередженням і виправленням. З цією метою доцільно практикувати редагування висловлювань, стилістичні вправи, стилістичний аналіз тексту. Такий підхід дасть можливість учням оволодіти знаннями про функціональні стилі літературного мовлення, стилістичну диференціацію мовних одиниць, підвищувати рівень культури власного мовлення.

Готуючись до заняття, зверніть увагу на значення вивчення стилістики у школі, принципи, методи, прийоми, засоби навчання.

Лабораторне заняття № 6

Тема. Методика аналізу тексту на уроках української мови в школах з українською і національною мовами навчання.

Зміст

1. Умови успішного проведення мовного аналізу тексту на уроках української мови.
2. Характеристика вправ для аналізу текстів різних стилів.
3. Розроблення конспекту уроку із застосуванням мовного аналізу тексту.
4. Укладання методичних рекомендацій щодо проведення уроків із застосуванням мовного аналізу тексту.

Література

1. Ковалик І.І., Мацько Л.І., Плющ М.Я. Методика лінгвістичного аналізу тексту. К.: Вища школа. – 1984. – 118с.
2. Крупа М. Критерії відбору художньої словесності для лінгвоаналізу// Теорія і практика лінгвістичного аналізу тексту. – Тернопіль, 1997.
3. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. – 416с.
4. Мельничайко В. Елементи лінгвістичного аналізу художнього тексту на уроках мови // Дивослово. – 1998. – №2. – С.15-18.
5. Мельничайко В. Лінгвістика тексту в шкільному курсі української мови. – К.: Рад школа, –1986. – 168 с.
6. Пентиліук М.І. Аналіз тексту на уроках мови// Дивослово. – 1999. – №3. – С.30-32.

Запитання і завдання

1. Визначте місце та значення вивчення лінгвістики тексту в школі.
2. У чому полягає навчальний потенціал мовного аналізу?
3. Що таке повний лінгвістичний (мовний аналіз)? Які види лінгвістичного аналізу тексту використовуються в школі?
4. Від чого залежить повнота аналізу тексту?
5. Доведіть, що аналіз тексту – це взаємодія учнів і вчителя.
6. Чи може бути аналіз пошуковою, дослідницькою діяльністю?

7. Доведіть необхідність функціонально-стилістичного підходу в роботі з текстом.
8. Розкажіть про методика лінгвістичного аналізу художнього тексту.
9. Складіть пам'ятку для учнів 5 класу: «*Виконуємо стилістичний аналіз тексту*».
10. Використовуючи матеріал статті М.Пентилюк «Аналіз тексту на уроках мови» (Дивослово. – 1999. – №3. – С.30-32.), складіть фрагмент уроку (аналіз тексту) та методичні поради до його проведення.

Методичні рекомендації

Готуючись до заняття, необхідно осмислити сутність і форми застосування лінгвістичного аналізу тексту на уроках української мови та переконатися, що найголовніший його компонент – стилістичний аналіз.

Особливу увагу варто звернути на стильові та стилістичні особливості тексту, роль мовних одиниць у створенні тексту. Застосовуючи лінгвістичний аналіз тексту на уроці мови, пам'ятайте, такий вид роботи вимагає дотримання принципів наступності та перспективності, тому слід здійснювати різні види аналізу та поступово формувати в учнів уміння проводити повний стилістичний аналіз тексту певного стилю.

Лабораторне заняття № 7

Тема 7. Методика формування риторичних умінь і навичок в учнів 5-9 класах.

Зміст

1. Основні напрями формування риторичних умінь і навичок (теоретичні основи риторики, практична риторика).
2. Шляхи формування риторичних умінь і навичок.
3. Форми навчання риторики (практикум, дискусія, диспут, ділова гра, брейн-ринг, прес-конференція).
4. Методи, прийоми і засоби навчання риторики. Формування риторичних умінь і навичок.
5. Шляхи попередження й виправлення риторичних помилок учнів.

Література

1. Бондарчук Л, Кисляк Н, Шубко І. Сучасна риторика. 5-11 класи / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2004-2005 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква: КОПОПК, 2004. – Ч.ІІ. – С.259-273.
2. Голуб Н. Викладання елементів практичної риторики в 10-11 класах / Українська мова і література в школі. – 2002. – №4 – С. 4-9.
3. Громовий В. Мистецтв живого слова. Посібник із сучасної риторики для старшокласників та студентів. – Кіровоград, 1999.
4. Основи ораторського мистецтва: Практикум / Укладач О.І.Когут. – Тернопіль: Астон, 2005. – 296с.
- 5.Палихата Е.Я. Уроки рідної мови. Елементи практичної риторики. 10-11 класи: Книга для вчителя. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005 – 88с.
- 6.Саранді Н. Риторика як наука і мистецтво слова. Система уроків. 10 клас // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2002. – №4. – С. 81-92.
7. Скуратівський Л.В. Українська мова: Елементи практичної риторики: Додаток до підручника «Українська мова, 10–11 кл.» – К.: Освіта, 2004. – 128 с.
- 8.Феллер М. Що таке вправне (ефективне) спілкування. Навіщо і як учити спілкуватися // Українська мова і література. – 1999. – Число 39(151). – С. 9-11.

Запитання і завдання

1. У чому полягає мета шкільного курсу практичної риторики?
2. Назвіть основні напрями формування риторичних умінь і навичок.
3. Охарактеризуйте форми навчання риторики (практикум, дискусія, диспут, ділова гра, брейн-ринг, прес-конференція).
4. Які методи і прийоми навчання риторики ефективні в 5-6 класах загальноосвітньої школи?
5. Які чинники впливають на вибір методів і прийомів навчання мовленнєвої майстерності?

6. Кому належить вислів «Заговори, щоб я тебе побачив»?
7. Проаналізуйте діючий підручник з української мови для 10–11 класу (Скуратівський Л.В. Українська мова: Елементи практичної риторики: Додаток до підручника «Українська мова, 10–11 кл.». – К.: Освіта, 2004. – 128 с.) за таким планом:

План аналізу підручника

1. Вкажіть назву підручника, авторів, видавництво, проаналізуйте зміст форзаців.
2. Чи відповідає обсяг і структура підручника чинній програмі? Чи достатньо у підручнику матеріалу для необхідних теоретичних висновків та узагальнень? Як забезпечує система завдань і вправ підручника формування в учнів риторичних умінь і навичок?
3. Чи відповідає (і якою мірою) зміст підручника принципу науковості? Чи розкриваються в підручнику з позицій сучасного мовознавства риторичні явища, чи пояснюється їх сутність у зв'язку з лінгвістичними явищами?
4. Чи враховується у навчанні багатомовність, багатокультурність України, інтеркультурність? Яким чином навчання української мови за поданим підручником забезпечує взаємодію, взаємозбагачення та комунікацію носіїв різних мов, представників різних культур, що вивчають державну мову в загальноосвітній школі?
5. Який матеріал, уміщений у підручнику, сприяє формуванню наукового світогляду учнів, вихованню патріотизму, активної життєвої позиції? Яка роль підручника у формуванні моральних ідеалів, загальнолюдських цінностей, національної свідомості? Чи забезпечується відкритість до різних культур, передусім – до української, а також до культур тих етносів, що живуть поруч? Чи звертають увагу автори підручників на виховання толерантного, доброзичливого, зацікавленого ставлення один до одного українців і носіїв інших мов та культур?

Методичні рекомендації

Нова концепція риторики (неориторики) спирається на комунікативну функцію мови, оскільки методи переконання сьо-

годні розглядаються з урахуванням комунікативної ситуації, складовими якої комунікативне завдання, адресат і адресант, умови спілкування (час, місце), тема висловлювання, способи та засоби мовленнєвого впливу.

Готуючись до заняття, проаналізуйте чинні програми і підручники щодо присутності в них елементів риторики. З'ясуйте, які риторичні знання, уміння і навички необхідно формувати в учнів протягом навчання в основній і старшій ланках загальноосвітньої школи. Зробіть огляд запропонованої літератури та визначте, які методи і прийоми навчання визнаються науковцями, вчителями-практиками найефективнішими щодо вивчення риторики у школі.

Лабораторне заняття № 8

Тема. Переказ у системі роботи над формуванням мовленнєвої діяльності.

Зміст

1. Значення переказу як виду роботи з розвитку мовлення учнів.
2. Система роботи над переказом у 5-12 класах згідно з вимогами чинної програми з української мови.
3. Методика проведення переказів різних видів.
4. Вимоги до оцінювання переказів.

Література

1. Глазова О., Косян Т. Навчальні перекази // Дивослово. – 1995. – №№4,5,6. – 1997. – №10.
2. Караман С.О., Мацько Л.І., Караман О.С. Українська мова. Як писати перекази: Навчально-методичний посібник. – К.: Магістр-S, 1998. – 224.
3. Корицька Г. Перекази з української мови (на народознавчій основі). – Запоріжжя: Просвіта, 1999.
4. Мельничайко В.Я. Українська мова. Письмовий екзамен. Як уникнути помилок. – Тернопіль: «Навчальна книга – Богдан», 1998. – 64с.

5. Паламарчук Л. Перекази з української мови. 5-6 клас. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2003. – 96с.
6. Переказ з творчим завданням як екзаменаційна форма перевірки учнів з української мови // Дивослово. – 1999. – №1.

Запитання і завдання

1. Проаналізуйте уважно ту частину програми з української мови (для шкіл з українською і національною мовами навчання), в якій визначено критерії оцінювання навчальних досягнень з української мови учнів 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів за поданою схемою:
  - Який матеріал може бути запропонований для переказу?
  - Який обсяг тексту для контрольного переказу має бути в 5-12 класах?
  - Як визначити обсяг тексту для стислого або вибіркового переказу в 5-12 класах?
  - Якою має бути тривалість звучання усного переказу?
  - Який обсяг письмового творчого завдання до переказу?
2. Яка роль переказу в навчанні розуміти та правильно передавати чужі думки?
3. Чи можна стверджувати, що перекази є своєрідною підготовчою ланкою до самостійних творчих робіт? Обґрунтуйте свою відповідь посиланнями на відповідні методичні джерела.
4. Підготуйте розповідь про методику проведення стислого усного переказу на основі прослуханих радіо- і телепередач.

Методичні рекомендації

Готуючись до лабораторного заняття, уважно ознайомтеся з науковими засадами методики розвитку писемного мовлення. Зверніть увагу на визначення письма як виду мовленнєвої діяльності в лінгводидактиці, психолінгвістиці та методиці зв'язного мовлення.

Проаналізуйте різні види переказів, передбачених програмою, з'ясуйте місце їх у системі розвитку мовлення. Особливу увагу зверніть на особливості проведення переказів у різних класах і типах шкіл.

Виділіть найголовніші комунікативні уміння, що формуються у процесі роботи над переказами.

Опрацюйте структуру уроків написання переказів, з'ясуйте норми оцінювання.

Навчіться прогнозувати труднощі у процесі переказування тексту та визначте шляхи подолання цих труднощів. До заняття ознайомтеся з відповідною літературою.

Лабораторне заняття № 9

Тема. Твір як вид роботи над формуванням мовленнєвих умінь.

Зміст

1. Твори учнів як вид роботи з розвитку мовлення. Класифікація творів у науково-методичній літературі.
2. Чинна програма з української мови про систему роботи над учнівськими творами у 5-12 класах.
3. Етапи роботи над учнівськими творами різних видів.
4. Методика проведення уроків навчального та контрольного творів.

Література

1. Афтеній І.А. Найтонші відтінки рідного слова. Робота над твором у початкових класах: Посібник для вчителя. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 32с.
2. Боднар О.С. Рідна мова. Письмові творчі роботи: коментарі та зразки. 10-11 кл. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 88с.
3. Гулько Ю. Шкільний твір як індикатор творчого потенціалу // Українська мова і література. – 2006. – № 19. – С.11-13.
4. Данильчук О., Калініченко Л. та ін. Написання творів-мініатюр // Українська мова і література. – 2006. – № 19. – С.14-17.
5. Довга О.М. Як писати твір. – К.: Просвіта, 1995.
6. Мельничайко В. Творчі роботи на уроках української мови. – К.: Рад. школа, 1984.
7. Мельничайко В.Я. Українська мова. Письмовий екзамен. Як уникнути помилок. – Тернопіль: «Навчальна книга – Богдан», 1998. – 64с.

Запитання і завдання

1. Проаналізуйте уважно ту частину програми, в якій визначено критерії оцінювання навчальних досягнень з української мови учнів 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів за поданою схемою:

- Який матеріал може бути запропонований для твору?
- Який обсяг тексту для контрольного твору має бути в 5-12 класах?
- Який обсяг тексту для твору в 5-12 класах?
- Як оцінюються усні та письмові висловлювання учнів?

2. В основу типології комунікативних якостей мовлення Б.М.Головін поклав відношення мовлення до різних факторів: мовлення – мова, мовлення – мислення, мовлення – свідомість, мовлення – дійсність, мовлення – адресат, мовлення – умови спілкування.

Підготуйте розповідь про методику формування у школярів якостей мовлення, необхідних для активної творчої діяльності. З цією метою використайте праці:

1. Культура української мови: Довідник / С.Я. Єрмоленко, Н.Я.Дзюбишина-Мельник та ін.; За ред.. В.М.Русанівського. – К.: Либідь, 1990.
2. Мельничайко В.Я. Творчі роботи на уроках української мови. Конструювання. Редагування. Переклад. – К.: Рад. шк., 1984. – С.15-21.
3. Гулько Ю. Шкільний твір як індикатор творчого потенціалу // Українська мова і література. – 2006. – № 19. – С.11-13.

Методичні рекомендації

Готуючись до лабораторного заняття, необхідно усвідомити особливу роль написання учнями творів як вільного вияву власних думок, реалізації творчої мисленнєвої діяльності. Для засвоєння теми уважно проаналізуйте чинні програми з української мови. Ознайомтеся з методикою написання творів різних типів, стилів, жанрів, типів мовлення.

Зверніть увагу на комунікативні уміння, що формуються у процесі роботи над творами (уміння усвідомлювати тему й ви-

значати головну думку твору, вміння складати план, працювати над творами відповідного стилю, здійснювати мовне оформлення й саморедагування твору).

Лабораторне заняття № 10

Тема. Перевірка та оцінювання письмових робіт учнів з української мови в школах з українською і національною мовами навчання.

Зміст

1. Вимоги до письмових робіт учнів з української мови.
2. Характер помилок, що враховуються під час оцінювання мовного оформлення (грамотності) письмової роботи:
  - лексичні;
  - стилістичні;
  - граматичні;
  - орфографічні та пунктуаційні.
3. Аналіз об'єктивності оцінювання перевірених студентами-практикантами письмових робіт учнів.

Література

1. Бондар Д.Р., Пентиліук М.І. Лексичні недоліки і шляхи їх подолання // Українська мова й література в школі. – 2008. – №11. – С.42-48.
2. Бондаренко Н.В. та ін. Українська мова: Програма для 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою навчання / Н.В.Бондаренко, О.М.Біляєв, Л.М.Паламар, В.Л.Кононенко. – Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2005. – 152с.
3. Дороз В. Помилки в українському мовленні учнів національних спільнот та шляхи їх подолання // Українська мова та література. – 38 (390), жовтень 2004. – С.14-19.
4. Леценко В. Вербальні помилки та причини їх виникнення // Українська мова й література в школі. – 2006. – №5. – С. 34-38.
5. Мельничайко В.Я. Українська мова. Письмовий екзамен. Як уникнути помилок. – Тернопіль: «Навчальна книга – Богдан», 1998. – 64с.

6. Пентилюк М. Мовленнєві помилки та принципи їх класифікації // Українська мова й література в школі. – 2003. – №3. – С.26-29.
7. Система оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови // Українська мова й література в середніх школах, ліцеях та колегіумах. – 2001. – №1. – С.25-29.
8. Скуратівський Л.В. та ін. Рідна (українська) мова: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Л.В.Скуратівський, Г.Т.Шелехова, В.І.Тихоша, А.М.Корольчук, В.І.Новосьолова, Я.І.Остаф. – Ірпінь: Видавничо-торгова фірма «Перун», 2005. – 176с.

Запитання і завдання

1. Отримайте у викладача учнівський зошит і перевірте одну із творчих робіт. Позначте на полях характер помилок умовними позначками, виставте оцінку за: зміст, мовне оформлення; грамотність, керуючись «Критеріями оцінювання навчальних досягнень з української мови учнів 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів». Напишіть рецензію на самостійно перевірений учнівський твір.
2. Складіть план-конспект уроку аналізу письмової роботи (відповідно учнівської роботи, отриманої у викладача). Зверніть увагу на методику оцінювання учнівських робіт і добір завдань для вправлення у написанні роботи.

Методичні рекомендації

У шкільній практиці нормою вважається загальноприйняте вживання слів, їх форм, синтаксичних конструкцій, закріплених у словниках і довідниках. Проте комунікативний підхід до навчання української мови вимагає засвоєння таких якостей мовлення, які виявляються тільки в тексті (висловлюванні) – це точність, логічність, чистота, доцільність, виразність тощо. Відтак вчені (Д.Бондар, Я.Мельничайко, М.Пентилюк та ін.) пропонують по-новому розглядати порушення як в усному, так і в письмовому мовленні.

На основі досліджень українських і російських лінгводидактів (О.Барінової, М.Вороніна, Т.Ладиженської, Я.Мельничайко, М.Пльонкіна, Ф.Сергєєва, Н.Сулименко, О.Текучова, С.Цейтліна, Д.Бондар, М.Пентилюк) сформувалася класифікація помилок, що й визначила критерії оцінювання усних і письмових висловлювань учнів. Найголовніші критерії цієї класифікації такі:

- урахуванні форм мови – усної та письмової;
- опора на рівні мови – фонетику, лексикологію, граматику;
- стилістична диференціація мови;
- зв'язність (когезія) мовлення.

За цими критеріями помилки діляться умовно на три групи:

- помилки в усному мовленні (орфоепічні, акцентні);
- помилки в писемному мовленні (правописно-орфографічні, пунктуаційні);
- помилки в усному та писемному мовленні (змістові, лексичні, граматично-морфологічні, синтаксичні, стилістичні).

Готуючись до заняття, пригадайте такі поняття, як «оцінювання», «контроль», «критерії оцінювання». Визначте за чинною програмою з української мови критерії оцінювання видів мовленнєвої діяльності (говоріння, письмо) учнів 5-12 класів.

Проаналізуйте вимоги до оцінювання мовних і правописних (орфографічних і пунктуаційних) знань і вмінь учнів, передбачені програмою.

Опрацюйте структуру уроку аналізу письмових робіт (переказів, творів), з'ясуйте норми оцінювання. Складаючи самостійно план-конспект такого типу уроку, зверніть увагу на методику оцінювання учнівських робіт і добір завдань для вправління.

Під час написання рецензії на самостійно перевірений учнівський твір, охарактеризуйте повноту розкриття теми, правильність фактичного матеріалу, логічність викладу, різноманітність словника, виразність і доречність мовлення, а також мовне оформлення (грамотність роботи).

Лабораторне заняття № 11

Тема. Позакласна робота з української мови.

Зміст

1. Взаємозв'язок позакласної роботи з класними заняттями.
2. Види позакласної роботи та методика їх проведення.
3. Організація та методика роботи мовного гуртка.
4. Конкурс імені Петра Яцика. Аналіз конкурсних завдань з української мови.

Література

1. Глуховцева К.Д., Горошкіна О.М., Ніколаєнко І.О. та ін. Матеріали для учнівської олімпіади з української мови. – Луганськ, 2001.
2. Концепція позакласної виховної роботи загальноосвітньої школи // Рад. школа. – 1991. – №6. – С.48-55.
3. Передрій Г.Р. Позакласна робота з української мови в 4-8 кл. – К.: Рад. школа, 1979.
4. Потапенко О. Робота мовного гуртка // Дивослово. – 1989. – № 10. – С. 47-55.
5. Свашенко А.О. Позакласна робота з фразеології // Українська мова і література в школі – 1986. – №4. – С. 51-60.

Запитання і завдання

1. Визначте роль і місце позакласної роботи з української мови у загальноосвітніх навчальних закладах.
2. У чому полягають мета та завдання позакласної роботи?
3. Охарактеризуйте основні види позакласної роботи.
4. У чому виявляються зв'язки позакласної роботи з класною?
5. Розкрийте зміст позакласної роботи з української мови. Які методи найчастіше використовуються на позакласних заняттях?
6. Назвіть систематичні та епізодичні форми позакласної роботи з мови.
7. З'ясуйте вимоги до позакласного заходу.

8. Складіть план проведення «Тижня української мови» у школі, де навчаються росіяни, болгари, поляки. З'ясуйте, у чому особливість такого заходу?
9. Проаналізуйте заняття мовного гуртка (див. додаток Р) за поданою схемою.

Схема аналізу позакласного заходу

1. Мета виховного заходу та ступінь її досягнення.
2. Структура позакласного заходу: комплексний або одиничний; масовий груповий, індивідуальний, змішаний.
3. Методична організація позакласного заходу.
4. Зміст позакласної роботи.
5. Підготовчий етап:
  - підготовка текстового матеріалу заходу;
  - пізнавально-емоційна цінність текстового матеріалу;
  - дійові учасники заходу.
6. Проведення заходу:
  - оформлення приміщення, де проводиться захід;
  - якість підготовки учнів – дійових осіб заходу;
  - залучення до діяльності учнів, що не є дійовими особами заходу;
  - реакція на діяльність учнів – дійових осіб з боку учнів, що не є дійовими особами заходу;
  - наявність запрошених гостей.
7. Підсумки заходу:
  - якість проведення позакласного заходу;
  - відзначення дійових осіб заходу.

Методичні рекомендації

У вирішенні складних завдань навчально-виховного процесу в школі велику роль відіграє позакласна робота з української мови, яка тісно пов'язана з класними заняттями, організована на добровільних засадах, на основі пізнавальних інтересів учнів з мови, що виходить за межі чинної програми.

Готуючись до заняття, необхідно звернути увагу на специфіку позакласної роботи відповідно до віку учнів. Глибокого

осмислення потребують поняття «завдання позакласної роботи», «принципи організації позакласної роботи». Опрацювання цієї теми передбачає: визначення ролі та місця позакласної роботи з української мови в загальноосвітніх навчальних закладах; осмислення поданих в методичній літературі різноманітних форм і видів позакласної роботи з мови; опрацювання фахових журналів, газет, укладання списку літератури з теми.

Лабораторне заняття № 12

Тема. Факультативні заняття з української мови.

Зміст

1. Мета та завдання проведення факультативних занять з української мови, їх місце у навчально-виховному процесі.
2. Аналіз авторських програм факультативних занять.
3. Методика проведення факультативних занять з української мови.
4. Аналіз конспектів факультативних занять з української мови.
5. Розроблення конспектів факультативних занять з української мови.

Література

1. Глазова О., Кузнецов Ю. Програма факультативного курсу «Лексика сучасної української мови» (7 клас) // Методичні діалоги. – 2006. – №1. – С. 13-20.
2. Караман С.О. Спецкурс з української мови в гімназії гуманітарного профілю // Українська мова і література в школі. – 2000. – №2. – С. 61-63.
3. Програми спецкурсів для ліцеїв та гімназій гуманітарного профілю. Українська мова та література. – К., 1996.
4. Романюк Є. Авторська програма «Основи культури мовлення» // Укр. мова і літ-ра в школі. – 2003. – №3. – С. 59-60.
5. Тихоша В.І. Факультативні заняття з рідної мови в школі / В.І.Тихоша, Г.М.Гайдученко, О.П.Карабута, Н.В.Рябова. – Х.: Вид. група «Основа», 2005. – 176с.

Запитання і завдання

1. Визначте роль і місце факультативів з української мови в загальноосвітніх навчальних закладах.
2. Чим відрізняються гурткові та факультативні заняття з української мови?
3. У чому виявляються зв'язки факультативних занять з уроками української мови?
4. Розкрийте зміст факультативної роботи з української мови. Які методи найчастіше використовуються на таких заняттях?
5. Розкажіть про можливості використання технічних засобів навчання під час проведення факультативів з мови.
6. Поміркуйте, чому спецкурси та факультативні заняття з української мови впроваджуються у старших класах?
7. Порівняйте зміст програми факультативного курсу для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів (Глазова О., Кузнецов Ю. Програма факультативного курсу «Лексика сучасної української мови» (7 клас) // Методичні діалоги. – 2006. – №1. – С.13-20.) з програмами з української мови для загальноосвітньої школи. Якою мірою програма факультативу дає можливість здійснювати ідею поглибленого вивчення української мови.
8. На початку навчального року необхідно здійснити набір до факультативу учнів, які виявили інтерес до поглибленого вивчення мови. Які форми роботи для вияву учнів, що цікавляться мовою, і для залучення їх до факультативу слід передбачити?
9. На факультативних заняттях мають розвиватися творчі здібності учнів. Доберіть кілька вправ і завдань творчого характеру на одну з тем (за вибором) факультативного курсу «Лексичні одиниці – зберігачі національно-культурної інформації».

Методичні рекомендації

Для подальшого вдосконалення навчально-виховного процесу, поглибленого вивчення профільюючих предметів і розвитку профорієнтаційних запитів учнів важливе значення має впровадження факультативних занять. Такі заняття на сьогодні передбачені навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів.

Під час опрацювання зазначеної теми, особливу увагу варто звернути на сутність поняття факультативне заняття, його

значення й місце в навчально-виховному процесі. Вивчаючи матеріал, необхідно поміркувати, чому факультативні заняття з української мови впроваджуються саме в старших класах, як сприяють вихованню мовної особистості, чи сприяють такі заняття перевантаженню учнів. Готуючись до заняття, з'ясуйте як на факультативних заняттях здійснюються комунікативно-діяльнісний і функціонально-стилістичний підходи.

1.6. Зміст і форми самостійної роботи

Самостійна робота студентів – це одна з організаційних форм навчання, яка регламентується робочим навчальним планом. Зміст самостійної роботи визначається у навчальній програмі кожної дисципліни з орієнтацією на вимоги освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівця.

Навчальний матеріал, передбачений для самостійного опрацювання студентом, підлягає підсумковому контролю нарівні з матеріалом, який опрацьовується під час навчальних занять.

Етапи самостійної роботи

1 етап (підготовчий)	<ul style="list-style-type: none"> – нормування; – планування; – організація.
2 етап (теоретичний)	– ознайомлення студентів з навчально-методичним забезпеченням самостійної роботи.
3 етап (навчально-практичний)	<ul style="list-style-type: none"> – аудиторна робота; – позааудиторна робота.
4 етап (контрольний)	<ul style="list-style-type: none"> – самоконтроль; – самоперевірка; – контроль викладача.
5 етап (корекційний)	<ul style="list-style-type: none"> – самокорекція; – корекція викладачем.

Самостійна робота студентів передбачас:

- опрацювання окремих тем теоретичного курсу «Методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах»;
- підготовку до практичних і лабораторних занять;
- підготовку до різних форм контролю;
- виконання індивідуальних науково-дослідних завдань.

Змістом самостійної роботи студентів є:

- опрацювання рекомендованої літератури;
- ознайомлення із зразками методичних матеріалів;
- розробка уроків, позакласних заходів і методичних рекомендацій;
- аналіз програм навчальних предметів (обов'язкових і за вибором), факультативів, спецкурсів, рекомендованих Міністерством освіти і науки України до використання у навчально-виховному процесі загальноосвітніх закладів;
- аналіз календарного планування;
- аналіз шкільних підручників;
- повторення та систематизація навчального матеріалу;
- написання рефератів, тез, статей, рецензій тощо;
- анотування наукових джерел;
- добір та опрацювання фахової літератури;
- пошук інформації в мережі Інтернет (використання web-браузерів, баз даних, користування інформаційно-пошуковими, інформаційно-довідковими системами, автоматизованими бібліотечними системами, електронними журналами);
- організація діалогу в мережі Інтернет (використання електронної пошти, синхронних телеконференцій);
- створення тематичних web-сторінок і web-квестів.

Теми для самостійного опрацювання

1. Джерела розвитку методики навчання української мови. Методи наукового дослідження в методиці навчання української мови.

2. Сучасні підходи до навчання української мови: комунікативно-діяльнісний, культурологічний, проблемний, особистісно зорієнтований, крос-культурний, когнітивний.
3. Особливості програм для шкіл нового типу. Додаткові посібники для навчання української мови в основній школі.
4. Інтерактивні методи навчання. Засоби активізації навчального процесу на уроках української мови.
5. Нетрадиційні форми проведення уроків української мови.
6. Оновлення сучасної шкільної мовної освіти. Нові підходи до трансформації змісту шкільної мовної освіти. Компетентісний підхід до навчання української мови в школі. Шкільна мовна освіта: від загальних орієнтирів до стандартів.
7. Питання розвитку мовлення в історії методичної науки.
8. Формування норм літературної вимови. Розвиток мовного слуху школярів.
9. Стилістичний аналіз тексту. Критерії добору художньої словесності для лінгвоаналізу.
10. Формування норм літературної вимови. Розвиток мовного слуху школярів.
11. Наочні та технічні засоби з розвитку усного мовлення, методика їх застосування.
12. Методика формування в учнів навичок різних видів читання у процесі вивчення шкільного курсу мови.
13. Робота над комунікативними вміннями, що формуються у процесі роботи над переказами та творами.
14. Значення тестових завдань для перевірки рівня сформованості аудіативних умінь.
15. Зміст та методика роботи мовного гуртка.
16. Інтеграція факультативних занять з основним курсом української мови.
17. Наукова робота учнів, її організаційно-педагогічне забезпечення та підтримка. Науково-дослідницька робота старшокласників.
18. Значення науково-методичних конференцій в удосконаленні професійної кваліфікації учителів української мови.

Індивідуальні науково-дослідні завдання

Напишіть реферат на одну з тем:

- Перспективні дослідження на сучасному етапі розвитку методики навчання мови.
- Необхідність врахування статусу української мови у процесі її вивчення учнями загальноосвітньої школи.
- Місце та значення української мови серед інших навчальних предметів в загальноосвітніх школах України.
- Мовна особистість – наслідок реалізації мовної освіти в Україні.
- Комунікативне спрямування у навчанні мови.
- Мовна особистість – міф чи реальність?;
- Реалізація діяльнісної змістової лінії (на основі аналізу програми «Рідна мова»).
- Особливості формування лінгвістичної компетенції у школах з українською та російською мовами навчання.
- Особливості формування комунікативної компетенції у школах з українською та російською мовами навчання.
- Специфіка формування соціокультурної компетенції у школах із українською мовою навчання.
- Вивчення державної мови в полімовній школі.
- Шлях від Концепції мовної освіти до уроку української мови.
- Комунікативна україномовна компетенція школярів у контексті сучасної мовної освіти.
- Крос-культурне навчання мови – вимога сьогодення.
- Система інноваційних методів як засіб реалізації диференційованого навчання української мови.
- Роль ігрових моментів на уроках української мови.
- Реалізація дослідницького методу в процесі формування мовленнєво-комунікативних умінь учнів.
- Методи навчання української мови як другої.
- Інноваційні прийоми активізації пізнавальної діяльності учнів 5-6-х класів на уроках мови.
- Особистісно-орієнтоване навчання української мови учнів-білінгвів.

Модуль № 1
Загальні питання методики навчання української мови

**Завдання теоретико-практичного характеру
(одне завдання за вибором студента)**

1. Проаналізуйте зміст теми «Стилі літературної мови» (9 клас). Яка мета і завдання цієї теми в системі стилістичної підготовки учнів? Які методи, форми та прийоми, на вашу думку, були б найбільш оптимальними для його опрацювання?
2. Проаналізуйте одну з поданих методичних праць і напишіть на неї рецензію:
  - Гамрецький І. Мовленнєво-публіцистична культура учнів: один з аспектів // Дивослово. – 1999. – № 12. – С. 14-15.
  - Дідук Г.І. Лінгвостилістичні та комунікативно-ситуативні вправи у 5-7 класах. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 80с.
  - Кучеренко І. Робота над розвитком стилістичних умінь і навичок учнів старших класів // Українська мова і література в школі – 2000. – №3. - С. 14-16.
  - Кучеренко І. Психологічні умови засвоєння стилістики учнями старших класів // Українська мова і література в школі. – 2004. – №4. – С. 9-12.
  - Марун М. Ділове мовлення в школі // Дивослово. – 1999. – № 10. – С. 27-30.
  - Марун М. Формування ділового мовлення в школярів // Українська мова і література в школі. – 1999. – №3. – С. 19-23.
3. Які види графічної наочності можна використати у процесі формування стилістичних знань, умінь і навичок учнів? Аргументуйте їх доцільність, спираючись на дані психологічної науки.
4. Як реалізується комунікативно-діяльнісний принцип навчання мови та розвитку мовлення учнів. Покажіть це на прикладі кількох розділів програми.

**Завдання практичного характеру
(одне завдання за вибором студента)**

1. Підготувати розгорнутий конспект уроку за однією з тем розділу «Стилістика» (клас, тему, тип уроку студент обирає самостійно).
Підготувати розгорнутий конспект уроку з аналізом тексту та розробити методичні поради до його проведення (клас, тему, тип уроку студент обирає самостійно).

**Завдання теоретико-практичного характеру
(одне завдання за вибором студента)**

1. Обґрунтуйте, як має бути пов'язана робота з розвитку зв'язного мовлення з вивченням окремих розділів курсу рідної мови в 5-9 класах?
2. Проаналізуйте одну з поданих методичних праць і напишіть на неї рецензію:
  - Омельчук С. Основа мовлення – діалог // Укр. мова в школах, ліцеях, гімназіях. – 2002. – №3. – С.31-38.
  - Донченко Т. Формування в учнів поняття про типи мовлення і типологічну структуру тексту // Дивослово. – 2004. – №4. – С. 23-25.
  - Палихата Е. Культура українського діалогічного мовленевого спілкування. 5-9 класи: Навчальний посібник для учнів. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. – 104с.
  - Шелехова Г. Система вправ і завдань з формування діалогічного і монологічного мовлення учнів 7 класі на уроках рідної мови. // Укр. мова в школах, ліцеях, гімназіях. – 2004. – №5. – С.8-12.
  - Гулько Ю. Шкільний твір як індикатор творчого потенціалу // Українська мова і література. – 2006. – № 19. – С.11-13.
  - Данильчук О., Калініченко Л. Написання творів-мініатюр // Українська мова і література. – 2006. – № 19. – С.14-17.
  - Шуляр В. Як навчити школярів висловлювати свої думки? // Українська мова і література в середніх школах ... – 2001. – №4. – С. 161-170.

**Завдання практичного характеру
(одне завдання за вибором студента)**

1. Складіть конспект уроку написання навчального твору (клас і тему оберіть самостійно).
  2. Складіть конспект уроку написання навчального переказу (клас і тему оберіть самостійно).
- Складіть план-конспект уроку аналізу письмової роботи (клас і тему оберіть самостійно). Зверніть увагу на методику оцінювання учнівських робіт і добір завдань для управління у написанні роботи.

Завдання теоретико-практичного характеру (одне завдання за вибором студента)

1. М.І.Тарасенко у статті «Щоб стінгазета була цікавою» зазначає: «У стінгазеті взагалі небажані довгі статті, а в шкільній – особливо. Тут якнайкраще мають бути використані найрізноманітніші жанри-мініатюри: поради і побажання, поздоровлення, оголошення, казки, загадки, байки-переспіви, частівки, пародії, гуморески, маленькі фейлетони. Важливе місце в замітках і статтях повинні посісти прислів'я і приказки, крилаті слова». Підготуйте матеріали для одного з номерів стінгазети з урахуванням порад методиста.
2. Підготуйте запитання і завдання для проведення шкільної олімпіади серед 5-6; 7-9; 10-12 класів. За своїм змістом і матеріалом ці запитання та завдання не повинні виходити за межі програми з української мови, але мають передбачати перевірку як теоретичних знань і практичних умінь, так і кмітливості, начитаності, винахідливості.
3. На семінарських факультативних заняттях обговорюються доповіді учнів з певних питань. Для такого заняття загальна проблема членується на ряд часткових, заздалегідь призначаються доповідачі й опоненти. Підготуйте й запишіть інструктаж для опонентів до учнівської доповіді «Лексичні одиниці – зберігачі національно-культурної інформації».
4. Для учасників факультативу передбачено домашні групові, індивідуальні завдання. Підготуйте такі завдання для факультативного курсу (тема заняття факультативу за вибором студента).

Завдання практичного характеру (одне завдання за вибором студента)

1. Підготуйте конспект проведення факультативного заняття на одну з тем, передбачивши в роботі з учнями специфічні методи роботи:
  - проблемний метод (частково-пошуковий, дослідницький);
  - спонукально-пошуковий;
  - інтерактивний;
  - метод проектів.
2. Підготуйте конспект засідання мовного гуртка (клас, тему оберіть самостійно).
Підготуйте конспект позакласного заходу з української мови (клас, тему оберіть самостійно).

1.7. Система контролю та оцінювання

Метою контролю успішності науково-теоретичної та практичної методичної підготовки майбутніх вчителів української мови є виявлення рівня засвоєння студентами знань теорії методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах, розуміння важливості теорії для планування та проведення навчально-виховної роботи в загальноосвітніх закладах й обсягу вмінь поєднувати набуті знання для вирішення практичних завдань навчання української мови.

Завдання контролю полягає у визначенні рівня теоретичної, методичної підготовки студентів: глибини та міцності теоретичних знань, володіння термінологією, здатності творчо використовувати знання для вирішення конкретних методичних завдань, володіння основними професійно-методичними вміннями (гностичними, комунікативно-навчальними, конструктивно-планувальними, організаційними).

Система контролю з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах охоплює поточний, рубіжний і підсумковий контроль.

Об'єктами поточного контролю є:

1. Успішність виконання студентами завдань до практичних і лабораторних занять (опрацювання літератури, тексту лекції, виконання практичних завдань).

Форми контролю: усне або письмове опитування, тестування.

2. Успішність самостійного вивчення студентами тем курсу методики.

Форми контролю: виконання контрольних завдань, написання рефератів, підготовка конспектів уроків, розроблення виховних заходів і позакласних занять з української мови.

3. Відвідування студентами лекційних, практичних і лабораторних занять.

Форми контролю: облік відвідування.

Об'єктом рубіжного контролю є рівень засвоєння теоретичних і практичних питань розділів: «Загальні питання методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах»;

«Мовленневознавчі дисципліни як лінгвістична основа розвитку мовлення учнів»; «Методика розвитку мовлення учнів в загальноосвітніх закладах», «Позакласна та факультативна робота з української мови», «Методична робота вчителя-словесника» та володіння професійно-методичними вміннями, сформованими у студентів протягом семестру.

Форми контролю: тестування у письмовій формі (див. додаток А); виконання індивідуального науково-дослідного завдання (див. додаток Б).

Об'єктом підсумкового контролю є рівень засвоєння теоретичних знань і володіння професійно-методичними вміннями, сформованими в студентів у результаті вивчення «Методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах».

Форми контролю: комплексна контрольна робота (див. додаток В).

Шкала оцінювання

За шкалою ECTS	За національною шкалою	За шкалою навчального закладу
A	Відмінно	90 - 100
B	Дуже добре	82 – 90
C	Добре	75-81
D	Задовільно	67-74
E	Достатньо	60-66
FX	Незадовільно, з правом повторного складання	35-59
F	Незадовільно, повторний курс	1-34

FX означає: «незадовільно» – необхідно виконати певну додаткову роботу для успішного складання;
F означає: «незадовільно» – необхідна значна подальша робота.

Розподіл балів, що присвоюються студентам

За весь курс студент отримує максимум **100 балів**. До їх складу входять:

- **19 балів** – поточний контроль успішності;
- **40 балів** – рубіжний контроль;
- **41 балів** – підсумковий контроль.

Поточний контроль (включно з контролем за змістовими модулями – окремими темами чи розділами курсу) передбачає таке нарахування балів (подається максимальний бал за певний вид роботи):

- відповідь на практичному занятті – **0,3 балів**;
- суттєве доповнення на практичному чи лабораторному занятті, коментування виконаних завдань – **0,3 бал**;
- виконання завдань до практичного чи лабораторного заняття – **0,4 балів**;

Рубіжний контроль передбачає:

- тестування (4 тести по 5 балів) за темами змістових модулів – окремими розділами курсу – **20 балів**;
- виконання індивідуального навчально-дослідного завдання (4 ІНДЗ по 5 балів) – **20 балів**;

Підсумковий контроль за весь курс проводиться письмово (форма проведення контролю – контрольна робота) – **41 бал** (див. додаток Д).

Заохочувальні бали за:

- публікації;
- виступи на наукових конференціях;
- участь в олімпіадах.

Критерії оцінювання тестових завдань

Тестові завдання складено з метою перевірки знань студентів з методики навчання української мови. Тестова перевірка

знань студентів дає можливість індивідуалізувати процес навчання, об'єктивно перевірити знання теоретико-методичного матеріалу, виявити рівень сформованості навчально-методичних умінь.

Завдання розроблені у відповідності до вузівської програми курсу «Методика навчання української мови». Їх обсяг становить 20 запитань (по три варіанти відповідей).

Для роботи над тестами кожному студентові необхідно дотримуватися такого алгоритму виконання завдань:

- прочитати умову завдання;
- ознайомитися з тестовим матеріалом, на якому пропонується розв'язати подане завдання;
- вибрати правильну відповідь;
- записати на своєму аркуші паперу поруч із номером завдання правильну відповідь.

Виконання тесту оцінюється за п'ятибальною шкалою та визначається за формулами:

$$\frac{17 \times 100}{20} = 85\% , \text{ де:}$$

17 – кількість правильних відповідей;
100 – загальний відсоток від кількості;
20 – загальна кількість запитань у тесті;
85 % – відсоток правильних відповідей.

$$\frac{5 \times 85}{100} = 4,25 , \text{ де:}$$

5 – максимальна кількість балів за тест;
85 % – відсоток правильних відповідей;
100 – загальний відсоток від кількості;
4,25 – отриманий бал за виконання тесту.

Критерії оцінювання усної (письмової) відповіді студента

Відповідь на теоретичне питання оцінюється за критеріями:

- відповідність змісту;
- повнота та ґрунтовність викладу;
- доказовість викладу;
- термінологічна коректність.

№	Критерії оцінювання	Шкала оцінювання		
		0,3 бала	0,2 бала	0,1 бала
1.	Відповідність змісту	Відповідь студента повністю відповідає змісту питання. Усі основні проблеми визначено чітко.	Відповідь студента частково відповідає змісту питання. Не всі основні проблеми визначено чітко.	Відповідь студента не відповідає змісту питання. Основні проблеми не визначено.
2.	Повнота та ґрунтовність викладу	Основні проблеми повністю та ґрунтовно розкрито.	Основні проблеми розкрито лише частково без належної глибини.	Основні проблеми не розкрито.

3.	Доказовість викладу	Студент демонструє високий рівень доказовості викладу матеріалу з теоретичного питання.	Студент викладає матеріал, в основному аргументуючи методичні положення. Він відчуває труднощі у викладі своєї думки щодо певних питань.	Студент викладає матеріал, майже не аргументуючи методичні положення. Він не має своєї думки щодо більшості питань.
4.	Термінологічна коректність	Студент досить вільно й коректно користується методичною термінологією. Він володіє повним запасом методичних термінів.	Студент в основному правильно використовує методичну термінологію. Невелика кількість термінологічних помилок не перешкоджає розумінню змісту викладеного.	Студент допускає значну кількість термінологічних помилок, що ускладнює розуміння змісту викладеного. Він володіє обмеженим запасом методичних термінів.

Виконання завдань до практичного чи лабораторного заняття оцінюється за критеріями:

- точність виконання практичного завдання;
- методична грамотність;
- здатність до обґрунтування методичних рішень;
- правильність оформлення (фрагменту уроку, плану-конспекту уроку, розгорнутого конспекту уроку).

№	Критерії	Шкала оцінювання			
		0,4 бала	0,3 бала	0,2 бала	0,1 бала
1.	Точність виконання практичного завдання	Виконане студентом завдання є комунікативно-зорієнтованим, відповідає вимогам поетапного формування вмінь і навичок, враховує вікові особливості учнів.	Виконане студентом завдання є комунікативно-зорієнтованим, однак має незначні порушення логіки поетапного формування вмінь і навичок, врахування вікових особливостей учнів.	Виконане студентом завдання не є комунікативно-зорієнтованим, має серйозні порушення логіки поетапного формування вмінь і навичок та врахування вікових особливостей учнів.	Виконане студентом завдання не є комунікативно-зорієнтованим, не відповідає вимогам поетапного формування вмінь і навичок, не враховує вікових особливостей учнів.

2.	Методична грамотність	<p>План-конспект уроку виконано відповідно до вимог поурочно-го планування, правильно сформульовано цілі уроку (навчальна, розвивальна, виховна). Методична структура відповідає типу уроку, а зміст – ступеню навчання.</p>	<p>План-конспект уроку в основному виконано методично грамотно, проте є незначні недоліки у дотриманні зазначених вимог.</p>	<p>План-конспект уроку виконано із значними недоліками. Неповна мета уроку, структура не відповідає типу уроку. Невдало дібрано методи і прийоми роботи на уроці або порушена їх логічна послідовність.</p>	<p>План-конспект уроку виконано методично безграмотно</p>
----	-----------------------	--	--	---	---

3.	Здатність до обґрунтування методичних рішень	<p>Студент швидко і правильно реагує на запитання. Він здатний теоретично обґрунтувати вибір власних методичних рішень.</p>	<p>Студент адекватно реагує на запитання, проте він не досить впевнено обґрунтовує вибір власних методичних рішень.</p>	<p>Студент не зовсім адекватно реагує на запитання. Він відчуває труднощі в обґрунтуванні вибору власних методичних рішень.</p>	<p>Студент нездатний правильно реагувати на запитання. Він не може обґрунтувати вибір власних методичних рішень.</p>
4.	Правильність оформлення	<p>Завдання виконано грамотно у мовному відношенні, оформлено у відповідності до вимог і включає всі необхідні компоненти.</p>	<p>Завдання виконано грамотно у мовному відношенні, включає всі необхідні компоненти, проте його оформлення має значні недоліки.</p>	<p>Виконане завдання має недоліки як у мовному відношенні, так і в його оформленні, включає не всі необхідні компоненти.</p>	<p>Завдання не відповідає вимогам до його виконання, містить значну кількість мовних помилок, не має всіх необхідних компонентів.</p>

Допуском до підсумкового контролю (контрольної роботи) є успішна поточна навчальна діяльність студента та зарахування результатів рубіжного контролю (виконання тестів, ІНДЗ).

1.8. Рекомендована література

Основна література

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 344с.
2. Білоусенко П.І. Мовознавчі студії в школі. – Запоріжжя, 2000. – 39 с.
3. Білоусенко П.І., Арешенков Ю.О., Віняр Г.М. та ін. Учність висловлюватися. – К.: Рад. школа, 1990. – 127с.
4. Біляєв О. Доказова розповідь та евристична бесіда у навчанні мови // Українська мова та література в школі. – 2003. – №8. – С.2-5.
5. Біляєв О.М. Інтегровані уроки рідної мови // Дивослово. – 2003. – №5. – С.4-9.
6. Біляєв О.М. Методика мови як наука // Дивослово. – 2002. – № 11. – С. 20 – 24.
7. Біляєв О., Мельничайко В., Пентиліук М. Концепція навчання державної мови в школах України // Дивослово. – 1996. – № 1. – С.16 - 21.
8. Бондаренко Н. Навчання діалогічного мовлення у 5 класі // Дивослово. – 2002. – №5. – С.28-31.
9. Бондаренко Н., Ярмолюк А. Концепція вивчення української мови в 5-11 класах загальноосвітньої школи з російською мовою навчання // Українська мова і література в школі. – 2002. – № 5. – С.43-51.
10. Валентій Л.В. Мовний аналіз як метод навчання в школі // Українська мова та література в школі. – 1996. – №3. – С.40-43.
11. Гін А.О. Прийоми педагогічної техніки: Вільний вибір. Відкритість. Діяльність. Зворотний зв'язок. Ідеальність: посібник для вчителів. – Луганськ: Навчальна книга. Янтар, 2004. – 84 с.
12. Глазова О. Вивчення типів мовлення // Дивослово. – 1998. – №№1-2.

13. Голобородько В.В. Наукова робота учнів / В.В.Голобородько. Програма організації науково-дослідницької діяльності учнів / – Х.: Вид. група «Основа», 2005. – 208с.
14. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376с.
15. Гудзик І.П. Проблеми мовної освіти в Україні // Рідні джерела. – 2002. – № 4. – С. 4-8.
16. Державна національна програма «Освіта. Україна ХХІ століття» // Освіта, 1993. – № 45.
17. Дідух Г.І. Лінгвостилістичні та комунікативно-ситуативні вправи на уроках української мови у 5-7 класах. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2004. – 80с.
18. Донченко Т. Формування в учнів поняття про типи мовлення і типологічну структуру тексту // Дивослово. – 2004. – №4. – С. 23-25.
19. Дороз В. Помилки в українському мовленні учнів національних спільнот та шляхи їх подолання // Українська мова та література. – 38 (390), жовтень 2004. – С. 14-19.
20. Єрмоленко С., Мацько Л. Навчально-виховна концепція вивчення української (державної) мови // Дивослово. – 1994. – №7. – С.28-31.
21. Караман С.О. Спецкурс з української мови в гімназії гуманітарного профілю // Укр. мова і література в школі. – 2000. – №2. – С. 61-63.
22. Концепція позакласної виховної роботи загальноосвітньої школи // Рад. школа. – 1991. – №6. – С. 48-55.
23. Кравченко Л.П. Сучасні комп'ютерні технології на уроках філології // Вивчаємо українську мову та літературу. – №17-18 (57-58) червень, 2005 р. – С. 9-13.
24. Кучеренко І. Психологічні умови засвоєння стилістики учнями старших класів // Українська мова і література в школі. – 2004. – №4. – С. 9-12.
25. Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2003. – 311с.
26. Мацько Л. Матимемо, що зробимо. До питання формування мовної культури // Дивослово. – 2001. – №9. – С.2-3.

27. Мацько Л.І. та ін. Стилїстика української мови: Підручник / Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, О.М.Мацько; За ред. Л.І.Мацько. – К.: Вища шк., 2003. – 462с.
28. Мацько Л. Сучасні підходи до створення підручників з української мови: місце лінгвостилїстики // Дивослово. – 1999. – №8. – С. 39-41.
29. Мельничайко В.Я. Види мовного розбору. Українська мова. Довідник. – Т.: «Богдан». 1997. – 120 с.
30. Мельничайко В. Елементи лінгвістичного аналізу художнього тексту на уроках мови // Дивослово. – 1998. – №2. – С.15-18.
31. Мельничайко В.Я. Українська мова. Письмовий екзамен. Як уникнути помилок. – Тернопіль: «Навчальна книга – Богдан», 1998. – 64с.
32. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / Колектив авторів за редакцією М.І Пентилюк: М.І.Пентилюк, С.О.Караман, О.В.Караман, О.М.Горошкіна, З.П.Бакум, М.М.Барактян, І.В.Гайдаєнко, А.Г.Галетова, Т.В.Коршун, А.В. Нікітіна, Т.Г.Окунович, О.М.Решетилова. – К.: Ленвіт, 2004. – 400с.
33. Оголевець А. Як писати наукову роботу з української мови // Дивослово. – 1999. – № 8. – С. 23-26.
34. Омельчук С. Формування навичок стилїстичного аналізу складних синтаксичних конструкцій // Дивослово. – № 2003. – № 12. – С. 33-35.
35. Паращич В.В. Аудіювання: Збірник навчальних і контрольних вправ та завдань. 5-11 класи. – Х.: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2004. – 176с.
36. Паращич В.В. Читання мовчки: Збірник навчальних і контрольних вправ та завдань. 5-11 класи. – Х.: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – 192с.
37. Пентилюк М.І. Наукові засади комунікативного спрямування у навчанні української мови // Українська мова і література в школі. – 2000. – №3. – С.8-10.

38. Пентилюк М., Нікітіна А., Горошкіна О. Концепція когнітивної методики навчання української мови // Дивослово. – 2004. – № 8. – С. 5-9.
39. Пентилюк М. Мовленнєві помилки та принципи їх класифікації // Українська мова і література в школі. – 2003. – № 3. – С. 26-29.
40. Пентилюк М.І. Аналіз тексту на уроках мови// Дивослово. – 1999. – №3. – С.30-32.
41. Полевікова О.Б. Творча робота як засіб розвитку мотивації навчання школярів // Початкова школа. – 2002. – № 3. – С.27-28.
42. Система оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови // Українська мова й література в середніх школах, ліцеях та колегіумах. – 2001. – №1. – С.25-29.
43. Скуратівський Л., Шелехова Г. Концепція підручника рідної мови // Українська мова і література в школі. – 2001. – №3. – С. 5-7.
44. Скуратівський Л. Концепція мовної освіти 12-річної школи (українська мова) // Українська мова і література в школі. – 2001. – №2. – С.4-10).
45. Словник-довідник з української лінгводидактики: Навчальний посібник / Кол. Автор за ред. М.Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2003. – 149с.
46. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.: метод. посібник / Пометун О.І., Пироженко Л.В. За ред. О.І.Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.
47. Тихоша В.І. Факультативні заняття з рідної мови в школі / В.І.Тихоша, Г.М.Гайдученко, О.П.Карабута, Н.В.Рябова. – Х.: Вид. група «Основа», 2005. – 176с.
48. Трубачова С. Роль методів самостійного набуття знань в організації пізнавальної діяльності учнів // Рідна школа. – 2001. – №1. – С. 39-42.
49. Фасоля А. Мета, зміст, технологія уроку // Довослово. – 2004. – № 8. – С. 19 – 25.

50. Фасоля А. Азбука особистісно-зорієнтованого навчання // Українська мова й література в середніх школах, ліцеях та колегіумах. – 2004. – №4. – С. 62- 67.
51. Федоренко О. Узагальнюючі логічні схеми на уроках мови // Українська мова та література в школі. – 2001. – №2. – С.23-24.
52. Щербина В.І. Інтерактивні технології на уроках української мови та літератури / В.І.Щербина, О.В.Волкова, О.В.Романенко. – Х.: Вид. група «Основа», 2005. – 96с.
53. Яворська С. Джерела дослідження історії розвитку методики мови // Дивослово. – 2002. – № 7. – С. 19-23.
54. Якименко Н., Рибалко К. Урок мови з використанням комп'ютерних програм // Дивослово. – 2001. – №11. – С. 49-51.

Додаткова література

1. Босак С. Особистісно-орієнтоване навчання – у практиці. // Українська мова та література в школі. – 2003. – № 8. – С. 37 – 41.
2. Болтівець С. Психологія диктанту // Дивослово. – 1994. – №9. – С. 16-22.
3. Дмитровський Є. М. Кабінет української мови і літератури в школі. – К. – 1962. – С. 12-35.
4. Варзацька Л., Дворецька Л. Методика інтегрованого уроку мови // Дивослово. – 2004. – №3. – С.31-50.
5. Варзацька Л., Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади // Дивослово. – 2004. – №11, (продовження)
6. Варзацька Л., Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади // Дивослово. – 2005. – №2. – С.5-19, (продовження).
7. Методика навчання української мови у школі // О.М.Беляєв, М.Я.Мельничайко, М.І.Пентилюк., Г.Р.Передрій, Л.П.Рожило: Посібник для учителів. – К.: Рад. шк., 1987. – 246 с.

8. Методика викладання української мови у середній школі: Навч. посібник / Олійник І.С., Іваненко В.К., Рожило Л.П., Скорик О.С.; За ред. І.С. Олійник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Вища школа, 1989. – 439с.
9. Вихованець І.Р. У світі граматики. – К.: Рад. школа, 1987. – 128 с.
10. Глазова О.П. Дидактичні матеріали з морфології української мови. 5-6 класи. – К., 1985. – 215с.
11. Гудзик І.П. Аудіювання українською мовою (для шкіл національних меншин): Посібник для вчителів. – К.: Педагогічна думка. – 2003. – 137с.
12. Гудзик І.П. Навчаємо слухати-розуміти українську мову // Рідні джерела. – 1998. – №1-2. – С.4-8.
13. Девдера М. Узагальнення та повторення вивченого матеріалу та «диктантний алгоритм» // Українська мова та література в школі. – 2004. – №5. – С.40-44.
14. Дика Н. Робота над граматичними (морфологічними) помилками // Дивослово. – 2002. – №12. – С. 30-33.
15. Заболотний О. Розвиток навчально-пізнавальної активності учнів (Проблемні ситуації) // Дивослово. – 2004. – №12. – С. 29-30
16. Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади // Дивослово. – 2004. – №10. – С. 2-11, (початок).
17. Кулінська Л.П. Екранна і звукова наочність на уроках української мови: посібник для вчителів. – К., 1986. – 118 с.
18. Кордун П. П. Вивчення стилістики в середній школі. – К., 1977. – С.5-39.
19. Кравчук Д.М. Творчі роботи з української мови в IV-VIII класах. – К.: Рад. школа. – 1971. – 119 с.
20. Коршун Т. Слово – основний продукт мовленнєвої діяльності, центральна одиниця внутрішнього лексикону // Рідні джерела. – 2001. – № 2. – С. 14-17.
21. Лукач С. Бесіда на уроках мови. – К.: Рад. школа, 1990. – С. 12-59.

22. Ляшкевич А. Генезис бесіди як дидактичної основи діалогічного мовлення // Українська мова та література в школі. – 2001. – №2. – С.7-9.
23. Мельник Н. Опорні конспекти з української мови // Українська мова і література в школі. – 2001. – №2. – С.50-55.
24. Мельничайко В.Я. Лінгвістика тексту в шкільному курсі української мови. – К.: Рад. шк., 1986. – 124 с.
25. Ніколенко Л.Д. Питання методики повторення. К.: Рад. школа, 1968. – 118с.
26. Олійник І.С. Методика роботи з розвитку мови в 5-8 класах: Навч. посібник для вчителів. К.: Рад. школа, 1964. – 179 с.
27. Педагогічні інновації у сучасній школі. Науково-методичний збірник. – К.: Освіта, 1994. – 216 с.
28. Пентилюк М.І. Культура мови і стилістика: Підручник для гімназій гуманітарного профілю. – К.: Вежа, 1994.
29. Пентилюк М. Робота з стилістики в 4-6 класах. – К.: Рад. школа, 1984. – 136с.
30. Пентилюк М. Робота з стилістики в 8-9 класах. – К.: Рад. школа, 1989. – 112с.
31. Полєвікова О.Б. Використання творчих вправ як засобу мотиваційного забезпечення процесу навчання рідної мови // Початкова школа. – 2004. – № 3. – С.15-18.
32. Передрій Г.Р. Самостійна робота учнів 5-8 класів на уроках української мови (посібник для вчителів). К.: Рад. школа. – 1968. – 155с.
33. Потапенко О.І. Гурткова робота з української мови в 4-8 класах. К.: Рад. школа, 1989.
34. Потапенко О.І., Кожуховська Л.П., Довбня Л.Е., Чубань Т.В., Левченко Т.М. Етимологія української мови. – К., 2003. – С. 2-17.
35. Потапенко О. Робота мовного гуртка // Дивослово. – 1989. – № 10. – С. 47-55.
36. Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (Розділ 4. Когнітологічний напрям сучасної лінгвістики). К.: вид. українського фітосоціологічного центру. – 1999. – С.65-85.

37. Симоненкова Л. М. До вивчення функціональних стилів у IV-VI класах //Укр. мова і літ. в школі. – 1980. – № 8. – С. 61 - 67.
38. Синиця І. Психологія писемної мови учнів 5-8 класів. К.: Рад. школа. – 1965. – С.27-59.
39. Синиця І. Психологія усного мовлення учнів 4-8 класів (Монолог). – К.: Рад школа. – 1974.
40. Свашенко А.О. Позакласна робота з фразеології // Українська мова і література в школі. – 1986. – №4. – С. 51-60.
41. Стельмахович М.Г. Розвиток усного мовлення на уроках української мови в 4-8 кл.: Посібник для вчителів. – К.: Рад. школа. – 1975. – 191с.
42. Чак Є. Мандрівка в Країну слова. – К.: Рад. школа. – 1981. – С. 14-67.
43. Яворська С. Методичні ідеї та знахідки Терентія Гарбуза // Рідна школа. – 2003. – №5. – С. 59-61.

**Програми навчальних предметів
(обов'язкових і за вибором), факультативів, спецкурсів,
рекомендованих до використання у навчально-виховному
процесі загальноосвітніх закладів**

1. Артеменко Є. Світ українського слова / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2005-2006 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква: КОПОПК, 2005. – Ч.ІІ. – С.167-177.
2. Бондаренко Н.В. та ін. Українська мова: Програма для 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою навчання / Н.В.Бондаренко, О.М.Біляєв, Л.М.Паламар, В.Л.Кононенко. – Чернівці: Видавничий дім Букрек», 2005. – 152 с.
3. Бондарчук Л, Кисляк Н, Шубко І. Сучасна риторика. 5-11 класи / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2004-2005 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква: КОПОПК, 2004. – Ч.ІІ. – С.259-273.

4. Глазова О., Кузнецов Ю. Програма факультативного курсу «Лексика сучасної української мови» (7 клас) // Методичні діалоги. – 2006. – №1. – С. 13-20.
5. Дем'яненко О. Крилаті вислови та їх літературні першоджерела / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2002-2003 навчальному році / За заг. ред. Н.І.Клокар. – Біла Церква, 2002. – С.249-253.
6. Заболотний О. Вступ до мовознавства. 10-11 класи / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2004-2005 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква: КОПОПК, 2004. – Ч.ІІ. – С.46-53.
7. Заболотний О. Основи наукової діяльності / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2002-2003 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква, 2002. – С.170-175.
8. Завіщана Л. Українська мова. 8-11 класи / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини у 2000-2001 навчальному році / За ред. І.Л. Лікарчука, Н.І. Клокар, В.В.Потіхи. – Біла Церква; К.: Видавець Ешке О.М., 2000. – С.70-73.
9. Кононевич В. Від авторської казки до ... вершини? Творчі роботи на уроках мови та літератури //Українська мова та література. – 2005. – №13. – С. 6-9.
10. Мірошник С, Шестаківська Р. Мистецтво слова. 9-11 класи / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2003-2004 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква: КОПОПК, 2003. – С.341-351.
11. Приходько Л. Мистецтво говорити / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2002-2003 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква, 2002. – С.244-249.

12. Романюк Є. Авторська програма «Основи культури мовлення» // Укр. мова і літ-ра в школі. – 2003. – №3. – С. 59-60.
13. Рубан І. Українська мова. 6-9 класи / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2005-2006 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква: КОПОПК, 2005. – Ч.ІІ. – С.177-190.
14. Сідько О. Культура мовлення. 10 клас / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2005-2006 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква: КОПОПК, 2005. – Ч.ІІ. – С.27-32.
15. Скуратівський Л.В. та ін. Рідна (українська) мова: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Л.В.Скуратівський, Г.Т.Шелехова, В.І.Тихоша, А.М.Корольчук, В.І.Новосьолова, Я.І.Остаф. – Ірпінь: Видавничо-торгова фірма «Перун», 2005. – 176с.
16. Фесенко О. Цікаві розмови про частини мови // Українська мова та література. – 2005. – №10. – С. 7-8.
17. Цимбалюк В. Культура мовлення. 8-9 класи / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2005-2006 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква: КОПОПК, 2005. – Ч.ІІ. – С.99-103.
18. Цимбалюк В. У світі букв і звуків. 8 клас / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2005-2006 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква: КОПОПК, 2005. – Ч.ІІ. – С.80-83.
19. Цимбалюк В. Цікава етимологія. 8-9 класи / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2005-2006 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква: КОПОПК, 2005. – Ч.ІІ. – С.83-88.

Підручники

1. Бондаренко Н.В., Ярмолюк А.В. Українська мова: Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням рос. та польськ. мовами. – К.: Освіта, 2005. – 272с.
2. Бондаренко Н.В., Ярмолюк А.В. Українська мова: Підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням рос. та польськ. мовами. – К.: Освіта, 2006. – 240с.
3. Бондаренко Н.В., Ярмолюк А.В. Українська мова: Підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням рос. мовою. – К.: Освіта, 2007. – 256с.
4. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Педагогічна преса, 2005. – 288с.
5. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: «Зодіак-ЕКО», 2006. – 288с.
6. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: «Зодіак-ЕКО», 2007. – 288с.
7. Єрмоленко С.Я., Сичова В.Т. Рідна мова: Підручник для 5-го класу. – К.: Грамота, 2005. – 240с.
8. Заболотний О.В., Заболотний В.В. Рідна мова: Підручник для 5-го класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Навчальна книга, 2005. – 288с.
9. Скуратівський Л.В. Українська мова: Елементи практичної риторики: Додаток до підручника «Українська мова, 10–11 кл.». – К.: Освіта, 2004. – 128 с.

Календарне планування

1. Орієнтовне календарне тематичне планування для роботи з підручником «Рідна мова» (автори О. Глазова, Ю. Кузнецов), 5 клас // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2005. – №3.
2. Скуратівський Л., Шелехова Г. Орієнтовне календарне планування уроків і тематичного контролю за рівнем навчальних досягнень учнів 5 класу з рідної (української) мови (I

- семестр) // Українська мова і література в школі. – 2005. – №5.
3. Бондаренко Н., Ярмолюк А. Орієнтовне календарне планування уроків і тематичного контролю за рівнем навчальних досягнень з української мови учнів 5 класів ЗНЗ з російською мовою навчання (I семестр) // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2005. – №6.
  4. Тихоша В. Орієнтовне календарне планування з рідної мови для 5 класу 12-річної школи // Дивослово. – 2005. – №8.
  5. Бондаренко Н., Ярмолюк А. Орієнтовне календарне планування з української мови для 5 класу 12-річної школи у школах з російською мовою навчання // Дивослово. – 2005. – №8.
  6. Бондаренко Н., Ярмолюк А. Орієнтовне календарне планування уроків і тематичного контролю за рівнем навчальних досягнень з української мови учнів 5 класів ЗНЗ з російською мовою навчання (II семестр) // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2005. – №7-8.

2. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ШКІЛЬНИЙ КУРС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»

(для студентів спеціальності 6.020303

«Філологія. Українська мова та література»)

2.1. Пояснювальна записка

Інформаційно-технологічне ХХІ століття характеризується філософським переосмисленням ціннісних орієнтирів освітньої політики. У Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти, Державній програмі «Вчитель» наголошується на культуроцентричності, збереженні та примноженні національних виховних традицій, розвитку творчої особистості, гуманізації освіти.

У реалізації завдань гуманістичної трансформації освітньої парадигми пріоритетна роль належить учителеві української мови. Передусім учитель-словесник, який поєднує в собі риси педагога, психолога, філософа, лінгвіста, літературознавця, культуролога й естета, покликаний наповнити життєдіяльність школярів досконалим вишуканим світом рідної мови, морально-етичним і культурно-естетичним потенціалом усної народної творчості та художньої літератури, цінностями української та світової культури, стимулювати прагнення до саморозвитку й самовдосконалення, виховувати молоду генерацію активних, діяльних громадян, які гідно репрезентуватимуть й утверджуватимуть свою державу в європейському співтоваристві. Важливість таких професійних і особистісних рис потребує вдосконалення професійної підготовки вчителів-словесників.

Навчальна дисципліна «Шкільний курс української мови» належить до циклу професійно орієнтованих. **Мета курсу** – озброїти майбутнього вчителя української мови не тільки теорією цієї науки, а й найефективнішими формами організації навчального процесу, найдоцільнішими методами та прийомами

навчання учнів на сучасному етапі розвитку загальноосвітніх закладів.

Курс розраховано на 144 години (4 кредити), з яких 64 години відводиться на аудиторну (24 год. лекційних, 16 год. практичних, 24 год. лабораторних) і 80 годин на самостійну роботу.

Завдання вивчення дисципліни:

- підготовка майбутніх учителів до педагогічної діяльності в умовах реформування сучасної школи, реалізації концепцій мовної освіти в Україні;
- формування у майбутніх вчителів національно свідомого ставлення до української мови як рідної і державної, розуміння її значення як предмета шкільного навчання і засобу вивчення інших предметів;
- забезпечення засвоєння студентами системи теоретичних знань і професійних умінь, які допоможуть їм формувати в учнів мовну та мовленнєву компетенції, виховувати свідомих громадян України;
- навчання співвідносити теоретичні знання з практичними потребами сучасної школи, втілювати нові методичні ідеї у практику вивчення предмета, застосовувати педагогічні інновації;
- розвиток у студентів пізнавальних інтересів, прагнення, до удосконалення своєї професійної підготовки, уміння працювати з навчально-методичною літературою;
- формування в майбутніх учителів-словесників дослідницьких навичок, розвитку уміння проводити самостійні наукові пошуки й експериментальні дослідження;
- формування у студентів професійно-методичних вмінь.

Традиційно зміст навчальної дисципліни містить такі розділи:

- методика вивчення шкільного курсу фонетики, орфопії та графіки;
- методика вивчення шкільного курсу лексикології та фразеології;

- методика вивчення шкільного курсу будови слова та словотвору;
- методика вивчення шкільного курсу граматики (морфології, синтаксису).

Сьогодні вища та загальноосвітня школи в Україні на шляху реформування освіти. Реформа може бути здійснена лише спільними діями наукових і навчальних закладів. Лабораторія навчання української мови Інституту педагогіки АПН України у пояснювальній записці до програми 2005 року проголосила, що «... ураховано статус української мови, її суспільні функції, взято до уваги специфіку навчального предмета, що має виразні інтегративні функції, здатність справляти різнобічний навчальний, розвивальний і виховний впливи на учнів, сприяти формуванню особистості, готової до активної, творчої діяльності у всіх сферах життя демократичного суспільства, сучасні організаційні форми, методи і технології навчання мови...».

Проте не можна висувати на перший план особистісний і мовленнєвий розвиток учнів, підпорядковувати завдання системного вивчення мови меті мовленнєвого розвитку учнів, планувати вивчення основних розділів науки про мову на мовленнєвій основі, якщо студенти не будуть знати основ мовленнєвого розвитку учнів, без знання яких вони не зможуть усвідомити комунікативну спрямованість навчального предмету. Якщо «завдання системного вивчення мови підпорядковується меті мовленнєвого розвитку учнів», то нелогічно спочатку висвітлювати студентам питання вивчення системи мови, а потім мовленнєвого розвитку учнів, а тому виникла необхідність перекомпонувати структуру традиційної програми, збагатити її зміст.

Професійна підготовка вчителів української мови можлива за умови глибокого розуміння ними мети та змісту навчання української мови в школі, умов мотиваційного забезпечення навчальної діяльності з цього предмета та її успішної організації, формування пізнавальної самостійності учнів. У програмі з рідної мови для середньої загальноосвітньої школи зазначається, що основна мета її вивчення в середніх навчальних закладах України полягає у формуванні національно свідомої, духовно

багатої мовної особистості, яка володіє вміннями та навичками вільно, комунікативно виправдано користуватися засобами рідної мови – її стилями, формами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (слухання, читання, говоріння, письмо).

Відповідно до поставленої мети у шкільній програмі (2005р.) висуваються такі головні завдання на сучасному, перехідному, етапі реформування навчання української мови в основній і старшій ланці загальноосвітньої школи: виховання потреби у вивченні української мови (насамперед мовленнєвої потреби, про що пишуть психологи, методисти); формування духовного світу учнів, цілісних світоглядних уявлень, загальнолюдських ціннісних орієнтирів шляхом прилучення через мову до культурних надбань українського народу, людства; вироблення у школярів умінь і навичок комунікативно виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях під час сприймання, відтворення і створення висловлювань з дотриманням українського мовленнєвого етикету; засвоєння учнями базових орфоепічних, граматичних, лексичних, правописних, стилістичних умінь і навичок; ознайомлення учнів з мовною системою як основною для формування мовних, мовленнєвих умінь і навичок. Ці завдання зумовлюють поєднання в навчальному процесі чотирьох змістових ліній мовного курсу – мовної, мовленнєвої, діяльнісної, соціокультурної.

Розроблена співробітниками лабораторії навчання української мови Інституту педагогіки АПН України система оцінювання навчальних досягнень учнів 5-12 класів з української мови побудована з урахуванням основної мети, тобто завдань різнобічного мовленнєвого розвитку особистості, освітнього змісту навчального предмета, функціонального підходу до шкільного мовного курсу, який передбачає вивчення мовної теорії в аспекті практичних потреб розвитку мовлення. Як об'єкти регулярної перевірки та оцінювання насамперед розглядаються мовленнєві вміння та навички з чотирьох видів мовленнєвої діяльності, потім знання про мову та мовлення, мовні вміння та навички.

До системи методичної підготовки студентів належить теорія з методики навчання української мови, практичні завдання, самостійна робота, педагогічна практика, курсова робота.

Для майбутнього вчителя важливо вміти:

- осмислювати основні концептуальні засади мовної освіти в Україні, ідеї, закладені у змісті та структурі чинних програм з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів;
- проводити методичний аналіз матеріалу, що вивчатиметься: встановлювати наступність і перспективність у його вивченні, співвідношення між теоретичним матеріалом і практичними вміннями, диференціювати матеріал за ступенем складності його засвоєння, виділяти в ньому головне;
- установлювати основні зв'язки між українською мовою та матеріалом з літератури й інших предметів;
- працювати з підручником, уміло використовувати дидактичні можливості методичного апарату навчальної книги, її рубрикацію, умовні позначення, питання і завдання, ілюстративний матеріал, вправи;
- планувати матеріал на навчальний рік, півріччя, з кожної теми, розділу;
- складати план-конспект уроку: визначати тип уроку, його структуру, формулювати мету, розробляти його зміст і структуру, формувати мету, визначати його цілі та завдання, добирати дидактичний матеріал, створювати систему вправ, прогнозувати пізнавальну діяльність учнів;
- володіти технологією основних методів і прийомів навчання мови, оптимально використовувати засоби навчання, елементи програмування, алгоритмізацію та комп'ютеризацію на уроках мови, виходячи із специфіки матеріалу, що вивчається.
- вести позакласну роботу з предмета, вдало поєднувати її форми з програмним вивченням мови.

Не менш важливим є вироблення у студентів вузчих умінь і навичок: формулювати запитання та визначати завдання; вести перевірку знань, умінь і навичок та аргументовано їх оцінювати, користуючись критеріями дванадцятибальної системи; проводити різні види мовного розбору, диктанти; працювати над текстом; проводити підготовку до переказів і творів, попереджати й виправляти помилки; уміло користуватися прийнятими у

школі умовно-графічними позначками; використовувати різні види наочності та технічні засоби навчання.

Третю категорію методичних умінь становлять уміння працювати над собою, удосконалюючи професійний рівень.

На практичних заняттях студенти знайомляться з основною методичною літературою – посібниками з окремих розділів програми, проблемами, що висвітлюються на сторінках методичних часописів.

З актуальних проблем лінгводидактики студенти можуть готувати реферати та виступати з повідомленнями. Це стосується насамперед тем, що виносяться на самостійне опрацювання, а потім обговорюються у формі колоквиумів, конференцій, дискусій тощо.

Лабораторні заняття передбачають участь студентів у педагогічному процесі. Мета цих занять – ознайомлення з різними видами діяльності вчителя-словесника. У ході лабораторних занять вони спостерігають за навчальним процесом, вчать аналізувати відвідані уроки та позакласну роботу з української мови, знайомляться з плануванням, складають конспекти різних типів уроків, розробляють системи тренувальних завдань і вправ, визначають їх ефективність для формування мовленнєвих і правописних навичок, готують дидактичний матеріал відповідного виховного спрямування тощо. Частина лабораторних занять підготовчого характеру проводиться в аудиторії, решта – безпосередньо у школі.

Під час педагогічної практики студенти вчать перевіряти письмові роботи учнів, оцінювати їх, обліковувати та класифікувати помилки, працювати над їх попередженням і виправленням.

Написання курсових робіт з методики привчає студентів до глибшого самостійного вивчення певної методичної теми, проведення експериментальної роботи. Бажано, щоб поставлені в курсовій роботі завдання розв'язувалися на матеріалах шкільної практики з використанням доступних для студента методів дослідження – методичних спостережень, вивчення досвіду роботи

Перелік дисциплін з визначенням розділів (тем), засвоєння яких необхідне студентам для вивчення шкільного курсу української мови

Філософія. Забезпечує методологічні основи шкільного курсу української мови з методикою викладання, зокрема для методики є важливим такі положення філософської науки:

- зв'язок мови та свідомості, мови та мислення;
- філософська теорія пізнання, згідно з якою шлях до істини проходить етапи чуттєвого і раціонального пізнання й завершується на практиці.

Лінгвістика. Використовуються дані мовознавчих наук (фонетики, фонології, графіки, орфографії, лексикології, морфології, синтаксису тощо).

Психологія (загальна психологія, вікова психологія, педагогічна психологія, психологія мовлення, психологія спілкування тощо):

- закономірності психічної діяльності людини, що є основою розуміння тих психічних процесів, які відбуваються під час оволодіння мовленням;
- формування психічних процесів пам'яті, уваги, почуттів і психічних якостей особистості; вікові особливості учнів;
- розвиток психіки людини у процесі виховання і навчання; проблеми управління засвоєнням знань і формуванням навичок і вмінь; психологічні фактори, що зумовлюють успішність навчання, стосунки між учнем і вчителем, індивідуально-психологічні характеристики школярів; мотивація діяльності учнів у процесі оволодіння мовленнєвою діяльністю;
- процес володіння та оволодіння мовленням, взаємозв'язок зовнішнього і внутрішнього мовлення, якості вербальної пам'яті, закономірності усного і писемного мовлення;
- види і засоби спілкування.

Дидактика:

- використання дидактичних принципів у методиці навчання української мови;
- використання методів, прийомів і засобів навчання;

– організація активної діяльності учнів у засвоєнні нових знань та оволодінні вміннями, управління навчально-виховним процесом, стимулювання активності учнів, залучення школярів до планування своєї навчальної діяльності, саморегулювання навчання.

2.2. Розподіл навчального часу за модулями

№ модуля в VI семестрі	Назва модуля	Кількість годин			
		Лекції	Практ. роб.	Лаб. роб.	Сам. роб.
Заліковий кредит 1. Шкільний курс фонетики, орфоєпії, орфографії, графіки української мови та методика їх навчання в середніх освітніх закладах України		4	4	2	20
ЗМ 1.1.	Шкільний курс фонетики, орфоєпії, графіки української мови та методика їх навчання в середніх освітніх закладах з українською мовою навчання.	4	-	2	10
	<i>T1. Фонетика, графіка в шкільному курсі української мови та методика її навчання.</i>	2		2	6
	<i>T2. Орфоєпія у шкільному курсі української мови та методика її навчання.</i>	2			4

ЗМ 1.2.	Особливості вивчення шкільного курсу фонетики, орфоєпії і графіки української мови в умовах близькостпорідненої двомовності.	-	4	-	10
	<i>T1. Особливості засвоєння учнями-полілінгвами шкільного курсу фонетики, орфоєпії, графіки української мови.</i>		2		6
	<i>T2. Формування слуховимовних навичок в учнів-полілінгвів у ситуації багатомовності.</i>		2		4
Заліковий кредит 2. Шкільний курс лексикології, фразеології української мови та методика їх навчання в середніх освітніх закладах України		4	4	4	20
ЗМ 2.1.	Шкільний курс лексикології, фразеології української мови та методика їх навчання в середніх освітніх закладах з українською мовою навчання.	4	-	4	10
	<i>T1. Лексикологія у шкільному курсі української мови та методика її навчання.</i>	2		2	6
	<i>T2. Фразеологія у шкільному курсі української мови та методика її вивчення.</i>	2		2	4
ЗМ 2.2.	Шкільний курс лексикології, фразеології української мови та методика їх навчання в умовах близькостпорідненої двомовності.	-	4	-	10

	<i>Т1. Освітньо-пізнавальний і нормативно-практичний аспекти вивчення лексикології та фразеології на основі взаємозв'язку в навчанні двох мов (рідної та української).</i>		2		6
	<i>Т2.Лінгвокультурологічний підхід до вивчення української лексики учнями-полілінгвами.</i>		2		4
<u>Заліковий кредит 3. Шкільний курс будови слова, словотвору української мови та методика їх навчання в середніх освітніх закладах України</u>		4	4	4	16
ЗМ 3.1.	Шкільний курс будови слова, словотвору української мови та методика їх навчання в середніх освітніх закладах з українською мовою навчання.	4	-	4	8
	<i>Т1. Методика вивчення морфемної будови слова у школі.</i>	2		2	4
	<i>Т2. Методика вивчення словотвору в школі.</i>	2		2	4
ЗМ 3.2.	Шкільний курс будови слова, словотвору української мови та методика їх навчання в загальноосвітніх закладах з національною мовою навчання.	-	4	-	8

	<i>Т1. Засвоєння основних понять з будови слова й українського словотворення за допомогою елементів історичної фонетики, семантики окремих морфем, будови власне українських слів і способів їхнього словотворення в умовах близькостпорідненої двомовності.</i>		2		4
	<i>Т2. Формування навичок українського слововживання. Попередження та виправлення помилок інтерферуючого характеру в мовленні учнів.</i>		2		4
Заліковий кредит 4. Шкільний курс граматики української мови та методика її навчання в середніх освітніх закладах України		12	4	14	24
ЗМ 4.1.	Шкільний курс морфології. Методика вивчення частин мови.	6	-	8	12
	<i>Т1. Методика вивчення самостійних частин мови у школі. Особливості вивчення українських самостійних частин мови учнями-полілінгвами.</i>	2	2	2	4
	<i>Т2. Методика вивчення службових частин мови у школі. Особливості вивчення українських службових частин мови учнями-полілінгвами.</i>	2		2	4

	<i>ТЗ. Формування орфографічної грамотності учнів. Шляхи попередження інтерферуючого впливу на орфографічну грамотність учнів в умовах близькосторідненої двомовності.</i>	2	2	4	4
ЗМ 4.2.	Шкільний курс синтаксису та методика його вивчення.	6		6	12
	<i>Т1. Методика вивчення словосполучення, простого речення у школі. Особливості вивчення словосполучення й простого речення учнями-полілінгвами.</i>	2		2	4
	<i>Т2. Методика вивчення складного речення у школі. Особливості вивчення складного речення учнями-полілінгвами.</i>	2		2	4
	<i>ТЗ. Формування пунктуаційної грамотності учнів.</i>	2		2	4
	Разом:	24	16	24	80
		год.	год.	год.	год.

2.3. Зміст лекційного курсу

1. Методика навчання фонетики, орфоєпії, графіки

Зміст шкільного курсу фонетики та його значення. Зв'язок занять з фонетики з вивченням графіки, орфографії, орфоєпії, граматики, із заняттями з розвитку мовлення. Ознайомлення із засобами милозвучності української мови.

Завдання вивчення фонетики: вироблення вмінь і навичок правильно артикулювати звуки; розвиток мовного слуху учнів, мовної та слухової пам'яті; чітке розмежування звуків і літер; установлення відповідності чи невідповідності між вимовою та

написанням. Формування орфоепічних навичок, удосконалення дикції та розвиток умінь володіти голосом (змінювати його за висотою, силою, темпом, тембром). Зіставлення діалектної й літературної вимови. Подолання фонетичних діалектизмів.

Особливості вивчення шкільного курсу фонетики, орфоєпії та графіки української мови в умовах близькоспорідненої двомовності. Формування фонематичного слуху шляхом зіставлення та розрізнення класифікаційних характеристик звуків в українській і рідній мовах учнів Помилки інтерферентного характеру та шляхи їх попередження і виправлення.

Методи та прийоми вивчення фонетики й орфоєпії: спостереження над звуковим складом слів, фонетичний розбір, визначення наголосу в словах, списування з фонетичним завданням, правильна літературна вимова звуків і звукосполучень, виразне читання текстів, з'ясування співвідношення між написанням і вимовою у словах тощо.

Використання наочності та технічних засобів навчання у процесі роботи з фонетики й орфоєпії. Роль, орфоепічних словників.

2. Методика навчання лексикології та фразеології

Зміст шкільного курсу лексикології. Значення, місце й принципи вивчення лексики. Труднощі у засвоєнні учнями лексичних понять. Методика засвоєння учнями багатозначності, прямого та переносного значення слів, їх уживання, синонімів, омонімів, антонімів, архаїзмів та інших лексичних категорій, вивчення яких передбачено програмою.

Методика вивчення фразеології української мови, шляхи її засвоєння. Система тренувальних вправ з лексикологією та фразеологією. Вироблення навичок користування словниками різних типів. Лексичний аналіз тексту.

Словникова робота під час вивчення інших розділів шкільного курсу мови. Лексична робота у системі занять з розвитку мовлення учнів.

Шкільний курс лексикології та фразеології української мови, методика їх навчання в умовах близькоспорідненої двомов-

ності. Нормативно-практичний аспект вивчення лексикології та фразеології на основі взаємозв'язку в навчанні двох мов (української та рідної). Лінгвокультурологічний підхід до вивчення української лексики учнями-полілінгвами. Подолання жаргонізмів, росіянізмів у мовленні учнів.

Наочні посібники з лексикології та фразеології, методика їх використання.

Робота з тлумачним словником, словниками синонімів, фразеологізмів, іншомовних слів. Особливості вивчення лексикології та фразеології у школах з національною мовою навчання.

3. Методика навчання будови слова та словотвору

Значення та завдання вивчення будови слова у школі. Методика поглиблення знань про значущі частини слова (морфеми). Наступність і перспективність у вивченні матеріалу, шляхи подолання труднощів у виділенні основи (похідної, непохідної), кореня, префікса, суфікса. Розкриття значення морфем; уточнення та збагачення лексичного запасу учнів у процесі вивчення морфологічної будови слова; вироблення орфографічних навичок.

Прийоми вивчення морфемної будови слова: морфемний аналіз, розбір слів з однаковими морфемами (коренем, префіксом, суфіксом); добір антонімів і синонімів до поданих слів; етимологічний аналіз.

Методика словотвору: значення, зміст, завдання і принципи вивчення словотвору в школі. Зв'язок словотвору з будовою слова, фонетикою, лексикою, морфологією, орфографією. Ознайомлення учнів із способами словотвору: труднощі у засвоєнні словотворчих понять; система вправ; словотворчий аналіз, методика його проведення. Лексична робота: утворення слів за поданими моделями, використання словотворчих синонімів; робота з морфологічним і словотвірним словниками.

Особливості вивчення будови слова та словотвору в умовах близькоспорідненої двомовності. Засвоєння основних понять з будови слова й українського словотворення за допомогою елементів історичної фонетики, семантики окремих морфем, бу-

дови власне українських слів і способів їхнього словотворення. Попередження та виправлення помилок інтерферуючого характеру в мовленні учнів.

Використання наочності та технічних засобів навчання під час вивчення будови слова та словотвору.

4. Методика навчання граматики

Місце граматики в шкільному курсі української мови. Пізнавальне та практичне значення граматики, її роль у формуванні вмінь і навичок (мовленнєво-розумових, орфографічних, пунктуаційних), попередженні та подоланні граматичних помилок, збагаченні мовлення учнів.

Короткий огляд основних напрямків методики навчання граматики. Наукові засади та принципи методики навчання граматики в школі: вивчення граматичних значень, категорій, форм у тісному зв'язку із значенням слова; свідоме засвоєння граматичних понять, визначень, правил і граматичної термінології; взаємозв'язок у вивченні морфології та синтаксису, фонетики та морфології, зв'язок вивчення граматики з формуванням орфографічних і пунктуаційних навичок, роботою над розвитком мовлення, міжпредметні зв'язки під час вивчення граматики.

Методи та прийоми вивчення граматики; спостереження над мовними явищами, бесіда, слово вчителя, робота з підручником; граматичний розбір (значення, види і прийоми виконання); пояснення граматичної форми за системою питань; заміна одних форм і конструкцій іншими, граматичне конструювання: програмування, алгоритмізація.

4.1. Методика вивчення частин мови

Значення, завдання, зміст і принципи вивчення частин мови у шкільному курсі. Зв'язок вивчення частин мови з фонетикою, лексикою, словотвором, синтаксисом, орфографією та розвитком зв'язного мовлення. Вивчення частин мови на синтаксичній основі. Наступність і перспективність у вивченні частин мови.

Формування поняття про частини мови на основі їх лексичного значення, морфологічних ознак, синтаксичної ролі й особливостей словотвору. Вивчення системи відмінювання та словотвору частин мови у зв'язку з орфографією та розвитком мовлення.

Методи та прийоми теоретично-практичного вивчення частин мови: морфологічний розбір, утворення різних форм слів і нових слів за допомогою словотворчих морфем, установлення пропущених слів у відповідній формі, заміна одних форм іншими, складання словосполучень і речень, спостереження над використанням паралельних морфологічних форм, програмування, алгоритмізація.

Особливості вивчення морфології у школах з національною мовою навчання.

Наочність і технічні засоби навчання, методика їх використання у процесі вивчення частин мови.

4.2. Методика навчання синтаксису

Значення, завдання, зміст і принципи вивчення синтаксису в школі. Етапи вивчення синтаксису: практичне засвоєння, поновлення знань з синтаксису під час опрацювання морфології; систематичне вивчення синтаксису. Зв'язок синтаксису з лексикою, морфологією та розвитком мовлення учнів.

Методика ознайомлення з поняттями словосполучення і речення, зв'язок слів у словосполученні та реченні, типи речень. Методична проблема вивчення складного синтаксичного цілого, тексту та його актуального членування. Характер умінь і навичок учнів з синтаксису.

Шляхи подолання труднощів у вивченні головних і другорядних членів речення, відокремлених та однорідних членів речення; встановлення зв'язків між частинами складного речення і тексту.

Методи та прийоми теоретично-практичного вивчення синтаксису: аналіз словосполучення, синтаксичний розбір речення, заміна одних синтаксичних конструкцій іншими, поши-

рення та скорочення речень, складання речень за опорними словами, схемами, інтонаційно-смісловий розбір речень і текстів.

Використання наочності та технічних засобів навчання під час вивчення синтаксису. Особливості вивчення синтаксису в школах з національною мовою навчання.

5. Методика навчання орфографії

Значення орфографії та її місце у шкільному курсі української мови. Завдання навчання орфографії. Природа орфографічних навичок і психологічні основи їх формування.

Короткий огляд історії та методики навчання орфографії. Основні принципи навчання орфографії: зв'язок навчання орфографії з граматикою та розвитком мовлення, роль свідомості й автоматизму у навчанні орфографії. Роль орфографічних правил у формування грамотності учнів.

Поняття про орфограму. Класифікація орфограм. Залежність навчання орфографії від принципів українського правопису, характеру орфограм, етапів навчання, діалектних особливостей мовлення учнів.

Методика вивчення орфографічних правил. Основні прийоми навчання орфографії. Види орфографічних вправ, методика їх проведення: орфографічний розбір, види списування, диктанти, запис вивченого напам'ять, робота з орфографічним словником, творчі вправи тощо.

Труднощі у вивченні орфографії, шляхи їх подолання. Система роботи над орфографічними помилками. Методика виправлення, обліку та класифікації помилок. Норми та критерії оцінювання орфографічних навичок учнів. Аналіз орфографічних помилок. Причини виникнення орфографічних помилок, способи їх запобігання. Подолання помилок інтерферентного характеру.

Наочні та технічні засоби під час вивчення орфографії, методика їх використання.

6. Методика навчання пунктуації

Значення пунктуації та її основи. Місце пунктуації у шкільному курсі української мови. Питання про етапи (рівні) навчання пунктуації.

Короткий огляд історії методики навчання пунктуації. Найважливіші принципи навчання пунктуації: зв'язок у навчанні пунктуації з синтаксисом, розвитком мовлення і мислення учнів, виробленням навичок виразного читання.

Поняття про пунктограму. Пунктуаційні правила, їх класифікація, методика вивчення пунктуаційних правил. Залежність навчання пунктуації від основ пунктуації, характеру пунктограм, етапів навчання.

Основні методичні прийоми навчання пунктуації. Види вправ із пунктуації, методика їх проведення: пунктуаційний розбір, інтонаційно-смысловий аналіз, робота над текстом з пропущеними розділовими знаками, самостійний добір або самостійне складання речень, та пунктуаційні правила, видозміна синтаксичних конструкцій, що зумовлює заміну розділових знаків, диктанти, творчі вправи, складання схем з певними розділовими знаками та складання речень за поданими схемами, вправи з використанням технічних засобів навчання. Пунктуація суцільного тексту.

Труднощі у вивченні окремих питань пунктуації (розділові знаки при відокремлених членах речення, вставних реченнях, у безсполучникових складних конструкціях тощо), шляхи їх подолання.

Типи пунктуаційних помилок. Причини пунктуаційних помилок, їх попередження. Методика виправлення, обліку та класифікації пунктуаційних помилок. Система роботи над пунктуаційними помилками.

2.4. Тематика та зміст практичних занять

Практичне заняття № 1

Тема. Особливості засвоєння учнями-полілінгвами шкільного курсу фонетики, орфоєпії, графіки української мови.

Зміст

1. Аналіз змісту розділів «Фонетика. Орфоєпія. Графіка» в чинних програмах і підручниках для шкіл з російською мовою навчання.
2. Основні вимоги та завдання успішного оволодіння фонетико-графічним матеріалом, системою орфоєпічних норм.
3. Складні випадки вивчення фонематичних явищ, що становлять специфіку звукової системи української мови: засвоєння специфічних фонем; подолання вимовних труднощів, пов'язаних з інтерференцією рідної мови, засвоєння звукових відповідників в українській і рідній мовах.
4. Орфоєпічні, графічні помилки в усному та писемному мовленні учнів національних спільнот, шляхи їх попередження та виправлення:
  - помилки пов'язані з неправильною вимовою звуків і звукосполучень;
  - помилки зумовлені інтерференцією;
  - помилки пов'язані з автоматизацією навички наголошення слів рідної мови, що впливає на вимову українських слів;
  - графічні помилки.

Література

1. Блик О.П. Фонетика. Орфоєпія. Графіка. Орфографія: Посібник для вчителів. – К.: Рад. школа, 1988.
2. Бондаренко Н.В. та ін. Українська мова: Програма для 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою навчання / Н.В.Бондаренко, О.М.Біляєв, Л.М.Паламар, В.Л.Кононенко. – Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2005. – 152с.
3. Бондаренко Н., Ярмолюк А. Українська мова: Підручник для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням рос. та польськ. мовами / Н.В.Бондаренко, А.В.Ярмолюк. – К.: Освіта, 2005. – 272с.
4. Лобчук Е.И. Формирование у младших школьников произносительных умений и навыков русской речи в условиях украинско-русского двуязычия: Автореф. дес.... канд. пед. наук. – К., 1983. – 15 с.

5. Пентилюк М.І. Вивчення української мови в школах з російською мовою навчання. – К.: Рута, 2000. – 128 с.
6. Словник-довідник з української лінгводидактики: Навчальний посібник / Кол. Авторів за ред.. М.Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2003. – 149с.
7. Пентилюк М.І. Фонетичні особливості української мови: Зв'язок фонетики з орфоепією і орфографією // Рідні джерела. – 1999. – № 1. – С. 3-5.
8. Тоцька Н.І. Фонетика української мови та її вивчення в початкових класах. К.: Рад. школа. – 1976. – 176 с.
9. Шляхова В.В. Удосконалення орфоепічних навичок школярів // Українська мова та література в школі. – 1991. – №12. – С. 16-18.
10. Хорошковська О.Н. Особливості засвоєння української мови російськомовними учнями // Рідні джерела. – 1998. – №1. – С. 11-14.

Запитання і завдання

1. Яке значення має вивчення фонетики, орфоепії, графіки у школі з національною мовою навчання?
2. Визначте місце фонетики й орфоепії у шкільному курсі української мови.
3. Чому, на вашу думку, для вчителя-словесника важливо знати характеристику звука в трьох аспектах – фізичному, фізіологічному, функціональному?
4. Охарактеризуйте методичні проблеми навчання фонетики, орфоепії у школі з національною мовою навчання, які потребують рішення.
5. Чим пояснюється передбачене чинними програмами з української мови (5-12 кл.) для шкіл з національною мовою навчання паралельне вивчення фонетики, орфоепії, графіки, орфографії?
6. Які вимоги до знань і вмій учнів з фонетики, орфоепії ставить чинна програма з української мови (5-12 кл.).
7. Проаналізуйте зміст розділів чинних програм з української мови для шкіл з національною мовою навчання, які передбача-

ють вивчення фонетики, орфоєпії, графіки. Обґрунтуйте необхідність реалізації принципів наступності та перспективності.

8. Складіть таблиці зіставлення знань і вмінь, сформованих у початкових класах, з фонетики й графіки та знань і вмінь, які необхідно формувати в основній школі. На основі аналізу зробіть висновки, який характер носитимуть завдання з цих розділів у 5 класі.

Методичні рекомендації

Готуючись до практичного заняття, опрацюйте рекомендовану літературу з теми. Особливу увагу зверніть на теоретичні знання з розділу фонетики й орфоєпії, пригадайте три аспекти вивчення звука, осмисліть важливість виокремлення цих аспектів у практиці навчання фонетики й орфоєпії в школі.

Важливою умовою опрацювання цієї теми є визначення й аналіз основних характеристик шкільного курсу фонетики, орфоєпії, графіки. Тому варто зосередити увагу на змісті й обсязі теоретичного матеріалу з фонетики.

Практичне заняття містить завдання теоретичного і практичного характеру. Завдання та запитання підібрані для обговорення в аудиторії, методичні поради допоможуть краще зорієнтуватися у навчальному матеріалі та зрозуміти тему, її особливості.

Практичне заняття № 2

Тема. Формування слухо-вимовних навичок в учнів російської та болгарської національностей у ситуації багатомовності.

Зміст

1. Теоретичні засади формування слухо-вимовних навичок учнів-полілінгвів в умовах багатомовності:

– проблема формування мовленнєвих, зокрема вимовних навичок в умовах двомовності та багатомовності (А.М. Богуш, Є.М.Верещагін, І.О. Зимня, О.Й. Негневицька, Л.М. Паламар, О.В. Паскаль, Ю.І. Пассов, М.І. Пентиліук, В.А. Трунова, О.Н.Хорошковська, Л.В. Щерба);

– характеристика суміжних понять, що пов'язані з роботою над формуванням слухо-вимовних навичок: фонематичний слух, фонематичне сприймання, артикуляційна база мови (В.І.Бельтюков, Л.С. Волкова, О.М. Гвоздев, М.І. Жинкін, О.І.Ісеніна, Р.Є. Левіна, М.Р. Львов, Є.Ф. Соботович, М.Х.Швачкін);

– інтерференція та транспозиція як наслідок взаємодії рідної та другої (близькоспорідненої) мов.

2. Формування слухо-вимовних навичок учнів-полілінгвів:

– критерії та показники сформованості слухо-вимовних навичок учнів в умовах близькоспорідненої двомовності: критерії фонематичного слуху (показники: розрізнення і впізнавання звуків на слух); критерії правильності вимови звуків (показники: вимова ізольована, вимова у слові, вимова у словосполученні); критерії фонематичного сприйняття (диференціація й ідентифікація схожих звуків на слух);

– етапи формування слухо-вимовних навичок в учнів-полілінгвів: інформаційно-ознайомлювальний; тренувально-коригувальний; діяльнісно-комунікативний;

– методи формування слухо-вимовних навичок учнів-полілінгвів: пояснювально-ілюстративний, імітаційний, репродуктивний, оперативний, зіставний, комунікативний.

Література

1. Беляєв О.М. Білінгвізм і питання інтерференції в мовленні учнів // Українська мова і література в школі. – 1984. – №1. – С. 4-6.
2. Лобчук Е.И. Формирование у младших школьников произносительных умений и навыков русской речи в условиях украинско-русского двуязычия: Автореф. дес.... канд. пед. наук. – К., 1983. – 15 с.
3. Пентилюк М.І. Вивчення української мови в школах з російською мовою навчання. – К.: Рута, 2000. – 128 с.
4. Тоцька Н.І. Фонетика української мови та її вивчення в початкових класах. К.: Рад. школа. – 1976. – 176 с.
5. Шляхова В.В. Удосконалення орфоепічних навичок школярів // Українська мова та література в школі. – 1991. – №12. – С. 16-18.

Запитання і завдання

1. Окремі вчителі вважають, що немає потреби вимагати від учнів знання артикуляційних і акустичних властивостей звуків. Яка ваша думка і чи необхідні такі знання вчителю?
2. Порівняйте орфоепічні норми російської (болгарської) мови з відповідними нормами української мови. Інформацію подайте у вигляді таблиці:

Орфоепічні норми російської мови	Орфоепічні норми української мови
<i>1. Вимова голосних звуків</i>	

3. Використовуючи знання з таких навчальних дисциплін, як «Культура мовлення» і «Виразне читання», дайте визначення наступним поняттям: «артикуляція», «інтонація», «логічний наголос», «пауза», «темп», «сила голосу», «висота голосу», «синтагма», «фраза». Пригадайте особливості інтонування розповідних, питальних, окличних, спонукальних речень. Чому, на вашу думку, для вчителя-словесника важливо знати ці поняття й особливості.

4. Пригадайте особливості навчання української мови в умовах двомовності, зокрема використання прийому зіставлення. Укладіть методичні рекомендації щодо засвоєння звукових відповідників у російській і українській мовах, застосовуючи такий ілюстративний матеріал: *боль – біль, бег – біг, волк – вовк, первый – перший*.

Методичні рекомендації

Важливою умовою опрацювання цієї теми є визначення й аналіз теоретичних засад формування слухо-вимовних навичок учнів-полілінгвів в умовах багатомовності. Тому варто зосередити увагу на: проблемі формування мовленнєвих, зокрема ви-

мовних навичок в умовах двомовності та багатомовності (А.М. Богуш, Є.М.Верещагін, І.П.Гудзик, І.О.Зимня, О.Й. Негневицька, Л.М. Паламар, О.В. Паскаль, Ю.І.Пассов, М.І. Пентилюк, В.А. Трунова, О.Н.Хорошковська, Л.В. Щерба); характеристики суміжних понять, що пов'язані з роботою над формуванням слухо-вимовних навичок: фонематичний слух, фонематичне сприймання, артикуляційна база мови (В.І.Бельтюков, Л.С.Волкова, О.М. Гвоздєв, М.І.Жинкін, О.І.Ісеніна, Р.Є. Левіна, М.Р.Львов, Є.Ф.Соботович, М.Х.Швачкін); інтерференції та транспозиції як наслідку взаємодії рідної та другої (близькопорідненої) мов.

Практичне заняття містить завдання теоретичного та практичного характеру. Завдання і запитання підбрані для обговорення в аудиторії, методичні поради допоможуть краще зорієнтуватися у навчальному матеріалі та зрозуміти тему, її особливості. Практичні завдання розроблені за трьома рівнями складності: репродуктивний, конструктивний, творчий. Вони створюють ситуацію вибору, що є важливою умовою для формування самооцінки студентів, прагнення підвищити власний рівень навчальних досягнення.

Практичне заняття № 3

Тема. Освітньо-пізнавальний і нормативно-практичний аспекти вивчення лексикології та фразеології на основі взаємозв'язку в навчанні двох мов (рідної та української).

Зміст

1. Мета, завдання, зміст вивчення лексикології та фразеології української мови учнями національних спільнот.
2. Контрастивно-альтернативна основа вивчення української лексики в умовах полілінгвізму:
  - контрастивні дослідження лексикології слов'янських мов у лінгвістиці;
  - порівняння – організуюча основа й ефективний метод навчання української мови як другої.

3. Методика засвоєння слів, фразеологізмів, що становлять спільний лексичний фонд у рідній та українській мовах.
4. Методика засвоєння слів і фразеологізмів, що становлять власне український фонд.
5. Лексико-семантичні помилки в усному та писемному мовленні учнів-полілінгвів, шляхи їх попередження і виправлення.

Література

1. Бондаренко Н.В. та ін. Українська мова: Програма для 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою навчання / Н.В.Бондаренко, О.М.Біляєв, Л.М.Паламар, В.Л.Кононенко. – Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2005. – 152с.
2. Бондаренко Н., Ярмолюк А. Українська мова: Підручник для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням рос. та польськ. мовами / Н.В.Бондаренко, А.В.Ярмолюк. – К.: Освіта, 2005. – 272с.
3. Дороз В. Вивчення української лексики в 5-6 класах шкіл з багатонаціональним контингентом (Лінгвокультурологічний підхід) // Дивослово. – 2005. – № 10. – С. 4-8.
4. Дороз В. Помилки в українському мовленні учнів національних спільнот та шляхи їх подолання // Українська мова та література. – 38 (390), жовтень 2004. – С. 14-19.
5. Дороз В.Ф. Вивчення лексикології в умовах діалогу культур: Навч. посібник. – Ніжин: ТОВ «Видавництво» Аспект-Поліграф», 2006. – 264с.
6. Кочерган М.П. Зіставне мовознавство і проблеми мовних картин світу // Мовознавство. 2004 – № 5-6. – С. 13. || Trier J. Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes. – Heidelberg. 1931. – S. 22.
7. Манакин В.Н. Основы контрастной лексикологии: близкородственные и родственные языки. – Кировоград: Центрально-Украинское изд-во, 1994. – 262 с.
8. Манакин В.М. Сопоставительная лексикология. – К.: Знання, 2004. – 326с
9. Манакин В.М. Деякі питання контрактивної лексикології слов'янських мов // Мовознавство. – 2003. – № 4., С. 76-80.

10. Пентилюк М.І. Вивчення української мови в школах з російською мовою навчання. – К.: Рута, 2000. – 128 с.
11. Тихоша В.І. Система роботи над збагаченням учнів 5-9 класів власне українською лексикою та фразеологією: Посібник для вчителів. – Херсон, 1995. – 147 с.
12. Тихоша В.І. Формування лексичних умінь і навичок з української мови в учнів 5-6 класів шкіл з російською мовою навчання: Дис...канд. пед наук: 13.00.02. – К.: 1993. – 180 с.

Запитання і завдання

1. У чому полягає суть контрастивно-альтернативного підходу до навчання української мови в умовах білінгвізму?
2. Яка роль відводиться методу порівняння у лінгвістиці?
3. Охарактеризуйте напрями дослідження мовного матеріалу: лінгвістична універсологія, лінгвістична типологія, контрастивна лінгвістика.
4. Що зумовлює необхідність постійно враховувати в навчанні другої мови як спільне, так і відмінне на лексико-семантичному рівні?
5. Що розуміють під методом порівняння лінгводидакти? Який характер може мати цей метод під час застосування у навчанні другої мови?
6. Наведіть приклади застосування методу порівняння як організуючої основи збагачення мовлення учнів національних спільнот.
7. Наведіть приклади застосування методичних прийомів (зіставлення і протиставлення) під час лексичної роботи на уроках української мови.
8. Охарактеризуйте групи лексико-семантичних і лексико-стилістичних помилок у мовленні учнів-білінгвів.
9. Проаналізуйте зміст розділів чинних програм з української мови для загальноосвітньої школи, які передбачають вивчення «Лексикології», дайте відповіді на такі запитання:
  - У яких класах вивчається матеріал з лексикології та фразеології?

- Який програмовий матеріал з цього розділу мають засвоїти учні 5 класу, а який – учні 6 класу?
  - Що повинні знати і вміти учні, опанувавши розділ «Лексикологія. Фразеологія» у 5 класі, а що – в 6 класі?
  - У 10 класі передбачено вивчення стилістичних засобів лексикології та фразеології, якими знаннями і вміннями мають володіти учні з цього розділу?
  - Розкрийте значення і завдання вивчення лексикології та фразеології у школі.
10. Обґрунтуйте необхідність реалізації принципів системності та функціональності.

Методичні рекомендації

Готуючись до заняття, необхідно з'ясувати програмові вимоги до навчання лексикології та фразеології в школах з національною мовою навчання. Опрацювавши зазначені джерела, необхідно сформулювати мету вивчення лексикології та фразеології; дати характеристику рецептивної та репродуктивної лексичної навички; з'ясувати поняття «лексична одиниця», «фразеологічна одиниця», «активний і пасивний лексичний мінімум», «активний і пасивний фразеологічний мінімум», «лексична навичка», «лексична помилка». Під час підготовки до заняття необхідно виписати з чинної програми вимоги до оволодіння лексикою і фразеологією за класами.

Ознайомлюючись з матеріалами лекції, назвіть способи семантизації лексичних і фразеологічних одиниць, поясніть, чим зумовлений вибір того чи іншого способу; назвіть труднощі засвоєння різних лексичних і фразеологічних одиниць та способи їх подолання. Випишіть основні типи та види вправ для оволодіння лексичними одиницями; назвіть вправи на автоматизацію дій учнів з лексичними та фразеологічними одиницями, наведіть приклади до різних видів вправ.

Практичне заняття № 4

Тема. Лінгвокультурологічний підхід до вивчення української лексики учнями-полілінгвами.

Зміст

1. Теоретичні засади лінгвокультурологічного підходу до вивчення української лексики у школах з російською мовою навчання:
  - етнолінгвістичні засади лінгвокультурологічного підходу до вивчення української лексики учнями національних спільнот;
  - психолого-педагогічні передумови збагачення мовлення учнів-полілінгвів власне українською лексикою;
  - лінгводидактичні орієнтири в опрацюванні спільно-слов'янської та власне української лексики учнями національних спільнот.
2. Формування лінгвокультурологічної компетенції учнів під час вивчення української лексики в школах з багатонаціональним контингентом учнів:
  - мета, завдання, вихідні позиції лінгвокультурологічної роботи над українською лексикою у порівнянні з рідною мовою учнів-полілінгвів;
  - система лінгвокультурологічної роботи над українською лексикою в школах з багатонаціональним контингентом учнів.

Література

1. Грибан Г.В. Взаємозв'язок у вивченні мови та літератури // Дивослово. – № 2. – 1998. – С. 19-22.
2. Дороз В. Лінгвокультурологічний підхід до вивчення української лексики учнями 5-6-х класів російської та болгарської національностей // Українська мова та література. – 8 (360), лютий 2004. – С. 9-16.
3. Дороз В.Ф. Вивчення лексикології в умовах діалогу культур: Навч. посібник. – Ніжин: ТОВ «Видавництво» Аспект-Поліграф», 2006. – 264с.
4. Левченко Т.М. Збагачення мовлення учнів 5-7 класів етнокультурознавчою лексикою: Дис...канд. пед наук: 13.00.02. – К.: 2001. – 243 с.
5. Пентилюк М., Нікітіна А., Горюшкіна О. Концепція когнітивної методики навчання української мови // Дивослово. – 2004. – № 8. – С. 5-9.

Запитання і завдання

1. Прокоментуйте поняття: «етнолінгвістика», «етнолінгвістичний підхід», «етнолінгвістичні засади». Чи можна їх значення співвіднести з теоретичними засадами лінгвокультурологічного підходу до навчання учнів-білінгвів другої мови?
2. Які рівні змісту інформації, закладені в етнолексеми, варті уваги під час ознайомлення учнів з власне українською лексикою?
3. Охарактеризуйте групи національно-специфічної лексики, що заслуговують на увагу під час організації лінгвокультурознавчої роботи над українською лексикою в школах з багатонаціональним контингентом учнів.
4. Назвіть критерії виділення української етнокультурознавчої лексики для засвоєння учнями-білінгвами у школах з національною мовою навчання.
5. Охарактеризуйте етапи формування лексичних умінь і навичок учнів, що вивчають українську мову як другу.
6. Які види навичок необхідно розвивати в учнів, якщо брати до уваги різні пласти лексичного матеріалу та рецептивний або продуктивний характер відповідного виду мовленнєвої діяльності?
7. Визначте пріоритети загальнодидактичних і специфічних принципів навчання лексикології в засвоєнні певних лексичних категорій.
8. У чому полягає своєрідність окремих методів і прийомів навчання лексикології на уроках української мови як другої?
9. Які існують особливості в засвоєнні учнями-білінгвами окремих лексичних категорій (лексичне значення, лексичний фон, символічне значення, синоніми, антоніми, міжмовні омоніми, власне українська лексика тощо)?
10. Чому методисти говорять про систему вправ з лексикології?
11. Охарактеризуйте змістові лінії (мовна, мовленнєва, діяльнісна, соціокультурна) чинної програми з української мови. Яким чином здійснюється їх реалізація під час вивчення лексикології, фразеології? Свою відповідь проілюструйте прикладами.

Методичні рекомендації

У першій половині ХХ століття набув певного поширення новий філософський напрям і спосіб мислення – *діалогізм*. З погляду філософії, *діалог* – це специфічний спосіб усвідомлення світу, мислення, розвитку й реалізації сутності людини. Проблема діалогічності тісно пов'язана з історією людської свідомості, розвитком мислення, проблемами становлення творчого розуму і творчої особистості. В сучасному світі вона не обмежується лише онтологічними характеристиками і функціями, замкненими на окремій особистості.

Дедалі більшої ваги набуває суспільна роль діалогу, пов'язана зі зміною насамперед соціокультурних зв'язків, кодів. Формування глобальної людської цивілізації, численні міжнаціональні, міжрегіональні конфлікти, потреба пошуку взаєморозуміння, співробітництва і партнерства зумовили актуальність саме такої форми спілкування, спричинили поглиблення діалогічності не лише мислення людини, а й самого її цивілізованого існування. Діалогічне мислення необхідне для подолання ідеологічних стереотипів, монополії думки та односторонності глобалізму, для формування людини, котра була б здатна будувати свої взаємини на основі гуманізації стосунків, пошуку розумного компромісу, взаємоповаги і толерантності.

Отже, формування діалогічного мислення – вимога часу. Одним із засобів формування такого мислення є вивчення і викладання гуманітарних предметів у школах з багатонаціональним контингентом учнів, зокрема української мови як єдиної державної.

Готуючись до практичного заняття, зверніть увагу на теоретичні засади лінгвокультурологічного підходу до вивчення української лексики у школах з російською мовою навчання; методику формування лінгвокультурологічної компетенції учнів під час вивчення української лексики в школах з багатонаціональним контингентом учнів.

Практичне заняття № 5

Тема. Засвоєння основних понять з будови слова та українського словотворення за допомогою елементів історичної фонетики, семантики окремих морфем, будови власне українських слів і способів їхнього словотворення в умовах близькоспорідненої двомовності.

Зміст

1. Аналіз змісту розділів «Будова слова» і «Словотвір» відповідно до чинних програм з української мови для шкіл з національною мовою навчання.
2. Лінгводидактичні принципи навчання учнів будови слова та словотвору.
3. Складні випадки вивчення будови слова та словотвору в школах з національною мовою навчання:
  - семантика морфем;
  - будова власне українських слів і способів їх творення;
  - словотворення за допомогою елементів історичної фонетики;
  - утворення слів зі значенням суб'єктивної оцінки (зменшувально-пестливі, негативно-оцінні форми).
4. Навчання орфографії у зв'язку із словотвором.

Література

1. Бондаренко Н.В. та ін. Українська мова: Програма для 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою навчання / Н.В.Бондаренко, О.М.Біляєв, Л.М.Паламар, В.Л.Кононенко. – Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2005. – 152с.
2. Бондаренко Н., Ярмолюк А. Українська мова: Підручник для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням рос. та польськ. мовами / Н.В.Бондаренко, А.В.Ярмолюк. – К.: Освіта, 2005. – 272с.
3. Дороз В.Ф. Вивчення лексикології в умовах діалогу культур: Навч. посібник. – Ніжин: ТОВ «Видавництво» Аспект-Поліграф», 2006. – 264с.
4. Зверев А.Д. Словообразование в современных восточнославянских языках: Учеб. пособие для вузов – М.: Высш. школа, 1981. – 207 с.

5. Львова С.И. Активизация морфемного канала восприятия слова при обучении морфемики и словообразованию // Рус. Слоvesность. – 1995. – №3. – К., 1997.
6. Пентилюк М.І. Вивчення української мови в школах з російською мовою навчання. – К.: Рута, 2000. – 128 с.
7. Сікорська З. Українсько-російський словотворчий словник. – К.: Освіта, 1995.
8. Сікорська З. Морфемний аналіз слова // Українська мова та література в школі. – 1984. – № 8. – С. 44-48.
9. Хом'як І. Навчання орфографії у зв'язку із словотвором // Урок української. – 2002. – №7. – С.38-42.
10. Яворська С. Будова слова і словотвір (робота з орфографії)// Дивослово. – 1997. – № 5-6. – С. 39-42.

Запитання і завдання

1. Чи можна, на вашу думку, сформувати в учнів навички грамотного письма без знання будови слова? Обґрунтуйте свою відповідь.
2. Проаналізуйте чинні програми з української мови для 1-4 класів і для 5-12 класів шкіл з національною мовою навчання. Перегляньте зміст роботи та вимоги з будови слова та словотвору. Які уміння й навички учнів визначено в чинній програмі 5-12 класів з цього розділу. Як враховано принцип наступності у програмі для старших класів?
3. Зіставте знання і вміння, сформовані в початкових класах з будови слова і словотвору та знань, вмінь, які формуються у 5-6, 10 класах. Результати роботи подайте у вигляді таблиці.
4. Зробіть висновок про зв'язок навчання будови слова і словотвору з орфографією. Що цінного з цього матеріалу ви взяли для впровадження на уроках мови.
5. Визначте й охарактеризуйте складні випадки вивчення будови слова та словотвору в школах з національною мовою навчання.

Методичні рекомендації

Готуючись до практичного заняття, маєте усвідомити, що основним завданням учителя під час вивчення будови слова та словотворення в школах з національною мовою навчання є фор-

мування стійкого інтересу в учнів до форми й основних словотвірних засобів української мови та шляхів творення українських слів, щоб перевести процес засвоєння матеріалу з репродуктивного рівня на творчий, продуктивний. Зверніть особливу увагу на специфіку розділів, їх значення та завдання.

Розглядаючи морфеми з погляду їх звукового вираження та значення, варто зосередити увагу на таких поняттях, як «синонімічність морфем», «антонімічність морфем», «омонімічність морфем».

У подоланні труднощів під час вивчення розділів вчитель має дотримуватися як загальнодидактичних, так і специфічних принципів навчання відповідного матеріалу, знати вимоги чинних програм з української мови як для 1-4 класів, так і для 5-12 класів.

Практичне заняття № 6

Тема. Формування навичок українського слововживання в учнів національних спільнот.

Зміст

1. Дидактичний аналіз словотворчої роботи та її місце у підручниках з української мови для учнів національних спільнот.
2. Значення словотворчого аналізу на уроках української мови в школах національною мовою навчання.
3. Елементи етимологічного аналізу слова як органічне продовження словотворчого аналізу.
4. Словотворчі вправи, спрямовані на визначення твірних і похідних основ, їхньої взаємозалежності та словотворчих засобів, розуміння словотворчих якостей морфем і семантики слів.

Література

1. Бондаренко Н.В. та ін. Українська мова: Програма для 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою навчання / Н.В.Бондаренко, О.М.Біляєв, Л.М.Паламар, В.Л.Кононенко. – Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2005. – 152с.
2. Бондаренко Н., Ярмолюк А. Українська мова: Підручник для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням рос. та польськ. мовами / Н.В.Бондаренко, А.В.Ярмолюк. – К.: Освіта, 2005. – 272с.

3. Вільчинська Т. Морфемний і словотвірний аналіз у школі // Дивослово. – 2003. – № 6. – С. 22-23.
4. Кващук А. Вивчаємо словотвір // Дивослово. – 2005. – № 6. – С. 7-8.
5. Литвин І.В., Литвин Л.П. Дидактичний матеріал з української мови. – Словотвір. – К.: Рад. школа, 1991.
6. Лінник Л. Основні способи словотворення // Українська мова та література. – 29-30 (477-478), 2006. – С.10-11.
7. Мовчун Ф. Етимологія як засіб патріотичного виховання // Початкова школа. – 1998. – №5. – С. 8-12.
8. Мовчун Ф. Слово, його етимологія і ... виховання // Рідні джерела. – 2000. – №2. – С. 6-9.
9. Пентилюк М.І. Вивчення української мови в школах з російською мовою навчання. – К.: Рута, 2000. – 128 с.
10. Плющ М.Я. Словотворення та вивчення його в школі. – К.: Рад. школа, 1985.
11. Сікорська З. Українсько-російський словотворчий словник. – К.: Освіта, 1995.

Запитання і завдання

1. Розкрийте зміст і значення розділу «Словотвір. Орфографія» у шкільному курсі української мови (5-10 класи) в школах з національною мовою навчання.
2. Назвіть труднощі у вивченні учнями-білінгвами морфемної будови слова та словотворення та шляхи їх подолання.
3. У чому треба вбачати зв'язок вивчення словотвору з лексикологією і граматикую?
4. Які словотворчі морфемні форми можете назвати? Спробуйте сформулювати визначення морфем і встановити функції кожної у словотворчій структурі слів української мови.
5. Доберіть цікаві та різноманітні за змістом тексти, речення, які вдосконалюють навички словотворення, підвищують рівень знань учнів національних спільнот з будови слова, орфографії.
6. Дібрати з чинних підручників і методичних публікацій словотворчі вправи, спрямовані на визначення твірних і похідних основ, їхньої взаємозалежності та словотворчих засобів, розуміння словотворчих якостей морфем і семантики слів.

Методичні рекомендації

Найголовнішим засобом збагачення лексики сучасної української літературної мови є творення нових слів, тобто словотворення. Слова у мові творяться, керуючись певними закономірностями. Тому необхідно знати засоби творення слів і правильно використовувати різні способи словотворення.

Готуючись до практичного заняття, маєте усвідомити місце словотворчої роботи у підручниках з української мови для шкіл з національною мовою навчання, значення словотворчого аналізу на уроках української мови, а також зрозуміти, що елементи етимологічного аналізу слова на уроках з словотворення – це органічне продовження словотворчого аналізу.

Практичне заняття № 7

Тема. Формування в учнів-полілінгвів умінь використовувати частини мови як засіб зв'язності тексту.

Зміст

1. Урахування психологічних факторів, що впливають на процес побудови зв'язних висловлювань.
2. Лінгвістичні засади роботи над засобами міжфразового зв'язку в тексті під час вивчення морфологічного матеріалу на уроках української мови.
3. Аналіз найістотніших недоліків у мовленні учнів-полілінгвів (невиправданий повтор слів; невдале використання засобів зв'язку, що спонукає до двозначності; неправильний вибір засобів зв'язності, що є причиною порушення смислового зв'язку між реченнями; відсутність у тексті необхідних засобів зв'язку; надмірне використання засобів зв'язку; порушення видо-часової узгодженості дієслів) та шляхи їх попередження й виправлення.
4. Система роботи над формуванням в учнів навичок використання частин мови як засобу зв'язності тексту.

Література

1. Бондаренко Н.В. та ін. Українська мова: Програма для 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою на-

- вчання / Н.В.Бондаренко, О.М.Біляєв, Л.М.Паламар, В.Л.Кононенко. – Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2005. – 152с.
2. Бондаренко Н.В., Ярмолюк А.В. Українська мова: Підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням рос. та польськ. мовами. – К.: Освіта, 2006. – 240с.
  3. Бондаренко Н.В., Ярмолюк А.В. Українська мова: Підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням рос. мовою. – К.: Освіта, 2007. – 256с.
  4. Бондар Д.Р., Пентилюк М. Лексичні недоліки і шляхи їх подолання // Українська мова і література в школі. – 1980. – №11. – С. 42-48.
  5. Дика Н. Робота над граматичними (морфологічними) помилками // Дивослово. – 2002. - №12. – С. 30-33.
  6. Зимняя И.А. Лингвopsихология речевой деятельности. – Москва – Воронеж, 2000. – С. 32 – 121.
  7. Пентилюк М.І. Вивчення української мови в школах з російською мовою навчання. – К.: Рута, 2000. – 128 с.
  8. Пентилюк М. Мовленнєві помилки та принципи їх класифікації // Українська мова та література в школі. – 2003. – № 3. – С. 26-29.

Запитання і завдання

1. Яке місце і значення граматики в шкільному курсі мови?
2. Схарактеризуйте основні напрями в методиці вивчення граматики.
3. Яке практичне значення має правильне розуміння єдності значення слова та його граматичної форми?
4. Над якими засобами міжфразового зв'язку в тексті учні працюють під час вивчення морфологічного матеріалу на уроках української мови.
5. З якими іншими розділами шкільного курсу мови пов'язана граматики?
6. Підготуйте повідомлення на тему «Недоліки в мовленні учнів-полілінгвів, їх дослідження в методичній літературі».
7. Доберіть вправи на попередження та виправлення недоліків в мовленні учнів-полілінгвів.

Методичні рекомендації

Готуючись до практичного заняття, опрацюйте рекомендовану літературу з теми. Особливу увагу зверніть на теоретичні засади (психологічні та лінгвістичні) роботи над засобами міжфразового зв'язку в тексті під час вивчення морфологічного матеріалу на уроках української мови.

Важливою умовою опрацювання цієї теми є визначення й аналіз основних характеристик шкільного курсу морфології в школах з національною мовою навчання. Тому варто зосередити увагу на змісті й обсязі теоретичного матеріалу з морфології.

Практичне заняття містить завдання теоретичного та практичного характеру. Завдання та запитання підібрані для обговорення в аудиторії, методичні поради допоможуть краще зорієнтуватися у навчальному матеріалі та зрозуміти тему, її особливості.

Практичне заняття № 8

Тема. Формування орфографічної грамотності учнів. Шляхи попередження інтерферуючого впливу на орфографічну грамотність учнів в умовах близькоспорідненої двомовності.

Зміст

1. Урахування впливу місцевого діалекту та міжмовної інтерференції на формування орфографічної грамотності учнів.
2. Ефективність навчання орфографії у зв'язку з різними розділами української мови.
3. Система роботи над виробленням у школярів орфографічних умінь і навичок в умовах територіального та спорідненого оточення.

Література

1. Бондаренко Н.В. та ін. Українська мова: Програма для 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою навчання / Н.В.Бондаренко, О.М.Біляєв, Л.М.Паламар, В.Л.Конonenko. – Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2005. – 152с.

2. Бондаренко Н., Ярмолюк А. Українська мова: Підручник для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням рос. та польськ. мовами / Н.В.Бондаренко, А.В.Ярмолюк. – К.: Освіта, 2005. – 272с.
3. Бондаренко Н.В., Ярмолюк А.В. Українська мова: Підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням рос. та польськ. мовами. – К.: Освіта, 2006. – 240с.
4. Бондаренко Н.В., Ярмолюк А.В. Українська мова: Підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням рос. мовою. – К.: Освіта, 2007. – 256с.
5. Дорошенко О.А. Робота вчителя-словесника в умовах місцевої говірки // Українська мова та література в школі. – 1991. – №12. – С. 18-22.
6. Пентиліук М.І. Вивчення української мови в школах з російською мовою навчання. – К.: Рута, 2000. – 128 с.
7. Сікорська З.С. Наукові вимоги до шкільних підручників з мови (розділ «Словотвір. Орфографія»)// Віртуальна Русь: Бібліотека. – Режим доступу: <http://vesna.org/ua/tzt/zbirk/pidriv1/05.html>– Заголовок з екрану.
8. Хом'як І.М. Середовище і формування учнівської грамотності // Рідна школа. – 1997. – № 5. – С. 53-56.
9. Хом'як І.М. Навчання орфографії в умовах інтерферуючих впливів // Дивослово. – 1997. – № 7. – С. 52-56.
10. Хом'як І.М. Порівняльний прийом у системі навчання орфографії // Дивослово. – 1997. – № 11. – С. 29-33.
11. Хом'як І.М. Система навчання орфографії в інтерферованому мовленнєвому середовищі // Дидактична система К.Д.Ушинського в сучасній загальноосвітній школі: Наукові записки РДПШ. Випуск 4. – Рівне, 1998. – С. 162-166.

Запитання і завдання

1. Яке значення орфографії у шкільному курсі української мови?
2. Які основні завдання стоять перед вчителем-словесником під час навчання орфографії в школі з національною мовою навчання? Обґрунтуйте їх.

3. Ознайомтеся з чинною програмою з української мови для 5 класу. Яким чином мовна змістова лінія програми забезпечує внутрішньопредметні зв'язки, зокрема орфографії з морфологією, словотвором?
4. Доберіть цікаві та різноманітні за змістом тексти, речення, які вдосконалюють орфографічні навички, підвищують рівень знань учнів-білінгвів з фонетики, морфології, орфографії.

Методичні рекомендації

Проблема підвищення грамотності учнів завжди посідала важливе місце в системі шкільного навчання. Особливо гостре сприймається недостатній рівень правописної підготовки школярів в період розбудови української державності, коли вільне володіння мовою, зокрема вміння змістовне та грамотно висловлювати свої думки в усній і письмовій формі, стає необхідною умовою формування соціально активної і духовно багатой особистості.

У сучасному шкільному курсі української мови практикується паралельне розосереджене ознайомлення з орфографічним матеріалом словотворення тощо.

Готуючись до заняття, зверніть увагу на методичні публікації вчених і вчителів-практиків щодо вивчення впливу місцевого діалекту та міжмовної інтерференції на формування орфографічної грамотності учнів-білінгвів. З'ясуйте, наскільки ефективним є навчання орфографії у зв'язку з різними розділами української мови

2.5. Тематика та зміст лабораторних занять

Лабораторне заняття № 1

Тема. Методика навчання фонетики, орфоєпії та графіки в школах з українською мовою навчання.

Зміст

1. Порівняльний аналіз вимог чинної програми з української мови (початкові класи, 5 клас) до знань, умінь і навичок учнів з фонетики, графіки та орфоєпії.

2. Лінгвістичні засади вивчення шкільного курсу фонетики, графіки та орфоєпії.
3. Методи та прийоми вивчення фонетики, орфоєпії, графіки. Фонетико-графічні, орфоєпічні вправи та методика їх проведення.
4. Інноваційні підходи до вивчення фонетики, графіки й орфоєпії.

Література

1. Біляєв О.М. та ін. Українська мова: Підручник для 10 – 11 кл. загальноосв. навч. закладів з укр. та рос. мовами навчання. – К.: Освіта, 2005. – 384 с.
2. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Педагогічна преса, 2005. – 288с.
3. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: «Зодіак-ЕКО», 2006. – 288с.
4. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: «Зодіак-ЕКО», 2007. – 288с.
5. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / Колектив авторів за редакцією М.І Пентилюк: М.І Пентилюк, С.О.Караман, О.В.Караман, О.М.Горошкіна, З.П.Бакум, М.М.Барахтян, І.В.Гайдасенко, А.Г.Галетова, Т.В.Коршун, А.В. Нікітіна, Т.Г.Окуневич, О.М.Решетилова. – К.: Ленвіт, 2004. – 400с.
6. Передрій Г. Про вивчення фонетики у 5 класі // Дивослово. – 2004. – № 11. – С. 4– 9.
7. Симоненкова Л.М. Вивчення фонетики і морфології в умовах місцевих говорів. – К., 1986.
8. Скуратівський Л.В. та ін. Рідна (українська) мова: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Л.В.Скуратівський, Г.Т.Шелехова, В.І.Тихоша, А.М.Корольчук, В.І.Новосьолова, Я.І.Остаф. – Ірпінь: Видавничо-торгова фірма «Перун», 2005. – 176с.
9. Тоцька Н.І. Фонетика української мови та її вивчення в початкових класах. К.: Рад. школа. – 1976. – 176 с.

10. Хом'як І.М. Навчання орфографії на фонетико-орфоепічній основі // Нова педагогічна думка. – 2000. – №1. – С. 53-60.
11. Хом'як І.М. Навчаємо орфографії у зв'язку з фонетикою та орфоепією // Урок української. – 2001. – №1. – С. 34-36.
12. Шляхова В.В. Удосконалення орфоепічних навичок школярів // Українська мова та література в школі. – 1991. – №12. – С. 16-18.

Запитання і завдання

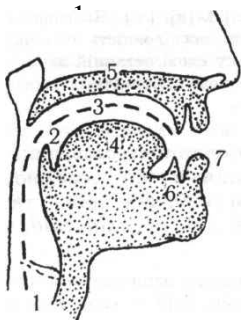
1. Яке значення має вивчення фонетики, орфоепії, графіки у школі з українською мовою навчання?
2. Визначте місце фонетики й орфоепії у шкільному курсі рідної мови.
3. Чому, на вашу думку, для вчителя-словесника важливо знати характеристику звука в трьох аспектах – фізичному, фізіологічному, функціональному?
4. Окремі вчителі вважають, що немає потреби вимагати від учнів знання артикуляційних і акустичних властивостей звуків. Яка ваша думка і чи необхідні такі знання вчителю?
5. Поясніть, чому знання про розвиток фонетичної системи української мови мають практичне значення?
6. Охарактеризуйте методичні проблеми навчання фонетики, орфоепії в сучасній школі, які потребують свого рішення.
7. Чим пояснюється передбачене чинними програмами з української мови (5-12 кл.) для загальноосвітніх шкіл паралельне вивчення фонетики, орфоепії, графіки, орфографії?
8. Які вимоги до знань і вмій учнів з фонетики, орфоепії ставить чинна програма з рідної мови (5-12 кл.) для шкіл з української мови.
9. Проаналізуйте зміст розділів чинних підручників з рідної мови для загальноосвітньої школи (5, 7, 10 класи), які передбачають вивчення фонетики, орфоепії, графіки. Поміркуйте:
  - Які методи та прийоми використовуються під час актуалізації опорних знань учнів? Проілюструйте відповідь прикладами.

– Чи мають місце в підручниках вправи, за допомогою яких учитель може виявити рівень знань школярів і прогалини з цього розділу?

– Які методи та прийоми автори підручників пропонують для подачі нового матеріалу з фонетики, орфоєпії, графіки? Наведіть приклади.

– За допомогою яких методів і прийомів узагальнюються, систематизуються знання старшокласників з фонетики, орфоєпії, графіки?

10. Які вміння і навички формують в учнів подані вправі? Вправа 1. Розгляньте малюнок, на якому показані органи мовлення і шлях видихуваного повітря. За малюнком розкажіть про творення звуків.

1. Гортань
2. Голосові зв'язки
3. Ротова порожнина
4. Язик
5. Піднебіння
6. Зуби
7. Губи

Вправа 2. Вимовляючи звуки [а] — [д], [о] — [к], покладіть пальці на горло і встановіть, як творяться і звучать голосні та приголосні. Під час вимови яких звуків дрижать голосові зв'язки і утворюється голос? Під час вимови яких звуків повітря проходить через ротову порожнину вільно? Під час вимови яких звуків на шляху видихуваного повітря створюються перепони?

Методичні рекомендації

Готуючись до заняття, опрацюйте рекомендовану літературу з теми. Особливу увагу зверніть на теоретичні знання з розділу фонетики й орфоєпії, пригадайте три аспекти вивчення

звучає, осмисліть важливість виокремлення цих аспектів у практиці навчання фонетики й орфоепії в школі.

Важливою умовою опрацювання цієї теми є визначення й аналіз основних характеристик шкільного курсу фонетики, орфоепії, графіки. Тому варто зосередити увагу на змісті й обсязі теоретичного матеріалу з фонетики.

Практичне заняття містить завдання теоретичного та практичного характеру. Завдання та запитання підібрані для обговорення в аудиторії, методичні поради допоможуть краще зорієнтуватися у навчальному матеріалі та зрозуміти тему, її особливості.

Лабораторне заняття № 2

Тема. Методика формування лексичних понять на уроках рідної (української) мови. Лексичні вправи, їх види.

Зміст

1. Зміст роботи з розділу «Лексикологія» в 5-6 класах.
2. Методичні принципи вивчення лексики.
3. Методика формування лексичних понять. Лексичні вправи, їх види.
4. Шляхи збагачення лексичного словника учнів на уроках рідної (української) мови.
5. Рецензування методичної літератури.
6. Обговорення проведених в аудиторії фрагментів уроків української мови (ділова гра).

Література

1. Бондар Д.Р., Пентилюк М. Лексичні недоліки і шляхи їх подолання // Українська мова і література в школі. – 1980. – №11. – С. 42-48.
2. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Педагогічна преса, 2005. – 288с.

3. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: «Зодіак-ЕКО», 2006. – 288с.
4. Голуб Н. Лексика усного мовлення учнів 5-7 класів // Дивослово. – 1997. – № 1. – С. 51-53.
5. Горюшкіна О. «Не бійтеся заглядати у словник...» (лексикографічна робота у 10 класі). – Дивослово. – 2000. – №9. – С. 33-36.
6. Груба Т. Місце роботи над збагаченням мовлення учнів синонімами (5-6 кл.) // Українська мова і література в школі. – 2002. – №4. – С.9-17.
7. Коршун Т. Слово – основний продукт мовленнєвої діяльності, центральна одиниця внутрішнього лексикону // Рідні джерела. – 2201. – № 2. – С. 14-17.
8. Кратасюк Л. Система уроків з теми «Лексикологія» в 10 класі // Дивослово. – 2002. – №7. – С.24-31.
9. Мельничайко В.Я. Робота з граматичними синонімами на уроках української мови у 4-8 класах. – К., 1975.
10. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / Колектив авторів за редакцією М.І Пентилюк: М.І.Пентилюк, С.О.Караман, О.В.Караман, О.М.Горошкіна, З.П.Бакум, М.М.Барахтян, І.В.Гайдаєнко, А.Г.Галетова, Т.В.Коршун, А.В.Нікітіна, Т.Г.Окунович, О.М.Решетилова. – К.: Ленвіт, 2004. – 400с.
11. Мовчун Ф. Слово, його етимологія і ... виховання // Рідні джерела. – 2000. – №2. – С. 6-9.
12. Мовчун Ф. Про що розповідають слова // Рідні джерела. – 2000. – №3. – С. 6-10.
13. Новоселова В. Збагачення мовлення учнів лексичними синонімами // Дивослово // 1998. – №4.
14. Скуратівський Л.В. та ін. Рідна (українська) мова: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Л.В.Скуратівський, Г.Т.Шелехова, В.І.Тихоша, А.М.Корольчук, В.І.Новосьолова, Я.І.Остаф. – Ірпінь: Видавничо-торгова фірма «Перун», 2005. – 176с.
15. Хом'як І. Вивчення лексики у поєднанні з орфографією // Дивослово. – 2002. – №6. – С.20-24.

16. Шляхова В. Опанування способів тлумачення лексичного значення // Українська мова і література в школі. – 2003. – №3. – С. 30-34.

17. Шляхова В., Нечитайло Н. Робота зі словниками на уроці української мови // Українська мова та література в школі. – 2002. – № 8. – С. 11-13.

Запитання і завдання

1. Проаналізуйте зміст розділів чинних програм з української мови для загальноосвітньої школи, які передбачають вивчення лексикології та фразеології. Обґрунтуйте необхідність реалізації принципів системності та функціональності.

2. Сформулюйте мету вивчення лексикології у школі з українською мовою навчання.

3. У чому полягає відмінність таких понять, як «лексична робота», «словникова робота»?

4. Які є основні шляхи збагачення словникового запасу учнів?

5. Назвіть способи семантизації лексичних одиниць і поясніть, чим зумовлений вибір того чи іншого способу.

6. Які існують особливості засвоєння окремих лексичних категорій (однозначних і багатозначних слів, слів з прямим і переносним значенням, омонімів тощо)?

7. За допомогою яких прийомів доцільно показати учням відмінності між полісемантичними словами та омонімами?

8. Дайте характеристику рецептивної та репродуктивної лексичної навички; з'ясуйте поняття «лексична одиниця», «шкільний граматичний мінімум», «активний і пасивний лексичний мінімум», «лексична навичка», «лексична помилка».

9. Назвіть труднощі засвоєння різних лексичних одиниць і способи їх подолання.

10. Які види вправ навчання лексикології вам відомі? Проілюструйте відповідь прикладами.

11. Вивчення кожної з тем розділу «Лексикологія» лінгводидакти пропонують здійснювати поетапно:

1 етап – спостереження над мовним явищем;

2 етап – висновок-узагальнення на основі спостереження;

- 3 етап – зіставлення сформульованого висновку з теоретичним матеріалом підручника;
- 4 етап – ознайомлення з відображенням цього теоретичного матеріалу в схемі чи таблиці;
- 5 етап – побудова й осмислення алгоритму;
- 6 етап – застосування поняття чи правила на практиці;
- 7 етап – використання вивченого мовного явища у зв'язному мовленні.

Доберіть зразки вправ і завдань для поетапного формування у п'ятикласників або шестикласників лексичних умінь і навичок.

Методичні рекомендації

Готуючись до заняття, необхідно повторити відомості про лексикологію як розділ мовознавства, усвідомити практичне значення роботи над лексичними одиницями у школі. Засвоєння теми вимагає знань лексичних ресурсів української мови.

Варто звернути увагу на основні поняття лексикології, які мають засвоїти учні 5-12 класів. До заняття необхідно з'ясувати місце словникової і лексичної роботи на уроках української мови, зрозуміти, що формування комунікативної компетенції учнів залежить від чітко продуманої системи роботи на уроках української мови.

Під час вивчення теми важливо усвідомити мету й завдання навчання лексикології у тісному зв'язку з іншими розділами та розвитком зв'язного мовлення.

Лабораторне заняття № 3

Тема. Шляхи збагачення фразеологічного словника учнів на уроках рідної (української) мови.

Зміст

1. Зміст роботи з розділу «Фразеологія» у школі з українською мовою навчання.
2. Методичні принципи вивчення фразеологізмів.

3. Шляхи збагачення фразеологічного словника учнів на уроках рідної (української) мови.
4. Рецензування методичної літератури.
5. Обговорення проведених в аудиторії фрагментів уроків рідної (української мови).

Література

1. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Педагогічна преса, 2005. – 288с.
2. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: «Зодіак-ЕКО», 2006. – 288с.
3. Медведєв Ф.П. Українська фразеологія. Чому ми так говоримо? – Х., 1971.
4. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / Колектив авторів за редакцією М.І Пентилюк: М.І.Пентилюк, С.О.Караман, О.В.Караман, О.М.Горошкіна, З.П.Бакум, М.М.Барахтян, І.В.Гайдаєнко, А.Г.Галетова, Т.В.Коршун, А.В.Нікітіна, Т.Г.Окуневич, О.М.Решетилова. – К.: Ленвіт, 2004. – 400с.
5. Передрій Г.Р., Смолянінова Т.М. Лексика і фразеологія української мови. – К., 1983.
6. Скуратівський Л.В. та ін. Рідна (українська) мова: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Л.В.Скуратівський, Г.Т.Шелехова, В.І.Тихоша, А.М.Корольчук, В.І.Новосьолова, Я.І.Остаф. – Ірпінь: Видавничо-торгова фірма «Перун», 2005. – 176с.
7. Ужченко В.Д. Вивчення фразеології в середній школі: Посібник для вчителя. – К., 1990.
8. Теклюк В. Вивчення фразеології в 5 класі // Дивослово. – 1999. – №4. – С. 24-26.

Запитання і завдання

1. Проаналізуйте зміст розділів чинних програм з української мови для шкіл з українською мовою навчання, які передбачають

- вивчення фразеології. Обґрунтуйте необхідність реалізації принципів системності та функціональності.
2. Сформулюйте мету вивчення фразеології у школі.
  3. З'ясуйте поняття «фразеологічна одиниця», «активний і пасивний фразеологічний мінімум».
  4. Екстралінгвістичний принцип вивчення лексикології та фразеології у школі вимагає врахування зв'язку значень слів, з тими реаліями, які вони називають. На цьому принципі ґрунтується вивчення всіх лексичних понять. Проаналізуйте, як реалізується цей принцип у чинних підручниках з української мови під час вивчення лексикології та фразеології в 5-6 класах?
  5. Як на вашу думку, від чого залежить вибір методів і прийомів на уроках фразеології? Проілюструйте відповідь прикладами.
  6. У чому полягає своєрідність прийомів семантизації фразеологічних одиниць?
  7. Назвіть труднощі засвоєння фразеологічних одиниць та способи їх подолання.
  8. Які види вправ навчання фразеології вам відомі? Проілюструйте відповідь прикладами.
  9. Опрацюйте конспект уроку з теми «Лексичні норми й важливість їх уживання» в 10 класі, запропонований Г.Лабенською (Лабенська Г. Лексичні норми й важливість їх уживання (Культура мовлення у 10 класі) // Українська мова та література. – 45 (445), 2005. – С. 22-23.), з науково-лінгвістичного погляду. Які б завдання ви замінили іншими, обґрунтуйте свою думку.
  10. Розробіть фрагмент уроку (етап закріплення одержаних знань) з теми «Фразеологізми в ролі членів речення», який би сприяв розвитку творчих можливостей і комунікативних умінь школярів.

Методичні рекомендації

Готуючись до лабораторного заняття, необхідно з'ясувати програмові вимоги під час навчання фразеології у школі з українською мовою навчання. Опрацювавши зазначені джерела, необхідно сформулювати мету вивчення фразеології у школі;

з'ясувати поняття «фразеологічна одиниця», «активний і пасивний фразеологічний мінімум».

Ознайомлюючись з матеріалами лекції, назвіть способи семантизації фразеологічних одиниць і поясніть, чим зумовлений вибір того чи іншого способу; назвіть труднощі засвоєння фразеологічних одиниць і способи їх подолання. Випишіть основні типи та види вправ для оволодіння лексичними одиницями; назвіть вправи на автоматизацію дій учнів з фразеологічними одиницями, наведіть приклади до різних видів вправ.

Пригадайте, які методи та прийоми навчання характерні для етапу закріплення одержаних знань, за поданою темою розробіть фрагмент уроку, який би сприяв розвитку творчих можливостей і комунікативних умінь школярів.

Лабораторне заняття № 4

Тема. Методика вивчення морфемної будови слова у школі з українською мовою навчання. Методика проведення морфемного розбору в школі.

Зміст

1. Значення розділу «Будова слова. Орфографія», зміст роботи, передбачений програмою з рідної (української) мови для 5 класу.
2. Методика вивчення будови слова:
  - формування морфемних понять;
  - морфемні вправи, їх види, методика проведення;
  - морфемний аналіз слова.
3. Засоби наочності, їх використання у процесі зазначеного розділу.

Література

1. Вільчинська Т. Морфемний і словотвірний аналіз у школі // Дивослово. – 2003. - № 6. – С. 22-23.
2. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Педагогічна преса, 2005. – 288с.

3. Квашук А. Будова слова в українській мові (у завданнях, запитаннях і відповідях) // Українська мова та література в школі. – 2002. – № 7.
4. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / Колектив авторів за редакцією М.І Пентилюк: М.І.Пентилюк, С.О.Караман, О.В.Караман, О.М.Горошкіна, З.П.Бакум, М.М.Барахтян, І.В.Гайдаєнко, А.Г.Галетова, Т.В.Коршун, А.В.Нікітіна, Т.Г.Окуневич, О.М.Решетилова. – К.: Ленвіт, 2004. – 400с.
5. Ощипко І.Й. Вивчення теми «Будова слова» й «Словотвір» у школі. – Львов, 1998.
6. Скуратівський Л.В. та ін. Рідна (українська) мова: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Л.В.Скуратівський, Г.Т.Шелехова, В.І.Тихоша, А.М.Корольчук, В.І.Новосьолова, Я.І.Остаф. – Ірпінь: Видавничо-торгова фірма «Перун», 2005. – 176с.
7. Яценко І.Т. Морфемний аналіз. Словник-довідник. – К., 1981.

Запитання і завдання

1. Проаналізуйте чинні програми з української мови для 1-4 класів і для 5-12 класів для шкіл з українською мовою навчання. Перегляньте зміст роботи та вимоги з будови слова. Які уміння й навички учнів визначено в чинній програмі 5-12 класів з цього розділу. Як враховано принцип наступності у програмі для старших класів?
2. Зіставте знання і вміння, сформовані в початкових класах з будови слова та знань, вмінь, які формуються у 5-6, 10 класах. Результати роботи подайте у вигляді таблиці.
3. У чому виявляється наступність і перспективність у вивченні будови слова?
4. Які прийоми вивчення будови слова доцільно використовувати на уроках рідної мови?
5. У чому полягають особливості вивчення теми «Стилістичні засоби словотвору» (10 кл.)?

6. Яка роль наочності та технічних засобів навчання під час вивчення будови слова.

7. Законспекуйте статті:

– Яворська С. Будова слова і словотвір (робота з орфографії)// Дивослово. – 1997. – № 5-6. – С. 39-42.

– Хом'як І. Навчання орфографії у зв'язку із словотвором // Урок української. – 2002. – №7. – С.38-42.

Зробіть висновок про зв'язок навчання будови слова і словотвору з орфографією. Що цінного з цього матеріалу ви взяли для впровадження такого навчання на уроках мови.

8. Чому, на вашу думку, без знання будови слова не можна сформулювати міцних орфографічних навичок у учнів.

9. Чому у чинній програмі, підручнику з рідної мови приділено значну увагу показу різниці спільнокореневих слів і форм одного й того ж слова?

Методичні рекомендації

Вивчення морфології у школі починається із вивчення будови слова. Без вміння виділяти в слові його складові частини (морфеми) неможливе вивчення частин мови, засвоєння орфографічних правил, розуміння значення багатьох слів, неможливе свідоме вивчення граматики та розвиток зв'язного мовлення. Знання структури слова і способів словотвору значно полегшують засвоєння словникового запасу української мови, розуміння семантики й етимології слів, що становлять власне українську лексику, і формування навичок слововживання та конструювання словосполучень і речень.

Готуючись до заняття, маєте усвідомити, що основним завданням учителя під час вивчення будови слова та словотворення є формування стійкого інтересу в учнів до форми й основних словотвірних засобів рідної мови та шляхів творення нових слів, щоб перевести процес засвоєння матеріалу з репродуктивного рівня на творчий, продуктивний. Зверніть особливу увагу на специфіку розділів, їх значення й завдання у фаховій підготовці вчителя-словесника.

Лабораторне заняття № 5

Тема. Словотворча робота як засіб збагачення словника учнів.
Методика проведення словотвірного розбору в школі.

Зміст

1. Вивчення розділу «Словотвір. Орфографія» у 5 класі шкіл з українською мовою навчання.
2. Поглиблення знань учнів про словотвір під час вивчення частин мови.
3. Словотворча робота як засіб збагачення словника учнів.
4. Методика проведення словотвірного розбору. Робота зі словотворчими моделями.

Література

1. Безсмертна Н. Вічний двигун на ім'я словотвір // Українська мова і література в середніх школах... – 2004. – № 4. – С. 16-20.
2. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Педагогічна преса, 2005. – 288с.
3. Кващук А. Вивчаємо словотвір // Дивослово. – 2005. – №6. – С. 7-8.
4. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / Колектив авторів за редакцією М.І Пентилюк: М.І.Пентилюк, С.О.Караман, О.В.Караман, О.М.Горошкіна, З.П.Бакум, М.М.Барахтян, І.В.Гайдаєнко, А.Г.Галетова, Т.В.Коршун, А.В.Нікітіна, Т.Г.Окуневич, О.М.Решетилова. – К.: Ленвіт, 2004. – 400с.
5. Сікорська З.С. Наукові вимоги до шкільних підручників з мови (розділ «Словотвір. Орфографія»)// Віртуальна Русь: Бібліотека. – Режим доступу: <http://vesna.org/ua/tzt/zbirk/pidriv1/05.html>– Заголовок з екрану.
6. Скуратівський Л.В. та ін. Рідна (українська) мова: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Л.В.Скуратівський, Г.Т.Шелехова, В.І.Тихоша, А.М.Корольчук, В.І.Новосьолова, Я.І.Остаф. – Ірпінь: Видавничо-торгова фірма «Перун», 2005. – 176с.

7. Плющ М.Я. Словотворення та вивчення його в школі. – К.: Рад. школа, 1985.
8. Романюк Є. У майстерні слова // Українська мова і література в середніх школах... – 2004. – № 4. – С. 8-15.
9. Романюк Є. У майстерні слова // Українська мова і література в середніх школах... – 2004. – № 5. – С. 13-18.

Запитання і завдання

1. Проаналізуйте чинні програми з української мови для 1-4 класів і для 5-12 класів для шкіл з українською мовою навчання. Перегляньте зміст роботи та вимоги зі словотвору. Які уміння й навички учнів визначено в чинній програмі 5-12 класів з цього розділу. Як враховано принцип наступності у програмі для старших класів?
2. Зіставте знання і вміння, сформовані в початкових класах зі словотвору та знань, вмінь, які формуються у 5-6, 10 класах. Результати роботи подайте у вигляді таблиці.
3. У чому виявляється наступність і перспективність у вивченні словотвору?
4. Які прийоми вивчення словотвору доцільно використовувати на уроках рідної мови?
5. У чому треба вбачати зв'язок вивчення словотвору з лексикологією і граматикою?
6. Які словотворчі морфеми можете назвати? Спробуйте сформулювати визначення морфем і встановити функції кожної у словотворчій структурі слів української мови.
7. Доберіть цікаві й різноманітні за змістом тексти, речення, які вдосконалюють навички словотворення, підвищують рівень знань учнів з будови слова, морфології, орфографії.

Методичні рекомендації

Найголовнішим засобом збагачення лексики сучасної української літературної мови є творення нових слів, тобто словотворення. Слова у мові творяться, керуючись певними закономірностями. Тому необхідно знати засоби творення слів і правильно використовувати різні способи словотворення.

Чинні програми з української мови для основної і старшої ланки передбачають вивчення морфемної будови слова та словотвору. З цим матеріалом учні знайомляться ще в 1-4 класах. Вони навчаються добирати й утворювати споріднені слова, визначають у слові всі його значущі частини.

Готуючись до заняття, маєте усвідомити, що у 5-6 класах здобути раніше знання актуалізуються, доповнюються та поглиблюються поняття про різновиди морфологічного способу творення слів, учні ознайомлюються з неморфологічними способами словотвору, вчать-ся розрізняти форми одного й того ж слова від новоутворених слів, оволодівають уміннями аналізувати слова за їх морфемним складом.

У подоланні труднощів під час вивчення цих розділів вчитель має дотримуватися як загальнодидактичних, так і специфічних принципів навчання відповідного матеріалу, знати вимоги чинних програм з української мови.

Глибокого осмислення на уроці мови потребують поняття словозміна та словотворення, з якими учні вже мали справу в початкових класах. Поняття про форми слова дозволить п'ятикласникам усвідомити роль закінчення як змінної частини слова, що вказує на його граматичні ознаки та служить для зв'язку слів, тому важливо сформулювати в учнів поняття про нульове закінчення. З урахуванням структури, семантики й функцій слід підходити до опрацювання морфем. Розглядаючи морфемні з погляду їх звукового вираження й значення, варто зосередити увагу й на таких поняттях, як «синонімічність морфем», «антонімічність морфем», «омонімічність морфем».

Лабораторне заняття № 6

Тема. Методика вивчення самостійних частин мови у школах з українською мовою навчання. Особливості вивчення українських самостійних частин мови учнями-полілінгвами.

Зміст

1. Формування поняття про самостійні частини мови на основі їх лексичного значення, морфологічних ознак, синтаксичної ролі й особливостей словотвору.

2. Вивчення системи відмінювання та словотвору самостійних частин мови у зв'язку з орфографією, розвитком зв'язного мовлення.
3. Методи та прийоми вивчення самостійних частин мови: морфологічний розбір, утворення різних форм слів і нових слів за допомогою словотворчих морфем, установалення пропущених слів у відповідній формі, заміна одних форм іншими, складання словосполучень і речень, спостереження над уживанням паралельних морфологічних форм, програмування, алгоритмізація.
4. Актуальні проблеми методики вивчення самостійних частин української мови учнями-полілінгвами.
5. Рецензування методичної літератури.
6. Обговорення проведених в аудиторії фрагментів уроків української мови (ділова гра).

Література

1. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: «Зодіак-ЕКО», 2006. – 288с.
2. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: «Зодіак-ЕКО», 2007. – 288с.
3. Горлова В. Чим близький прикметник українцям? // Українська мова і література в середній школі... – 2002. – №4. – С. 131-135.
4. Дика Н. Робота над граматичними (морфологічними) помилками // Дивослово. – 2002. – №12. – С. 30-33.
5. Дідук Г. Робота з дієслівними експресемами у 6 класі // Дивослово. – 1998. – №4. – С. 29- 31.
6. Дмитренко Г. Займенник (6 клас) // Урок української. – 2000. – №10. – С. 30-35.
7. Дубовик С. Застосування методики взаємного навчання на уроках української мови в школі (вивчення тем «Прислівник» і «Дієприслівник») // Українська мова і література в школі. – 2004. – №4. – С. 6-8.
8. Дубовик С. Формування граматичних навичок: функціональна орієнтація // Дивослово. – 1998. – №6. – С. 29-32.

9. Ключко М. Повторення та узагальнення теми «Дієприкметник» // Дивослово. – 1994. – №1. – С. 29-36.
10. Машенко Л. Дієприкметник, дієприслівник як форми дієслова. Нестандартний урок з мови // Українська мова та література. – 14 (366), квітень, 2004. – С. 5-7.
11. Мельничайко В.Я. Види мовного розбору: Довідник. – Тернопіль, 1997. – С.31-38.
12. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / Колектив авторів за редакцією М.І Пентилюк: М.І.Пентилюк, С.О.Караман, О.В.Караман, О.М.Горошкіна, З.П.Бакум, М.М.Барахтян, І.В.Гайдаєнко, А.Г.Галетова, Т.В.Коршун, А.В.Нікітіна, Т.Г.Окуневич, О.М.Решетилова. – К.: Ленвіт, 2004. – 400с.
13. Новосьолова В. Вивчення дієприкметника на уроках рідної мови у 7 класі // Українська мова і література в школі. – 2004. – №4. – С. 12-16.
14. Передрій Г.Р. Дієприкметник // Українська мова і література в школі. – 1993. – №11. – С.30-33.
15. Пермінов В. Вивчення правопису прислівників за допомогою методів ейдетики // Українська мова та література. – 14 (366), квітень 2004. – С. 7-8.
16. Плющ М.Я. Вивчення морфології в 5-6 класах: Посібник для вчителів. – К., 1988.
17. Симоненкові Л.М., Остаф Я.І. Числівники // Дивослово. – 1994. – №7. – С.12-15.
18. Скуратівський Л.В. та ін. Рідна (українська) мова: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Л.В.Скуратівський, Г.Т.Шелехова, В.І.Тихоша, А.М.Корольчук, В.І.Новосьолова, Я.І.Остаф. – Ірпінь: Видавничо-торгова фірма «Перун», 2005. – 176с.
19. Чміль Н. Етапи вивчення теми «Займенник» у 6-му класі. Система занять // Українська мова та література. – 44 (396), листопад, 2004. – С. 14-23.
20. Шелехова Г. Займенник // Дивослово. – 1995. – №5. С. 34-37.
21. Шкільник М.М. Проблемний підхід до вивчення частин мови. – К., 1981. – 216с.
22. Ярмолюк А. Вивчення розділу «Дієприслівник» у 7 класі // Українська мова і література в школі. – 2004. – №4. – С. 17-19.

Запитання і завдання

1. Яке місце і значення граматики в шкільному курсі мови?
2. Схарактеризуйте основні напрями в методиці вивчення граматики.
3. Назвіть основні принципи методики вивчення граматики в школі, дайте їм характеристику.
4. Яке практичне значення має правильне розуміння єдності значення слова та його граматичної форми?
5. Які дидактичні принципи реалізуються у процесі формування граматичних понять?
6. З якими іншими розділами шкільного курсу мови пов'язана граMATика?
7. З'ясуйте значення і завдання вивчення самостійних частин мови в школі.
8. Розкрийте зміст поняття про наступність у вивченні самостійних частин мови.
9. Яка роль під час вивчення самостійних частин мови належить морфемному та словотвірному розбору?
10. З'ясуйте вимоги до морфологічного розбору на різних етапах вивчення іменника (прикметника, числівника тощо).
11. Як ви реалізуєте на практиці під час опрацювання дієслова принцип вивчення морфології на синтаксичній основі?
12. Як відомо, учні часто плутають дієприкметник і дієприслівник. Підготуйте розповідь про те, як ви поясните учням подібність і відмінність цих дієслівних форм.
13. Проаналізуйте праці (5-21) і напишіть на одну з них рецензію (за вибором студента):

Методичні рекомендації

Готуючись до заняття, пригадайте методику формування поняття про самостійні частини мови на основі їх лексичного значення, морфологічних ознак, синтаксичної ролі й особливостей словотвору. Актуалізуйте знання про систему відмінювання та словотвору самостійних частин мови у зв'язку з орфографією, розвитком зв'язного мовлення.

Особливо ретельно опрацюйте зміст чинної програми, осмисліть завдання шкільного курсу морфології. З'ясуйте, у чому проявляється наступність вивчення морфології в загальноосвітніх навчальних закладах. Зверніть увагу на специфічні принципи вивчення самостійних частин мови в загальноосвітніх навчальних закладах. Простежте зв'язок специфічних принципів навчання морфології у теоретичній і дидактичній частині чинних підручників для 6-7 класів різних типів шкіл.

Акцентуйте увагу на морфологічних уміннях і навичках учнів, у разі потреби зверніться до психологічного словника.

Лабораторне заняття № 7

Тема. Методика вивчення службових частин мови у школах з українською мовою навчання. Особливості вивчення українських службових частин мови учнями-полілінгвами.

Зміст

1. Формування поняття про самостійні частини мови та їх відмінності від самостійних частин.
2. Урахування синоніміки, варіантності прийменників, сполучників, часток і наявності евфонічних варіантів під час вивчення службових частин української мови учнями основної школи.
3. Типові морфологічні помилки в мовленні учнів-полілінгвів, шляхи їх попередження та подолання.
4. Рецензування методичної літератури.
5. Обговорення проведених в аудиторії фрагментів уроків української мови (ділова гра).

Література

1. Бурда К. Критерії вибору вправ у процесі вивчення теми «Прийменник» // Українська мова і література в школі. – 2004. – №5. – С. 19-23.
2. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: «Зодіак-ЕКО», 2006. – 288с.

3. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: «Зодіак-ЕКО», 2007. – 288с.
4. Дубовик С. Формування граматичних навичок: функціональна орієнтація // Дивослово. – 1998. – №6. – С. 29-32.
5. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / Колектив авторів за редакцією М.І Пентилюк: М.І.Пентилюк, С.О.Караман, О.В.Караман, О.М.Горошкіна, З.П.Бакум, М.М.Барахтян, І.В.Гайдаєнко, А.Г.Галетова, Т.В.Коршун, А.В.Нікітіна, Т.Г.Окуневич, О.М.Решетилова. – К.: Ленвіт, 2004. – 400с.
6. Скуратівський Л.В. та ін. Рідна (українська) мова: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Л.В.Скуратівський, Г.Т.Шелехова, В.І.Тихоша, А.М.Корольчук, В.І.Новосьолова, Я.І.Остаф. – Ірпінь: Видавничо-торгова фірма «Перун», 2005. – 176с.

Запитання і завдання

1. З'ясуйте значення і завдання вивчення службових частин мови в школі.
2. Розкрийте зміст поняття про наступність у вивченні службових частин мови.
3. Яка роль під час вивчення службових частин мови належить морфемному розбору та словотворчому аналізу?
4. З'ясуйте вимоги до морфологічного розбору на різних етапах вивчення службових частин мови.
5. Визначте, які засоби наочності застосовуються в чинному підручнику для опрацювання однієї з службових частин мови.
6. Готуючись до уроків з теми «Сполучник»:
  - ознайомтеся з програмовими вимогами до вивчення тем;
  - доберіть основний і допоміжний дидактичний матеріал;
  - визначте вміння і навички, формування яких передбачено чинною програмою під час вивчення цієї теми;
  - передбачте реалізацію принципу наступності і перспективності;

- виявіть труднощі, які спостерігаються під час засвоєння навчального матеріалу та їх причини;
- сплануйте роботу з розвитку зв'язного мовлення учнів;
- продумайте повторення матеріалу: опорне (матеріал, без знання якого важко подати новий матеріал); з метою його узагальнення і систематизації; попередження змішування граматичних правил, інтерференції;
- підготуйте, наочність, роздатковий матеріал тощо.

Методичні рекомендації

Готуючись до заняття, з'ясуйте значення і завдання вивчення службових частин мови у школі, розкрийте зміст поняття про наступність і перспективність у вивченні службових частин мови.

Практичне заняття містить завдання теоретичного та практичного характеру. Завдання та запитання підібрані для обговорення в аудиторії, методичні поради допоможуть краще зорієнтуватися у навчальному матеріалі та зрозуміти тему, її особливості.

Лабораторне заняття № 8

Тема. Орфографія у шкільному курсі української мови.

Зміст

1. Мета та зміст роботи з орфографії у школі.
2. Наукові засади навчання орфографії української мови:
  - психологічна природа орфографічної навички;
  - лінгвістичні основи формування орфографічної грамотності;
  - принципи методики навчання орфографії.
3. Роль граматики, орфографічних правил, читання під час вивчення орфографії.
4. Принципи українського правопису, їх роль у навчанні орфографії.
5. Аналіз відвіданого уроку вчителя-словесника.

Література

1. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Педагогічна преса, 2005. – 288с.
2. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: «Зодіак-ЕКО», 2006. – 288с.
3. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: «Зодіак-ЕКО», 2007. – 288с.
4. Каткова І. Чи потрібна «еврика» на уроках мови (евристичні методи і прийоми навчання як засіб підвищення орфографічної грамотності учнів) // Українська мова й література в середніх школах... – 2003. – № 5. – С. 70- 75.
5. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / Колектив авторів за редакцією М.І Пентилюк: М.І.Пентилюк, С.О.Караман, О.В.Караман, О.М.Горошкіна, З.П.Бакум, М.М.Барактян, І.В.Гайдаєнко, А.Г.Галетова, Т.В.Коршун, А.В.Нікітіна, Т.Г.Окунович, О.М.Решетилова. – К.: Ленвіт, 2004. – 400с.
6. Ободянська Н. Діагностика й викорінювання орфографічних помилок у письмових роботах учнів // Українська мова і література. – 2005. – №6. – С.8-10.
7. Скуратівський Л.В. та ін. Рідна (українська) мова: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Л.В.Скуратівський, Г.Т.Шелехова, В.І.Тихоша, А.М.Корольчук, В.І.Новосьолова, Я.І.Остаф. – Ірпінь: Видавничо-торгова фірма «Перун», 2005. – 176с.
8. Хом'як І.М. Основа формування в учнів орфографічних навичок // Нова педагогічна думка. – 1998. – № 1. – С. 95-99.
9. Хом'як І.М. Вибір способів і характеру навчання правопису // Нова педагогічна думка. – 1998. – № 3. – С. 37-41.
10. Хом'як І.М. Алгоритмування навчального матеріалу з орфографії // Дивослово. – 1999. – №5. – С. 18-20.
11. Хом'як І.М. Навчання орфографії в сучасних умовах // Українська мова і література в школі. – 1999. – № 2. – С. 4-6.

12. Хом'як І.М. Навчання орфографії в сучасних умовах (продовження) // Українська мова і література в школі. – 1999. – № 3. – С. 12-15.
13. Хом'як І.М. Наукові основи навчання орфографії в середній школі. – Рівне: Волинські обереги, 1998. – 228с.
14. Яворська С. Орфографічний розбір як вправа // Дивослово. – №4. – 1997. – С. 18-19.
15. Яворська С. Формування правописних навичок учнів // Дивослово. – №11. – 1996. – С.32-34.

Запитання і завдання

1. Проаналізуйте чинні програми з української мови для 5-12 класів шкіл з українською мовою навчання. З'ясуйте, чому орфографію в них подано не як самостійний розділ зі своїми специфікою і завданнями, а як навчальний матеріал, вкраплений в інші розділи шкільного курсу української мови.
2. Які основні завдання стоять перед вчителем-словесником під час навчання орфографії в школі? Обґрунтуйте їх.
3. Яке значення орфографії у шкільному курсі української мови?
4. З'ясуйте основні завдання навчання орфографії на уроках української мови?
5. Яким чином мовна змістова лінія програми забезпечує внутрішньопредметні зв'язки, зокрема орфографії з морфологією, словотвором?
6. Розкрийте суть граматичного й антиграматичний напрямів у розвитку методики навчання орфографії.
7. Назвіть основні принципи навчання орфографії, розкрийте суть кожного з них.
8. У чому полягає свідомість і автоматизм у процесі оволодіння українським правописом.
9. Яка роль граматики, орфографічних правил, читання під час вивчення орфографії.
10. У 8-9 класі на вивчення орфографії не відводиться окремих годин, чи є така побудова програмного матеріалу свідченням того, що формування правописних навичок у старшокласників припиняється?

11. З'ясуйте, у чому різниця між орфографічними вміннями й орфографічними навичками, орфографічним правилом і орфографією. Наведіть зразки зазначених понять.

12. Наведіть і запишіть приклади орфограм-букв, орфограм-дефісів, орфограм-рисочок, орфограм-попусків, орфограм-контактів.

13. Ознайомтеся із схемою і зразками орфографічного розбору слова, вміщеного у довіднику Мельничайка В.Я. (Види мовного розбору. Українська мова. Довідник. Тернопіль: «Богдан», 1997. – С. 16-20). За поданою схемою виконайте орфографічний розбір підкреслених слів:

*Димками віс, з-понад них
В вечірніх зорях молодих
Ширококрилі журавлі
Летять до матері землі.*

Методичні рекомендації

Українська мова функціонує у двох формах – усній і писемній, тому одним з основних напрямів навчання української мови в школі є формування навичок грамотного письма. Розглядаючи проблеми методики навчання української орфографії, слід особливу увагу звернути на те, що матеріал з правопису не виділено окремо, а подано як в програмі, так і в підручниках разом із фонетикою, будовою слова, словотвором, граматикою. Орфографія в шкільному курсі української мови пов'язує в практичних діях знання учнів з усіх розділів курсу.

Готуючись до лабораторного заняття, зверніть увагу на те, що орфографічні навички ґрунтуються на свідомому засвоєнні та застосуванні на практиці системи орфографічних правил та на виконанні тренувальних вправ. З'ясуйте, яке місце займає орфографія в змісті сучасної мовної освіти та чим зумовлений зв'язок навчання орфографії з граматиною, беручи до уваги те, що укладачі перших програм з української мови (В.Лай, Е.Мейман, В.Шереметьєвський) під впливом антиграматичної теорії, відокремлювали орфографію від граматики та радили під час ви-

вчення правопису послуговуватися списуванням і спиратися лише на зорові та моторні уявлення.

Готуючись до лабораторного заняття, актуалізуйте свої знання з дидактики про принципи навчання.

Лабораторне заняття № 9

Тема. Норми та критерії оцінювання правописних навичок школярів.

Зміст

1. Вимоги до тексту для контрольного диктанту.
2. Критерії оцінювання контрольних диктантів.
3. Нормативи оцінювання диктантів (за класами).
4. Перевірка, оцінювання контрольних диктантів учнів школи-лабораторії.

Література

1. Болтівець С. Психологія диктанту // Дивослово. – 1994. – №9. – С. 16-22.
2. Горбачук В.Т. Види диктантів і методика їх проведення. – К., 1989.
3. Дорошенко О.А. Навчальні диктанти інформаційної дії // Українська мова та література в школі. – 1990. – №11. – С.6-9.
4. Паламарчук В.І. Роль навчального диктанту в розвитку пізнавальної самостійності учнів // Українська мова та література в школі. – 1986. – №5. – С.36-45.
5. Петруня М.К. Навчальні диктанти (5-8 класи) // Дивослово. – 1998. – №5. – С. 29-38.
6. Потапенко Г.І., Потапенко О.І. Збірник диктантів і переказів з української мови для 5-9 класів: Посібник для вчителя. – К., 1989.
7. Лаврінчук І. Аналіз диктанту (алгоритм роботи над помилками) // Українська мова та література. – 6 (406), лютий 2005. – С. 11-13.
8. Марега В. Самодиктант на уроках мови і літератури // Дивослово. – 2001. – №2. – С.40-41.

9. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / Колектив авторів за редакцією М.І Пентилюк: М.І.Пентилюк, С.О.Караман, О.В.Караман, О.М.Горошкіна, З.П.Бакум, М.М.Барахтян, І.В.Гайдаєнко, А.Г.Галетова, Т.В.Коршун, А.В.Нікітіна, Т.Г.Окуневич, О.М.Решетилова. – К.: Ленвіт, 2004. – 400с.
10. Миколин М.М. Крок до грамотності (роздум з приводу уроків роботи над помилками) // Українська мова та література. – 1990. – №6. – С.18-21.
11. Ободянська Н. Діагностика й викорінювання орфографічних помилок у письмових роботах учнів // Українська мова і література. – 2005. – №6. – С.8-10.
12. Скуратівський Л.В. та ін. Рідна (українська) мова: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Л.В.Скуратівський, Г.Т.Шелехова, В.І.Тихоша, А.М.Корольчук, В.І.Новосьолова, Я.І.Остаф. – Ірпінь: Видавничо-торгова фірма «Перун», 2005. – 176с.
13. Федоренко В. Аналіз контрольної роботи // Українська мова та література. – 39 (295), жовтень 2002. – С. 19-20.
14. Хом'як І. Визначення орфограми у писемному мовленні // Дивослово. – 2000. – №2. – С.29-31.
15. Яворська С. Система роботи над орфографічними помилками // Дивослово. – №3. – 1998. – С.22-24.

Запитання і завдання

1. Доберіть два найефективніші види диктантів на етапі первинного закріплення (урок вивчення нового матеріалу з теми «Вимова й написання префіксів» у 5 класі). Підготуйте розповідь про методику їх проведення.
2. Зробіть аналіз рівня своєї орфографічної грамотності, заповнивши подану таблицю. Які теми, правила викликають у вас особливі труднощі? Як часто ви звертаєтеся до словників, довідників з правопису? Наприклад:

№	Тема	Орфограма	Правило
1.	И, і після ж,ч,ш,щ та з,к,х у коренях слів	И, і після ж,ч,ш,щ та з,к,х	У коренях одних українських слів після [ж],[ч],[ш],[дж], та [г],[к], вимовляється [і], в інших – [и]: <i>чільний, шість, гість, житло, чистий, кипіти</i> . На письмі вони передаються відповідно буквами і та и . Буква і позначає звук [і], який здебільшого чергується з [о] або [е]: <i>щічка – щока, шість – шестти, шкільний – школа</i> . Буква и у коренях слів після ж,ч,ш,щ , та з,к,х , позначає звук [и], який не чергується і у вимові не наближається до [і]: <i>шипіти, щипавка, чистий, кинути, гинути</i> .
2.			

3. Опрацюйте статтю Яворської С. «Система роботи над орфографічними помилками» (Дивослово. – №3. – 1998. – С. 22- 24). Керуючись рекомендаціями автора статті, доберіть вправи для роботи над орфографічними помилками в письмовому мовленні учнів.

Методичні рекомендації

Необхідною умовою формування в учнів орфографічних умінь і навичок є здатність визначати в словах орфограми. Для цього учнівську увагу необхідно зосереджувати на структурі слова, особливостях мовних явищ, які становлять зміст орфограм. Серед них учні мають уміти розрізняти:

- *фонетичні особливості* – звуковий склад мови;

- *графічні* – співвідношення писемних знаків з фонетичними властивостями мови;
- *фонематичні* – морфонологічне чергування фонем;
- *словотворчі* – зумовлені написанням значущих частин мови;
- *семантичні* – характеризуються лексичним значенням окремих слів і словотворчих морфем.

Щоб полегшити це завдання, необхідно виховувати в учнів увагу до мовних знаків, ознайомлювати з характерними ознаками орфограм. Це особливо важливо з огляду на своєрідність мовленнєвого середовища. Ознайомлення школярів з розпізнавальними ознаками буквених і небуквених орфограм, вироблення в них орфографічної пильності сприяє ефективному застосуванню на письмі орфографічних правил.

У процесі вироблення орфографічних навичок учнів слід вчити не лише вибирати відповідне орфограмі правило, а й здійснювати увесь комплекс дій, закладених у його змісті. Послідовне розв'язання орфографічних операцій полегшує процедуру застосування правила та сприяє формуванню в учнів механізму логічного мислення, формує навчальну діяльність як спосіб активного оволодіння грамотним письмом.

Готуючись до заняття, варто звернути увагу на те, що орфографічні навички ґрунтуються на свідомому засвоєнні та застосуванні на практиці системи орфографічних правил, на виконанні тренувальних вправ. Засвоєння орфографії в школі забезпечується оптимальним використанням методів теоретичного вивчення української мови.

Готуючись до заняття, необхідно брати до уваги й методику проведення обов'язкового аналізу та обліку типових й індивідуальних орфографічних помилок, допущених учнями в письмових роботах, що дає можливість учителеві визначати напрями подальшої роботи щодо вдосконалення правописних умінь і навичок школярів.

Такий підхід до вивчення орфографії в школі дасть можливість зробити процес формування навичок правопису цілеспрямованим, керованим і безперервним, а роботу вчителя плідною та цікавою.

Лабораторне заняття № 10

Тема. Методика вивчення словосполучення, простого речення у школі.

Зміст

1. Вимоги чинної програми з української мови до знань, умінь і навичок учнів із синтаксису та пунктуації. Етапи вивчення синтаксису, пунктуації.
2. Лінгвістичні засади вивчення словосполучення та простого речення у школі.
3. Методика вивчення словосполучення.
4. Методика вивчення простого речення.
5. Моделювання уроків різних типів щодо вивчення словосполучення, простого речення у школі.

Література

1. Іваницька Н.Л. Вивчення членів речення у 4-8 класах. – К., 1982. – С. 25-49.
2. Іваницька Н.Л. Синтаксис простого речення. Складні випадки аналізу: (Навч.-метод. посібник). – К.: Вища шк., 1989. – 143с.
3. Мельничайко О. Вивчення елементів синтаксису в початкових класах. Методичний посібник. Тернопіль: «Навчальна книга – Богдан» – 2006. – 72с.
4. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / Колектив авторів за редакцією М.І Пентилюк: М.І.Пентилюк, С.О.Караман, О.В.Караман, О.М.Горошкіна, З.П.Бакум, М.М.Барахтян, І.В.Гайдаєнко, А.Г.Галетова, Т.В.Коршун, А.В.Нікітіна, Т.Г.Окунович, О.М.Решетилова. – К.: Ленвіт, 2004. – 400с.
5. Методика навчання української мови в ДВНЗ та середніх освітніх закладах. Кредитно-модульний курс: Навч. метод. посіб. / За ред. О.І.Потапенка . – К.: Міленіум, 2006. – 332с.
6. Плиско К.М. Викладання синтаксису української мови. – К.: Рад. школа, 1978. – 184 с.
7. Скуратівський Л.В. та ін. Рідна (українська) мова: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Л.В.Скуратівський,

- Г.Т.Шелехова, В.І.Тихоша, А.М.Корольчук, В.І.Новосьолова, Я.І.Остаф. – Ірпінь: Видавничо-торгова фірма «Перун», 2005. – 176с.
8. Христіанінова Р.О. Просте речення в шкільному курсі української мови: Посібник для вчителя. – К.: Рад. школа, 1991. – 160 с.
9. Ющук І. До методики синтаксичного аналізу речення // Диво-слово. – 2003. – № 10. – С. 33-37.

Запитання і завдання

1. Проаналізуйте чинні програми з української мови для 1-4 класів і для 5-12 класів для шкіл з українською мовою навчання. Перегляньте зміст роботи та вимоги з синтаксису. Які уміння й навички учнів визначено в чинній програмі 5-12 класів з цього розділу. Як враховано принцип наступності у програмі для старших класів?
2. Доберіть дидактичний матеріал і сформулюйте до нього завдання, які підвели б учнів до такого висновку:
  - словосполучення, як і слово, є будівельним матеріалом речення;
  - реченню властива інтонація завершеності, словосполученню – інтонація називання;
  - підмет і присудок є граматичною основою речення і до словосполучень не належить.
3. Напишіть конспект уроку на тему «Способи зв'язку слів у словосполученнях».

Методичні рекомендації

Готуючись до заняття, актуалізуйте свої знання з теорії синтаксису, зокрема, зверніть увагу на складні питання у засвоєнні програмового матеріалу про словосполучення і просте речення: диференційні ознаки словосполучення і речення; смислові зв'язки між словами, функції і способи вираження членів речення; особливості односкладних речень, де граматична основа виражена одним із головних членів речення: методи і прийоми вивчення ускладнених речень.

Особливу увагу зверніть на зміст лінгвістичного компонента, передбаченого чинними програмами для різнотипних шкіл і висвітленого у підручниках.

Осмисліть подані в методичних джерелах різноманітні підходи до вивчення словосполучення і простого речення в середніх освітніх закладах.

Лабораторне заняття № 11

Тема. Методика вивчення складного речення у школі.

Зміст

1. Лінгвістичні засади вивчення складного речення у школі.
2. Методика вивчення складносурядного речення.
3. Методика вивчення складнопідрядного речення.
4. Методика вивчення безсполучникового речення.
5. Моделювання уроків різних типів щодо вивчення складного речення у школі.

Література

1. Дика Н. Робота над граматичними (синтаксичними) помилками // Дивослово. – 2002. – №12. – С. 40-42.
2. Мельничайко В.Я. Види мовного розбору: Довідник. – Тернопіль, 1997. – С.31-38.
3. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / Колектив авторів за редакцією М.І Пентилюк: М.І.Пентилюк, С.О.Караман, О.В.Караман, О.М.Горошкіна, З.П.Бакум, М.М.Барахтян, І.В.Гайдаєнко, А.Г.Галетова, Т.В.Коршун, А.В.Нікітіна, Т.Г.Окунович, О.М.Решетилова. – К.: Ленвіт, 2004. – 400с.
4. Методика навчання української мови в ДВНЗ та середніх освітніх закладах. Кредитно-модульний курс: Навч. метод. посіб. / За ред. О.І.Потапенка . – К.: Міленіум, 2006. – 332с.
5. Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь: проблема вибору вправ (на матеріалі складних речень) // Дивослово. – 2002. – №12. – С. 26-28.
6. Омельчук С. Реалізація дослідницького методу в процесі формування мовленнєво-комунікативних умінь учнів (на матеріалі вивчення складнопідрядних речень з кількома підрядними) // Дивослово. – 2003 – №3. – С. 35-36.

7. Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь на синтаксичній основі (система мовленнєвих вправ у 9 класі) // Дивослово. – 2004. – №6. – С. 8-11.
8. Омельчук С. Формування навичок стилістичного аналізу складних синтаксичних конструкцій // Дивослово. – № 2003. – № 12. – С. 33-35.
9. Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь на синтаксичній основі (система мовленнєвих вправ у 9 класі) // Дивослово. – 2004. – №8. – С. 26-29.
10. Плиско К.М. Синтаксис рідної мови із системою орієнтирів для самостійного вивчення. – Х., 1992.
11. Плиско К.М. Синтаксис української мови в опорних конспектах, таблицях і завданнях. – Х.: Вид. група «Основа», 2004. – 96 с.
12. Плиско К.М. Викладання синтаксису української мови. – К.: Рад. школа, 1978. – 184 с.
13. Скуратівський Л.В. та ін. Рідна (українська) мова: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Л.В.Скуратівський, Г.Т.Шелехова, В.І.Тихоша, А.М.Корольчук, В.І.Новосьолова, Я.І.Остаф. – Ірпінь: Видавничо-торгова фірма «Перун», 2005. – 176с.
14. Шульжук К.Ф. Складне речення в українській мові: Навч.-метод. посібник. – К., 1989. – С. 219с.
15. Ющук І. До методики синтаксичного аналізу речення // Дивослово. – 2003. – № 10. – С. 33-37.

Запитання і завдання

1. Яке значення та завдання шкільного курсу синтаксису?
2. Назвіть загальнодидактичні та специфічні принципи вивчення синтаксису.
3. У чому вбачається зв'язок синтаксису з лексикою, морфологією і розвитком мовлення?
4. Що необхідно брати до уваги словесникові у процесі вивчення головних і другорядних, однорідних і відокремлених членів речення?
5. Які ви знаєте методи та прийоми теоретико-практичного вивчення складного речення у школі?
6. Які різновиди складносурядних речень виокремлено в мовознавстві?

7. У чому особливості будови та граматичних зв'язків між предикативними частинами складносурядного речення?
8. Дайте характеристику специфічним прийомам роботи над складним реченням.
9. Поясніть реалізацію системного підходу у роботі над складним реченням.
10. Сформулюйте мету (дидактичну, розвивальну, виховну), а також визначте завдання до уроку вивчення нового матеріалу й уроку узагальнення й семантизації вивченого до тем: «Смислові зв'язки між простими реченнями у складносурядному», «Складнопідрядне речення з підрядним з'ясувальним» (тема уроку за вибором студента).

Методичні рекомендації

Готуючись до заняття, опрацюйте чинну програму з української мови для шкіл з українською мовою навчання. З'ясуйте мету і завдання вивчення складного речення у школі. Зверніть увагу на синтаксичні уміння і навички учнів.

Опрацюйте запропоновану літературу, усвідомте особливості методики вивчення складного речення. Підготуйтеся до аналізу виконання завдання № 10.

Лабораторне заняття № 12

Тема. Методика формування в учнів пунктуаційних навичок.

Зміст

1. Місце та значення розділу «Пунктуація» у шкільному курсі української мови.
2. Урахування принципів української пунктуації в реалізації навчальних завдань.
3. Методичні прийоми навчання пунктуації.
4. Види вправ з навчання пунктуації.
5. Рецензування методичної літератури.
6. Обговорення проведених в аудиторії фрагментів уроків української мови (ділова гра).

Література

1. Кравченко О. Урок формування пунктуаційних умінь і навичок у процесі вивчення безсполучникового складного речення // Українська мова і література в школі. – 2000. – №4. – С. 44-45.
2. Методика навчання української мови в ДВНЗ та середніх освітніх закладах. Кредитно-модульний курс: Навч. метод. посіб. / За ред. О.І.Потапенка . – К.: Міленіум, 2006. – 332с.
3. Савченко І.С. Пунктуація сучасної української мови. – Ч.: «Відлуння-Плюс», 2006. – 160с.
4. Савченко І.С., Шитик Л.В. Пунктуаційний розбір речення і тексту: Збірник завдань. – Черкаси, 2006. – 160с.

Запитання і завдання

1. Проаналізуйте чинні програми з української мови для 1-4 класів і 5-12 класів. З'ясуйте, якими пунктуаційними навичками оволодівають школярі, з якими розділовими знаками знайомляться, на якому рівні. Як має враховувати це вчитель у п'ятому і наступних класах, реалізуючи принципи наступності і перспективності в оволодінні пунктуаційною грамотністю?
2. Які основні завдання стоять перед вчителем-словесником під час навчання пунктуації в школі? Обґрунтуйте їх.
3. У чому суть принципу зв'язку пунктуації з синтаксисом? Як необхідно враховувати цей принцип у системі формування пунктуаційних умінь і навичок?
4. Українська пунктуація ґрунтується на двох принципах: синтаксично-смысловому й інтонаційному. Розділові знаки є показниками переважно синтаксичного, структурного членування писемного мовлення, тому значна їх кількість регламентується саме логіко-граматичним принципом. Наведіть приклади пунктуаційних правил, які ґрунтуються на граматичних ознаках. Які методичні висновки необхідно зробити з визнання того, що більшість правил пунктуації ґрунтуються на граматичних ознаках.
5. Яка різниця між поняттями «пунктуаційне вміння» і «пунктуаційна навичка»?
6. Розкрийте поняття «пунктограма», «пунктуаційне правило».

7. Назвіть основні пунктограми, які вивчаються в основній школі.

8. Проаналізуйте та законспектуйте методичні поради К.М.Плиско про засвоєння учнями інтонаційних і пунктуаційних норм (Плиско К.М. Принципи, методи і форми навчання української мови (Теоретичний аспект): Навч. посібник. – Х.: Основа, 1995. – С. 121-129).

Методичні рекомендації

Готуючись до заняття, пригадайте принципи української пунктуації, обґрунтовані в сучасному мовознавстві, намагайтеся усвідомити їх значення для вчителя-словесника. Актуалізуйте знання про систему розділових знаків, їх функції, види пунктограми.

Особливо ретельно опрацюйте зміст пояснювальної записки чинної програми, осмисліть завдання шкільного курсу пунктуації. З'ясуйте, у чому проявляється наступність вивчення пунктуації в загальноосвітніх навчальних закладах. Зверніть увагу на специфічні принципи навчання пунктуації в загальноосвітніх навчальних закладах. Простежте зв'язок специфічних принципів навчання пунктуації у теоретичній і дидактичній частинах чинних підручників для 8-9 класів різних типів шкіл.

2.6. Зміст і форми самостійної роботи

Самостійна робота студентів – це одна з організаційних форм навчання, яка регламентується робочим навчальним планом. Зміст самостійної роботи визначається у навчальній програмі кожної дисципліни з орієнтацією на вимоги освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівця.

Навчальний матеріал, передбачений для самостійного опрацювання студентом, підлягає підсумковому контролю нарівні з матеріалом, який опрацюється під час навчальних занять.

Самостійна робота студентів передбачає:

- опрацювання окремих тем навчальної дисципліни «Методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах»;
- підготовку до практичних і лабораторних занять;

- підготовку до різних форм контролю;
- виконання індивідуальних науково-дослідних завдань.

Змістом самостійної роботи студентів є:

- опрацювання рекомендованої літератури;
- ознайомлення із зразками методичних матеріалів;
- розробка уроків, позакласних заходів і методичних рекомендацій;
- аналіз програм навчальних предметів (обов'язкових та за вибором), факультативів, спецкурсів, рекомендованих до використання у навчально-виховному процесі загальноосвітніх закладів;
- аналіз календарного планування;
- аналіз шкільних підручників;
- повторення та систематизація навчального матеріалу;
- написання рефератів, тез, статей, рецензій тощо;
- анотування наукових джерел;
- добір та опрацювання фахової літератури;
- пошук інформації в мережі Інтернет (використання веб-браузерів, баз даних, користування інформаційно-пошуковими, інформаційно-довідковими системами, автоматизованими бібліотечними системами, електронними журналами);
- організація діалогу в мережі Інтернет (використання електронної пошти, синхронних телеконференцій);
- створення тематичних web-сторінок і web-квестів.

Теми для самостійного опрацювання

1. Формування орфоепічних навичок, удосконалення дикції й розвиток умінь володіти голосом (змінювати його за висотою, силою, темпом, тембром).
2. Зіставлення діалектної й літературної вимови. Подолання фонетичних діалектизмів.
3. Особливості вивчення шкільного курсу фонетики, орфоєпії та графіки української мови в умовах близькоспорідненої двомовності.

4. Формування фонематичного слуху шляхом зіставлення та розрізнення класифікаційних характеристик звуків в українській і рідній мові учнів.
5. Методика засвоєння учнями багатозначності, прямого та переносного значення слів, їх уживання в мовленні, синонімів, омонімів, антонімів, архаїзмів та інших лексичних категорій, вивчення яких передбачене чинною програмою.
6. Робота з тлумачним словником, словниками синонімів, фразеологізмів, іншомовних слів.
7. Словникова робота у зв'язку з вивченням інших розділів шкільного курсу мови.
8. Лексична робота у системі занять з розвитку мовлення.
9. Наступність і перспективність у вивченні матеріалу, шляхи подолання труднощів у виділенні основи (похідної, непохідної), кореня, префікса, суфікса.
10. Уточнення та збагачення лексичного запасу учнів у процесі вивчення морфологічної будови слова.
11. Ознайомлення учнів із способами словотвору: труднощі у засвоєнні словотворчих понять; система вправ; словотворчий аналіз, методика його проведення.
12. Використання наочності та технічних засобів навчання під час вивчення будови слова, словотвору.
13. Місце граматики у шкільному курсі української мови. Пізнавальне та практичне значення граматики, її роль у формуванні вмінь і навичок (мовленнєво-розумових, орфографічних, пунктуаційних), попередженні та подоланні граматичних помилок, збагаченні мовлення.
14. Короткий огляд основних напрямків методики навчання граматики. Наукові засади та принципи методики навчання граматики в школі.
15. Історія методики навчання орфографії (граматичний, антиграматичний напрями в розвитку методики навчання орфографії).
16. Методика розвитку орфографічної пильності в учнів. Робота над орфографічними помилками.
17. Історія методики навчання пунктуації.
18. Методика обліку та класифікації пунктуаційних помилок.

Індивідуальні науково-дослідні завдання

Модуль № 1

Шкільний курс фонетики, орфоепії, орфографії, графіки української мови та методика їх навчання в середніх освітніх закладах України

Завдання теоретико-практичного характеру (одне завдання за вибором студента)

1. З якою метою в школі вивчається фонетична транскрипція? Розробіть по 4 завдання з використанням фонетичної транскрипції у 5, 10 класах. Чи відрізнятиметься навчальний матеріал для транскрипцій у зазначених класах? Обґрунтуйте свою відповідь.
2. Розробіть мультимедійну презентацію, або публікацію (інформаційний бюлетень чи буклет), або вебсайт. Опишіть методику застосування таких мультимедійних засобів під час навчання фонетики, орфоепії, графіки (клас, тему уроку з вивчення фонетики, орфоепії, графіки студенти обирають самостійно).
3. Ознайомтеся з методичною статтею В.М.Андрєєвої «Інновації на уроках: Методична пам'ятка для вчителя (Вивчаємо українську мову та літературу. – 2004. – № 29 (33). – С.1-8.), зверніть увагу на технологію ігрового навчання. На основі класифікації ігор за різними ознаками, розробленою В.М.Андрєєвою, запропонуйте свою систему ігор для 5 класу, яку можна було б використати під час вивчення фонетики, орфоепії, графіки. Під час розробки ігрових завдань урахуйте структуру гри, яка включає: ігровий задум, правила гри, ігрові дії, дидактичне завдання, обладнання, результати гри.

Завдання практичного характеру (одне завдання за вибором студента)

1. Змоделюйте конспект уроку тематичного контролю з розділу «Фонетика. Графіка. Орфографія» (5 клас), використавши тести або контрольну роботу.
2. Змоделюйте конспект уроку узагальнення і систематизації вивченого з розділу «Фонетика. Графіка. Орфографія» (5 клас), використовуючи методи програмованого навчання.
3. Змоделюйте конспект уроку вивчення нового матеріалу з розділу «Фонетика. Графіка. Орфографія» (5 клас).

**Завдання теоретико-практичного характеру
(одне завдання за вибором студента)**

1. Екстралінгвістичний принцип вивчення лексикології та фразеології у школі вимагає врахування зв'язку значень слів з тими реаліями, які вони називають. На цьому принципі ґрунтується вивчення всіх лексичних понять. Проаналізуйте, як реалізується цей принцип у чинних підручниках з української мови під час вивчення лексикології в 5-6 класах? На вашу думку, в основі вивчення якого матеріалу лежить цей принцип? Доберіть вправи, що допомагають його реалізувати на уроці мови?
2. Чинна програма спрямовує вчителя на реалізацію міжпредметних зв'язків під час вивчення матеріалу з лексикології та фразеології. Під час вивчення яких тем найбільш доцільно використати матеріал інших предметів. Які завдання і на якому етапі навчання лексикології та фразеології ви запропонуєте їх учням?
3. Чим відрізняються лексико-стилістичний і стилістико-лексичний аналіз текстів, яке їх лінгводидактичне значення. Доберіть по 2 тексти (уривки з художньої літератури) і підготуйте запитання та завдання для лексико-стилістичного аналізу (1 текст) і для стилістико-лексичного аналізу (1 текст) у 5 або 6 класі на уроках зв'язного мовлення.

**Завдання практичного характеру
(одне завдання за вибором студента)**

1. Підготуйте розгорнутий конспект уроку за однією з тем розділу «Лексикологія» (клас, тему, тип уроку студент обирає самостійно).
  2. Підготуйте розгорнутий конспект уроку за однією з тем розділу «Фразеологія» (клас, тему, тип уроку студент обирає самостійно).
- Підготуйте розгорнутий конспект уроку з аналізом тексту та розробити методичні поради до його проведення (клас, тему, тип уроку студент обирає самостійно).

**Завдання теоретико-практичного характеру
(одне завдання за вибором студента)**

1. Підготуйте наочність (3 схеми, 3 таблиці) для закріплення знань про будову слова й словотвір. Напишіть методичні рекомендації щодо використання цієї наочності на уроках мови.
2. Обґрунтуйте, як має бути пов'язана робота з розвитку зв'язного мовлення з вивченням розділів «Будова слова», «Словотвір» у 5 класі? Наведіть приклади методів, прийомів, засобів такого навчання.
3. Охарактеризуйте види тестів і поясніть методику проведення тестового контролю з української мови. Розробіть контрольні тести для тематичної атестації знань з розділів «Будова слова. Орфографія», «Словотвір. Орфографія».
4. З'ясуйте, у чому полягає інноваційний підхід до вивчення української мови. Доберіть інноваційні методи та прийоми навчання словотвору й поясніть їх застосування на уроці.

**Завдання практичного характеру
(одне завдання за вибором студента)**

1. Підготуйте розгорнутий конспект уроку за однією з тем розділу «Будова слова. Орфографія» (клас, тему, тип уроку студент обирає самостійно).
  2. Підготуйте розгорнутий конспект уроку за однією з тем розділу «Словотвір. Орфографія» (клас, тему, тип уроку студент обирає самостійно).
- Підготуйте розгорнутий конспект нетрадиційного уроку за однією з тем розділів «Будова слова. Орфографія» або «Словотвір. Орфографія» (клас, тему, тип уроку студент обирає самостійно).

**Завдання теоретико-практичного характеру
(одне завдання за вибором студента)**

1. Познайомтеся із системою вправ, поданих у підручнику (Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: «Зодіак-ЕКО», 2006. – 288с.) до теми «Іменник як частина мови». Проаналізуйте, яким шляхом ведуть автори підручника учнів до визначення іменника як частини мови? Наскільки цей шлях вдалий? Опишіть як би ви почали вивчення цієї теми?
2. Доберіть 2 найефективніші види диктантів на етапі первинного закріплення (урок вивчення нового матеріалу з теми «Написання складних прикметників разом і через дефіс»). Підготуйте розповідь про методику їх проведення.
3. Побудуйте 2 алгоритми (альтернативний, алгоритм-інструкція) застосування орфографічного правила (тема за вибором студента). Правильність побудованих схем перевірте на прикладах. Підготуйте розповідь про методику їх застосування на уроках мови.
4. Доберіть текст для контрольної роботи з розділу «Синтаксис», складіть до нього граматичне завдання. Підготуйте розповідь про методику проведення контрольної роботи.

**Завдання практичного характеру
(одне завдання за вибором студента)**

1. Підготуйте розгорнутий конспект уроку за однією з тем розділу «Морфологія» (клас, тему, тип уроку студент обирає самостійно).
  2. Підготуйте розгорнутий конспект уроку за однією з тем розділу «Синтаксис» (клас, тему, тип уроку студент обирає самостійно).
- Підготуйте розгорнутий конспект нетрадиційного уроку за однією з тем розділів «Морфологія» або «Синтаксис» (клас, тему, тип уроку студент обирає самостійно).

2.7. Система контролю та оцінювання

Метою контролю успішності науково-теоретичної та практичної методичної підготовки майбутніх вчителів української мови є виявлення рівня засвоєння студентами знань теорії методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах, розуміння важливості теорії для планування та проведення навчально-виховної роботи в загальноосвітніх закладах й обсягу вмінь поєднувати набуті знання для вирішення практичних завдань навчання української мови.

Завдання контролю полягає у визначенні рівня теоретичної, методичної підготовки студентів: глибини та міцності теоретичних знань, володіння термінологією, здатності творчо використовувати знання для вирішення конкретних методичних завдань, володіння основними професійно-методичними вміннями (гностичними, комунікативно-навчальними, конструктивно-планувальними, організаційними).

Система контролю з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах охоплює поточний, рубіжний і підсумковий контроль.

Об'єктами поточного контролю є:

1. Успішність виконання студентами завдань до практичних і лабораторних занять (опрацювання літератури, тексту лекції, виконання практичних завдань).

Форми контролю: усне опитування, тестування.

2. Успішність самостійного вивчення студентами тем курсу методики.

Форми контролю: виконання контрольних завдань, написання рефератів, підготовка конспектів уроків, розроблення виховних заходів і позакласних занять з української мови.

3. Відвідування студентами лекційних, практичних і лабораторних занять.

Форми контролю: облік відвідування.

Об'єктом рубіжного контролю є рівень засвоєння теоретичних і практичних питань розділів: «Методика навчання фонетики, орфоєпії, графіки», «Методика навчання лексикології та фразеології», «Методика навчання будови слова та словотвору»,

«Методика навчання граматики», «Методика навчання орфографії», «Методика навчання пунктуації» та володіння професійно-методичними вміннями, сформованими у студентів протягом навчання.

Форми контролю: тестування у письмовій формі (див. додаток Б); виконання індивідуального науково-дослідного завдання (див. додаток Д).

Об'єктом підсумкового контролю є рівень засвоєння теоретичних знань і володіння професійно-методичними вміннями, сформованими в студентів у результаті вивчення «Шкільного курсу української мови».

Форми контролю: комплексна контрольна робота (див. додаток К).

Шкала оцінювання

За шкалою ECTS	За національною шкалою	За шкалою навчального закладу
A	Відмінно	90 - 100
B	Дуже добре	82 – 90
C	Добре	75-81
D	Задовільно	67-74
E	Достатньо	60-66
FX	Незадовільно, з правом повторного складання	35-59
F	Незадовільно, повторний курс	1-34

FX означає: «незадовільно» – необхідно виконати певну додаткову роботу для успішного складання;

F означає: «незадовільно» – необхідна значна подальша робота.

Розподіл балів, що присвоюються студентам

За весь курс студент отримує максимум **100 балів**. До їх складу входять:

- **20 балів** – поточний контроль успішності;
- **39 балів** – рубіжний контроль;
- **41 балів** – підсумковий контроль.

Поточний контроль передбачає таке нарахування балів:

- відповідь на практичному занятті – **0,3 балів**;
- суттєве доповнення на практичному або лабораторному занятті, коментування виконаних завдань – **0,3 бал**;
- виконання завдань до практичного або лабораторного заняття – **0,4 балів**.

Рубіжний контроль передбачає:

- тестування (4 тести по 5 балів) за темами змістових модулів – окремими розділами курсу – **20 балів**;
- виконання індивідуального навчально-дослідного завдання (3 ІНДЗ по 4 балів, 1 ІНДЗ – 7 балів) – **19 балів**.

Підсумковий контроль за весь курс проводиться письмово (форма проведення контролю – контрольна робота) – **41 бал** (див. додаток 3).

Заохочувальні бали за:

- публікації у збірниках наукових праць;
- виступи на наукових конференціях;
- участь в олімпіадах.

Критерії оцінювання відповіді студента

Відповідь на теоретичне питання оцінюється за критеріями:

- відповідність змісту;
- повнота та ґрунтовність викладу;
- доказовість викладу;
- термінологічна коректність.

№	Кри- терії оціню- вання	Шкала оцінювання		
		0,3 бала	0,2 бала	0,1 бала
1.	Відповідність змісту	Відповідь студента повністю відповідає змісту питання. Усі основні проблеми визначено чітко.	Відповідь студента частково відповідає змісту питання. Не всі основні проблеми визначено чітко.	Відповідь студента не відповідає змісту питання. Основні проблеми не визначено.
2.	Повнота та ґрунтовність викладу	Основні проблеми повністю та ґрунтовно розкрито.	Основні проблеми розкрито лише частково без належної глибини.	Основні проблеми не розкрито.
3.	Доказовість викладу	Студент демонструє високий рівень доказовості викладу матеріалу з теоретичного питання.	Студент викладає матеріал, в основному аргументуючи методичні положення. Він відчуває труднощі у викладі своєї думки щодо певних питань.	Студент викладає матеріал, майже не аргументуючи методичні положення. Він не має своєї думки щодо більшості питань.
4.	Термінологічна коректність	Студент досить вільно й коректно користується методичною термінологією. Він володіє повним запасом методичних термінів.	Студент в основному правильно використовує методичну термінологію. Невелика кількість термінологічних помилок не перешкоджає розумінню змісту викладеного.	Студент допускає значну кількість термінологічних помилок, що ускладнює розуміння змісту викладеного. Він володіє обмеженим запасом методичних термінів.

Критерії оцінювання тестових завдань

Тестові завдання складено з метою перевірки знань студентів зі шкільного курсу української мови. Тестова перевірка знань студентів дає можливість індивідуалізувати процес навчання, об'єктивно перевірити знання теоретико-методичного матеріалу, виявити рівень сформованості навчально-методичних умінь.

Завдання розроблені у відповідності до вузівської програми курсу «Шкільний курс української мови». Їх обсяг становить 20 запитань (по три варіанти відповідей).

Для роботи над тестами кожному студентові необхідно дотримуватися такого алгоритму виконання завдань:

- прочитати умову завдання;
- ознайомитися з тестовим матеріалом, на якому пропонується розв'язати подане завдання;
- вибрати правильну відповідь;
- записати на своєму аркуші паперу поруч із номером завдання правильну відповідь.

Виконання тесту оцінюється за п'ятибальною шкалою та визначається за формулами:

$$\frac{17 \times 100}{20} = 85\% , \text{ де:}$$

17 – кількість правильних відповідей;
100 – загальний відсоток від кількості;
20 – загальна кількість запитань у тесті;

85 % – відсоток правильних відповідей.

$$\frac{5 \times 85}{100} = 4,25 , \text{ де:}$$

5 – максимальна кількість балів за тест;
85 % – відсоток правильних відповідей;
100 – загальний відсоток від кількості;
4,25 – отриманий бал за виконання тесту.

Виконання завдань до практичного або лабораторного заняття оцінюється за критеріями:

- точність виконання практичного завдання;
- методична грамотність;
- здатність до обґрунтування методичних рішень;
- правильність оформлення (фрагменту уроку, плану-конспекту уроку, розгорнутого конспекту уроку).

№	Критерії оцінювання	Шкала оцінювання виконаних завдань до практичного або лабораторного заняття			
		0,4 бала	0,3 бала	0,2 бала	0,1 бала
1.	Точність виконання практичного завдання	Виконане студентом завдання є комунікативно зорієнтованим, відповідає вимогам поетапного формування вмінь і навичок, враховує вікові особливості учнів.	Виконане студентом завдання є комунікативно зорієнтованим, однак має незначні порушення логіки поетапного формування вмінь і навичок, врахування вікових особливостей учнів.	Виконане студентом завдання не є комунікативно зорієнтованим, має серйозні порушення логіки поетапного формування вмінь і навичок та врахування вікових особливостей учнів.	Виконане студентом завдання не є комунікативно зорієнтованим, не відповідає вимогам поетапного формування вмінь і навичок, не враховує вікових особливостей учнів.

2.	Методична грамотність	План-конспект уроку виконано відповідно до вимог поурочного планування, правильно сформульовано цілі уроку (навчальна, розвивальна, виховна). Методична структура відповідає типу уроку, а зміст – ступеню навчання.	План-конспект уроку в основному виконано методично грамотно, проте є незначні недоліки у дотриманні зазначених вимог.	План-конспект уроку виконано із значними недоліками. Неповна мета уроку, структура не відповідає типу уроку. Невдало дібрано методи і прийоми роботи на уроці або порушена їх логічна послідовність.	План-конспект уроку виконано методично безграмотно
3.	Здатність до обґрунтування методичних рішень	Студент швидко і правильно реагує на запитання. Він здатний теоретично обґрунтувати вибір власних методичних рішень.	Студент адекватно реагує на запитання, проте він не досить впевнено обґрунтовує вибір власних методичних рішень.	Студент не зовсім адекватно реагує на запитання. Він відчуває труднощі в обґрунтуванні і виборі власних методичних рішень.	Студент нездатний правильно реагувати на запитання. Він не може обґрунтувати вибір власних методичних рішень.

4.	Правильність оформлення	Завдання виконано грамотно у мовному відношенні, оформлено у відповідності до вимог і включає всі необхідні компоненти.	Завдання виконано грамотно у мовному відношенні, включає всі необхідні компоненти, проте його оформлення має значні недоліки.	Виконане завдання має недоліки як у мовному відношенні, так і в його оформленні, включає не всі необхідні компоненти.	Завдання не відповідає вимогам до його виконання, містить значну кількість мовних помилок, не має всіх необхідних компонентів.
----	-------------------------	---	---	---	--

Допуском до підсумкового контролю (контрольної роботи) є успішна поточна навчальна діяльність студента і зарахування результатів рубіжного контролю (виконання тестів й ІНДЗ).

2.8. Рекомендована література

Основна література

1. Бачинська А.Л. Морфологія, орфографія: Диктанти з української мови // Українська мова та література. – 1998. – №3. – С.29-32.
2. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія. – К.. 1993. – С. 11-45.
3. Біляєв О., Мельничайко В., Пентилюк М. Концепція навчання державної мови в школах України // Дивослово. – 1996. – №1. – С.16-21.
4. Бондаренко Н., Ярмолук А. Концепція вивчення української мови в 5-11 класах загальноосвітньої школи з російською мовою навчання // Українська мова і література в школі. – 2002. – № 5. – С.43-51.

5. Бурда К. Критерії вибору вправ у процесі вивчення теми «Прийменник» // Українська мова і література в школі. – 2004. – №5. – С. 19-23.
6. Глазова О.П. Кольорове слово. Зведений комплект з розвитку зв'язного мовлення. 5 клас. – Х.: Веста, 2005. – 112с.
7. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Уроки рідної мови в 5 класі: Посібник для вчителя. – К.: Освіта України, 2005. – 224с.
8. Голуб Н. Лексика усного мовлення учнів 5-7 класів // Дивослово. – 1997. – №1. – С. 51-53.
9. Горошкіна О. «Не бійтеся заглядати у словник...» (лексикографічна робота у 10 класі). – Дивослово. – 2000. – №9. – С. 33-36.
10. Горяний В. Програми з української мови для поглибленого вивчення (10-11 класи) //Українська мова і література в школі. – 1993. – № 1. – С. 10-16.
11. Дика Н. Робота над граматичними (морфологічними) помилками // Дивослово. – 2002. – №12. – С. 30-33.
12. Дика Н. Робота над граматичними (синтаксичними) помилками // Дивослово. – 2002. – №12. – С. 40-42.
13. Дідук Г. Робота з дієслівними експресемами у 6 класі // Дивослово. – 1998. – №4. – С. 29- 31.
14. Дмитренко Г. Займенник (6 клас) // Урок української. – 2000. – №10. – С. 30-35.
15. Дубовик С. Застосування методики взаємного навчання на уроках української мови в школі (вивчення тем «Прислівник» і «Дієприслівник») // Українська мова і література в школі. – 2004. – №4. – С. 6-8.
16. Дубовик С. Формування граматичних навичок: функціональна орієнтація // Дивослово. – 1998. – №6. – С. 29-32.
17. Дороз В. Лінгвокультурологічний підхід до вивчення української лексики учнями 5-6-х класів російської та болгарської національностей // Українська мова та література. – 8 (360), лютий 2004. – С. 9-16.
18. Дороз В. Вивчення української лексики в 5-6 класах шкіл з багатонаціональним контингентом (лінгвокультурологічний підхід) // Дивослово. – 2005. – № 10. – С. 4-8.

19. Дороз В. Помилки в українському мовленні учнів національних спільнот та шляхи їх подолання // Українська мова та література. – 38 (390), жовтень 2004. – С. 14-19.
20. Дороз В.Ф. Вивчення лексикології в умовах діалогу культур: Навч. посібник. – Ніжин: ТОВ «Видавництво» Аспект-Поліграф», 2006. – 264с.
21. Дорошенко О.А. Робота вчителя-словесника в умовах місцевої говірки // Українська мова та література в школі. – 1991. – №12. – С. 18-22.
22. Іваницька Н.Л. Вивчення членів речення у 4-8 класах. – К., 1982. – С. 25-49.
23. Кащук А. Будова слова в українській мові (у завданнях, запитаннях і відповідях) // Українська мова та література в школі. – 2002. – №7. – 216 с.
24. Клюзко М. Повторення та узагальнення теми «Дієприкметник» // Дивослово. – 1994. – №1. – С. 29-36.
25. Коваль В. Безмежний як думка (Система комбінованих уроків із вивчення фразеологізмів) // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2005. – №6. – С. 6-11.
26. Коршун Т. Слово – основний продукт мовленнєвої діяльності, центральна одиниця внутрішнього лексикону // Рідні джерела. – 2201. – № 2. – С. 14-17.
27. Крупа М. Критерії відбору художньої словесності для лінгвоаналізу / Теорія і практика лінгвістичного аналізу тексту. – Тернопіль, 1997. – 416 с.
28. Кузьміна О., Носалюк В. Інноваційні прийоми активізації пізнавальної діяльності учнів 5-6-х класів на уроках мови // Українська мова та література. – 2005. – №6. – С.3-7.
29. Лисиченко Л.А. Бесіди про рідне слово (слово і його значення). – Х., 1993. – 113 с.
30. Марченко Л.М. Робота з лексичними синонімами на уроках української мови. – К.: Рад. школа. – 1964. – 163с.
31. Мащенко Л. Дієприкметник, дієприслівник як форми дієслова. Нестандартний урок з мови // Українська мова та література. – 14 (366), квітень, 2004. – С. 5-7.

32. Мовчун Ф. Етимологія як засіб патріотичного виховання // Початкова школа. – 1998. – №5. – С. 8-12.
33. Мовчун Ф. Слово, його етимологія і ... виховання // Рідні джерела. – 2000. – №2. – С. 6-9.
34. Мовчун Ф. Про що розповідають слова // Рідні джерела. – 2000. – №3. – С. 6-10.
35. Мельничайко В. Лінгвістичний аналіз художнього тексту: завдання і методи // Теорія і практика лінгвістичного аналізу тексту. – Тернопіль, 1997. – 168 с.
36. Мельничайко В.Я. Види мовного розбору: Довідник. – Тернопіль, 1997. – С.31-38.
37. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / Колектив авторів за редакцією М.ІПентилюк.. М.І Пентилюк, С.О.Караман, О.В.Караман, О.М.Горошкіна, З.П.Бакум, М.М.Барахтян, І.В.Гайдаєнко, А.Г.Галетова, Т.В.Коршун, А.В. Нікітіна, Т.Г.Окуневич, О.М.Решетилова. – К.: Ленвіт, 2004. – 400с.
38. Новосьолова В. Вивчення дієприкметника на уроках рідної мови у 7 класі // Українська мова і література в школі. – 2004. – №4. – С. 12-16.
39. Омельчук С. Формування навичок стилістичного аналізу складних синтаксичних конструкцій // Дивослово. – № 2003. – № 12. – С. 33-35.
40. Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь: проблема вибору вправ (на матеріалі складних речень) // Дивослово. – 2002. – №12. – С. 26-28.
41. Омельчук С. Реалізація дослідницького методу в процесі формування мовленнєво-комунікативних умінь учнів (на матеріалі вивчення складнопідрядних речень з кількома підрядними) // Дивослово. – 2003 – №3. – С. 35-36.
42. Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь на синтаксичній основі (система мовленнєвих вправ у 9 класі) // Дивослово. – 2004. – №6. – С. 8-11.
43. Омельчук С. Формування навичок стилістичного аналізу складних синтаксичних конструкцій // Дивослово. – № 2003. – № 12. – С. 33-35.

44. Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь на синтаксичній основі (система мовленнєвих вправ у 9 класі) // Дивослово. – 2004. – №8. – С. 26-29.
45. Ощипко І.Й. Вивчення теми «Будова слова» та «Словотвір» у школі. – Львів. – 1998. – С.15-27.
46. Пентилюк М.І. Аналіз тексту на уроках мови // Дивослово. – 1999. – №3. – С.30-32.
47. Пентилюк М.І. Державний стандарт мовної освіти у світлі сучасної методики української мови / Українська філологія: теоретичні та методичні аспекти навчання. – Черкаси: Брама-Україна, 2005. – С.41-47.
48. Пентилюк М. Мовленнєві помилки та принципи їх класифікації // Українська мова та література в школі. – 2003. – № 3. – С. 26-29.
49. Передрій Г.Р. Дієприкметник // Українська мова і література в школі. – 1993. – №11. – С.30-33.
50. Пермінов В. Вивчення правопису прислівників за допомогою методів ейдетики // Українська мова та література. – 14 (366), квітень 2004. – С. 7-8.
51. Плиско К.М. Синтаксис рідної мови із системою орієнтирів для самостійного вивчення. – Х., 1992.
52. Плиско К.М. Синтаксис української мови в опорних концептах, таблицях і завданнях. – Х.: Вид. група «Основа», 2004. – 96 с.
53. Симоненкові Л.М., Остаф Я.І. Числівники // Дивослово. – 1994. – №7. – С.12-15.
54. Сікорська З.С. Українсько-російський словотворчий словник. – К., 1995. – 245с.
55. Скуратівський Л. Концепція мовної освіти 12-річної школи (українська мова) // Українська мова і література в школі. – 2001. – №2. – С.4-10.
56. Скуратівська Г. Формування загальнонавчальних умінь під час вивчення фонетики, графіки, орфоепії, орфографії / Українська мова і література в школі. – 2003. – № 8. – С. 13-16.

57. Стріха А.Д., Гуревич А.Ю. Цікава грамати́ка. – К.: Рад. школа, 1991. – С. 125.
58. Теклюк В. Вивчення фразеології в 5 класі // Дивослово. – 1999. – №4. – С. 24-26.
59. Ужченко В.Д. Вивчення фразеології в середній школі: Посібник для вчителя. – К., 1990. – 175 с.
60. Хом'як І. Визначення орфограми у писемному мовленні // Дивослово. – 2000. – №2. – С.29-31.
61. Хом'як І. Навчання орфографії в сучасних умовах // Українська мова та література в школі. – 1999. – №2. – С.4-6.
62. Хом'як І. Вивчення лексики у поєднанні з орфографією // Дивослово. – 2002. – №6. – С.20-24.
63. Хом'як І. Навчання орфографії у зв'язку зі словотвором // Урок української. – 2002. – №7. – С. 38-42.
64. Чешуріна Т.Г. Словникова робота на уроках української мови // Вивчаємо українську мову та літературу. – № 17-18 (57-58) червень 2005. – С. 19-22.
65. Чміль Н. Етапи вивчення теми «Займенник» у 6-му класі. Система занять // Українська мова та література. – 44 (396), листопад, 2004. – С. 14-23.
66. Шелехова Г. Займенник // Дивослово. – 1995. – №5. С. 34-37.
67. Шкільник М.М. Проблемний підхід до вивчення частин мови. – К., 1981. – 216с.
68. Шкурятяна Н.Г. Методика вивчення орфографії: Посібник для вчителів. – К., 1985. – 219с.
69. Шляхова В. Опанування способів тлумачення лексичного значення // Українська мова і література в школі. – 2003. – №3. – С. 30-34.
70. Шляхова В.В. Удосконалення орфоепічних навичок школярів // Українська мова та література в школі. – 1991. – №12. – С. 16-18.
71. Шляхова В., Нечитайло Н. Робота зі словниками на уроці української мови // Українська мова та література в школі. – 2002. – № 8. – С. 11- 13.
72. Юшук І. До методики синтаксичного аналізу речення // Дивослово. – 2003. – № 10. – С. 33-37.

73. Яворська С. Будова слова і словотвір (Робота з орфографії) // Дивослово. – № 5-6. – С. 39-44.
74. Яворська С. Вивчення розділу «Будова слова. Орфографія» у 5 класі // Українська мова і література в школі. – 1999. – №4. – С.11-16.
75. Ярмолюк А. Вивчення розділу «Дієприслівник» у 7 класі // Українська мова і література в школі. – 2004. – №4. – С. 17-19.

Додаткова література

1. Біляєв О.М., Мельничайко В.Я., Пентилюк М.І., Передрій Г.Р., Рожило Л.П. Методика вивчення української мови в школі. // К., 1987. – 245 с.
2. Безсмертна Н. Вічний двигун на ім'я словотвір // Українська мова та література в середніх школах... – 2004. – №4. – С. 16-20.
3. Блик О.П. Фонетика. Орфоепія. Графіка. Орфографія: Посібник для вчителів. – К.: Рад. школа, 1988. – С. 12-43.
4. Блинов Г.И. Методика пунктуації в школі. – М., 1978. – 125с.
5. Бондар Д.Р., Пентилюк М. Лексичні недоліки і шляхи їх подолання // Українська мова і література в школі. – 1980. – №11. – С. 42-48.
6. Бондаренко Н., Ярмолюк А. Новий підручник як невід'ємна складова системної перебудови мовної освіти // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2005. – №5. – С.4-8.
7. Блинов Г.И. Методика пунктуації в школі. – М., 1978. – 125с.
8. Валентій Л.В. Мовний аналіз як метод навчання в школі // Українська мова і література в школі. – 1996. – №3. – С.40-43.
9. Варзацька Л., Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади // Дивослово. – 2004. – №11, (продовження) – С. 5-9.
10. Варзацька Л., Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади // Дивослово. – 2005. – № 2. – С. 5-19, (продовження) – С. 2-7.

11. Варзацька Л.О. Навчання мови та мовлення на основі аналізу тексту. – К., 1986. – 105 с.
12. Вашуленко М.С. Орфоепія й орфографія в 1-3 класах. Посібник для вчителів. К. 1982. – 110 с.
13. Горбачук В.Т. Види диктантів і методика їх проведення. – К., 1989. – 119с.
14. Горбачук В.Т. Виправлення й аналіз пунктуаційних помилок у диктантах // Українська мова і література в школі. – 1989. – № 7. – С. 59-63.
15. Горлова В. Чим близький прикметник українцям? // Українська мова і література в середній школі... – 2002. – №4. – С. 131-135.
16. Глазова О.П. Дидактичні матеріали з морфології української мови. 5-6 класи. – К., 1985. – С. 16-29.
17. Головецька Н. Уроки розвитку зв'язного мовлення. Зимова казка. Складання текстів розповідей і текстів-описів у 5-му класі// Українська мова і література. – 2005. – №47. – С.7-9.
18. Гудзик І.П. Аудіювання українською мовою (для шкіл національних меншин): Посібник для вчителів. – К.: Педагогічна думка. – 2003. – 137с.
19. Гудзик І.П. Навчаємо слухати-розуміти українську мову // Рідні джерела. – 1998. – №1-2. – С.4-8.
20. Девдера М. Узагальнення та повторення вивченого матеріалу та «диктантний алгоритм» // Українська мова і література в школі. – 2004. – №5. – С.40-44.
21. Заболотний О. Розвиток навчально-пізнавальної активності учнів (Проблемні ситуації) // Дивослово. – 2004. – №12. – С. 29.
22. Іваницька Н.Л. Синтаксис простого речення. Складні випадки аналізу: (Навч.-метод. посібник). – К.: Вища шк., 1989. – 143с.
23. Кравченко О. Урок формування пунктуаційних умінь і навичок у процесі вивчення безсполучникового складного речення // Українська мова і література в школі. – 2000. – №4. – С. 44-45.
24. Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади // Дивослово. – 2004. – №10. – С. 2-11, (початок).

25. Кравчук Д.М. Творчі роботи з української мови в IV-VIII класах. К.: Рад. школа. – 1971. – 119 с.
26. Коршун Т. Слово – основний продукт мовленнєвої діяльності, центральна одиниця внутрішнього лексикону // Рідні джерела. – 2201. – № 2. – С. 14-17.
27. Лаврінчук І. Аналіз диктанту. Алгоритм роботи над помилками // Українська мова і література. – 2005. – №6. – С.11-13.
28. Мельничайко В.Я. Види мовного розбору. Українська мова. Довідник. Т.: «Богдан» – 1997. – 120 с.
29. Мельник Н. Опорні конспекти з української мови // Українська мова і література в школі. – 2001. – №2. – С.50-55.
30. Методика навчання української мови у школі // О.М. Беляєв, М.Я. Мельничайко, М.І. Пентилюк, Г.Р. Передрій, Л.П. Рожило: Посібник для учителів. – К.: Рад. шк., 1987. – 246 с.
31. Методика викладання української мови у середній школі: Навч. посібник / Олійник І.С., Іваненко В.К., Рожило Л.П., Скорик О.С.; За ред. І.С. Олійник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Вища школа, 1989. – 439с.
32. Мовчун А. Наші помічники – розділові знаки // Дивослово. – 2001. – №11. – С. 19-24.
33. Ободьянська Н. Діагностика й викорінювання орфографічних помилок у письмових роботах учнів // Українська мова і література. – 2005. – №6. – С.8-10.
34. Олійник І., Іваненко В., Рожило Л., Скорик О. Методика викладання української мови в середній школі. – К.: Вища шк., 1989. – С.67-123.
35. Пентилюк М.І. Культура мови і стилістика: Підручник для гімназій гуманітарного профілю. – К.: Вежа, 1994.
36. Передрій Г.Р., Смолянінова Г.М. Лексика і фразеологія української мови. – К.: Рад. школа. – 1983. – 207с.
37. Плиско К.М. Викладання синтаксису української мови. – К.: Рад. школа, 1978. – 184 с.
38. Плющ М.Я. Словотворення та вивчення його в школі. – К., 1985. – 160 с.
39. Плющ М.Я. Вивчення морфології в 5-6 класах: Посібник для вчителів. – К., 1988. – С. 16-79.

40. Полевікова О.Б. Використання творчих вправ як засобу мотиваційного забезпечення процесу навчання рідної мови // Початкова школа. – 2004. – № 3. – С.15-18.
41. Романюк Є. У майстерні слова (система уроків зі словотвору) // Українська мова та література в середніх школах... – 2004. – №4. – С. 8-15.
42. Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (Розділ 4. Когнітологічний напрям сучасної лінгвістики). К.: вид. українського фітосоціологічного центру. – 1999. – С.65-85.
43. Симоненкова Л.М. Вивчення фонетики і морфології в умовах місцевих говорів. – К., 1986. – С. 35-76.
44. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.: метод. посібник / Пометун О.І., Пироженко Л.В. За ред. О.І.Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.
45. Сікорська З.С. Морфемний аналіз слова // Українська мова і література в школі. – 1984. – №8. – С.44-48.
46. Скуратівський Л. До питання про значення поняття «мовленнєвий розвиток» та інші близькі за змістом поняття // Українська мова і література в школі. – 2005. – №3. – С. 2-4.
47. Тоцька Н.І. Фонетика української мови та її вивчення в початкових класах. – К.: Рад. школа. – 1976. – 176 с.
48. Тризна М. Таємниці храму Володарки Орфографії. Повторення вивченого з теми // Українська мова і література. – 2005. – № 6. – С.20-22.
49. Усатенко Т.П. Лексична семантика і розвиток мовлення учнів. – К., 1984. – С. 15-76.
50. Христіанінова Р.О. Просте речення в шкільному курсі української мови: Посібник для вчителя. – К.: Рад. школа, 1991. – 160 с.
51. Чак Є.Д. Складні питання граматики та орфографії. – К., 1978. – С. 28-37.
52. Черноусова Н.С. Словарная работа на уроках русского языка в 4-8 классах. – К., 1983. – 128с.
53. Шелехова Г.Т. Використання вправ з аудіювання і читання на уроках рідної мови в 6 класі. // Українська мова і література в школі. – 2005. – №4. – С. 2-6.

54. Шелехова Г.Т. Інноваційні підходи до укладання нової програми з української (рідної) мови для 5-12 класів / Українська філологія: теоретичні та методичні аспекти навчання. – Черкаси: Брама-Україна, 2005. – С.55-59.
55. Шульжук К.Ф. Складне речення в українській мові: Навч.-метод. посібник. – К., 1989. – С. 219с.

**Програми навчальних предметів
(обов'язкових і за вибором), факультативів, спецкурсів,
рекомендованих до використання у навчально-
виховному процесі загальноосвітніх закладів**

1. Артеменко Є. Світ українського слова / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2005-2006 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква: КОІПОПК, 2005. – Ч.ІІ. – С.167-177.
2. Бондаренко Н.В. та ін. Українська мова: Програма для 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою навчання / Н.В.Бондаренко, О.М.Біляєв, Л.М.Паламар, В.Л.Кононенко. – Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2005. – 152с.
3. Бондарчук Л, Кисляк Н, Шубко І. Сучасна риторика. 5-11 класи / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2004-2005 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква: КОІПОПК, 2004. – Ч.ІІ. – С.259-273.
4. Глазова О., Кузнєцов Ю. Програма факультативного курсу «Лексика сучасної української мови» (7 клас) // Методичні діалоги. – 2006. – №1. – С. 13-20.
5. Дем'яненко О. Крилаті вислови та їх літературні першоджерела / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2002-2003 навчальному році / За заг. ред. Н.І.Клокар. – Біла Церква, 2002. – С.249-253.
6. Заболотний О. Вступ до мовознавства. 10-11 класи / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-

- виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2004-2005 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква: КОІПОПК, 2004. – Ч.ІІ. – С.46-53.
7. Заболотний О. Основи наукової діяльності / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2002-2003 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква, 2002. – С.170-175.
  8. Завіщана Л. Українська мова. 8-11 класи / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини у 2000-2001 навчальному році / За ред. І.Л. Лікарчука, Н.І. Клокар, В.В. Потіхи. – Біла Церква; К.: Видавець Ешке О.М., 2000. – С.70-73.
  9. Кононович В. Від авторської казки до ... вершини? Творчі роботи на уроках мови та літератури //Українська мова та література. – 2005. – №13. – С. 6-9.
  10. Мірошник С, Шестаківська Р. Мистецтво слова. 9-11 класи / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2003-2004 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква: КОІПОПК, 2003. – С.341-351.
  11. Приходько Л. Мистецтво говорити / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2002-2003 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква, 2002. – С.244-249.
  12. Романюк Є. Авторська програма «Основи культури мовлення» // Укр. мова і літ-ра в школі. – 2003. – №3. – С. 59-60.
  13. Рубан І. Українська мова. 6-9 класи / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2005-2006 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква: КОІПОПК, 2005. – Ч.ІІ. – С.177-190.
  14. Сідько О. Культура мовлення. 10 клас / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2005-2006 навчальному році

- / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква: КОПОПК, 2005. – Ч.ІІ. – С.27-32.
15. Скуратівський Л.В. та ін. Рідна (українська) мова: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Л.В.Скуратівський, Г.Т.Шелехова, В.І.Тихоша, А.М.Корольчук, В.І.Новосьолова, Я.І.Остаф. – Ірпінь: Видавничо-торгова фірма «Перун», 2005. – 176с.
  16. Фесенко О. Цікаві розмови про частини мови // Українська мова та література. – 2005. – №10. – С. 7-8.
  17. Цимбалюк В. Культура мовлення. 8-9 класи / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2005-2006 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква: КОПОПК, 2005. – Ч.ІІ. – С.99-103.
  18. Цимбалюк В. У світі букв і звуків. 8 клас / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2005-2006 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква: КОПОПК, 2005. – Ч.ІІ. – С.80-83.
  19. Цимбалюк В. Цікава етимологія. 8-9 класи / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2005-2006 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква: КОПОПК, 2005. – Ч.ІІ. – С.83-88.

Підручники

1. Біляєв О.М. та ін. Українська мова: Підручник для 10-11 кл. загальноосв. навч. закладів з укр. та рос. мовами навчання. – К.: Освіта, 2005. – 384 с.
2. Бондаренко Н.В., Ярмолюк А.В. Українська мова: Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням рос. та польськ. мовами. – К.: Освіта, 2005. – 272с.
3. Бондаренко Н.В., Ярмолюк А.В. Українська мова: Підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням рос. та польськ. мовами. – К.: Освіта, 2006. – 240с.

4. Бондаренко Н.В., Ярмолюк А.В. Українська мова: Підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням рос. мовою. – К.: Освіта, 2007. – 256с.
5. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Педагогічна преса, 2005. – 288с.
6. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: «Зодіак-ЕКО», 2006. – 288с.
7. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: «Зодіак-ЕКО», 2007. – 288с.
8. Єрмоленко С.Я., Сичова В.Т. Рідна мова: Підручник для 5-го класу. – К.: Грамота, 2005. – 240с.
9. Заболотний О.В., Заболотний В.В. Рідна мова: Підручник для 5-го класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Навчальна книга, 2005. – 288с.
10. Скуратівський Л.В. Українська мова: Елементи практичної риторики: Додаток до підручника «Українська мова, 10–11 кл.». – К.: Освіта, 2004. – 128 с.

Календарне планування

1. Орієнтовне календарне тематичне планування для роботи з підручником «Рідна мова» (автори О. Глазова, Ю. Кузнецов), 5 клас // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2005. – №3.
2. Скуратівський Л., Шелехова Г. Орієнтовне календарне планування уроків і тематичного контролю за рівнем навчальних досягнень учнів 5 класу з рідної (української) мови (І семестр) // Українська мова і література в школі. – 2005. – №5.
3. Бондаренко Н., Ярмолюк А. Орієнтовне календарне планування уроків і тематичного контролю за рівнем навчальних досягнень з української мови учнів 5 класів ЗНЗ з російською мовою навчання (І семестр) // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2005. – №6.

4. Тихоша В. Орієнтовне календарне планування з рідної мови для 5 класу 12-річної школи // Дивослово. – 2005. – №8.
5. Бондаренко Н., Ярмолюк А. Орієнтовне календарне планування з української мови для 5 класу 12-річної школи у школах з російською мовою навчання // Дивослово. – 2005. – № 8.
6. Бондаренко Н., Ярмолюк А. Орієнтовне календарне планування уроків і тематичного контролю за рівнем навчальних досягнень з української мови учнів 5 класів ЗНЗ з російською мовою навчання (II семестр) // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2005. – № 7–8.

3. ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

3.1. Організація педагогічної практики

Надзвичайно важливою складовою професійної підготовки майбутніх учителів-словесників є педагогічна практика, передбачена навчальними планами педагогічного університету.

Педагогічна практика є основою для подальшої репродуктивно-творчої професійної діяльності майбутніх учителів. Проводиться вона згідно з «Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах», затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України № 161 від 2 червня 1993 року та «Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України», затвердженим наказом Міністра освіти і науки України № 93 від 2 квітня 1993 року, в яких зазначається мета, зміст і завдання професійної діяльності студентів під організаційно-методичним керівництвом спеціалістів вищої та середньої ланок освіти.

Педагогічна практика покликана підготувати студентів до самостійного та цілісного виконання рецептивних функцій учителя української мови.

Важливим аспектом такого виду діяльності студентів є те, що вони мають можливість інтегрувати знання з різних базових дисциплін (психології, педагогіки, мовознавчих дисциплін, методики навчання української мови) у єдину систему професійних знань, умінь і навичок, а також виробляють навички педагогічної праці, удосконалюють сформовані елементарні методичні уміння, вчать спостерігати й аналізувати уроки української мови, творчо використовувати досвід кращих учителів школи. У процесі педагогічної практики майбутні вчителі-

філологи оволодівають умінням проводити уроки української мови різних типів, використовуючи ефективні методи та прийоми навчання як систему цілеспрямованих дій для організації пізнавальної і практичної діяльності учнів.

Мета педагогічної практики студентів-філологів передбачає: оволодіння сучасними формами, методами, прийомами, засобами, технологіями навчально-виховної роботи в різних типах загальноосвітніх і середніх спеціальних навчальних закладах; поглиблення та закріплення теоретичних знань, здобутих в університеті; розвиток у студентів креативних умінь, творчої ініціативи, реалізації особистісного навчання учнів; впровадження комунікативно-функціонального підходу в процесі проведення уроків із використанням сучасних технологій і методик активізації пізнавальної діяльності учнів; розвиток науководослідних умінь з подальшим їх застосуванням у вчительській роботі.

У процесі проходження педагогічної практики **студент має право:**

- вносити пропозиції щодо вдосконалення навчально-виховного процесу в школі, організації педагогічної практики, брати участь у конференціях і педагогічних нарадах;
- одержувати консультації вчителя, методиста, групового керівника з усіх питань проведення педагогічної практики;
- користуватися бібліотекою, навчальними та методичними кабінетами школи.

Під час педагогічної практики **студент зобов'язаний:**

- виконувати всі види робіт, передбачені програмою педагогічної практики;
- проводити свою діяльність згідно з вимогами Статуту школи, правилами внутрішнього розпорядку;
- виконувати розпорядження адміністрації школи, вчителів, методистів і керівників педагогічної практики;
- ретельно готуватися до уроків і позакласної роботи;
- вчасно й охайно вести документацію педагогічної практики;

- бути для учнів взірцем морально-етичних норм поведінки, мовленнєвої діяльності, інтелекту,
- бути організатором психологічного клімату та керівником в учнівському колективі.

Зміст роботи керівника та методистів педагогічної практики

Діяльність керівника та методистів педагогічної практики здійснюється у п'ять етапів: підготовчий, початковий, основний, підсумковий, етап організаційної роботи після педпрактики.

На підготовчому етапі керівник педагогічної практики виконує таку роботу:

- організовує обмін досвідом проведення педагогічної практики між методистами;
- разом з керівництвом школи здійснюють попередній вибір класів, груп, учителів української мови, класних керівників, вирішують різні організаційні питання.

На початковому етапі керівник повинен:

- разом з груповими методистами, керівниками від кафедр педагогіки та психології організувати й провести настановчу конференцію з питань педагогічної практики;
- у перший день практики груповий методист проводить організаційне заняття з підгрупою студентів-практикантів у школі (бесіда з директором школи або заступником директора з навчальної роботи, завідувачем методичного об'єднання школи, вчителями-словесниками);
- протягом першого тижня методист організовує відвідування уроків вчителів і проводить зі студентами їх аналіз;
- у кінці першого тижня груповий методист і керівники від кафедр педагогіки та психології затверджують індивідуальні плани роботи студентів-практикантів;
- груповий методист допомагає старості групи з педпрактики скласти розклад залікових уроків, позакласних заходів, взаємовідвідування студентами уроків, днів самостійної роботи;

– керівник педагогічної практики аналізує стан проходження студентами педпрактики та вживає відповідних заходів щодо його покращення.

На основному етапі виконується така робота:

– методисти та вчителі проводять зі студентами консультації з планування та розробки уроків, підготовки наочних посібників і використання технічних засобів навчання, проведення позакласних заходів;

– учителі та методисти відвідують й аналізують уроки практикантів;

– методист і керівник практики організують і проводять семінари з методики навчання української мови, педагогіки, психології;

– керівник педагогічної практики факультету відвідує школи, проводить бесіди зі студентами, керівниками шкіл, вчителями, знайомиться з документацією практикантів, відвідує уроки та позакласні заходи, бере участь в їх обговоренні;

– керівник педпрактики бере участь у роботі зборів педколективу школи за підсумками практики;

– керівник педагогічної практики факультету проводить бесіди з груповими керівниками, методистами про стан педагогічної практики, вживає заходи щодо її удосконалення.

Під час педагогічної практики уроки студентів мають право відвідувати методисти навчального відділу, декан (директор), заступники декана (директора), завідувачі кафедр, викладачі.

На підсумковому етапі педагогічної практики керівник і методисти забезпечують:

– перевірку документації, яку подали студенти-практиканти та оцінюють її;

– організацію та проведення зборів педагогічного колективу школи за підсумками педагогічної практики, на яких дають характеристику роботи студентів-практикантів і виставляють оцінки за педпрактику.

На етапі організаційної роботи після педагогічної практики керівники та методисти виконують такі види діяльності:

- груповий методист складає звіт про результати педагогічної практики в академічній групі за затвердженою схемою та подає його разом з документацією студентів керівникові педпрактики не пізніше, ніж через три дні після закінчення педагогічної практики;
- керівник педагогічної практики факультету вивчає й аналізує звіти групових методистів і документацію студентів, складає звіт про результати практики та подає його в навчальну частину університету;
- кафедри, які відповідали за педагогічну практику, організують виставку кращих наочних посібників, виготовлених студентами;
- керівник і методисти беруть участь у підсумковій конференції з педагогічної практики.

Основні завдання педагогічної практики

Навчальні:

- забезпечити зв'язок теоретичних знань фахових дисциплін з реальним педагогічним процесом, використання їх у розв'язанні конкретних навчальних, розвивальних і виховних завдань;
- розвивати у практикантів вміння проводити уроки з використанням сучасних методів і прийомів навчально-пізнавальної діяльності;
- формувати у студентів психологічну готовність до роботи у школі.

Наукові:

- поглиблювати теоретичні знання студентів з фахових дисциплін і на основі індивідуальних завдань вивчення передового педагогічного досвіду вчителів виробити творчий підхід до педагогічної діяльності;
- формувати вміння проводити науково-дослідницьку роботу.

Виховні:

- виховувати у студентів стійкий інтерес і любов до професії вчителя;

- формувати в майбутніх учителів педагогічні вміння і навички, що сприяють розвиткові професійних якостей учителя, потреби в педагогічній самоосвіті;
- розвивати у практикантів вміння здійснювати виховну роботу.

Професійні:

- 1) вивчати шкільну документацію: план роботи школи, особові справи учнів, щоденники, класні журнали, календарне планування вчителів-словесників;
- 2) проводити психолого-педагогічні спостереження за учнями класу, виявляти їхні вікові й індивідуальні особливості, рівень розвитку, рівень вихованості;
- 3) скласти характеристику на учня, на колектив класу;
- 4) на основі знань педагогічної, психологічної наук, методики навчання української мови проводити аналіз та узагальнення педагогічного досвіду вчителів школи;
- 5) розробляти перспективний і поточний плани роботи вчителя та класного керівника;
- 6) правильно визначати:
  - типи уроків, їхню організаційну структуру залежно від мети, змісту, вікових особливостей учнів і конкретних умов проведення уроків;
  - організаційні форми, методи та засоби проведення уроків у відповідності з дидактичними принципами навчання, враховуючи вікові, психологічні особливості учнів і конкретні умови навчання;
  - навчальну, виховальну, розвивальну мету уроку зі спеціальності та в позакласних виховних заходах, а також організаційні форми та методи їх проведення;
  - раціонально добирати, а в разі необхідності виготовляти роздавальний матеріал, наочність до уроків відповідно до їх пізнавальної мети;
  - своєчасно й уміло застосовувати технічні засоби навчання, зокрема засоби мультимедіа для проведення уроків з української мови та в позакласній роботі;

- стимулювати інтерес, активність учнів до засвоєння знань, розвивати їхню увагу, мислення, мовлення;
- здійснювати психолого-педагогічний аналіз уроків і позакласних заходів зі спеціальності.

Під час педагогічної практики студенти повинні виявити рівень володіння такими **професійно-методичними вміннями**:

1. Конструктивно-планувальні вміння:

- складати плани-конспекти окремих уроків та серії уроків за темою з урахуванням різних умов навчання та рівня підготовки учнів; визначати цілі та завдання кожного уроку з урахуванням етапу навчання;
- обирати ефективні прийоми досягнення сформульованих цілей з урахуванням вікових особливостей учнів за етапом навчання;
- визначати типи вправ і послідовність їх виконання відповідно до етапів оволодіння мовленнєвими вміннями та навичками, а також з урахуванням труднощів засвоєння навчального матеріалу та рівня підготовленості учнів;
- використовувати реальні та проектувати навчальні мовленнєві ситуації, а також відповідний їм мовленнєвий матеріал для сприймання та засвоєння мовних одиниць, що вивчаються, їх застосування у мовленнєвій діяльності;
- проектувати та створювати необхідні наочні посібники для проведення уроків мови;
- складати план і сценарій позакласного заходу.

2. Комунікативно-навчальні вміння:

- установлювати та підтримувати різноманітні мовленнєві контакти: вчитель – клас, вчитель – учень, учень – учень тощо;
- визначати об'єкти контролю мовленнєвої діяльності учнів і добирати відповідні їм методичні прийоми, зокрема тестові завдання;
- виправляти помилки учнів, розуміти їх характер і використовувати мовленнєвий спосіб виправлення (перепитування, зорова вербальна та схематична наочність, екстралінгвістичні засоби тощо).

3. Організаційні вміння:

- організувати виконання накресленого плану;
- забезпечувати мовленнєву діяльність учнів на уроках української мови;
- вносити методично виправдані корективи до конспектів уроків з урахуванням умов навчання;
- вчити учнів найбільш раціональних прийомів самостійної роботи;
- раціонально поєднувати колективні й індивідуальні форми роботи з урахуванням особливостей кожної з них та етапу навчання;
- здійснювати різноманітні прийоми активізації учнів залежно від їх вікових особливостей;
- методично доцільно використовувати традиційні наочні посібники, аудіативні, аудіовізуальні та візуальні технічні засоби навчання;
- проводити позакласні заходи з української мови, організувати їх відповідно до складеного плану та сценарію.

4. Розвивально-виховні вміння:

- реалізовувати загальноосвітній, розвивальний і виховний потенціал мовленнєвого матеріалу уроку або серії уроків;
- формувати та розвивати інтелектуальну й емоційну сферу особистості учня, його пізнавальні інтереси;
- вирішувати засобами мови та літератури завдання морального, культурного, естетичного, гуманістичного виховання учнів.

5. Дослідницькі вміння:

- вивчати ставлення учнів до предмета та виявляти рівень сформованості їхніх мовленнєвих навичок і вмінь;
- проводити з урахуванням етапу навчання методичний аналіз мовного матеріалу з метою прогнозування можливих труднощів його засвоєння та добору оптимальних шляхів попередження помилок;
- проводити спостереження та комплексний аналіз відвіданих уроків з теоретичним обґрунтуванням різних сторін навчальної діяльності;
- спостерігати, аналізувати й узагальнювати досвід вчителів, переносити ефективні прийоми та форми роботи в практику своєї педагогічної діяльності;

– вивчати методичну літературу та теоретично осмислювати навчальний процес у формі виступів на методичних семінарах, а також удосконалювати свою роботу, використовуючи нові форми та прийоми навчання.

3.2. Програма педагогічної практики

Під час педагогічної практики студент виконує обов'язки вчителя-дублера та помічника класного керівника. Праця студентів на штатних посадах здійснюється без оплати. Під час практики студенти можуть залучатися адміністрацією для надання допомоги базі практики, але характер усієї праці має відповідати профілю навчання і за тривалістю не заважати виконанню навчальних завдань.

Протягом усієї практики студенти повинні чітко виконувати правила охорони праці та протипожежної безпеки з обов'язковим проходженням інструктажу (на місці практики). Педагогічна практика здійснюється за планом.

Програма проходження педагогічної практики

для студентів спеціальності 6.020303 «Філологія. Українська мова та література» для філологічних факультетів педагогічних університетів

Пояснювальна записка

Педагогічна практика студентів – майбутніх вчителів-словесників – важливий компонент їх професійної підготовки. Різні її види дають можливість студентам ознайомитися з реальною системою навчально-виховної роботи у школі, з досвідом планування, проведення вчителями уроків, позакласної роботи з предмету, організаційної та виховної роботи класних керівників з учнями та їх батьками.

Зміст і характер діяльності студентів під час педагогічної (виробничої) практики відрізняється більшою різноманітністю і самостійністю, вона має бути максимально наближена до реальної професійної діяльності вчителя і класного керівника.

Педагогічна (виробнича) практика

Головна мета педагогічної практики для рівня бакалавра – формування у студентів вмій і навичок, проведення навчальної та позакласної роботи за спеціальністю, виховної роботи в учнівському колективі.

Виходячи з цього, студент-філолог повинен під час практики виконати такі *завдання*:

- на основі вивчення колективу учнів, методичних особливостей роботи вчителя-словесника та класного керівника готувати та проводити уроки з української мови, позакласні заходи з предмету та виховну роботу як помічник класного керівника;
- складати індивідуальний план студента-практиканта за тижнями на весь період педпрактики та вести щоденник, в якому фіксувати результати спостереження уроків вчителів, студентів-практикантів, класних керівників, результати власної діяльності;
- зібрати матеріал з досвіду роботи вчителів за темою курсової роботи й опрацювати результати експериментальної перевірки методичних рекомендацій, що містяться в курсовій роботі з методики навчання української мови;
- виконати завдання кафедр: педагогіки, психології, теорії та методики навчання мов, української мови, української та зарубіжної літератури.

План педагогічної практики студентів-філологів 3 курсу

№	Зміст	Кількість годин
1.	Організаційне заняття. Ознайомлення студентів із завданнями та змістом педагогічної практики. Обговорення змісту й організаційного плану роботи.	2
2.	Розподіл практикантів за робочими групами. Ознайомлення з методикою майбутньої роботи, порядком ведення щоденників педагогічної практики, спостережень і нотаток, збору й обробки матеріалів тощо.	4

3.	<p style="text-align: center;"><u>Зміст навчальної роботи</u></p> <p><i>1. Ознайомитися:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - з системою навчально-виховної, позакласної та позашкільної роботи основної школи в цілому, з порядком ведення шкільної документації (з бесіди директора школи чи заступників директора з навчальної і виховної роботи); - із специфікою методики роботи вчителів і класного керівника певного класу (5-9 кл.); - із специфікою позакласної роботи вчителя-словесника; - зі змістом роботи методичних об'єднань вчителів за спеціальністю та класних керівників; <p><i>2. Вивчити:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - зміст календарних і тематичних планів уроків вчителя-словесника, плану його позакласної роботи; - план організаційної та виховної роботи класного керівника; - анатоμο-фізіологічні, психологічні й індивідуальні особливості класного колективу, зокрема педагогічно занедбаних учнів і тих, хто має високий рівень знань, умінь і навичок; - досвід роботи вчителів з теми, яка розробляється в курсовій роботі з методики навчання української мови. <p><i>3. Формувати навички й уміння майбутньої педагогічної діяльності:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - планування навчально-виховного процесу та проведення уроків з української мови; - відвідування та наступний аналіз уроків і позакласних заходів з української мови; - підготовка й проведення не менше 20 уроків української мови в 5-9 класах у присутності вчителя-словесника; 	204
----	---	-----

	<ul style="list-style-type: none"> - самостійна підготовка та проведення 2-3 за- лікових уроків різних типів; - підготовка дидактичного матеріалу до залі- кових уроків; - відвідування й аналіз 10 уроків студентів- практикантів; - проведення психолого-педагогічних спосте- режень; - проведення індивідуальних бесід з учнями; - участь у батьківських зборах; - участь у роботі методичних об'єднань учите- лів української мови, семінарах, засіданнях педагогічної ради школи, в підсумкових конференціях з педпрактики. <p style="text-align: center;"><u>Зміст позакласної роботи:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - вивчення системи роботи вчителя українсь- кої мови, спрямованої на формування в учнів стійкого інтересу до виучуваних предметів; - оволодіння вміннями виховання учнів на уроці засобами мови; - опанування знаннями та вміннями з питань підготовки та проведення позакласної робо- ти з української мови: тижнів української мови, вечорів (ранків), бесід, конференцій, диспутів, екскурсій; випуск стіннівок тощо. 	
4.	Виконання індивідуальних завдань з метою надбання студентами умінь і навичок самостій- ного розв'язування наукових завдань.	106
5.	Перевірка щоденників педагогічної практики та напрацьованих матеріалів.	4
6.	Підсумкова конференція.	4
	Разом годин:	324

Індивідуальні завдання

1. Складіть план виховної роботи з класом за технологією колек- тивної творчої справи.

2. Складіть розгорнутий план-конспект комбінованого уроку української мови та проведіть його у класі.
3. На прикладі перевірки домашнього завдання на комбінованому уроці покажіть можливості органічного поєднання фронтальної, групової, індивідуальної форм роботи.
4. Складіть розгорнутий план-конспект вступного уроку або уроку вивчення нового матеріалу та проведіть його.
5. Складіть розгорнутий план-конспект уроку української мови (формування умінь і навичок) та проведіть його.
6. Складіть розгорнутий план-конспект уроку української мови (узагальнення вивченого) та проведіть його.
7. Розробіть систему запитань (аналітичні, навідні, риторичні, синтетичного характеру) для бесіди з учнями на уроці узагальнення вивченого.
8. Складіть тестові завдання різних рівнів складності для тематичного оцінювання учнів на уроці української мови.
9. Складіть розгорнутий план-конспект уроку навчального переказу та проведіть його.
10. Підготуйте та проведіть нестандартний урок з української мови.
11. Розробіть урок української мови з використанням проблемного викладу навчального матеріалу.
12. На прикладі одного уроку покажіть використання частково-пошукового методу.
13. Розробіть методику формування 2-3 мовних понять з курсу української мови.
14. Розробіть розгорнутий план-конспект уроку української мови, під час якого тема вивчається шляхом застосування методу спостереження й аналізу мовних явищ.
15. На прикладі одного уроку покажіть різні прийоми роботи з формування дослідницьких умінь школярів.
16. Розробіть фрагмент уроку, з розгорнутим описом роботи за підручником з української мови.
17. Розробіть фрагмент уроку, з розгорнутим описом роботи зі словником (орфографічним або тлумачним, або морфемним тощо) української мови. Підготуйте пам'ятку з цього виду діяльності.

18. Підготуйте завдання, які сприяють формуванню пізнавальної активності, самостійності учнів, ґрунтовності їхніх знань. Використайте їх на практиці та проаналізуйте результат вашої та учнівської роботи.
19. Підготуйте дидактичний матеріал, для індивідуальної, групової, фронтальної роботи учнів.
20. Користуючись схемою аналізу, проаналізуйте урок української мови, проведений учителем.
21. Користуючись схемою аналізу, проаналізуйте урок української мови, проведений студентом-практикантом.
22. Користуючись схемою аналізу, проаналізуйте урок, який ви провели.
23. Користуючись схемою аналізу, проаналізуйте позакласний захід.
24. Підготуйте та проведіть виховну годину в класі.
25. Вивчіть досвід одного з вчителів української мови.
26. Підготуйте аналіз перевірених вами зошитів з української мови.
27. Візьміть участь у проведенні батьківських зборів класу.
28. Проведіть експериментальну перевірку методичних рекомендацій з власної курсової роботи.

Форма звітності

1. Психолого-педагогічний щоденник студента-практиканта з індивідуальним тижневим планом.
2. Два конспекти уроків з української мови.
3. Конспект позакласного заходу з української мови.
4. Конспект й аналіз виховного заходу.
5. Звіт студента-практиканта, підписаний вчителем-словесником і класним керівником.
6. Психологічна характеристика учня класу.
7. Один протокол обговорення уроку.

Звітна документація подається методисту за два дні до завершення педагогічної практики!

Педагогічна (виробнича) практика

Особливістю цього етапу педагогічної практики є те, що студент здійснює самостійно (під контролем методиста, вчителя-словесника та класного керівника) планування навчальної, позакласної, виховної роботи на чверть і готує та проводить усі види навчально-виховної і позакласної роботи, працюючи на робочому місці вчителя і класного керівника в колективі учнів 10-12 класів.

Головна мета педагогічної практики для рівня спеціаліста – оволодіння методикою навчально-виховної і позакласної роботи в старших класах в умовах самостійної діяльності під контролем вчителя, класного керівника та методистів.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- спланувати всі види діяльності вчителя та класного керівника, скласти потижневий план студента-практиканта;
- організовувати та проводити навчально-виховну, позакласну роботу відповідно плану;
- вести психолого-педагогічний щоденник студента-практиканта, в якому фіксувати результати вивчення колективу класу, спостереження уроків вчителів, студентів-практикантів, результати проведення власних уроків, позакласних і виховних заходів та їх аналіз;
- виконати завдання кафедр педагогіки, психології, теорії та методики навчання мов, української мови, української та зарубіжної літератури.

План педагогічної практики студентів-філологів 4 курсу

№	Зміст	Кількість годин
1.	Організаційне заняття. Ознайомлення студентів із завданнями та змістом педагогічної практики. Обговорення змісту й організаційного плану роботи.	2

2.	Розподіл практикантів за робочими групами. Ознайомлення з методикою майбутньої роботи, порядком ведення щоденників педагогічної практики, спостережень і нотаток, збору й обробки матеріалів тощо.	4
3.	<p style="text-align: center;"><u>Зміст навчальної роботи</u></p> <p><i>1. Ознайомитися:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - з системою навчально-виховної, позакласної та позашкільної роботи старшої школи в цілому, з порядком ведення шкільної документації (з бесіди директора школи чи заступників директора з навчальної та виховної роботи); - із специфікою методики роботи вчителів та класного керівника певного класу (10-12 кл.); - із специфікою позакласної роботи вчителя-словесника у 10-12 класах; - зі змістом роботи методичних об'єднань вчителів за спеціальністю та класних керівників. <p><i>2. Вивчити:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - зміст календарних і тематичних планів уроків вчителя-словесника, плану його позакласної роботи; - план організаційної та виховної роботи класного керівника; - анатоμο-фізіологічні, психологічні й індивідуальні особливості класного колективу (10-12 кл.), зокрема індивідуальні особливості відстаючих у навчанні учнів і тих, хто має високий рівень знань, умінь і навичок з метою вивчення причин відставання перших і потреб в розширенні та поглибленні знань і вмінь других; - інтереси й уподобання учнів класу щодо виховної та позакласної роботи з української мови; 	414

- особливості організації та проведення позакласної роботи з української мови в старших класах.

3. Формувати навички й уміння майбутньої педагогічної діяльності:

- планування навчально-виховного процесу та проведення уроків з української мови;
- відвідування та наступний аналіз уроків і позакласних заходів з української мови;
- підготовка та проведення не менше 20 уроків української мови в 10-12 класах у присутності вчителя-словесника;
- самостійна підготовка і проведення 2-3 залікових уроків української мови різних типів;
- підготовка дидактичного матеріалу до залікових уроків;
- відвідування й аналіз 10 уроків студентів-практикантів;
- проведення психолого-педагогічних спостережень;
- проведення індивідуальних бесід з учнями;
- участь у батьківських зборах;
- участь у роботі методичних об'єднань учителів української мови, семінарах, засіданнях педагогічної ради школи, в підсумкових конференціях з педпрактики.

Зміст позакласної роботи:

- вивчення системи роботи вчителя української мови, спрямованої на формування в учнів стійкого інтересу до виучуваних предметів;

	- оволодіння вміннями виховання учнів на уроці засобами мови; - опанування знаннями та вміннями з питань підготовки та проведення позакласної роботи з української мови: тижнів української мови, вечорів (ранків), бесід, конференцій, диспутів, екскурсій; випуск стіннівок тощо.	
4.	Виконання індивідуальних завдань з метою формування у студентів умінь і навичок самостійного розв'язування наукових завдань.	274
5.	Перевірка щоденників педагогічної практики та напрацьованих матеріалів.	4
6.	Підсумкова конференція.	4
	Разом годин:	702

Індивідуальні завдання

1. Складіть план виховної роботи з класом за технологією колективної творчої справи.
2. Складіть розгорнутий план-конспект комбінованого уроку української мови та проведіть його у класі.
3. На прикладі перевірки домашнього завдання на комбінованому уроці покажіть можливості органічного поєднання фронтальної, групової й індивідуальної роботи.
4. Складіть розгорнутий план-конспект вступного уроку або уроку вивчення нового матеріалу та проведіть його.
5. Складіть розгорнутий план-конспект уроку формування умінь і навичок, проведіть його.
6. Складіть розгорнутий план-конспект уроку узагальнення вивченого та проведіть його.
7. Розробіть систему запитань (аналітичні, навідні, риторичні, синтетичного характеру) для бесіди з учнями на уроці узагальнення вивченого.
8. Складіть тестові завдання різних рівнів складності для тематичного оцінювання учнів.

9. Складіть розгорнутий план-конспект уроку навчального переказу та проведіть його.
10. Підготуйте та проведіть нестандартний урок з української мови.
11. Розробіть урок з використанням проблемного викладу навчального матеріалу.
12. На прикладі одного уроку покажіть використання частково-пошукового методу.
13. Розробіть методику формування 2-3 мовних понять з курсу української мови.
14. Розробіть розгорнутий план-конспект уроку, під час якого тема вивчається шляхом застосування методу спостереження й аналізу мовних явищ.
15. На прикладі одного уроку покажіть різні прийоми роботи з формування дослідницьких умінь школярів.
16. Розробіть фрагмент уроку, з розгорнутим описом роботи за підручником з української мови.
17. Розробіть фрагмент уроку, з розгорнутим описом роботи зі словником (орфографічним або тлумачним, або морфемним тощо) української мови. Підготуйте пам'ятку з цього виду діяльності.
18. Підготуйте завдання, які сприяють формуванню пізнавальної активності, самостійності учнів, ґрунтовності їхніх знань. Використайте їх на практиці та проаналізуйте результат вашої та учнівської роботи.
19. Підготуйте дидактичний матеріал, для індивідуальної, групової, фронтальної роботи учнів.
20. Користуючись схемою аналізу, проаналізуйте урок української мови, проведений учителем.
21. Користуючись схемою аналізу, проаналізуйте урок української мови, проведений студентом-практикантом.
22. Користуючись схемою аналізу, проаналізуйте урок української мови, який ви провели.
23. Користуючись схемою аналізу, проаналізуйте позакласний захід.
24. Підготуйте та проведіть виховну годину в класі.

25. Вивчіть досвід одного з вчителів української мови.
26. Підготуйте аналіз перевірених вами зошитів з української мови.
27. Візьміть участь у проведенні батьківських зборів класу.
28. Проведіть експериментальну перевірку методичних рекомендацій з курсової роботи.

Форма звітності

1. Психолого-педагогічний щоденник студента-практиканта з індивідуальним тижневим планом.
2. Два конспекти уроків з української мови.
3. Конспект позакласного заходу з української мови.
4. Конспект й аналіз виховного заходу.
5. Звіт студента-практиканта, підписаний учителем-словесником і класним керівником.
6. Психологічна характеристика учня класу.
7. Один протокол обговорення уроку.

Звітна документація подається методисту за два дні до завершення педагогічної практики!

Список рекомендованої літератури

1. Алексюк А. Загальні методи навчання в школі. – К.: Рад. школа, 1981. – 206 с.
2. Артемчук Г.І., Курило В.М., Кочерган М.П. Методика організації науково-дослідної роботи. – К.: Форум, 2000. – 271 с.
3. Бабанский Ю.К. Проблемы повышения зффективности педагогических исследований. – М.: Педагогика, 1982. – 192 с.
4. Библиографическое описание документа. Общие требования и правила составления: ГОСТ 7.1-84. – Введ. 01.01.86. – М., 1984. – 75с. – (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).
5. Введение в научное исследование по педагогике /Под ред. В.И.Журавлева. – М.: Просвещение, 1988. – 239 с.
6. Бабанский Ю. Оптимизация процесса обучения. – М.: Педагогика, 1977. – С. 59-66.

7. Білоус Х. Нестандартні уроки в 5-6 10-11 кл. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 1998. – 32с
8. Беляєв О.М. Концепція інтенсивного навчання // Дивослово. – 1991. – №6. – С. 5-12.
9. Беляєв О.М. Сучасний урок української мови. – К., 1981.
10. Беляєв О.М. Урок української мови у школі з російською мовою навчання // Дивослово. – 1990. – №9.
11. Беляєв О., Скуратівський Л., Симоненкові Л., Шелехова Г. Концепція навчання державної мови в школах України // Дивослово. – 1996. – №1. – 16-22.
12. Босак С. Особистісно-орієнтоване навчання – у практиці. // Українська мова і література в школі. – 2003. – № 8. – С. 37-41.
13. Варзацька Л., Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади // Дивослово. – 2004. – №11.
14. Гін А.О. Прийоми педагогічної техніки: Вільний вибір. Відкритість. Діяльність. Зворотний зв'язок. Ідеальність: посібник для вчителів. – Луганськ: Навчальна книга. Янтар. – 2004. – 84 с.
15. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376с.
16. Донченко Т.К. Організація навчальної діяльності учнів на уроках рідної мови. – К., 1995. – С. 22-43, 65-86.
17. Караман С.О. Методика навчання української мови в гімназії – К.: 2000. – С.78-99.
18. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах / За ред. М.І. Пентилюк. – К., 2000. – С.59-66.
19. Методика викладання української мови в середній школі / За ред. С.Х. Чавдарова, В.І. Масальського. – К., 1962.
20. Олійник І.С., Іваненко В.К., Рожило Л.П., Скорик О.С. Методика викладання української мови в середній школі. – К., 1989. – С. 89-96.
21. Онищук В.О. Типи, структура і методика уроку в школі. – К., 1973.
22. Педагогічна практика в системі професійної підготовки вчителя української мови та літератури / За ред. Г.І.Дідук. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. – 144с.

23. Плиско К.М. Принципи, методи і форми навчання української мови – Х., 1995. – С. 204-239.
24. Положення про практику студентів вищих педагогічних закладів України. – Київ, 2000. – 24с.
25. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. – К., 2002. –135 с.
26. Практикум з методики навчання української мови / Колектив авторів за редакцією М.І.Пентилюк: С.О.Караман, О.В.Караман, О.М.Горошкіна, А.В.Нікітіна, І.В.Гайдаєнко, Т.Г.Окуневич, З.П.Бакум, Н.М.Дика. – К.: Ленвіт, 2003 – С.268-302.
27. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.: метод. посібн. / Пометун О.І., Пироженко Л.В. За ред. О.І.Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.
28. Теучев А.В. Методика русского языка в средней школе. Учебник для студентов пед. ин-тов. Изд. 3-е, перераб. М., «Просвещение», 1980. – 414.
29. Фіцула М.М. Програма з педагогічної практики передвипускних і випускних курсів. – Тернопіль: Вид-во ТДПІ, 1993.
30. Фурман А. Модульно-розвивальне навчання; принципи, умови, забезпечення. – К.: 1997. – 343с

3.3. Методичні рекомендації щодо проходження педагогічної практики (методика навчання української мови)

Після ознайомлення із завданнями педагогічної практики та методикою майбутньої роботи, із загальними вимогами, програмними й індивідуальними завданнями практики кожен зі студентів-практикантів складає індивідуальний план за такими розділами: навчальна робота, методична робота, виховна робота та робота з батьками. До індивідуального плану заносяться конкретизовані основні положення програми з визначенням конкретного терміну їх реалізації, а також залишається місце для позначок про виконання кожного з пунктів плану. Індивідуальний план завіряється керівником і куратором практики з базової установи.

Окрім індивідуального плану студент має вести щоденник педагогічної практики. Щоденник студента – це основний

документ, який відбиває не лише зміст проведеної студентом роботи в школі, а й її результати:

- щоденник стимулює студента до більш організованої та продуманої роботи під час практики, що сприяє виробленню навичок самоконтролю роботи;
- щоденник дає уявлення керівникові про те, як студент вивчає свій клас, окремих учнів, як спостерігає й аналізує їх поведінку, роботу, які уроки відвідує, до яких висновків доходить, яку допомогу отримує від учителя, класного керівника, методиста;
- щоденник відбиває рівень підготовки студента до навчальної та виховної роботи з класом, рівень його загальної культури, ставлення до практики, недоліки кафедри у підготовці студентів до педагогічної практики.

Зміст практики студент фіксує у щоденнику, вказуючи характер і конкретні обсяги виконаної роботи за день. У щоденнику записуються загальні відомості змісту практики:

- відомості про школу, характеристика класу;
- розклад занять у закріпленому за ним класі;
- індивідуальний план практики, календарний план і графік відвідування та проведення пробних і залікових уроків;
- підготовча робота до педагогічної практики (лекції, семінари, інструктаж, консультації в університеті та самостійна робота студентів);
- підготовка до пробного уроку (консультації методиста, викладача, труднощі та їх подолання, стан готовності до уроку, враження від проведеного уроку, самоаналіз і самооцінка);
- спостереження уроків. По кожному уроку необхідно робити нотатки про найважливіші результати, які характеризують особливості уроку;
- спостереження за позакласною та виховною роботою усього навчального закладу, учнівського самоврядування;
- участь у методичній роботі (педрада, методоб'єднання);
- спостереження за класом й окремими учнями з метою складання психолого-педагогічної характеристики;

- аналіз роботи, проведеної за особистою ініціативою та її результати;
- аналіз роботи з вивчення шкільної документації (календарний план викладача, план роботи предметного гуртка тощо);
- зауваження щодо організації та проведення педагогічної практики.

У щоденнику записується вся інструктивна інформація, отримана практикантом за час практики; результати його дослідницької діяльності та виконання індивідуальних завдань. На підставі виконання індивідуального плану та записів у щоденнику студент складає звіт про виконання практики.

3.4. Форми та методи контролю проходження педагогічної практики

Студенти зобов'язані виконувати установлений на базі практики режим праці. Контроль за початком і закінченням роботи покладається на старост груп і відповідальних осіб бази практики. Основною формою контролю за діяльністю студентів-практикантів є самоконтроль у вигляді систематичного ведення щоденника практики та чіткого дотримання виконання індивідуального плану.

Щотижневою формою контролю є перевірка керівником практики щоденників студентів й ознайомлення з усіма опрацьованими матеріалами. Підсумкова звітність має на меті узагальнення результатів, отриманих за термін проходження практики.

Важливою формою підсумкового контролю за проходженням студентами педагогічної практики є конференція, що проводиться по закінченню практики. З кожної групи рекомендуються студенти для виступу на підсумковій конференції. Тема виступу визначається з урахуванням специфіки навчально-виховного процесу певної школи. У виступі аналізуються позитивні та негативні сторони практики, цікаві знахідки передового досвіду педагогічного колективу школи, звертається увага на забезпечення уроків роздавальним, ілюстративним матеріалом, на впровадження інноваційних методів проведення уроків, виховних заходів учителями, студентами-практикантами.

Особлива увагу звертається на труднощі, які відчули студенти під час підготовки і проведення уроків з певних дисциплін. Це допоможе методистам, керівникам практики врахувати та винести проблемні питання на спеціальне опрацювання під час аудиторних занять.

3.5. Вимоги до звіту студента про проходження педагогічної практики

У звіті студент у систематичному вигляді описує роботу, що особисто виконана. Студентський звіт не повинен бути дослівним переписуванням матеріалів без практичного застосування, а також цитуванням літературних джерел, він визначає основні види робіт, виконані під час практики та їх опис. Звіт завіряється керівником бази практики та керівником практики від вузу, складається за відповідною схемою (див. додаток Л).

До звіту студент-практикант додає:

- щоденник педпрактики;
- характеристику студента-практиканта з оцінкою вчителя, підписану та завірену директором школи;
- довідку з бази педагогічної практики із зазначенням терміну проходження практики та оцінкою керівника бази;
- плани-конспекти залікових уроків, підписані вчителем або методистом (див. додатки М, Н);
- аналіз відвіданих уроків зі спеціальності;
- психолого-педагогічну характеристику на учня, учнівський колектив;
- по дві розробки та аналіз проведених позакласних заходів (див. додатки П, Р);
- сценарій проведених класних (батьківських) зборів, його аналіз;
- наочність, дидактичний матеріал, виготовлені до залікових уроків (не менше 5 зразків).

Аналіз звітних документів практиканта дозволяє методистам, керівникам практики зробити висновки про якість роботи,

рівень підготовленості студента-філолога до майбутньої навчально-виховної роботи в школі, ставлення до обраної професії.

За наявності переліченої звітності, а також на підставі особистої оцінки методистом виявляється загальна оцінка за педагогічну практику, яка заноситься до відомості та залікової книжки студента.

Педагогічна практика студента оцінюється за такими параметрами:

- індивідуальні завдання;
- знання шкільної програми;
- оцінка за уроки;
- аналіз уроків;
- позакласна робота за фахом;
- методичні знання, уміння та навички;
- оцінка за класне керівництво;
- оцінка з виховних заходів;
- аналіз виховного заходу;
- ведення документації;
- підсумкова оцінка;
- залікова оцінка.

Зброшурований і переплетений по формату А4 звіт з виробничої практики після захисту з відповідними підписами передається до особової справи студента у відділ кадрів.

Структура та зміст звіту з педагогічної практики

- *Титульний аркуш* звіту (див. додаток Л).
- *Вступ*, у якому коротко розкривається роль, місце та мета проведеної практики в системі професійної підготовки вчителя української мови (основні принципи організації практики, основні завдання практики; визначення професійних умінь і навичок, які повинні формуватися і вдосконалюватися під час практики).
- *Основна частина* містить підрозділи з навчальної, виховної, методичної та науково-дослідної роботи відповідно до конкретних завдань програми практики зі спеціальності і педагогіки.

- *Зразки* плану-конспекту проведеного залікового уроку (див. додаток Н), плану-конспекту проведеного позакласного й виховного заходів (див. додаток Р).
- *Висновки*: які знання, вміння та навички здобуті у процесі проходження практики, пропозиції щодо удосконалення організації практики.
- *Додатки*: щоденник практиканта з розділами: «Індивідуальний план практики студента», з оцінками роботи, «Залікові уроки та виховні заходи» з оцінками; відгук керівника практики від бази практики, відгук керівника практики від кафедри.

3.6. Підведення підсумків педагогічної практики

Підсумки підводяться у процесі складання студентом диференційованого заліку комісії у складі керівників практики від факультету, кафедри, бази практики під головуванням завідувача фахової кафедри. Диференційована оцінка з практики враховується нарівні з іншими оцінками, які характеризують успішність студента. Результати складання заліків з практики заносяться до екзаменаційної відомості, проставляються в залікових книжках студентів.

Студент, який не виконав програму педагогічної практики з поважних причин (за наявності відповідних підтверджень: довідки про хворобу, пояснювальної записки з аргументованим викладом причин тощо), має право на повторне проходження практики. Керівництво, контроль і місце проходження практики визначається окремо розпорядженням деканату факультету.

Студент, який повторно не пройшов педагогічної практики або отримав негативну оцінку, вважається як такий, що не виконав навчальне навантаження і відраховується з університету.

3.7 Критерії оцінювання знань, умінь і навичок студентів-практикантів

Методист, керівник педагогічної практики керується такими критеріями оцінки навчальної та позакласної роботи студентів-практикантів.

Оцінка «**відмінно**» (А/90-100 балів) ставиться, якщо уроки та позакласні заходи було проведено на високому науковому й організаційно-методичному рівнях, студентом обґрунтовано висувалися, ефективно вирішувалися навчально-виховні завдання, раціонально застосовувалися різноманітні методи навчання та прийоми активізації школярів із врахуванням їх вікових особливостей та індивідуальних відмінностей, підтримувалася дисципліна; якщо студент виявив знання психолого-педагогічні теорії та творчу самостійність у доборі навчального та дидактичного матеріалу в процесі побудови й аналізу занять. До того ж:

- повністю реалізовано виховний, освітній, розвивальний потенціал уроку;
- методичні прийоми відповідають умовам навчання та поставленим цілям;
- правильно встановлено послідовність і співвідношення тренувальних, мовленнєвих вправ;
- практикант дає чіткі та методично грамотні установки на виконання учнями мовленнєвих дій;
- правильно розподіляє час уроку;
- студент практично не робить помилок, помічає помилки учнів і вчасно, коректно їх виправляє;
- практикант використовує різні способи активізації учнів на уроці з урахуванням їх вікових особливостей і здійснює індивідуальний підхід до учнів;
- студент уміє викликати інтерес учнів до виучуваного матеріалу;
- грамотно використовує наочність, ТЗН, як наявні, так і самостійно виготовлені;
- епізодично користується конспектом і протягом уроку може скоригувати свою діяльність.

Оцінка «**добре**» (В/82-90; С/75-81) ставиться, якщо студент навчальні та позакласні заходи провів на достатньому науковому та методичному рівнях, успішно вирішував навчальні та виховні завдання, однак недостатньо ефективно використовував окремі методичні прийоми активізації учнів; якщо студент ви-

явив знання психолого-педагогічної теорії у доборі навчального та дидактичного матеріалів, але припускався незначних помилок у побудові та проведенні занять:

- не до кінця реалізовано виховний, освітній, розвивальний потенціал уроку;
- методичні прийоми раціональні, відповідають умовам навчання та поставленим цілям;
- в основному правильно встановлено послідовність і співвідношення тренувальних, мовленнєвих вправ;
- практикант іноді робить несуттєві мовні помилки, які сам виправляє, а також помічає та виправляє більшість помилок учнів;
- практикант володіє різними способами активізації учнів на уроці, але не завжди здійснює індивідуальний підхід до них;
- студент уміє викликати інтерес учнів до більшості видів роботи, що проводяться на уроці;
- використовує наявні та самостійно виготовлені наочні посібники, але методика їх використання не завжди раціональна;
- епізодично користується конспектом уроку, в деяких випадках може скоригувати свою заплановану діяльність.

Оцінка **«задовільно» (Д/67-74; Е/60-66)** ставиться якщо студент у реалізації навчально-виховних завдань помилявся, недостатньо ефективно застосовував психолого-педагогічну теорію, методи та прийоми навчання, недостатньо активізував пізнавальну діяльність школярів, не завжди був спроможний встановити контакт з ними, під час аналізу занять не виявляв чи не розумів сутності та причин своїх помилок і недоліків. До того ж:

- не до кінця реалізовано виховний, освітній, розвивальний потенціал уроку;
- методичні прийоми не завжди відповідають меті;
- мають місце порушення послідовності вправ і співвідношення тренувальних, мовленнєвих вправ;
- студент часто допускається мовних і мовленнєвих помилок, не помічає в багатьох випадках помилок учнів;
- недостатньо володіє способами активізації учнів на уроці, не здійснює індивідуальний підхід до них;

- уміє викликати інтерес до деяких видів роботи на уроці;
- студент мало та не завжди раціонально використовує наочні посібники, не виготовляє їх самостійно;
- студент постійно користується конспектом і не може скоригувати свою діяльність протягом уроку.

Оцінка «незадовільно» (FX/35-59; F/1-34) ставиться, якщо на уроці не було досягнуто навчально-виховної мети, допущено серйозні помилки під час викладу навчального матеріалу, не забезпечувалася дисципліна наочністю; якщо студент виявив поверхові знання психолого-педагогічної теорії та некритично ставиться до своєї роботи. Студенту пропонується пройти повторний курс навчання.

3.8. Особливості організації педагогічної практики студентів-філологів заочної форми навчання

У залежності від педагогічного досвіду та характеру роботи, яку виконують студенти-заочники, їх можна умовно поділити на три групи.

Перша група – студенти-заочники, які працюють за фахом (учителем української мови та літератури). Студенти зазначеної групи подають груповому керівникові педагогічної практики такі документи: характеристику з місця роботи; довідку про те, що дійсно працюють вчителями української мови та літератури.

Друга група – студенти-заочники, які працюють у школі, але не з фахом, тобто викладають інші шкільні предмети. Студенти цієї групи отримують завдання для проходження частини педагогічної практики, а саме тієї, що не відповідає професійній діяльності.

Третя група – студенти-заочники, які не працюють у закладах освіти вчителями. Такі студенти зобов'язані виконувати повну програму педагогічної практики.

Усі студенти-заочники складають звіт з двох педагогічних практик: на 4-5 курсах. Для атестації студенти заочної форми навчання мають подати на кафедри, за якими закріплено проведення педагогічної практики, документи, на основі яких

здійснюється оцінювання їхньої практичної підготовки (оцінка заноситься до залікової відомості, залікової книжки).

Студенти-заочники першої групи подають таку документацію:

- календарно-тематичний план проведення навчальних занять у поточному навчальному році, завірений директором освітнього закладу;
- плани-конспекти проведених уроків з фахових дисциплін;
- характеристику на вчителя, завірену директором освітнього закладу;
- копію трудової книжки (або довідку з місця роботи).

Студенти-заочники другої та третьої груп проходять практику в освітніх закладах за місцем проживання. Ці категорії студентів готують таку звітну документацію:

- індивідуальний план роботи;
- щоденник психолого-педагогічних спостережень;
- плани-конспекти залікових уроків з фахових дисциплін;
- психолого-педагогічну характеристику на учня (студенти 4 курсу), на учнівський колектив (студенти 5 курсу);
- розробку виховного заходу;
- звіт за педагогічну практику;
- характеристику на студента-практиканта з оцінкою та підписом заступника директора з навчальної роботи, завірену директором освітнього закладу.

3.9. Методичні поради щодо підготовки та проведення уроків української мови

Основним підходом до впровадження системи навчання і виховання у сучасній школі залишається класно-урочна система, за якої провідною формою організації навчально-виховної роботи є урок. *У дидактиці під **уроком** розуміють основну одиницю освітнього процесу, чітко обмежену часом, планом роботи та складом учнів (класом).* Стосовно процесу навчання урок виконує інтегруючу роль, оскільки відображає та поєднує такі його

компоненти: мету, зміст, методи, засоби навчання, взаємодію вчителя та учнів.

Методисти *сучасним уроком* вважають таку форму навчання, яка своїми цілями (освітньою, розвивальною, виховною), змістом, структурою та методами проведення відповідає найновішим вимогам теорії, практики навчання у школі та є ефективною.

Сьогодні згідно з вимогами Державних стандартів базової та повної середньої освіти учнів необхідно змінювати традиційні можливості уроку, посилювати його місткість, підвищувати рівень індивідуалізації навчання і самостійної роботи учнів, розвивати їх творчу активність. Основними завданнями сучасного уроку є:

- відповідність навчального матеріалу з української мови вимогам науковості, оптимальності, єдності навчання і виховання, зв'язку з життям;
- реалізація комплексної мети уроку: навчальної, виховної та розвивальної;
- урахування вікових особливостей учнів та їх пізнавальних можливостей, інтересів і запитів;
- реалізація інноваційних технологій сучасного уроку;
- інтегральність уроку (використання міжпредметних зв'язків);
- цілеспрямованість і копітка робота над пізнавальними завданнями та запитаннями, що виникають у результаті створення проблемних ситуацій;
- практична спрямованість уроку – всебічний мовленнєвий розвиток учнів.

У працях сучасних методистів сформульовано основні вимоги до уроків мови, що орієнтують учителя на те, щоб кожен його урок сприяв розвитку пізнавальних інтересів учнів, формуванню навичок самостійного здобуття знань, вихованню любові до праці.

Вимоги до сучасного уроку:

- відповідне теоретичне підґрунтя має визначати науковий рівень змісту уроку;
- за умови належного наукового рівня забезпечувати оптимальність змісту уроку;
- урок має бути містким, але не перевантаженим, оскільки порушення цієї умови спонукає учнів до механічного запам'ятовування матеріалу, послаблення інтересу, затримки загального розвитку;
- слід урізноманітнювати організаційні форми уроків мови, вдосконалювати їхню структуру, раціонально використовувати час;
- урізноманітнювати види робіт, методи та прийоми навчання і викладання, організаційні форми уроку, широко поєднувати індивідуальні, групові та фронтальні форми роботи;
- добирати суб'єктивно значущу для учнів інформацію, тексти художніх творів і різноманітні мовленнєві зразки для наслідування;
- забезпечувати інтенсивну мовленнєву практику учнів, цілеспрямовану та систематичну роботу над розвитком зв'язного мовлення;
- постійно активізувати учнів (максимальне включення до різних видів діяльності) і розвивати їхню самостійність, ініціативність;
- урахувати навчально-виховні можливості уроку, передбачати, щоб зміст сприяв вихованню (національному, розумовому, моральному, естетичному) особистості учня;
- виховувати в учнів стійкий інтерес до вивчення української мови;
- постійно збуджувати позитивне емоційне ставлення до навчання, стимулювати інтелект, естетичні потреби школяра;
- дбати про високу педагогічну культуру вчителя-словесника, його постійне духовне збагачення, ідейно-моральне зростання.

Специфічні вимоги до уроків української мови:

- дбаючи про науковість змісту уроку, варто користуватися лише достовірними відомостями, в яких відсутня розбіжність у поглядах вчених-мовознавців;
- у забезпеченні наукового рівня змісту уроку та піднесенні інтересу учнів до предмета варто ознайомлювати їх не тільки з теорією української мови, а й з деякими питаннями мовознавства;
- не варто надмірно захоплюватися теорією, необхідно дбати про економне розкриття теми, щоб мати час на практичне засвоєння матеріалу;
- оптимальне наповнення змісту уроку мови значною мірою досягається через вивчення мовного матеріалу укрупненими, логічно завершеними частинами із використанням узагальнюючих таблиць, схем тощо;
- важливо виділяти з широкого кола відомостей найбільш істотне, головне, узагальнювати та систематизувати вивчене на основі певного теоретичного положення, мовного поняття або правила;
- важливе місце у змісті уроку посідає цілеспрямована, систематична та копітка робота над пізнавальними завданнями, запитаннями;
- попередньо орієнтувати учнів на важливість матеріалу, який вивчається для мовленнєвої практики;
- органічно та раціонально поєднувати на уроці роботу над засвоєнням відомостей з фонетики, лексики, словотвору, граматики, орфографії і пунктуації з розвитком усного та писемного мовлення;
- необхідно, щоб мовний матеріал, практичні завдання і вправи сприяли вихованню особистості учня, розкривали суть мови як суспільного явища, її комунікативні функції, закономірності розвитку.

Типи уроків з української мови

Уроки української мови методисти орієнтовно поділяють на дві основні групи. Перша група – ***аспектні уроки української мови*** – уроки пов'язані з вивченням окремих аспектів мови. Го-

ловна мета їх – на основі засвоєння теоретичних відомостей з мови формувати та розвивати в учнів частково-мовленнєві, або первинні уміння, навички, а саме: орфоепічні, лексичні, словотвірні, правописні – орфографічні та пунктуаційні. На таких уроках переважають вправи, підпорядковані вивченню окремих одиниць мови: звуків, морфем, слів, словосполучень, речень.

Друга група – *уроки розвитку зв'язного мовлення* – уроки, які проводяться з метою формування та розвитку в учнів комунікативних (вторинних) умінь і навичок.

Існує багато класифікацій аспектних уроків. Найбільш прийнятою для сучасної практики навчання української мови у 5-9 класах вважаємо класифікацію, запропоновану О.Беляєвим, що виходить з основної дидактичної (навчальної) мети. У відповідності з цим виділяються:

- уроки вивчення нового матеріалу, або засвоєння нових знань;
- уроки формування умінь і навичок;
- уроки перевірки й обліку якості знань, умінь і навичок;
- уроки аналізу контрольних робіт;
- уроки узагальнення і систематизації вивченого;
- уроки повторення окремої теми, розділу.

М.Пентилюк класифікує уроки української мови за видом творчої роботи і метою її проведення:

- уроки, на яких учні виконують «малі жанри» творчих робіт (усний переказ, складання автобіографії, розгорнутого протоколу, написання нарису, вільного або творчого диктанту);
- уроки проведення великих за обсягом переказів і творів (навчальних і контрольних) та їх аналізу з учнями;
- урок підготовки до контрольного твору.

К.Плиско виділяє типи уроків за етапами пізнання інформації:

- урок вивчення інформації;
- урок закріплення інформації, (урок повторення);
- урок застосування інформації.

Часом автори називають окремі типи уроків, які, звичайно, не охоплюють усієї різноманітності форм навчання зв'язного мовлення. Так, О.Петровська, виділяючи в системі занять з укра-

їнської мови уроки навчальних і контрольних робіт, називає лише один тип уроку зв'язного мовлення – урок навчального письмового переказу, і ніби мимохідь згадує ще урок аналізу письмового переказу.

У класифікації Г.Пристапи виділено як окремий тип урок розвитку мовлення з його «різновидами»: урок вільного диктанту, урок творчого диктанту, урок навчального твору за картиною. Тут не знайшлося місця, урокам, на яких учні пишуть контрольні перекази та різні (не лише за картиною) навчальні твори. В основу визначення кожного з різновидів (варіантів) автор кладе зовсім інший принцип, ніж для класифікації «звичайних» уроків, – вид роботи, виконуваної на уроці. До того ж диктанти, перекази та твори за картиною, що дали назву урокам розвитку мовлення, не вичерпують передбачених програмою усіх завдань і робіт, до яких належать: усний виклад матеріалу в межах одного або кількох параграфів підручника, стаття-нарис до стінгазети, різні види ділового мовлення. Таку роботу ніяк не можна поділити за відповідними типами уроків. Варто зважати також і на те, що багато робіт з розвитку зв'язного мовлення, зокрема вільний і творчий диктанти, проводяться переважно на уроках вивчення основної програми курсу, де вони займають звичайно не весь урок, а лише частину його. Проте якщо певний вид роботи (наприклад, усний переказ, складання автобіографії, розгорнутого протоколу, написання нарису, вільного або творчого диктанту) учні виконують вперше, то на ознайомлення з його особливостями, змістом можна відвести весь урок.

Ураховуючи надзвичайну різноманітність завдань з розвитку зв'язного мовлення, на думку вчених, буде виправданим для уроку, на якому проводяться перелічені вище види роботи, вживати узагальнюючу назву «Урок розвитку умінь і навичок зв'язного мовлення» (або коротше – «урок розвитку зв'язного мовлення»), визначаючи, залежно від завдання, його конкретну навчальну мету: *вчити школярів зв'язно викладати матеріал підручника, писати нарис, творчий диктант, замітку до стінгазети, складати розгорнутий протокол тощо.*

В основу пропонованої класифікації уроків розвитку зв'язного мовлення покладено вид творчої роботи та мету її проведення. Відповідно вчені виділяють два їх різновиди:

- уроки, на яких учні виконують, «малі жанри» творчих робіт (усний переказ, складання автобіографії або розгорнутого протоколу, написання нарису, вільного або творчого диктанту);
- уроки проведення великих за обсягом переказів і творів (навчальних і контрольних) та їх аналізу;
- урок підготовки до контрольного твору.

Особливості конструювання уроків української мови у школах з національними мовами навчання

Виходячи з лінгводидактичного та психологічного обґрунтування навчання другої мови, з цілей і завдань навчального процесу, можна визначити такі **специфічні особливості уроку**:

- 1) обов'язкова комунікативна спрямованість усього уроку й окремих його етапів;
- 2) комплексний розвиток мовленнєвих умінь і навичок;
- 3) єдність тренування і творчості у процесі проведення окремих етапів уроку, зокрема виконання вправ;
- 4) органічне включення нового мовного матеріалу у виконувани на уроці вправи;
- 5) єдність методів роботи з опанованим і новим матеріалом протягом кожного конкретного уроку;
- 6) єдність контролюючої та навчальної функції уроку.

У різних типах уроків ці особливості виявляються по-різному.

На основі аналізу цих особливостей В.Скуратівський виділяє **два типи уроків другої мови**:

- 1) уроки прищеплення, закріплення умінь і навичок (мовленнєвих, орфографічних та ін.) із включенням нового матеріалу;
- 2) уроки прищеплення, закріплення й автоматизації зазначених умінь і навичок на основі відомого учням мовного матеріалу.

Кожний з таких уроків має свої особливості, свою структуру. Однак перший тип уроку спрямований на вивчення нового матеріалу, усвідомлення його, а потім уже на формування умінь і навичок. Другий тип уроку передбачає самостійну роботу уч-

нів над закріпленням умінь і навичок. Контроль за вивченим матеріалом може здійснюватися на уроках обох типів.

Часто уроки другої мови нічим не відрізняються від уроків рідної. Особливості ж навчання другої мови вимагають дещо інших підходів в організації та проведенні уроків. Співвідношення типів уроків другої мови відрізняється ширшим використанням уроків, пов'язаних з формуванням практичних умінь і навичок, з комунікативною діяльністю учнів. Уроки другої мови мають ряд особливостей, що стосуються не тільки їх структури, методики проведення, а й змісту. Адже на цих уроках вивчається матеріал іншої (хоч і спорідненої) мовної системи. Специфіка змісту уроку української мови в російській школі, на думку М.Пентилюк, залежить від того, які явища (спільні, частково схожі, специфічні чи відмінні) вивчаються, які методи та прийоми роботи застосовуються тощо. Структура уроків другої мови зумовлена їх змістом. Якщо, наприклад, вивчаються специфічні або відмінні в обох мовах явища, то істотної різниці у структурі уроків рідної і другої мови немає. Якщо ж опрацьовуються спільні, частково схожі явища, то опора на знання рідної мови дає можливість більше уваги приділяти мовленнєвій діяльності учнів. Новими на таких уроках буде термінологія в перекладі українською мовою та текстовий матеріал.

Структура уроку української мови як рідної і як другої (державної) складається з його етапів і передбачає послідовність, логічні зв'язки. Структура уроку зумовлюється його типом, а тому є явищем відносно змінним. Розглянемо структуру та структурні варіанти уроку української мови.

Структура та структурні варіанти комбінованого уроку української мови (за М.Пентилюк)

1. Перевірка домашнього завдання

Організація перевірки стану виконання домашнього завдання передбачає: перегляд наявності в учнів зошитів з домашнім завданням, з'ясування питання, хто його не виконав з яких причин, які труднощі виникли під час його виконання, оцінку та мотивацію знань учнів.

Мета опитування учнів: виявлення ступеня засвоєння вивченого на попередньому уроці теоретичного матеріалу, сформованості умінь самостійно застосовувати набуті знання під час виконання практичних завдань, поглиблення та розширення знань, умінь і навичок за рахунок самоосвіти; усунення прогалин у знаннях, виявлення зацікавленості до вивченої теми програмового матеріалу, ставлення до предмету і виконання домашнього завдання.

Способи перевірки знань учнями теоретичного матеріалу: зв'язна відповідь учнів, відповідь на запитання вчителя, складання схем, таблиць.

Способи перевірки практичних завдань: вибіркове читання відповідей або тексту домашньої вправи, виконання диктантів за текстом домашньої вправи, взаємоперевірка якості виконання домашнього завдання, письмо по пам'яті за текстом домашньої вправи, робота одного-двох учнів біля дошки за контролюючої участі учнів класу, виконання аналогічних завдань, перевірка лише наявності завдання, самостійна короточасна диференційована робота з картками з аналогічними завданнями тощо.

Регламент часу: 8-15 хвилин.

2. Актуалізація і корекція опорних знань учнів

Організація: відтворення раніше засвоєних знань і способів діяльності, необхідних і достатніх для засвоєння нового навчального матеріалу, стимулювання навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Способи організації актуалізації опорних знань: бесіда, письмова робота, короткий запис відповідей, заповнення таблиць, повторення матеріалу за підручником, використання науково-популярної чи довідкової літератури, розгляд малюнків, аналіз таблиць, створення проблемної ситуації, постановка учнів в умови пошуку способів її розв'язання тощо.

Регламент часу: 5-7 хвилин.

3. Вивчення нового матеріалу

Процес вивчення нового матеріалу включає чотири етапи:

- 1) підготовка учнів до сприйняття нового матеріалу та спонукання їх до активного учіння;
- 2) сприйняття, розуміння нового матеріалу (сприйняття й усвідомлення суттєвих ознак мовного явища);

- 3) осмислення, запам'ятовування нового матеріалу та застосування його у простих навчальних ситуаціях;
- 4) застосування знань у видозмінених ситуаціях.

Структурні елементи організації процесу вивчення нового матеріалу: повідомлення теми, цілей і завдань уроку, мотивація навчально-пізнавальної діяльності учнів; сприйняття та первинне усвідомлення нового матеріалу, осмислення зв'язків і співвідношень в об'єктах вивчення; узагальнення та систематизація знань.

Завдання вчителя: дібрати педагогічно доцільний зміст і обсяг нового навчального матеріалу, оптимальні методи та прийоми його реалізації, забезпечити доцільність поєднання своїх дій і дій учнів на етапі вивчення нового матеріалу; створити оптимальні умови для творчої праці учнів у навчальному процесі та використанні набутих знань у практичній діяльності.

Види дидактичних вправ: вступні; тренувальні: за зразком, за інструкцією, за завданням; творчі: складання речень різних видів зв'язних висловлювань.

4. Закріплення, систематизація та узагальнення знань учнів

Правильна організація закріплення, систематизація та узагальнення знань учнів сприяє підвищенню рівня їх навчальних досягнень.

Організація: добір змісту тих елементів знань, які підлягають закріпленню; добір відповідного дидактичного матеріалу (вправи, запитання, мовленнєві зразки тощо); підпорядкування зазначеного матеріалу поставленій меті складової структури уроку; визначення форми виконання навчальних завдань щодо закріплення знань учнями (самостійно, за допомогою вчителя, чи сильних учнів, групами, індивідуально, колективно), організація контролю та корекції знань учнів у процесі їх закріплення, систематизації та узагальнення.

5. Завдання додому й інструктаж до його виконання

Домашня навчальна робота тісно пов'язана з роботою на уроці та розрахована на розвиток самостійності учнів і їх творчого мислення.

Мета домашньої роботи учнів: закріплення, поглиблення, розширення, систематизація та узагальнення знань, набутих на уроці. У процесі виконання домашнього завдання в учнів формуються загальнонавчальні та спеціальні вміння і навички, прийоми здійснення самоорганізації та самоконтролю, формуються способи раціональної організації самоосвіти.

Види домашніх завдань.

Залежно від основних дидактичних функцій: засвоєння теоретичного матеріалу; формування навичок та умінь; застосування набутих знань і умінь за різних умов; узагальнення і систематизація знань; пропедевтичні завдання; комбіновані домашні завдання.

За формою організації навчальної праці учнів: фронтальні, групові, індивідуальні.

Вимоги до домашнього завдання: інформувати до дзвінка; подавати короткий або повний інструктаж до виконання; не переважувати учнів домашніми завданнями; за необхідності диференціювати завдання або пропонувати індивідуальні роботи; підказувати раціональні способи та прийоми його виконання.

Зразки типів і структур уроків української мови

Урок вивчення нового матеріалу

1. Перевірка домашнього завдання.
2. Актуалізація опорних знань.
3. Повідомлення теми та мети уроку.
4. Пояснення вчителем нового матеріалу.
5. Вправи на закріплення одержаних знань.
6. Підсумки уроку.
7. Завдання додому та інструктаж про його виконання.

Урок формування умінь і навичок

1. Повідомлення мети роботи, усвідомлення її учнями.
2. Відтворення теоретичних відомостей, необхідних на уроці.
3. Виконання учнями вправ.
4. Перевірка якості самостійної роботи учнів.
5. Завдання додому та інструктаж про його виконання.
6. Підведення підсумків уроку.

Урок контрольної роботи

1. Повідомлення мети перевірки та способів її проведення.
2. Усна перевірка знань учнів (фронтально).
3. Самостійне виконання учнями контрольної роботи.
4. Відповіді вчителя на запитання учнів.
5. Підведення підсумків уроку.
6. Завдання додому та інструктаж про його виконання.

Урок аналізу контрольної роботи

1. Вступне слово вчителя.
2. Бесіда про характер недоліків і помилок.
3. Робота над помилками.
4. Підведення підсумків роботи.
5. Завдання додому та інструктаж про його виконання.

Урок узагальнення вивченого

1. Перевірка домашнього завдання.
2. Повідомлення мети уроку.
3. Аналіз матеріалу з метою узагальнення вивченого.
4. Робота над висновками.
5. Вправи на застосування узагальнюючих правил.
6. Оголошення оцінок.
7. Завдання додому та інструктаж про його виконання.
8. Підсумки уроку.

Урок повторення

1. Ознайомлення учнів із завданням уроку.
2. Повторення вузлових питань розділу.
3. Усні та письмові вправи на матеріалі повторення.
4. Підсумки проведеної роботи.
5. Виставлення оцінок.
6. Завдання додому та інструктаж про його виконання.

Урок навчального переказу

1. Вступна бесіда.
2. Читання тексту.
3. Бесіда над змістом прочитаного.
4. Складання плану.
5. Мовний аналіз тексту.
6. Повторне читання тексту.

7. Підготовка чорнового варіанта переказу.
8. Редагування роботи і переписування її начисто.
9. Перевірка й аналіз робіт.
10. Доопрацювання переказів.

Урок контрольного переказу

1. Вступне слово вчителя.
2. Читання тексту.
3. Пояснення нових слів і запис їх на дошці.
4. Самостійне складання учнями плану.
5. Повторне читання тексту.
6. Написання переказу в чорновому варіанті.
7. Переписування робіт начисто.
8. Самостійна перевірка написаного.

Урок аналізу контрольного переказу

1. Вступне слово вчителя.
2. Загальна оцінка якості виконання переказу.
3. Розгляд кращих робіт.
4. Аналіз допущених у переказах недоліків і помилок.
5. Виконання вправ на подолання помилок.
6. Завдання додому та інструктаж про його виконання.

Урок навчального твору

1. Вступна бесіда (тема, мета, особливості жанру).
2. Ознайомлення із зразком.
3. Робота над усвідомленням теми та основної думки твору.
4. Колективне складання плану письмової роботи.
5. Складання усного твору.
6. Написання твору на чернетці.
7. Удосконалення написаного.
8. Перевірка й аналіз творів.
9. Доопрацювання робіт і переписування їх начисто.

Урок контрольного твору

1. Вступне слово вчителя.
2. Самостійне складання плану твору.
3. Написання роботи на чернетці.
4. Редагування твору та переписування начисто.
5. Самостійна перевірка написаного.

Урок аналізу контрольного твору

1. Вступне слово вчителя.
2. Загальна характеристика виконання твору.
3. Розгляд кращих робіт або фрагментів з них.
4. Колективний аналіз допущених помилок.
5. Проведення вправ на подолання помилок.
6. Індивідуальна робота учнів над помилками.
7. Завдання додому та інструктаж про його виконання.

Організація уроку є одним із основних його аспектів. Мета організації полягає в забезпеченні успішної реалізації змісту та завдань навчання, умов для ефективної взаємодії вчителя й учнів у навчально-виховному процесі. Науковці та учителі-практики виділяють два аспекти організації уроку: упорядкованість і спрямованість. «Упорядкованість визначається кількісно як рівень організованості системи, тобто її певний стан. Спрямованість характеризує відповідність чи невідповідність організації умовам навколишнього середовища (І.Радченко)». З точки зору забезпечення впорядкованості уроку організація передбачає раціональність його структури в цілому та структурних компонентів зокрема; педагогічної діяльності вчителя, навчально-пізнавальної діяльності учнів, стосунків між ними; матеріально-технічне оснащення уроку, раціональне використання часу на уроці.

Успішна реалізація навчального матеріалу на уроці значною мірою залежить від раціональної організації педагогічної праці вчителя-словесника та навчально-пізнавальної діяльності учнів. Організація педагогічної діяльності вчителя на уроці передбачає:

- 1) постановку доцільної та раціональної мети (*практичної, виховної, загальноосвітньої та розвивальної*) і завдань навчання;
- 2) мотивацію спільної діяльності вчителя й учнів;
- 3) знання умов навчання: вікових особливостей учнів, специфіки конкретного класу;

- 4) планування, нормування діагностування, прогнозування, стимулювання, контроль і корекцію процесу навчання та його результативності;
- 5) знання основних методичних вимог до сучасних уроків української мови;
- 6) урахування дидактичних і методичних принципів навчання;
- 7) використання раціональної й ефективної технології навчання.

Підготовка до складання поурочних планів з української мови:

1. Ознайомитися із змістом відповідного розділу курсу української мови: проаналізувати зміст програми «Рідна мова» 5-11 (5-12) класи або «Українська мова» 5-11 (5-12) класи (вибір програми залежить від мови, якою ведеться навчання у школі); ознайомитися з матеріалами підручників «Українська мова» або «Рідна мова» (вибір підручника залежить від мови, якою ведеться навчання у школі).
2. Визначити обсяг знань, умінь і навичок.
3. Дібрати або виготовити дидактичний матеріал (тексти та приклади до вправ для осмислення й усвідомлення теоретичного матеріалу), наочні посібники, підготувати технічні засоби навчання.
4. Визначити тип і структуру уроку, забезпечити органічний зв'язок між вивченням програмового матеріалу та формуванням комунікативних умінь і навичок учнів, розвиток їх мислення, мовлення, вдосконалення естетичних смаків, виховання самостійності й активності розумової діяльності.
5. Скласти план і конспект уроку:
  - продумати всі етапи уроку, здійснити правильне дозування часу, спланувати використання наочних посібників, технічних засобів навчання, дидактичного матеріалу;
  - дібрати методи та прийоми роботи з класом;
  - спиратися на принципи системності та послідовності навчання;
  - визначити місце нового матеріалу в структурі теми, розділу;

- планувати вивчення нового матеріалу, встановлюючи зв'язки з раніше вивченим: за схожістю ознак чи протиставленням;
- забезпечити послідовність етапів уроку, яка відповідає його дидактичній меті;
- створювати проблемні ситуації;
- планувати поступовий перехід до самостійної роботи учнів;
- після кожного етапу уроку планувати підсумок роботи.

Планування уроків української мови

Специфіка педагогічної технології полягає в тому, що в ній констатується і здійснюється такий навчальний процес, який повинен гарантувати досягнення поставлених цілей. Основою послідовної організації навчання є оперативний зворотний зв'язок, який пронизує весь навчальний процес.

Так, відповідно до програм навчання української (як рідної, або як державної) мови передбачає комплексне досягнення **практичної, виховної, загальноосвітньої та розвивальної мети.**

Практична мета передбачає навчання учнів говоріння, аудіювання, письма, читання українською в межах тематики та мовного матеріалу, визначених програмою.

Загальноосвітня мета сприяє розширенню загального та філологічного світогляду учнів.

Розвивальна мета спрямована на розвиток інтелектуальної, пізнавальної діяльності учнів, їх мовних здібностей.

Виховна мета забезпечує моральне, естетичне, трудове виховання учнів засобами української мови.

Виходячи із загальної кінцевої мети навчання, вчитель визначає конкретну мету уроку: практичну, загальноосвітню, розвивальну, виховну. Формулюючи практичну мету, вчитель визначає, чого конкретно він буде навчати учнів на уроці. Доцільно починати формулювання практичної мети словами «вчити...» або «навчити...», якщо подається новий матеріал – «ознайомити...».

Плануючи досягнення розвивальної, загальноосвітньої, виховної мети, вчитель повинен чітко визначити відповідний потенціал навчального матеріалу уроку та своїх дій.

Формулювання загальноосвітньої мети доцільно почина-ти словами: «розширити уявлення», «формувати уявлення...».

Планування починається складанням **тематичного плану**. Він дозволяє вчителю бачити в цілому цикл уроків за темою, роль і місце кожного уроку в ньому й завдяки цьому добирати найбільш ефективні методи, прийоми та засоби навчання для вирішення завдань на шляху досягнення кінцевої мети в оволодінні учнями конкретними комунікативними навичками та вміннями в рамках відповідної теми.

Для складання тематичного плану **М.Пентилюк** пропонує:

- визначити характер мовного та мовленнєвого матеріалу кожного уроку, передбачених підручником;
- вивчити методичні рекомендації до уроку мови та сформулювати мету кожного уроку з урахуванням етапів роботи над навчальним матеріалом і вимог програми;
- визначити необхідні для досягнення мети методи та прийоми навчання;
- спланувати домашнє завдання;
- забезпечити оснащення уроку як технічними, так і традиційними засобами навчання;
- урахувати специфіку роботи в певному класі (рівень підготовки учнів, їх пізнавальну активність, уміння використовувати різні види вправ, інтерес до предмета, ставлення до вчителя тощо).

Тематичний план є основою для **поурочного планування**, в якому розкривається зміст кожного уроку. Під час планування і складання плану-конспекту уроку необхідно пам'ятати, що:

- на уроці мови формуються мовленнєві навички та вміння;
- змістом уроку є певний комплекс вправ, які виконуються в чіткій послідовності;
- завдання кожного уроку визначається залежно від його місця в тематичному циклі;

- для формування мовленнєвих навичок і розвитку вмінь у різних видах мовленнєвої діяльності повинен виконуватися відповідний комплекс вправ;
- мовленнєва практика (вправи) повинна імітувати процес мовленнєвого спілкування, тобто мати комунікативну спрямованість, мотивованість і ситуативну зумовленість;
- ефективність уроку визначається ступенем мовленнєвої активності учнів;
- урок повинен передбачати систематичний і планомірний контроль рівня сформованості мовленнєвих навичок, вмінь учнів і сприяти здійсненню диференційованого підходу до навчання;
- зміст уроку повинен готувати учнів до виконання домашнього завдання;
- урок повинен проводитися доступними для розуміння учнів формами;
- діяльність учителя повинна викликати інтерес і пізнавальну активність учнів;
- у процесі планування необхідно враховувати вікові особливості учнів.

Як планувати урок з української мови?

1. *Мотивація.* Чому цей урок важливий, як він пов'язаний з тим, чого я вже навчив, і з тим, чого буду навчати? Які можливості надає урок для розвитку мовлення, мислення?
2. *Завдання уроку.* Розуміння яких проблем буде досягатися? Які дії учнів передбачено?
3. *Передумови.* Що учень має вже знати, що повинен уміти робити для того, щоб успішно засвоювати урок?
4. *Оцінювання.* Яких доказів того, що учні дійсно навчилися, буде знайдено?
5. *Ресурси та використання часу, необхідного для навчального процесу.*
6. *Групування.* Як мають бути згруповані учні для навчального процесу?

7. *Власне урок.* Актуалізація опорних знань, умінь і навичок учнів. Підвести учнів до формування запитань і цілей навчання, а також до оцінювання своїх попередніх знань.
8. *Усвідомлення змісту.* Яким чином учні досліджуватимуть зміст, як вони будуть відслідковувати усвідомлення змісту?
9. *Рефлексія.* Яким чином можна використати зміст уроку? Спрямування на обмірковування нових знань, на запитання, що залишилися, та на розв'язання заплутаних моментів.
10. *Закінчення.* Яких результатів треба досягти на уроці? Наскільки бажаним є остаточне розв'язання проблем?

3.10. Інструкції щодо виконання окремих завдань педагогічної практики

Правильний і глибокий педагогічний аналіз уроку сприяє поліпшенню як усього навчального процесу, так і окремих його ланок. Об'єктивний аналіз підвищує рівень навчання (викладання), спонукає до самоконтролю, здійснює контроль, допомагає втіленню рекомендацій науки в практику.

Професор М.Махмутов зробив спробу підійти до аналізу уроку всебічно, запропонував такі типи аналізу: повний, аспектний, комплексний. Зупинимось лише на деяких аспектах аналізу, які, на наш погляд, не викликають сумніву своєю доцільністю, науковістю.

Повний аналіз уроку містить у собі розгляд його найважливіших елементів: його змісту, методів і прийомів навчання, взаємодії вчителя й учнів на уроці, взаємозв'язку його типу та структури. Наслідком такого аналізу можуть і повинні бути висновки та пропозиції, що стосуються удосконалення процесу навчання. Урок ми повинні розглядати цілісно, як організаційну форму, в якій усі елементи взаємозв'язані, підпорядковані логіці процесу навчання. Виділені елементи розглядаються й оцінюються щодо дидактичних і виховних завдань уроку, насамперед щодо найважливіших вимог до сучасного уроку: його структурна чіткість і завершеність, цілеспрямованість, різноманітність методів і прийомів, активність і самостійність учнів на уроці, творчий характер уроку, його висока науковість та ідейна спря-

мованість, керівна й організуюча роль учителя, виховна і розвивальна роль уроку.

Повний аналіз уроку поєднує в собі такі елементи:

- загальну характеристику мети уроку;
- визначення типу та структури уроків, їх характеристику;
- аналіз змісту уроку;
- аналіз методів і прийомів навчання на уроці;
- аналіз діяльності вчителя й учнів на уроці;
- загальні висновки про ефективність уроку.

Аспектний аналіз – це аналіз однієї з сторін уроку: психологічної, дидактичної, виховної, організаційної, санітарно-гігієнічної сторін – з метою більш поглибленого вивчення його ефективності.

Аналіз може бути **комплексним**, тобто охоплювати декілька уроків з однієї теми. За характером він близький до повного. Дидактичний аналіз передбачає аналіз уроку з основних дидактичних вимог до мети, змісту, методів, засобів, структури уроку.

Організаційний аспект аналізу передбачає вивчення засобів організації занять на різних аспектах, оснащення уроку наочністю, посібниками, технічними засобами навчання, а також раціональним використанням часу, дотриманням режиму щодо санітарно-гігієнічних вимог.

Виховний аспект передбачає аналіз виховного впливу на учнів змісту уроку, його методів, засобів, а також особистості вчителя, його такту. Під час будь-якого аналізу слід звернути увагу на етико-естетичну сторону уроку.

Схема аналізу уроку української мови

(за М.Пентилюк)

Загальні відомості про урок, його тип, структуру та зміст

1. Назва предмета, клас, школа, прізвище, ім'я, по батькові вчителя, дата проведення; тема уроку.
2. Тип уроку, його місце серед інших уроків цієї ж теми.
3. Структура уроку, послідовність його етапів та їх тривалість, логічний зв'язок між ними (чи відповідає структура уроку дидак-

тичній меті, логіці навчального процесу, чи впливає наступний етап з попереднього, чи раціонально розподілено час між ними).

4. Зміст уроку: науковість, оптимальність (чи відповідає тип і структура уроку його змісту, завданням і цілям, а також логіці навчального процесу).

Аналіз змісту етапів уроку

Організація класу та повідомлення завдань уроку

Підготовка до уроку, чистота і порядок в класній кімнаті, готовність до роботи тощо; обладнання уроку, організація класу (чи перевіряються відсутні, як організована робота асистентів тощо); постановка цілей і завдань уроку.

Актуалізація опорних знань, умінь і навичок

Як відтворювалися знання, чи застосовувалися вони в новій ситуації, що поглибили на уроці, які навички активізували, як опитувалися учні, чи активно працювали, чи залучалися до виправлення помилок, неточностей, які методичні прийоми застосовувалися, наскільки об'єктивно виставлялися оцінки, як перший етап пов'язувався з наступним тощо.

Формування нових понять і способів дій

Чи були поставлені перед учнями основні завдання вивчення теми, як здійснювалася мотивація навчання, чи викликався інтерес до теми, чи забезпечувалася реалізація принципів науковості, систематичності, доступності, наступності, проблемності; чи всі питання добре висвітлені в поясненні вчителя, які методи та прийоми застосовувалися, як вони поєднувалися, чи створювалася проблемна ситуація, як вона розв'язувалася, чи встановлювалися міжпредметні зв'язки, чи зрозуміли новий матеріал учні, як пов'язаний другий етап уроку з третім.

Формування вмінь і навичок учнів

(вправи на застосування знань)

Чи вдало дібрані вправи, чи логічною була їх послідовність, чи сприяли вони здійсненню освітньої, виховної та розвивальної мети в єдності, чи забезпечувалася самостійність учнів під час виконання вправ, чи проводилася робота над помилками, чи організовувався самоконтроль за якістю виконання вправ, чи підводилися підсумки їх виконання, чи поєднувалася колективна

робота з індивідуальною, чи диференціювалися завдання для різних за рівнем підготовки учнів, як встановлювався зв'язок з наступним етапом уроку, як були використані виховні можливості дидактичного матеріалу, які прийоми виховного впливу застосовувалися.

Завдання додому

Який обсяг і характер домашнього завдання, чи зможуть школярі його виконати за відведений час, чи передбачав учитель способи підвищення інтересу учнів до виконання домашнього завдання, як провів інструктаж, як повідомив вимоги до оформлення домашньої роботи, чи диференціювалися завдання, чи записане воно на дошці, чи перевірялась уважність учнів під час запису.

Примітка. Послідовність етапів може змінюватися залежно від дидактичної мети, характеру навчального матеріалу тощо або ж окремі з них можуть скорочуватися за рахунок інших чи випадати зовсім (наприклад, актуалізація опорних знань чи ознайомлення з новими поняттями та способами дій тощо).

Результативність уроку

Наскільки успішно розв'язані на уроці освітні, виховні, розвивальні цілі; якість знань (свідомість, міцність, глибина, дієвість), уміння застосувати їх на практиці; які практичні уміння та навички вироблені на уроці, які елементи мали найбільш виховний вплив на учнів.

Поведінка вчителя на уроці: педагогічний такт і культура мовлення, вміння науково організувати працю на уроці, ставлення до учнів; чи раціонально використовує час, чи володіє класом, чи підвищує активність учнів, чи викликає інтерес до предмета, чи володіє емоційністю викладу, чи користується авторитетом тощо.

Поведінка учнів на уроці: ступінь активності та дисциплінованості, культура мовлення, ступінь загального розвитку, ставлення до вчителя і один до одного, наявність інтересу до навчального предмета тощо.

Висновки та пропозиції

Які конкретні висновки та пропозиції можна зробити до аналізованого уроку? (Яка загальна оцінка уроку, що цінного з цього уроку можна рекомендувати вчителям для впровадження в практику, як позбутися наявних недоліків і закріпити успіх на наступних уроках, як удосконалювати процес навчання на уроці, поліпшувати якість уроку, тобто підвищувати педагогічну майстерність вчителя-словесника).

Завдання для проведення аналізу окремих елементів уроку української мови

1. Визначте цілі (практичні, загальноосвітні, виховні, розвивальні) і тип уроку. Простежте за тим, які прийоми використовувалися для досягнення основних цілей уроку, дайте оцінку їх ефективності. Визначте зв'язок цього уроку з попередніми уроками.
2. Виділіть етапи уроку та зафіксуйте час, який відводився на кожний з них. Визначте рівень відповідності структури уроку його цілям.
3. Зафіксуйте етапи уроку, визначте завдання та зміст кожного з них. Зверніть увагу на те, як здійснюється перехід від одного етапу до іншого.
4. Зафіксуйте вправи, які використовувалися на уроці. Зверніть увагу на чіткість інструкції учителя та відповідність їм дій учнів, на наявність контролю. Визначте форми взаємодії учителя й учнів під час проведення вправ, оцініть їх ефективність.
5. Запишіть вправи, які використовувалися на кожному етапі уроку, фіксуючи їх послідовність. Визначте тип, вид використаних вправ. Оцініть їх відповідність поставленим цілям, етапам формування мовленнєвих умінь і навичок. Визначте співвідношення між тренувальними та мовленнєвими вправами. Вкажіть, які вправи ви могли б запропонувати.
6. Простежте за використанням на уроці наочності. Зафіксуйте, на якому етапі уроку, які конкретно засоби унаочнення застосовувалися, визначте їх мету. Оцініть відповідність використаної

наочності поставленим цілям, її доцільність, якість естетичного виконання.

7. Простежте за використанням дидактичного матеріалу на уроці. Зафіксуйте, на якому етапі уроку та з якою метою використовується роздавальний матеріал. Оцініть відповідність його змісту та форми поставленій меті. Охарактеризуйте форму та якість контролю під час роботи учнів з роздавальним матеріалом. Оцініть якість виготовлення вчителем роздавального матеріалу.

8. Простежте за використанням технічних засобів навчання на уроці. Зафіксуйте, які засоби, на якому етапі, з якою метою застосовувалися учителем. Оцініть методичну доцільність їх використання.

9. Простежте за досягненням виховних, загальноосвітніх, розвивальних цілей уроку. Визначте, які прийоми використовував учитель для виховання учнів, розвитку їх пізнавальних інтересів, пам'яті, уваги, уяви тощо для формування навичок самостійної роботи над мовою, для розширення їх кругозору. Зверніть увагу на те, чи використовувався додатковий матеріал, з якою метою.

10. Простежте за мовою вчителя на уроці. Оцініть її правильність, виразність, емоційну забарвленість. Встановіть співвідношення між мовленням учителя й учнів на уроці.

11. Простежте за мовленнєвими помилками на уроці, визначте їх характер (вимовні, лексичні, граматичні тощо). Встановіть причину та запропонуйте шляхи їх усунення. Зверніть увагу на те, які способи усунення та виправлення помилок використовує вчитель. Оцініть їх ефективність. Які можливості запобігання та усунення помилок не були використані вчителем?

12. Простежте за дисципліною у класі та організацією уроку. Визначте ступінь інтенсивності роботи учнів на уроці. Зверніть увагу на те, чи не було загублено час (коли, скільки, з яких причин). Зафіксуйте, які прийоми використовує вчитель для економії часу та більшої ефективності уроку. Відзначте, як учитель реагує на порушення дисципліни.

13. Простежте за тим, як учитель використовує дошку на уроці. Зафіксуйте, які записи були зроблені на уроці, визначте їх мету. Оцініть грамотність записів, правильність розташування, їх доцільність і достатність.

14. Простежте за опитуванням учнів та оцінюванням рівня сформованості їх мовленнєвих навичок та умінь. Зафіксуйте, скільки учнів було опитано на уроці, скільки учнів одержали оцінки за урок. Зверніть увагу на те, як оцінювалися мовленнєві дії учнів, як вівся облік оцінок. Проаналізуйте виставлені учителем оцінки за урок. Оцініть їх об'єктивність, мотиваційний потенціал.

15. Простежте за організацією початку уроку. Зверніть увагу на те, чи готовий клас до уроку (дошка, технічні засоби, дидактичні посібники, все необхідне на партах учнів) і чи не було втрачено час через погану організацію уроку. Визначте, в якій формі проводився початковий етап уроку, яка його мета. Оцініть прийоми, які використовував учитель для її досягнення. Охарактеризуйте зв'язок цього етапу з наступними. Вкажіть, як інакше можна було б розпочати урок.

16. Простежте за перевіркою домашнього завдання та поясненням нового матеріалу. Зафіксуйте, на якому етапі уроку вчитель перевіряв домашнє завдання, який його зв'язок з метою уроку. Визначте, які форми та прийоми контролю використовував учитель, оцініть їх ефективність.

17. Зафіксуйте час, коли вчитель подає домашнє завдання, обґрунтуйте доцільність моменту. Зверніть увагу на своєчасність пояснення домашнього завдання. Визначте зміст і обсяг домашнього завдання. Оцініть його підготовленість до уроку, а також, чи буде домашнє завдання служити базою для роботи на наступному уроці. Зверніть увагу на чіткість, доступність пояснення вчителя, на врахування індивідуальних і вікових особливостей учнів. Простежте, чи перевіряв учитель правильність запису домашнього завдання учнями у щоденниках.

18. Простежте за поясненням нового граматичного матеріалу. Зверніть увагу на те, як учитель знайомить учнів з новим граматичним явищем. Оцініть, у якій формі подано новий матеріал, оцініть доцільність такої форми. З'ясуйте, чи були враховані труднощі засвоєння цього граматичного явища. Запишіть впра-

ви, які використовує вчитель для закріплення нового граматичного матеріалу. Визначте їх тип, вид, ефективність і достатність. З'ясуйте, чи все було використано вчителем.

19. Простежте, як відбувся завершальний етап уроку, чи вчасно було його проведено. Зафіксуйте, як учитель підводить підсумки уроку, на що звертає увагу, чи забезпечує усвідомлення учнями досягнутого рівня володіння мовою. Оцініть своєчасність і чіткість пояснення домашнього завдання. Дайте оцінку об'єктивності виставлених учителем оцінок.

20. Простежте за розвитком монологічного мовлення учнів на уроці. Визначте етап розвитку вмінь монологічного мовлення та його відповідність у ситуативно-тематичному циклі. Зверніть увагу на те, як учитель умотивовує говоріння учнів, чи правильно створює навчальні мовленнєві ситуації. Запишіть, які вправи використовує вчитель, оцініть їх відповідність етапу розвитку вмінь монологічного мовлення. З'ясуйте, чи відповідають висловлювання учнів програмним вимогам. Зверніть увагу на те, як привертає учитель увагу всього класу до індивідуальних висловлювань учнів.

21. Простежте за розвитком діалогічного мовлення учнів на уроці. Зверніть увагу на те, як учитель умотивовує говоріння учнів, чи правильно створює навчальні мовленнєві ситуації. Запишіть, які вправи використовує вчитель, оцініть їх відповідність розвитку вмінь діалогічного мовлення. З'ясуйте, чи відповідає діалогічне мовлення учнів вимогам програми. Зафіксуйте форми взаємодії вчителя й учнів між собою під час проведення вправ, оцініть їх характер, ефективність. Дайте оцінку вирішення виховальних, загальноосвітніх і розвивальних завдань.

Схема аналізу виховного заходу

1. Загальні відомості: дата проведення, форма виховного заходу, мета.
2. Аналіз підготовчого етапу до проведення виховного заходу:
  - ініціатори та організатори виховного заходу (учитель, учні, адміністрація школи);

- урахування інтересів та ініціативи учнів під час вибору ними теми та мети виховного заходу;
- планування підготовки до виховного заходу;
- різноманітність намічених форм організації діяльності школярів (індивідуальні, групові, масові, словесні, наочні, практичні);
- взаємозв'язок форми, мети виховного заходу із завданнями виховання, рівнем розвитку дитячого колективу, віковими особливостями.

Схема аналізу позакласного заходу

8. Мета виховного заходу та ступінь її досягнення.
9. Структура позакласного заходу: комплексний або одиничний; масовий груповий, індивідуальний, змішаний.
10. Методична організація позакласного заходу.
11. Зміст позакласної роботи.
12. Підготовчий етап:
  - підготовка текстового матеріалу заходу;
  - пізнавально-емоційна цінність текстового матеріалу;
  - учасники заходу.
13. Проведення заходу:
  - оформлення приміщення, де проводиться захід;
  - якість підготовки учнів – дійових осіб заходу;
  - залучення до діяльності учнів, що не є дійовими особами заходу;
  - реакція на діяльність учнів – дійових осіб з боку учнів, що не є дійовими особами заходу;
  - наявність запрошених гостей.
14. Підсумки заходу:
  - якість проведення позакласного заходу;
  - заохочення дійових осіб заходу.

Орієнтовний план вивчення досвіду вчителів

1. Анкетні дані вчителів (вуз, школа, стаж роботи, звання, громадська робота).
2. Якими новими технологіями навчання користується учитель.
3. У чому це проявляється (на уроках, в позакласній роботі)?

4. Описати нові форми роботи (нові типи уроків, форми роботи з учнями, дидактичний матеріал тощо).
5. Подати 2-3 конспекти чи позакласних заходів.
6. Як запроваджується досвід роботи вчителя в практику школи? Навести приклади.

Орієнтовна схема проведення педагогічного дослідження (експерименту)

Педагогічний експеримент необхідний для:

- встановлення залежності між педагогічним впливом і досягнутим результатом у навчанні, вихованні;
- виявлення залежностей між певними умовами та системою вимог і досягнутим педагогічним результатом;
- порівняння ефективності двох чи більше варіантів педагогічного впливу або умов і вибору з них оптимального щодо якості та критеріїв (ефективність, час, зусилля тощо);
- знаходженню причинних зв'язків.

Проведення констатувального експерименту (вивчення педагогічних явищ)

1. Для встановлення вихідного рівня сформованості в учнів якостей, що вивчаються, практикується проведення аналізу контрольних робіт. Їх види: письмові, усні, поточні, підсумкові; колективні й індивідуальні.
2. Контрольні містять запитання або завдання, відповіді на які дають можливість досліднику встановити рівень впливу факторів, що вивчаються. Поряд з такими роботами застосовуються завдання текстового характеру, що безпосередньо визначають наявність і рівень сформованості в учнів певних якостей.
3. До завдань контрольної роботи, ставляться такі вимоги (за Ю.Бабанським):
  - вони повинні містити запитання, найбільш важкі для засвоєння, а також актуальні для подальших етапів навчання;
  - виконання сукупності завдань повинно створювати уяву про особливості розумової діяльності учнів, зокрема, вміння виділя-

ти головне, істотне в матеріалі, який вивчається, і рівень розвитку вмінь самостійно мислити та виконувати отримане завдання;

- виконання завдань повинно показувати сформованість найбільш універсальних та інтегрованих прийомів навчальної праці (планування, організація роботи та самоконтролю за її виконанням, необхідний темп виконання навчальних дій).

Проведення формульованого експерименту (для підтвердження гіпотези дослідження)

За місцем проведення розрізняють:

- природний педагогічний експеримент (проводиться у звичайних умовах діяльності);
- лабораторний педагогічний експеримент (передбачає використання дослідником спеціальних методик і проводиться у штучно створених умовах, які сприяють забезпеченню наукової чистоти експерименту й оптимальному просуванню до істини).

Вибір структури експериментального дослідження

Існує паралельний експеримент (найбільш поширений) і послідовний експеримент. Під час паралельного експерименту вибираються два однорідних об'єкта (класи або групи):

- експериментальний (вводиться в дію активний фактор впливу, наприклад, експериментальна методика навчання);
- контрольний (навчальний процес залишається незмінним).

Після завершення експерименту зіставляються результати експериментального та контрольного об'єктів і масової практики. Узагальнюються результати дослідження і формулюються висновки та рекомендації щодо впровадження в масову практику.

4. КУРСОВА РОБОТА: НАПИСАННЯ, ОФОРМЛЕННЯ, ЗАХИСТ, ОЦІНЮВАННЯ

Підготовка вчителів української мови передбачає засвоєння комплексу навчальних дисциплін, серед яких особлива роль належить предметам мовознавчого циклу та методиці навчання української мови. У процесі вивчення зазначених вище курсів студенти-філологи пишуть відповідні курсові роботи. Такий вид роботи з методики навчання української мови виконується згідно з навчальним планом на одну з тем, запропонованих кафедрою або викладачем цієї кафедри.

Разом із лекціями, практичними та лабораторними заняттями, спецкурсами написання курсової роботи сприяє поглибленому, самостійному вивченню певної проблеми, виявляє нахили та наукові зацікавлення студентів, виробляє в них уміння працювати з літературою, формує та вдосконалює дослідницькі навички, допомагає закріпити та практично використати знання із певного кола дисциплін.

Курсова робота – це самостійне навчально-наукове дослідження, що синтезує аналіз напрацьованого матеріалу з проблеми, а також елементи творчого пошуку студента. Підготовка такого виду роботи значною мірою свідчить про рівень засвоєння студентом здобутих знань, його грамотність, загальну культуру та ерудицію.

Згідно з Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах України курсова робота виконується з *метою* закріплення, поглиблення й узагальнення знань, одержаних студентами за час навчання, та їх застосування до комплексного вирішення конкретного фахового завдання. Така форма професійно-методичної підготовки допомагає студентові систематизувати набуті теоретичні знання з вивченої дисциплі-

ни, перевірити якість цих знань; критично оцінити використані джерела; вивчати й узагальнювати досвід роботи вчителів з певної проблеми; удосконалювати власну педагогічну практику; оволодівати первинними навичками проведення сучасних досліджень.

Основні завдання курсової роботи такі:

- 1) розвивати самостійне наукове мислення студентів-філологів;
- 2) удосконалювати навички опрацювання науково-методичної літератури, її систематизації;
- 3) формувати навички творчого осмислення досліджуваної проблеми, використання досвіду роботи вчителів і власного досвіду педагогічної практики;
- 4) формувати такі дослідницькі вміння:
  - визначати актуальність теми, відповідність її сучасному стану педагогічної галузі та перспективам розвитку, практичним завданням відповідної сфери;
  - з'ясовувати предмет і об'єкт дослідження;
  - чітко характеризувати мету дослідження;
  - визначати дослідницькі методи;
  - розробляти систему навчання і здійснювати експериментальну перевірку її;
  - вивчати, аналізувати й узагальнювати досвід вчителів-словесників;
  - описувати й аналізувати проведений експеримент;
  - узагальнювати експериментальні результати, обґрунтовувати їх, формулювати висновки й укладати практичні рекомендації;
- 5) удосконалювати навички логічного й аргументованого висловлювання своєї думки;
- 6) розвивати вміння публічно захищати підготовлену роботу (здійснювати наукові повідомлення, відповідати на запитання, обстоювати свою думку тощо).

Наукова робота повинна мати практичне значення, після редагування її можна використовувати як методичний посібник.

4.1. Курсова робота з методики навчання української мови як самостійне навчально-наукове дослідження студента-філолога

Курсова робота з методики навчання української мови сприяє поглибленому самостійному вивченню певної проблеми, виявляє нахили та наукові зацікавлення, виробляє у студентів уміння працювати з літературою, формує та вдосконалює дослідницькі навички, допомагає закріпити та практично використати знання із певного кола суміжних наук.

Написання курсової роботи з методики навчання української мови є складним і відповідальним видом навчального заняття, що вимагає від студентів-філологів ґрунтовних знань з предмета, умінь критично оцінювати використані джерела, вивчати й узагальнювати досвід роботи вчителів, удосконалювати свою педагогічну практику та здійснювати самостійні наукові дослідження.

Виконання курсової роботи з методики навчання української мови передбачає досягнення одночасно як навчальної, так і дослідницької мети, оскільки автор роботи, з одного боку, повинен продемонструвати повноту засвоєння навчального матеріалу, широту ознайомлення з літературою з певної проблеми, а з іншого – виявити вміння аналізувати конкретні лінгводидактичні факти, узагальнювати їх і робити обґрунтовані та правильні висновки. Отже, самостійна науково-дослідна робота покликана поглибити знання студентів з лекційного курсу методики навчання української мови, сформувати такі уміння і навички:

1. Методологічні: здійснювати порівняльний аналіз дидактичних систем, їх методологічних засад, знати зміст новітніх педагогічних технологій; критично оцінювати та переосмислювати традиційні підходи, методи, засоби навчання; застосовувати набуті знання на лекційних, практичних, лабораторних заняттях з методики навчання української мови.

2. Конструктивно-планувальні: створювати власні методичні розробки занять; конструювати оптимальну систему занять; складати плани-конспекти окремих уроків та серії уроків за темою з урахуванням різних умов навчання та рівня підготовлено-

сті учнів; визначати цілі та завдання кожного уроку з урахуванням етапу навчання; обирати ефективні прийоми досягнення сформульованих цілей з урахуванням вікових особливостей учнів за етапом навчання; визначати типи вправ та послідовність їх виконання згідно з етапами оволодіння мовленнєвими вміннями та навичками, а також з урахуванням труднощів засвоєння навчального матеріалу та рівня підготовленості учнів; використовувати реальні та проектувати навчальні мовленнєві ситуації, а також відповідний їм мовленнєвий матеріал для сприймання і засвоєння мовних одиниць, що вивчаються, їх застосування у мовленнєвій діяльності; проектувати та створювати необхідні наочні посібники для проведення уроків мови; скласти план і сценарій позакласного заходу.

3. Організаційні: організувати виконання накресленого плану; забезпечувати мовленнєву діяльність учнів на уроках української мови; вносити методично виправдані корективи в плани уроків з урахуванням умов навчання; навчати учнів найбільш раціональних прийомів самостійної роботи; раціонально поєднувати колективні й індивідуальні форми роботи з урахуванням особливостей кожної з них та етапу навчання; здійснювати різноманітні прийоми активізації учнів залежно від їх вікових особливостей; методично доцільно використовувати традиційні наочні посібники, аудіативні, аудіовізуальні та візуальні технічні засоби навчання; організувати позакласні заходи з української мови відповідно до складеного плану, сценарію.

4. Діагностичні: володіти навичками вчителя-дослідника, прогнозіста, а саме: вивчати інтереси, здібності учнів; здійснювати діагностику колективу; здійснювати самоаналіз, самооцінку ефективності своїх уроків і позакласних заходів; уміти об'єктивно оцінювати знання, навички, рівень навченості кожної особистості.

5. Розвивально-виховні: реалізувати загальноосвітній, розвивальний і виховний потенціал мовленнєвого матеріалу уроку або серії уроків; формувати та розвивати інтелектуальну й емоційну сферу особистості учня, його пізнавальні інтереси; вирі-

шувати засобами мови та літератури завдання морального, культурного, естетичного, гуманістичного виховання учнів.

6. Дослідницькі: вивчати ставлення учнів до предмета та виявляти рівень сформованості їхніх мовленнєвих навичок і вмій; проводити з урахуванням етапу навчання методичний аналіз мовного матеріалу з метою прогнозування можливих труднощів його засвоєння та добору оптимальних шляхів попередження помилок; проводити спостереження та комплексний аналіз відвіданих уроків з теоретичним обґрунтуванням різних сторін навчальної діяльності; спостерігати, аналізувати й узагальнювати досвід вчителів і студентів, переносити ефективні прийоми та форми роботи в практику своєї педагогічної діяльності; вивчати методичну літературу та теоретично осмислювати навчальний процес у формі виступів на методичних семінарах, а також удосконалювати свою роботу, використовуючи нові форми та прийоми навчання.

Тематика курсових робіт своїм змістом не виходить за межі програми з методики навчання української мови й охоплює всі її основні розділи. Зміст курсової роботи з методики навчання української мови залежить від об'єкта дослідження, тобто від того, яка складова частина мовної освіти школярів стає предметом вивчення. Загальною умовою успішного виконання курсової роботи на будь-яку тему є глибоке й усвідомлене розуміння сутності досліджуваного питання. Саме тому варто починати роботу із засвоєння програмового матеріалу з обраної теми, який викладено в курсі методики навчання української мови. Це дасть змогу скласти попередній план майбутньої роботи.

До курсової роботи ставляться основні вимоги: актуальність тематики, відповідність її сучасному стану та перспективі розвитку загальноосвітньої школи; науковий виклад проблеми у всіх її аспектах – лінгвістичному, психологічному, педагогічному, методичному; опис запропонованої методичної системи тощо; узагальнення результатів, обґрунтування висновків, практичних рекомендацій.

Для написання курсової роботи необхідно чітко уявляти її структуру.

Структура курсової роботи

- титульна сторінка;
- зміст;
- перелік умовних позначень (за необхідності);
- вступ;
- основна частина;
- висновки;
- список опрацьованої літератури;
- додатки (за необхідності).

На особливу увагу заслуговує визначення теоретичного підходу до розв'язання проблеми та розробка методики її дослідження. Усі складові курсової роботи мають бути взаємопов'язаними між собою та розкривати зв'язок методики як науки з практикою навчання української мови.

Обсяг курсової роботи – 20-25 машинописних сторінок, рукописних – 30-35 сторінок.

4.2. Послідовність виконання курсової роботи

Раціонально організувати роботу, правильно розподілити свій час, спланувати його, глибоко та своєчасно розробити обрану тему допоможе **алгоритм написання курсової роботи** (за В.Шейко, Н.Кушнарєнко). Він дисциплінує виконавця, лімітує термін, відведений на вибір теми, та аналіз літератури з теми дослідження, написання, оформлення і захист курсової роботи.

Курсову роботу доцільно виконувати в такій послідовності (див. рис. 3.1):

Рис. 3.1. Алгоритм виконання курсової роботи

Отже, курсову роботу доцільно виконувати в такій послідовності: вибір теми – з’ясування об’єкта та предмета дослідження – визначення мети та завдань дослідження – виявлення і добір літератури з теми – її вивчення – складання попереднього плану – написання вступу – виклад теорії і методики – вивчення досвіду роботи – формулювання висновків і рекомендацій – оформлення списку використаних джерел і додатків – здійснення літературного та технічного оформлення роботи, рецензування науковим керівником, підготовка до захисту, захист роботи.

Виконання курсової роботи організується відповідно до графіка, затвердженого кафедрою, деканатом.

Процес роботи над дослідженням поділяється на три основні етапи:

- 1) підготовчий етап;
- 2) етап роботи над змістом;
- 3) заключний етап.

Підготовка дослідження вимагає наполегливості, систематичності в праці упродовж навчального семестру, року.

4.3. Підготовчий етап до написання курсової роботи

Цей етап починається з вибору теми курсової роботи, її осмислення й обґрунтування.

Вибір теми дослідження

З переліку тем, запропонованих кафедрою, студент обирає ту, яка найповніше відповідає його навчально-практичним інтересам і схильностям. Перевага надається темі, працюючи над якою студент може виявити максимум власної творчості й ініціативи.

З цією метою необхідно ознайомитися з тематикою курсових робіт. Під час вибору теми слід з’ясувати її актуальність, наявність спеціальної літератури, методичних матеріалів для аналізу. Обрана тема має бути зареєстрована у викладача, який керує курсовими роботами.

Науково-дослідна робота студента виконується під безпосереднім керівництвом викладача. На першій консультації студент одержує загальні настанови щодо роботи над темою: визначається обсяг матеріалу, який стане предметом дослідження, з'ясовується актуальність обраної проблеми, мета та поетапні завдання наукового пошуку, окреслюється попередній план і з'ясовується наявність спеціальної літератури.

З'ясування об'єкта, предмета та мети дослідження

Під час з'ясування об'єкта, предмета та мети дослідження необхідно зважати на те, що між ними та темою курсової роботи є системні логічні зв'язки. **Об'єктом дослідження** є вся сукупність відношень різних аспектів теорії та практики науки, яка слугує джерелом необхідної для дослідника інформації. **Предмет дослідження** – це тільки ті суттєві зв'язки та відношення, які підлягають безпосередньому вивченню в цій роботі, є головними, визначальними для конкретного дослідження. Таким чином, предмет дослідження є вужчим, ніж об'єкт.

Визначаючи об'єкт, необхідно знайти відповідь на запитання: *що розглядається?* Разом з тим предмет визначає аспект розгляду, дає уявлення про зміст розгляду об'єкта дослідження, про те, які нові відношення, властивості, аспекти та функції об'єкта розкриваються. Іншими словами, об'єктом виступає те, що досліджується. А предметом – те, що в цьому об'єкті вимагає наукового пояснення.

Об'єктом дослідження з методики навчання української мови можуть бути: процес формування в учнів понять про мовні одиниці, мовленнєвий розвиток учнів, навчально-виховний процес, у якому функціонують ті факти, що є предметом дослідження.

Предметом дослідження курсових робіт з методики навчання української мови можуть бути: методика опрацювання певних мовних явищ в загальноосвітній школі, методика збагачення мовлення учнів, творчі вправи як засіб розвитку мотивації до вивчення української мови тощо.

Мета дослідження пов'язана з об'єктом і предметом дослідження, а також з його кінцевим результатом і шляхом досягнення. Кінцевий результат дослідження передбачає розв'язання студентами проблеми, яка відображає суперечність між типовим станом об'єкта дослідження в реальній практиці та вимогами суспільства до його більш ефективного функціонування. Кінцевий результат відображає очікуваний від виконання позитивний ефект, який формулюється двоступенево: перша частина – у вигляді суспільної корисності; друга – у вигляді користі для учня або групи учнів з урахуванням їх вікових або індивідуальних особливостей.

Мета дослідження є визначенням авторської стратегії в одержанні нових знань про об'єкт і предмет дослідження. Мета дослідження може бути пов'язана зокрема:

- з обґрунтуванням нової системи засобів, спрямованих на розв'язання певного наукового завдання;
- з обґрунтуванням методичного підходу та перевіркою його ефективності на практиці;
- з обґрунтуванням можливості виявлення нових ознак як загального, так і часткового плану у внутрішній організації серії конкретних фактів, що аналізуються;
- із розробкою комплексу певних передумов, необхідних для розв'язання наукових завдань.

Визначення завдань дослідження

Завдання дослідження, конкретизуючи загальну його мету, чітко позначають етапи наукового пошуку в досягненні мети. Передусім формулюються завдання, пов'язані із виявленням найсуттєвіших ознак і внутрішньої структури об'єкта дослідження. Виділяються завдання, зорієнтовані на:

- вирішення певних теоретичних питань, загальної програми дослідження (виявлення сутності окремих понять, явищ, процесів; визначення параметрів і рівнів функціонування, критеріїв ефективності, принципів інтерпретації тощо);
- характеристику нового розв'язання певної наукової проблеми;

- обґрунтування, виявлення системи конкретних засобів, необхідних для розв'язання наукової проблеми й організації їх експериментальної перевірки;
- розробка рекомендацій щодо практичного використання результатів дослідження.

Весь комплекс завдань – це алгоритм конкретної програми дослідження, зумовлений логікою етапів певного наукового пошуку.

Вибір методів дослідження

Методи дослідження в педагогіці – це прийоми, процедури й операції емпіричного та теоретичного пізнання й вивчення явищ педагогічної дійсності. У найбільш загальному розумінні метод – це шлях, спосіб досягнення поставленої мети та завдань дослідження. Він відповідає на запитання: *як пізнавати?*

Виходячи з того, що кожне наукове дослідження може відбуватися на двох рівнях: *емпіричному* (коли здійснюється процес накопичення фактів) і *теоретичному* (на якому здійснюється узагальнення знань), то відповідно до цих рівнів, загальні методи пізнання умовно діляться на три групи:

Методи емпіричного дослідження: спостереження, порівняння, вимірювання, експеримент.

Методи теоретичного дослідження: ідеалізація (мислительний акт, пов'язаний з утворенням понять про об'єкти), формалізація (пізнання об'єктів шляхом відображення їхньої структури у знаковій формі за допомогою штучної мови), логічні й історичні (дозволяють відтворити досліджуваний об'єкт у всій його об'єктивній конкретності, уявити та зрозуміти його в розвитку) методи.

Методи, що можуть бути застосовані на емпіричному та теоретичному рівнях: абстрагування, аналіз, синтез, індукція, дедукція, моделювання.

Для розв'язання поставлених завдань курсової роботи з методики навчання української мови може використовуватися комплекс таких *методів дослідження:*

- *емпіричні*: бесіди з учителями й учнями; тестування вчителів-словесників й учнів певних класів з метою діагностування рівня сформованості лексичних, мовленнєвих умінь і навичок; педагогічні спостереження й аналіз уроків української мови; аналіз творчих робіт, усних і письмових відповідей учнів; моделювання уроків для певних класів за визначеним розділом з метою посилення їх окремо взятого аспекту дослідження; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний);
- *теоретичні*: вивчення й аналіз мовознавчої, психолого-педагогічної та навчально-методичної літератури з проблеми дослідження; ретроспективний і прогностичний аналіз навчальних програм, шкільних підручників і методичних посібників з української мови; теоретичне узагальнення педагогічного досвіду з означуваної проблеми; розробка змісту та системи роботи над збагаченням словникового запасу учнів; статистична обробка, порівняльна характеристика результатів традиційного та дослідного навчання.

Опрацювання наукових джерел

Укладання попереднього бібліографічного списку

Під час укладання бібліографічного списку необхідно звертати увагу на різноманітні публікації: монографії, автореферати дисертацій, періодичні видання (газети, журнали), збірники наукових праць. Варто з'ясувати коло методистів, які вивчали питання, пов'язані з обраною студентом темою дослідження.

Для пошуку літератури використовуються каталоги бібліотек (систематичні, предметні, алфавітні), реферативні журнали тощо. Знайомитися з літературою варто починати з найновіших публікацій (зворотно-хронологічний підхід): зміст видань останніх років охоплює матеріали попередніх методичних розробок.

Вивчення літератури варто починати з праць, де проблема відображається в цілому, а потім перейти до вузких досліджень. Починати ознайомлення з посібниками, монографіями тощо треба з титульного аркуша, з'ясувавши, де, ким, коли вони були видані. Необхідно переглянути зміст, який розкриває стру-

ктуру видання, наповнення його розділів, вернутися до передмови, де розкрито його призначення, завдання, поставлені автором.

Читаючи видання, треба уважно стежити за ходом авторської думки, відрізнити головні положення від доказів й ілюстративного матеріалу. З'ясувавши ідею та аргументи, якими автор її доводить, варто виписати всі необхідні цитати, факти, умови, аргументи, якими оперує автор, доводячи основну ідею статті.

Під час опрацювання відібраної літератури необхідно робити бібліографічні картки стандартного розміру (125 на 75 мм) з картону та записувати на них загальні відомості про публікацію. На кожній картці робиться один або кілька записів, але таких, що стосуються однієї проблеми, питання, теми. Послідовність запису у бібліографічній картці така:

- 1) прізвище та ініціали автора (авторів, якщо їх кілька);
- 2) назва праці без скорочень і змін;
- 3) вихідні дані (місто видання, назва видавництва, рік видання, кількість сторінок);
- 4) скорочений запис бібліографічних даних для зручності роботи.

Зразок бібліографічної картки

Гудзик І.П.	Аудіювання українською мовою	К.:Педагогічна думка, 2003. – 144с.	Гудзик 2003: 57.
-------------	------------------------------	-------------------------------------	------------------

Реферування прочитаної літератури

Працюючи з книгою або статтею, важливо переконатися у доцільності її використання. Як правило, зробити це допоможе анотація або передмова, вміщена в цьому джерелі.

Читання має супроводжуватися записом прочитаного, а виписки можна використовувати як цитати для обґрунтування тієї чи іншої думки виконавця. Слід пам'ятати, що цитування без посилань на автора є плагіатом і карається законом як порушення авторських прав.

Виписки слід робити на спеціальних картках з одного боку аркуша, а другий залишати для різних поміток, доповнень. Картки для реферування прочитаної літератури мають, як правило, розмір стандартного аркуша паперу (210 на 300 мм). Заголовок позначається так, як і на бібліографічних картках. Призначення картки для реферування різнопланове: запис цитат, виклад тексту своїми словами, фіксація окремих даних тощо.

Зразок картки для реферування

Гудзик І.П.	Аудіювання українською мовою	К.: Педагогічна думка, 2003. – 144с.
<ul style="list-style-type: none"> ▪ с. 6-7 «...дискусійним у психології є питання про те, у якій формі існує еталон, на основі яких ознак – акустичних, моторних (артикуляційних), зорових – формується абстрактне уявлення про ті чи інші одиниці мовлення, еталон, за яким вони розпізнаються. Чи достатньо для цього звукових сигналів, чи обов'язково потрібні й артикуляторні ознаки – ті, що формуються при вимовлянні?» 		

Обидва види карток допоможуть тематично згрупувати такі записи, об'єднати їх за хронологією розвитку ідей, за спільністю чи відмінністю висвітлення окремих питань тощо.

Складену з теми роботи картотеку необхідно дати на перегляд науковому керівникові, який порекомендує праці, котрі необхідно вивчити насамперед, а також ті, які слід вилучити з картотеки або включити до неї.

Після конспектування матеріалу необхідно перечитати його знову, щоб склалося цілісне уявлення про предмет вивчення. Усі зібрані матеріали мають бути критично проаналізовані, а

не просто перелічені автори та їх погляд. Критерії такого аналізу запропоновані С.Ніколаєвою:

- основна ідея автора публікації, його наукова позиція;
- відмінність цього погляду від інших;
- сутність полеміки автора з іншими методистами;
- фундаментальні положення теорії;
- невисвітлені питання;
- перспективні напрями подальших досліджень;
- положення, які викликають сумнів.

Отже, накопиченню матеріалів у процесі критичного аналізу допомагають: складання картотеки (бібліографічної, реферативної), конспектування (детальний виклад змісту інформації); витяги (скорочення або повний виклад змісту окремих фрагментів з літератури); анотування (характеристика публікації щодо її змісту, спрямування, форми тощо); словник термінів; папки з інформацією з окремих питань (окремі аркуші з описом певних публікацій).

4.4. Зміст курсової роботи

Успішне виконання курсової роботи залежить значною мірою і від техніки письмового викладу студентом результатів власного дослідження. Тому перед безпосереднім написанням курсової роботи автор повинен глибоко продумати план, композицію викладу матеріалу, а також ознайомитися із вимогами щодо змісту та технічного оформлення курсових робіт з методики навчання української мови. Цей вид роботи доцільно спочатку готувати у попередньому (чорновому) варіанті. До остаточного тексту курсової роботи вносяться всі зміни, запропоновані науковим керівником.

Готуючись до *написання тексту курсової роботи*, доцільно ще раз уважно прочитати її назву, що містить проблему. Проаналізований і систематизований матеріал викладається відповідно до змісту у вигляді окремих розділів і підрозділів (параграфів). Кожний розділ висвітлює самостійне питання, а підрозділ (параграф) – окрему частину цього питання.

Основна частина (назва першого розділу; назва другого розділу) курсової роботи складається із розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів. Кожний розділ починають із нової сторінки. Основному тексту кожного розділу може передувати передмова з коротким описом обраного напрямку та обґрунтуванням застосованих методів досліджень. У кінці кожного розділу формулюють короткі висновки, що дає змогу вивільнити загальні висновки від зайвих подробиць. Основна частина поділяється на теоретичні та практичні розділи.

Теоретичний розділ (перший розділ) включає аналіз опрацьованої наукової літератури відповідно до завдань дослідження, а також певні авторські висновки з вивченням перспектив подальших дослідних пошуків. Студент шляхом огляду літератури окреслює основні етапи становлення та висвітлення проблеми, визначає своє місце у її розв'язанні, виявляючи ті питання, які залишилися нез'ясованими.

Практичні розділи (може бути один практичний розділ) із вичерпною повнотою викладають результати власних досліджень автора із виділенням того нового, що він вносить у розробку проблеми. Розробляється система вправ, методів і прийомів роботи або система уроків, що забезпечують ефективність вивчення теми. У таблиці подаються наслідки перевірної роботи, проведеної студентом під час педагогічної практики в експериментальному класі. Для порівняння результатів перевірну роботу проводять також в іншому класі, який не працював за системою студента-практиканта (цей клас називають контрольним). Наслідки роботи також оформляють у таблиці. Порівняння цифрових даних результатів перевірної роботи в експериментальному та контрольному класах свідчатиме про ступінь ефективності апробованої студентом методики вивчення теми.

Тема має бути розкрита без пропуску логічних ланок, тому, починаючи працювати над розділом, треба відзначити його головну ідею, а також тези кожного підрозділу. Тези необхідно підтверджувати фактами, думками різних авторів, результатами анкетування та експерименту, аналізом конкретного практично-

го досвіду. Необхідно уникати безсистемного викладення фактів без достатнього їх осмислення й узагальнення.

Думки мають бути пов'язані між собою логічно, увесь текст підпорядкований одній головній ідеї. Один висновок не повинен суперечити іншому, а підкріплювати його. Якщо висновки не будуть пов'язані між собою, текст втратить свою єдність. Кожний доказ має впливати з попереднього.

Щодо кожного розділу роботи необхідно зробити **висновки**, на основі яких формулюють висновки до всієї роботи в цілому.

Достовірність висновків загалом підтверджується **вивченням практичного досвіду роботи** конкретних навчальних закладів, в яких проводиться дослідження. Оперативно і в повному обсязі зібрати практичний матеріал, узагальнити його та систематизувати допоможе оволодіння студентом основними методами дослідження: спостереженням, експериментом, бесідою, анкетуванням, інтерв'ю, математичними методами обробки кількісних даних, методом порівняльного аналізу тощо. Найкращих результатів можна досягти за допомогою комплексного використання цих методів, проте слід мати на увазі, що залежно від особливостей теми дослідження, специфіки предмета та конкретних умов окремі методи можуть набути переважного значення.

Накопичуючи та систематизуючи факти, треба вміти визначити їх достовірність і типовість, найсуттєвіші ознаки для наукової характеристики, аналізу, порівняння. Порівняльний аналіз допомагає виділити головне, типове в питаннях, що розглядаються, простежити зміни, що сталися в роботі культурологічних, інформаційних установ протягом останніх років, виявити закономірності, проаналізувати причини труднощів у їх функціонуванні, визначити тенденції та перспективи подальшого розвитку.

Таким чином, широке використання відомих у науці методів накопичення, вивчення, систематизації фактів та практичного досвіду в цілому дасть змогу виконати основне завдання курсового дослідження: поєднати різні роз'єднані знання в цілісну систему, вивести певні закономірності, визначити подальші тенденції розвитку теорії та практики відповідної сфери діяльності.

4.5. Заключний етап у підготовці курсової роботи

На цьому етапі передбачається остаточне удосконалення студентом *вступу* та *висновків* до курсової роботи, оформлення *списку літератури* та *додатків, редагування тексту*, його доопрацювання з урахуванням зауважень наукового керівника, *оформлення титульної сторінки, змісту, переліку умовних позначень, символів, скорочень і термінів*.

Вступ доцільно писати після того, як написана основна частина курсової роботи. У вступі характеризується *стан досліджуваної проблеми* (на основі критичного аналізу психолого-педагогічної, лінгвістичної та методичної літератури, вивчення практики її розв'язання), обґрунтовується *актуальність теми*, що вивчається, її *практична значущість*; пропонується *огляд літератури* з теми дослідження; визначаються *об'єкт, предмет, мета та завдання* дослідження; розглядаються *методи*, за допомогою яких воно проводилося; розкривається *структура роботи*. Якщо студент вирішив не торкатися деяких аспектів теми, він повинен зазначити про це у вступі.

Охарактеризувавши стан досліджуваної проблеми (на основі критичного аналізу психолого-педагогічної, лінгвістичної та методичної літератури, вивчення практики її розв'язання), визначають актуальність теми курсової роботи з методики навчання української мови.

Актуальність дослідження конкретної наукової проблеми зумовлюється соціальним замовленням (що відображено у відповідних державних документах), практичними завданнями певної галузі науки, необхідністю розширення сучасних уявлень про певні процеси чи явища, недостатнім рівнем розробки окремих аспектів наукової проблеми.

Обов'язковою частиною вступу є огляд літератури з теми дослідження, в який включають найбільш цінні, актуальні роботи (10-15 джерел). Огляд має бути систематизований аналізом теоретичної, методичної та практичної новизни, значущості, переваг і недоліків розглядуваних робіт, які доцільно згрупувати таким чином:

- роботи, що висвітлюють історію розвитку проблеми;

- теоретичні роботи, які повністю присвячені темі;
- роботи, що розкривають тему частково.

В огляді не слід наводити повний бібліографічний опис публікацій, що аналізуються, достатньо назвати автора та назву, а поруч у дужках проставити порядковий номер бібліографічного запису цієї роботи в списку літератури. Закінчити огляд треба коротким висновком про рівень з'ясування в літературі основних аспектів теми.

Логічним завершенням курсової роботи є **висновки**. Головна їх мета – підсумки проведеної роботи. Висновки подаються у вигляді окремих лаконічних положень, методичних рекомендацій. Дуже важливо, щоб вони відповідали поставленим завданням. У висновках необхідно зазначити не тільки те позитивне, що вдалося виявити в результаті вивчення теми, а й недоліки та проблеми практичного функціонування культурологічних і документальних систем, а також конкретні рекомендації щодо їх усунення. Основна вимога до заключної частини – не повторювати змісту вступу, основної частини роботи та висновків, зроблених у розділах.

Список опрацьованої літератури (додаток X) складається на основі робочої картотеки та відображає обсяг використаних джерел і ступінь вивченості досліджуваної теми. Список використаної літератури становить зведений перелік тих джерел, які послужили методологічною, спеціальною теоретичною і науково-методичною опорою під час виконання курсової роботи. До списку літератури включаються лише ті праці, які згадувалися або використовувалися в роботі. Цей список літератури свідчить про обсяг опрацьованих автором курсової роботи наукових джерел, рівень вивчення ним досліджуваної проблеми та навички роботи із лінгводидактичною літературою. На наукові джерела, що подані в бібліографії, повинні бути посилання в тексті курсової роботи. Усі наукові праці подаються в алфавітному порядку та мають бути оформлені з урахуванням усіх сучасних вимог до бібліографічного опису. У списку наукової літератури мають переважати нові видання.

Завершуючи написання курсової роботи, необхідно систематизувати ілюстративний матеріал. Ілюстрації можна подавати у тексті або оформляти у вигляді **додатків**.

За необхідності до додатків доцільно включати допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприймання роботи:

- експериментальні матеріали;
- таблиці допоміжних цифрових даних;
- ілюстрації допоміжного характеру;
- картки;
- конспекти уроків;
- списки слів або конструкцій, що використовуються у роботі;
- методичні розробки;
- тести, алгоритми;
- методичні рекомендації тощо.

Усі додатки оформлюють як продовження курсової роботи на наступних її сторінках або у вигляді окремої частини, розміщуючи їх у порядку появи посилань у тексті роботи. Кожний додаток повинен починатися з нової сторінки, мати заголовок, надрукований угорі малими літерами з першої великої, симетрично відносно тексту, сторінки. Посередині рядка над заголовком малими літерами з першої великої друкується слово «Додаток ....» і буква, що позначає додаток.

Титульна сторінка (додаток С) курсової роботи містить назву міністерства, найменування вищого навчального закладу та кафедри, де виконувалася робота, повну назву теми курсової роботи, прізвище, ім'я та по батькові студента із зазначенням факультету, на якому він навчається та спеціальності, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали наукового керівника, місто та рік виконання роботи.

Зміст курсової роботи (додаток Т) подають на початку роботи. У ньому зазначаються назви та номери початкових сторінок усіх розділів, підрозділів і пунктів (якщо вони мають заголовки), зокрема вступу, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаної літератури тощо.

У змісті й основному тексті назви розділів друкуються великими літерами симетрично до тексту. Назви підрозділів (параграфів) друкуються з абзацу маленькими літерами. Назві параграфа передує його номер, який складається з номера розділу та порядкового номера підрозділу. Після кожної цифри має стояти крапка (1.2.).

Нумерація розділів, підрозділів (параграфів) - арабська (1, 2, ...). Номери розділів можуть вказуватися окремим рядком над відповідним заголовком (РОЗДІЛ 1), після номера крапка не ставиться. Якщо назва розділу пишеться в одному рядку із номером цього розділу, тоді після номера ставиться крапка (РОЗДІЛ 1.):

РОЗДІЛ 1. (назва пишеться великими буквами)

1.1. (Назва підрозділу)

1.2. (Назва підрозділу)

РОЗДІЛ 2. (назва пишеться великими буквами)

2.1. (Назва підрозділу)

2.2. (Назва підрозділу)

РОЗДІЛ 1

(назва пишеться великими буквами)

1.1. (Назва підрозділу)

1.2. (Назва підрозділу)

РОЗДІЛ 2

(назва пишеться великими буквами)

2.1. (Назва підрозділу)

2.2. (Назва підрозділу)

Такі частини роботи, як вступ, висновки, список використаних джерел не нумеруються. У кінці назв структурних частин крапки не ставляться.

Якщо у роботі вжито специфічну термінологію, а також використано маловідомі скорочення, нові символи, позначення тощо, то такий **перелік умовних позначень, символів, скорочень і термінів (додаток Ф)** може бути подано окремим списком, який розміщують перед вступом.

Перелік треба подавати двома колонками, у яких ліворуч за абеткою наводять скорочення, праворуч – їх детальну розшифровку.

Якщо ж спеціальні терміни, скорочення, символи тощо. повторюються менше трьох разів, перелік не складають, а їх розшифровку наводять у тексті під час першого згадування.

4.6. Правила технічного оформлення курсової роботи

Загальні вимоги

Курсову роботу друкують машинописним способом, за допомогою комп'ютера або пишуть від руки на одній стороні аркуша білого паперу формату А4 (210x297 мм) через 1,5 інтервал до тридцяти рядків на сторінці. Мінімальна висота шрифту 1,8 мм.

Обсяг її повинен становити: 20-25 машинописних сторінок або 25-30 рукописних сторінок.

Усі сторінки мають бути зброшуровані та переплетені або ж прошнуровані, вкладені у папку.

Текст роботи необхідно друкувати або писати, залишаючи поля таких розмірів: ліве – 20 мм, праве – 10 мм, верхнє та нижнє – по 20 мм.

Шрифт друку повинен бути чітким, стрічка – чорного кольору. Якщо робота виконується від руки особисто автором, колір чорнила може бути чорним або синім, а розмір рукописних літер повинен бути не менше 2,5 мм.

Текст основної частини поділяють на розділи, підрозділи, пункти, підпункти.

Нумерація

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів, малюнків, таблиць тощо подають арабськими цифрами без знака №.

Першою сторінкою роботи є титульна, яка включається до загальної нумерації сторінок курсової. На титульній сторінці номер не ставлять, на наступних сторінках номер проставляють у правому верхньому куті.

Ілюстрації

Кожна ілюстрація, яка подається безпосередньо у роботі чи додатках до неї, повинна мати точну та коротку назву, що вказується після номера ілюстрації. В окремих випадках ілюстрації доповнюють необхідними поясненнями.

Таблиці

Цифровий матеріал зазвичай має оформлятися у вигляді таблиць. Кожна таблиця повинна мати назву, яку розміщують над таблицею і друкують чи записують симетрично до тексту. Назву та слово «Таблиця» починають з великої літери.

Заголовки граф повинні починатися також із великої літери, підзаголовки – з маленької, якщо вони складають одне речення із заголовком, і з великих, якщо є самостійними.

Запис цифр у таблицях виконується за такими правилами:

- кожній із граф класи чисел повинні знаходитися один під іншим;
- частини цілого повинні виражатися десятковими дробами;
- в одній і тій самій графі усі числові величини повинні мати однакову кількість десяткових знаків (на місці відсутніх значущих цифр ставляться нулі, наприклад: «5,38», «4,80»);
- якщо цифрові або інші дані у якому-небудь рядку таблиці не подаються, то в ньому ставлять (–).

Таблицю розміщують після першого згадування про неї в тексті. Якщо вона складається із великої кількості рядків, то її можна переносити на інший аркуш. Над перенесеною частиною таблиці зазначають: *Продовж. табл. 1.*

1	2																
<i>Таблиця 1.</i>	<i>Продовж. табл. 1.</i>																
<i>Результати анкетування...</i>	<i>Результати анкетування...</i>																
<table border="1" style="margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr> <tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr> </table>									<table border="1" style="margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr> <tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr> </table>								

Посилання

Під час написання курсової роботи студент має посилатися на наукові джерела, ідеї, висновки на яких ґрунтується дослідження, або на матеріали, окремі результати, які наводяться у роботі. Якщо використовують відомості з монографій, оглядових статей тощо з великою кількістю сторінок, тоді в посиланні необхідно точно вказати номери сторінок того видання, до якого зверталися. У тексті роботи посилання потрібно зазначати порядковим номером за переліком у списку опрацьованої літератури. Цей номер, а також через кому номер сторінки (-ок), на якій (-их) має знаходитися цитований матеріал, подається у квадратних дужках, наприклад, [14, с. 48] або [14, с. 48-57]. Якщо якась робота описується повністю, то у дужках зазначається тільки її порядковий номер, наприклад, «... у працях...»[1].

Такий спосіб посилання дозволяє значно зекономити обсяг тексту роботи, оскільки не виникає необхідність виносок на сторінках. Оформлення посилання на певне видання має відповідати його бібліографічному опису за списком опрацьованої літератури.

Список опрацьованої літератури (Додаток X)

До списку включається вся опрацьована автором курсової роботи література незалежно від того, де вона надрукована: в окремому виданні, у збірнику, журналі, газеті тощо, а також без уваги на те, є чи нема у тексті роботи посилання на праці, що були використані автором під час роботи над темою.

Літературу необхідно розміщувати у списку в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків. Якщо наводяться кілька праць одного автора, то їх треба подавати за хронологією. У списку використовується загальна нумерація використаної літератури, а не нумерація за розділами. Відомості про праці, які включені до списку, необхідно подавати згідно з вимогами державного стандарту з обов'язковим наведенням назв.

Додатки

Додатки оформляють як продовження роботи на наступних її сторінках, розміщуючи їх у порядку посилань у тексті.

Кожен додаток повинен починатися із нової сторінки, обов'язково мати заголовок, розміщений симетрично до тексту та надрукований або написаний угорі малими літерами із першої великої букви. Посередині рядка над заголовком малими літерами з першої великої розміщують слово «Додаток А». Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер Г, Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ъ, наприклад: додаток А, додаток Б.

4.7 Захист курсової роботи з методики навчання української мови

Курсові роботи, які за висновком наукового керівника заслуговують позитивної оцінки, рекомендуються до захисту. Захист курсової роботи відбувається у встановлений деканатом (директоратом) термін у присутності комісії (провідних викладачів кафедри) і студентів.

Під час захисту студент має назвати тему та мету дослідження, обґрунтувати її актуальність, повідомити структуру роботи та стисло викласти її зміст. Особливу увагу необхідно звернути на практичну частину роботи, власне на результати виконання дослідного завдання та методичні розробки. Виступ завершається формулюванням висновків, рекомендацій.

Готуючи свій виступ, варто звернути увагу на наступне:

- дотримання регламенту під час виступу (10 хвилин);
- стислий виклад положень і думок;
- логічний перехід від однієї частини до іншої;
- літературне мовлення, виразність, стилістична вправність;
- використання необхідної наочності, технічних засобів навчання.

У процесі захисту виступаючий має відповідати на запитання і зауваження присутніх.

За результатами захисту курсової роботи виставляється оцінка, яка заноситься до екзаменаційної відомості та залікової книжки.

Об'єктом оцінювання є структурні компоненти науково-дослідної діяльності, а саме:

- *змістовий компонент*: знання про об'єкт дослідження (уявлення, поняття, явище, засоби його перетворення, вимоги до результату; складники та послідовність виконання завдання як одиниці навчальної діяльності тощо);
- *операційно-організаційний компонент* – дії, способи дій, діяльність: предметні (відповідно до програми); розумові (аналізувати, порівнювати, абстрагувати, класифікувати, узагальнювати тощо); загальнонавчальні (планувати, організовувати, контролювати процес і результати виконання завдання, діяльності в цілому; вміння користуватися різними джерелами інформації). Підлягають аналізу й такі характеристики, як правильність і самостійність виконання в умовах новизни (за зразком, аналогічні, відносно нові); отримання допомоги: практичної (спільне виконання, надання зразка, добір методичної літератури тощо); вербальної (повторний інструктаж, пояснення, підказка, неодноразові вказівки, зауваження тощо); загальної (стимулювання, підтримка, схвалення, активізація уваги); усвідомленість способу виконання – розуміння і словесне оформлення: відтворення (переказ, бездумне списування), пояснення, застосування в умовах новизни;
- *емоційно-мотиваційний компонент* – ставлення до навчання. Аналізуються такі характеристики: характер і сила (байдуже, недостатньо виразне та позитивне, зацікавлене, виразне й позитивне); дієвість (від споглядального (пасивного) до дієвого); сталість (від епізодичного до сталого).

Критерії оцінювання курсових робіт

- Оцінка «**A/ відмінно/ 90-100**» виставляється у разі: відповідності змісту роботи темі дослідження; правильного оформлення наукового апарату дослідження; глибокого аналізу наукової літератури та авторських висновків; якісно підготовлених практичних розробок; успішного виконання завдань дослідження; дотримання всіх вимог щодо технічного й естетичного оформлення роботи та орфографічного стандарту; вдалої презентації роботи під час захисту.

- Оцінка «**В/ дуже добре/ 92-80**», «**С/ добре/ 75-81**» виставляється за наявності незначних недоліків у виконанні теоретичних і практичних завдань роботи та її оформленні.
- Оцінка «**Д/ задовільно/ 67-74**», «**Е/ достатньо/ 60-66**» виставляється за наявності суттєвих недоліків у виконанні практичної і теоретичної частин роботи та в її оформленні.
- Оцінка «**FX/ незадовільно, з правом повторного складання/ 35-59**» виставляється у разі незадовільного виконання курсової роботи.

4.8. Теми курсових робіт з методики навчання української мови

1. Загальні питання методики навчання української мови у школі (5-12 класи)

Теми

1. Формування національно-мовної особистості на уроках рідної мови в основній школі.
2. Шляхи оптимальної організації сучасного уроку української мови в основній школі.
3. Шляхи інтегральної організації сучасного уроку української мови в основній школі.
4. Проблемне навчання на уроках рідної мови як засіб розвитку пізнавальної самостійності старшокласників.
5. Особистісно-зорієнтоване навчання рідної мови як засіб створення умов для самовизначення та самореалізації школярів.
6. Когнітивний підхід до навчання української мови як шлях до удосконалення комунікативної компетенції учнів.
7. Інтерактивні методи навчання як засіб розвитку в старшокласників комунікативних і мовних умінь.
8. Система творчих вправ як засіб розвитку в учнів мотивації до вивчення рідної мови.
9. Метод бесіди на уроках рідної мови в основній школі та шляхи його вдосконалення.
10. Умови ефективності різних видів лінгвістичного аналізу на уроках української мови.

11. Роль наочності у вивченні явищ української мови.
12. Сучасні комп'ютерні технології на уроках української мови.
13. Повторення як результат пізнавальної діяльності старшокласників на уроці української мови.
14. Застосування самостійної роботи на різних етапах вивчення української мови.

Література

1. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті // Держава і освіта. – № 29. – 18 липня 2001 р. – С.4-6.
2. Концепція мовної освіти 12-річної школи (Українська мова як рідна) // Дивослово. – 2002. – №8. – С. 59-65.
3. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Українська мова 5-12 класи. Київ. – 2005. – 176 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
5. Симоненко Т.В. Формування національно-мовної особистості на уроках української мови (5-7 класи) // Дивослово. – 2000. – №1. – С. 39-41.
6. Симоненко Т.В. Шляхи і засоби формування національно-мовної особистості у школі (5-7 класи) // Українська мова та література в школі. – 2000. – №1. – С.26-28.
7. Скуратівський Л.В. До лінгводидактики, зорієнтованої на формування духовної мовної особистості // Дивослово. – 1997. – №9. – С.52-52.
8. Ушинський К.Д. Рідне слово // Вибр. пед. твори: У 2т. – К. – 1983. – Т.1. – С. 123.
9. Бабанский Ю. Оптимизация процесса обучения. – М.: Педагогика, 1977. – С.59-66.
10. Беляев О.М. Зміст уроку мови // Українська мова та література в школі. – 2003. – №4. – С.2-6.
11. Мельничайко В., Пентилюк М., Рожило Л. Удосконалення змісту і методів навчання мови. – К.: Рад. школа, 1982 – С.27-56.

12. Методичний порадник: форми і методи навчання / Автор-укладач Б.О.Житник. – Х.: Вид. група «Основа», 2005. – 128с.
13. Варзацька Л., Дворецька Л. Методика інтегрованого уроку мови // Дивослово. – 2004. – №3. – С.31-50.
14. Беляєв О.М. Інтегровані уроки рідної мови // Дивослово. – 2003. – №5. – С.36-40.
15. Шкільник М. Проблемний підхід до вивчення частин мови. – К.: Рад. школа. – 1986.
16. Заболотний О. Розвиток навчально-пізнавальної активності учнів (Проблемні ситуації) // Дивослово. – 2004. – №12. – С. 29.
17. Босак С. Особистісно-орієнтоване навчання – у практиці. // Українська мова та література в школі. – 2003. – № 8. – С. 37 – 41.
18. Фасоля А. Мета, зміст, технологія уроку // Дивослово. – 2004. – № 8. – С. 19 – 25.
19. Фасоля А. Азбука особистісно-зорієнтованого навчання // Українська мова й література в середніх школах.... – 2004. – №4. – С. 62- 67.
20. Пентилюк М., Нікітіна А., Горюшкіна О. Концепція когнітивної методики навчання української мови // Дивослово. – 2004. – № 8. – С. 5-9.
21. Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (Розділ 4. Когнітологічний напрям сучасної лінгвістики). К.: Вид. українського фітосоціологічного центру. – 1999. – С.65-85.
22. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.: метод. посібник / Пометун О.І., Пироженко Л.В. За ред. О.І.Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.
23. Щербина В.І. Інтерактивні технології на уроках української мови та літератури / В.І.Щербина, О.В.Волкова, О.В.Романенко. – Х.: Вид. група «Основа», 2005. – 96с.
24. Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади // Дивослово. – 2004. – №10. – С. 2-11, (початок).
25. Варзацька Л., Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади // Дивослово. – 2004. – №11, (продовження)

26. Варзацька Л., Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади // Дивослово. – 2005. – №2. – С. 5-19, (продовження).
27. Кравчук Д.М. Творчі роботи з української мови в IV-VIII класах. К.: Рад. школа. – 1971. – 119 с.
28. Полевікова О.Б. Творча робота як засіб розвитку мотивації навчання школярів // Початкова школа. – 2002. – № 3. – С.27-28.
29. Полевікова О.Б. Використання творчих вправ як засобу мотиваційного забезпечення процесу навчання рідної мови // Початкова школа. – 2004. – № 3. – С.15-18.
30. Лукач С. Бесіда на уроках мови. – К.: Рад. школа, 1990.
31. Беляєв О. Доказова розповідь та евристична бесіда у навчанні мови // Українська мова та література в школі. – 2003. – №8. – С.2-5.
32. Ляшкевич А. Генезис бесіди як дидактичної основи діалогічного мовлення // Українська мова та література в школі. – 2001. – №2. – С.7-9.
33. Мельничайко В.Я. Види мовного розбору. Українська мова. Довідник. Т.: «Богдан», 1997. – 120 с.
34. Валентій Л.В. Мовний аналіз як метод навчання в школі // Українська мова та література в школі. – 1996. – №3. – С.40-43.
35. Кулінська Л.П. Екранна і звукова наочність на уроках української мови: посібник для вчителів. – К., 1986. – 118 с.
36. Федоренко О. Узагальнюючі логічні схеми на уроках мови // Українська мова та література в школі. – 2001. – №2. – С.23-24.
37. Мельник Н. Опорні конспекти з української мови // Українська мова та література в школі. – 2001. – №2. – С.50-55.
38. Кравченко Л.П. Сучасні комп'ютерні технології на уроках філології // Вивчаємо українську мову та літературу. – №17-18 (57-58) червень 2005 р. – С. 9-13.
39. Якименко Н., Рибалко К. Урок мови з використанням комп'ютерних програм // Дивослово. – 2001. – №11. – С. 49-51.
40. Комп'ютер в роботі педагога: Учебное пособие/ Под ред.. Н.Ю.Пахомовой. – М.: ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Д: «МарТ», 2005. – 192с.

41. Ніколенко Л.Д. Питання методики повторення. К.: «Рад. школа». – 1968. – 118 с.
42. Девдера М. Узагальнення та повторення вивченого матеріалу та «диктантний алгоритм» // Українська мова та література в школі. – 2004. – №5. – С.40-44.
43. Передрій Г.Р. Самостійна робота учнів 5-8 класів на уроках української мови (посібник для вчителів). К.: «Рад. школа». – 1968. – 155с.

2. Методика вивчення основних розділів шкільного курсу рідної (української) мови

2.1. Методика вивчення фонетики, графіки та орфоєпії

Теми

1. Вивчення фонетичної системи української мови в основній школі.
2. Методика роботи над орфоєпічними навичками старшокласників.
3. Наступність і перспективність у засвоєнні фонетики та графіки.
4. Шляхи подолання фонетичних діалектизмів у мовленні учнів.
5. Попередження помилок в мовленні учнів, викликаних явищем інтерференції.
6. Реалізація мовленнєвої, мовної, соціокультурної та діяльничної (стратегічної) ліній змісту навчання під час вивчення фонетики й орфоєпії в 5 класі.

Література

1. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Українська мова 5-12 класи. Київ. – 2005. – 176 с.
2. Українська мова: Підручник для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням рос. та польськ. мовами / Н.В.Бондаренко, А.В.Ярмолюк. – К.: Освіта, 2005. – 95-166.
3. Мельничайко В., Пентилюк М., Рожило Л. Удосконалення змісту і методів навчання мови. – К.: Рад. школа, 1982 – С.76-90.

4. Блик О.П. Фонетика. Орфоепія. Графіка. Орфографія: Посібник для вчителів. – К.: Рад. школа, 1988.
5. Вашуленко М.С. Орфоепія й орфографія в 1-3 класах. Посібник для вчителів. К. 1982.
6. Симоненкова Л.М. Вивчення фонетики і морфології в умовах місцевих говорів. – К., 1986.
7. Шляхова В.В. Удосконалення орфоепічних навичок школярів // Українська мова та література в школі. – 1991. – №12. – С. 16-18.
8. Дорошенко О.А. Робота вчителя-словесника в умовах місцевої говірки // Українська мова та література в школі. – 1991. – №12. – С. 18-22.
9. Скуратівська Г. Формування загальнонавчальних умінь під час вивчення фонетики, графіки, орфоепії, орфографії / Українська мова і література в школі. – 2003. – № 8. – С. 13-16.
10. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова. Фонетика. Орфоепія. Графіка і орфографія. Завдання і вправи. К., 1995.
11. Тоцька Н.І. Фонетика української мови та її вивчення в початкових класах. К.: Рад. школа. – 1976. – 176 с.

2.2. Методика вивчення орфографії

Теми

1. Методика роботи над формуванням у старшокласників орфографічних навичок.
2. Види орфографічних вправ та методика їх проведення.
3. Диктант як прийом організації навчальної діяльності у засвоєнні української орфографії.
4. Робота з орфографічним словником на уроках української мови.
5. Система роботи над виправленням орфографічних помилок.
6. Методика виправлення, обліку та класифікації орфографічних помилок в учнівських письмових роботах.

Література

1. Хом'як І. Визначення орфограми у писемному мовленні // Дивослово. – 2000. – №2. – С.29-31.
2. Хом'як І. Навчання орфографії в сучасних умовах // Українська мова та література в школі. – 1999. – №2. – С.4-6.

3. Хом'як І. Практика навчання орфографії в загальноосвітній школі // Українська мова та література в школі. – 2000. – №4. – С.14-17.
4. Хом'як І. Алгоритмування навчального матеріалу з орфографії // Дивослово. – 1999. – № 5. – С.18-20.
5. Шкуратяна Н.Г. Методика вивчення орфографії: Посібник для вчителів. – К., 1985.
6. Каткова І. Чи потрібна «еврика» на уроках мови (евристичні методи і прийоми навчання як засіб підвищення орфографічної грамотності учнів) // Українська мова й література в середніх школах... – 2003. – № 5. – С. 70-75.
7. Яворська С. Формування правописних навичок учнів // Дивослово. – №11. – 1996. – С. 32-34.
8. Синиця І.О. Психологія писемної мови учнів 5-8 класів. – К., 1965.
9. Яворська С. Орфографічний розбір як вправа // Дивослово. – №4. – 1997. – С. 18-19.
10. Вербовий О. Систематизація та закріплення вивчених орфограм та пунктограм // Українська мова та література. – 6(406), лютий 2005. – С. 17-19.
11. Бачинська А.Л. Морфологія, орфографія: Диктанти з української мови // Українська мова та література. – 1998. – №3. – С.29-32.
12. Болтівець С. Психологія диктанту // Дивослово. – 1994. – №9. – С. 16-22.
13. Горбачук В.Т. Види диктантів і методика їх проведення. – К., 1989.
14. Петруня М.К. Навчальні диктанти (5-8 класи) // Дивослово. – 1998. – №5. – С. 29-38.
15. Потапенко Г.І., Потапенко О.І. Збірник диктантів і переказів з української мови для 5-9 класів: Посібник для вчителя. – К., 1989.
16. Дорошенко О.А. Навчальні диктанти інформаційної дії // Українська мова та література в школі. – 1990. – №11. – С.6-9.
17. Паламарчук В.І. Роль навчального диктанту в розвитку пізнавальної самостійності учнів // Українська мова та література в школі. – 1986. – №5. – С.36-45.

18. Марега В. Самодиктант на уроках мови і літератури // Дивослово. – 2001. – №2. – С.40-41.
19. Лаврінчук І. Аналіз диктанту (алгоритм роботи над помилками) // Українська мова та література. – 6 (406), лютий 2005. – С. 11-13.
20. Забіяка В. Робота зі словником // Дивослово. – 1998. - № 4. – С. 22-26.
21. Комендант С. Сходінками до підвищення мовної грамотності старшокласників // Освіта України. - № 14 (34). – 28 березня 1998. – С.9.
22. Кошарна О. Засіб підвищення грамотності учнів // Дивослово. - №7. – 1999. – С.34-36.
23. Миколин М.М. Крок до грамотності (роздум з приводу уроків роботи над помилками) // Українська мова та література. – 1990. - №6. – С.18-21.
24. Яворська С. Система роботи над орфографічними помилками // Дивослово. - №3. – 1998. – С.22-24.
25. Ободянська Н. Діагностика й викорінювання орфографічних помилок у письмових роботах учнів // Українська мова та література. – 6 (406), лютий 2005. – С. 9-10.
26. Федоренко В. Аналіз контрольної роботи // Українська мова та література. – 39 (295), жовтень 2002. – С. 19-20.

2.3. Методика вивчення лексикології та фразеології Теми

1. Особливості засвоєння старшокласниками української лексики.
2. Фразеологічна робота як засіб збагачення словника старшокласників.
3. Робота над фразеологізмами як засіб формування культури спілкування учнів 10 класів.
4. Збагачення словникового запасу учнів основної школи лексичними синонімами.
5. Етимологізація слова як засіб формування інтересу старшокласників до вивчення української мови.

6. Методика роботи зі словниками: тлумачним, фразеологічним, словниками синонімів, антонімів, паронімів, іншомовних слів, перекладними словниками.
7. Лінгвокультурологічний аспект вивчення української лексики в старших класах.
8. Лінгвістичний аналіз (лексичний, стилістичний, лексико-стилістичний) на уроках лексикології та фразеології.
9. Методика роботи над лексичними помилками у мовленні старшокласників.
10. Методика подолання лексичної інтерференції в усному українському мовленні російськомовних учнів.

Література

1. Передрій Г.Р., Смолянїнова Г.М. Лексика і фразеологія української мови. – К.: Рад. школа. – 1983. – 207с.
2. Баранов Н.П. Методика лексики и фразеологии на уроках русского языка: Пособие для учителя. – М., 1988.
3. Лисиченко Л.А. Бесіди про рідне слово (слово і його значення). – Х., 1993.
4. Ужченко В.Д. Вивчення фразеології в середній школі: Посібник для вчителя. – К., 1990.
5. Теклюк В. Вивчення фразеології в 5 класі // Дивослово. – 1999. – №4. – С. 24-26.
6. Коршун Т. Слово – основний продукт мовленнєвої діяльності, центральна одиниця внутрішнього лексикону // Рідні джерела. – 2001. – № 2. – С. 14-17.
7. Усатенко Т.П. Лексична семантика і розвиток мовлення учнів. – К., 1984.
8. Шляхова В. Опанування способів тлумачення лексичного значення // Українська мова і література в школі. – 2003. – №3. – С. 30-34.
9. Голуб Н. Лексика усного мовлення учнів 5-7 класів // Дивослово. – 1997. – № 1. – С. 51-53.
10. Хом'як І. Вивчення лексики у поєднанні з орфографією // Дивослово. – 2002. – №6. – С.20-24.

11. Марченко Л.М. Робота з лексичними синонімами на уроках української мови. – К.: Рад. школа. – 1964. – 163с.
12. Мовчун Ф. Етимологія як засіб патріотичного виховання // Початкова школа. – 1998. – №5. – С. 8-12.
13. Мовчун Ф. Слово, його етимологія і ... виховання // Рідні джерела. – 2000. – №2. – С. 6-9.
14. Мовчун Ф. Про що розповідають слова // Рідні джерела. – 2000. – №3. – С. 6-10.
15. Горюшкіна О. «Не бійтеся заглядати у словник...» (лексикографічна робота у 10 класі). – Дивослово. – 2000. – №9. – С. 33-36.
16. Шляхова В., Нечитайло Н. Робота зі словниками на уроці української мови // Українська мова та література в школі. – 2002. – № 8. – С. 11- 13.
17. Черноусова Н.С. Словарная работа на уроках русского языка в 4-8 классах. – К., 1983.
18. Дороз В. Лінгвокультурологічний підхід до вивчення української лексики в школах з російською мовою навчання: Монографія. – Київ-Ніжин: ТОВ «Видавництво» Аспект-Поліграф», 2006. – 184с.
19. Дороз В. Лінгвокультурологічний підхід до вивчення української лексики учнями 5-6-х класів російської та болгарської національностей // Українська мова та література. – 8 (360), лютий 2004. – С. 9-16.
20. Дороз В. Вивчення української лексики в 5-6 класах шкіл з багатонаціональним контингентом (Лінгвокультурологічний підхід) // Дивослово. – 2005. – № 10. – С. 4-8.
21. Чешуріна Т.Г. Словникова робота на уроках української мови // Вивчаємо українську мову та літературу. – № 17-18 (57-58) червень 2005. – С. 19-22.
22. Варзацька Л.О. Навчання мови та мовлення на основі аналізу тексту. – К., 1986.
23. Крупа М. Критерії відбору художньої словесності для лінгвоаналізу / Теорія і практика лінгвістичного аналізу тексту. – Тернопіль, 1997.

24. Мельничайко В. Лінгвістичний аналіз художнього тексту: завдання і методи // Теорія і практика лінгвістичного аналізу тексту. – Тернопіль, 1997.
25. Мельничайко В.Я. Види мовного розбору: Довідник. – Тернопіль, 1997.
26. Пентилюк М.І. Аналіз тексту на уроках мови // Дивослово. – 1999. – №3. – С.30-32.
27. Пентилюк М. Мовленнєві помилки та принципи їх класифікації // Українська мова та література в школі. – 2003. – № 3. – С. 26-29.
28. Бондар Д.Р., Пентилюк М. Лексичні недоліки і шляхи їх подолання // Українська мова і література в школі. – 1980. – №11. – С. 42-48.
29. Дороз В. Помилки в українському мовленні учнів національних спільнот та шляхи їх подолання // Українська мова та література. – 38 (390), жовтень 2004. – С. 14-19.
30. Адаменко С. Культура мови / Практикум для учнів 9-11 класів (з учнівських творів) // Українська мова та література. – 38 (390), жовтень 2004. – С. 20-21.

2.4. Методика вивчення будови слова та словотвору

Теми

1. Методика вивчення «Будови слова» у 5 класі.
2. Методика вивчення «Словотвору» у 5 класі.
3. Методика ознайомлення учнів 5 класу із способами словотворення.
4. Типи вправ, що сприяють усвідомленню функцій морфем і формуванню орфографічних навичок учнів під час вивчення «Будови слова».
5. Місце морфемного та словотвірного розборів у шкільному курсі української мови.
6. Труднощі у вивченні морфемної будови слова, словотворення та шляхи подолання їх.

Література

1. Кашук А. Будова слова в українській мові (у завданнях, запитаннях і відповідях) // Українська мова та література в школі. – 2002. – №7.
2. Ощипко І.Й. Вивчення теми «Будова слова» та «Словотвір» у школі. – Львів. – 1998.
3. Горпинич В.О. Будова слова і словотвір. – К.: Рад. школа, 1977.
4. Плющ М.Я. Словотворення та вивчення його в школі. – К., 1985.
5. Романюк Є. У майстерні слова (система уроків зі словотвору) // Українська мова та література в середніх школах... – 2004. – №4. – С. 8-15.
6. Безсмертна Н. Вічний двигун на ім'я словотвір // Українська мова та література в середніх школах... – 2004. – №4. – С. 16- 20.
7. Хом'як І. Навчання орфографії у зв'язку зі словотвором // Урок української. – 2002. – №7. – С. 38-42.
8. Яворська С. Будова слова і словотвір (Робота з орфографії) // Дивослово. – № 5-6. – С. 39-44.
9. Яворська С. Вивчення розділу «Будова слова. Орфографія» у 5 класі // Українська мова і література в школі. – 1999. – №4. – С.11-16.
10. Сікорська З.С. Морфемний аналіз слова // Українська мова і література в школі. – 1984. – №8. – С.44-48.
11. Сікорська З.С. Українсько-російський словотворчий словник. – К., 1995.

2.5. Методика вивчення частин мови

Теми

1. Проблемний підхід до вивчення дієслівних форм (дієприкметника, дієприслівника).
2. Зв'язок орфографії з граматиною як умова ефективності формування правописних умінь школярів (тема «Прикметник»).
3. Розвиток культури мовлення учнів під час вивчення числівників.

4. Методика формування граматичного поняття прислівник на уроках української мови.
5. Навчання мови та розвиток мовлення на основі тексту (тема «Займенник»).
6. Формування комунікативно-мовленнєвих умінь учнів (на матеріалі теми «Способи дієслів»).
7. Формування в учнів основної школи комунікативних якостей мовлення у процесі вивчення прийменників.
8. Шляхи попередження та подолання граматичних помилок у письмовому й усному мовленні старшокласників.

Література

1. Шкільник М.М. Проблемний підхід до вивчення частин мови. – К., 1981.
2. Мащенко Л. Дієприкметник, дієприслівник як форми дієслова. Нестандартний урок з мови // Українська мова та література. – 14 (366), квітень 2004. – С. 5-7.
3. Новосолова В. Вивчення дієприкметника на уроках рідної мови у 7 класі // Українська мова і література в школі. – 2004. – №4. – С. 12-16.
4. Ярмолюк А. Вивчення розділу «Дієприслівник» у 7 класі // Українська мова і література в школі. – 2004. – №4. – С. 17-19.
5. Дубовик С. Застосування методики взаємного навчання на уроках української мови в школі (вивчення тем «Прислівник» і «Дієприслівник») // Українська мова і література в школі. – 2004. – №4. – С. 6-8.
6. Пермінов В. Вивчення правопису прислівників за допомогою методів ейдетики // Українська мова та література. – 14 (366), квітень 2004. – С. 7-8.
7. Горлова В. Чим близький прикметник українцям? // Українська мова і література в середній школі... – 2002. – №4. – С. 131-135.
8. Дубовик С. Формування граматичних навичок: функціональна орієнтація // Дивослово. – 1998. – №6. – С.29- 32.

9. Чак Є.Д. Складні питання граматики та орфографії. – К., 1978.
10. Плющ М.Я. Вивчення морфології в 5-6 класах: Посібник для вчителів. – К., 1988.
11. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія. – К., 1993.
12. Глазова О.П. Дидактичні матеріали з морфології української мови. 5-6 класи. – К., 1985.
13. Симоненкові Л.М., Остаф Я.І. Числівники // Дивослово. – 1994. – №7.
14. Ключко М. Повторення та узагальнення теми «Дієприкметник» // Дивослово. – 1994. – №1. – С. 29-36.
15. Передрій Г.Р. Дієприкметник // Українська мова і література в школі. – 1993. – №11. – С.30-33.
16. Дика Н. Робота над граматичними (морфологічними) помилками // Дивослово. – 2002. – №12. – С. 30-33.
17. Дмитренко Г. Займенник (6 клас) // Урок української. – 2000. – №10. – С. 30-35.
18. Чміль Н. Етапи вивчення теми «Займенник» у 6-му класі. Система занять // Українська мова та література. – 44 (396), листопад 2004. – С. 14-23.
19. Шелехова Г. Займенник // Дивослово. – 1995. – №5. – С. 34-37.
20. Стріха А.Д., Гуревич А.Ю. Цікава граматика. – К.: Рад. школа, 1991.
21. Дідук Г. Робота з дієслівними експресемами у 6 класі // Дивослово. – 1998. – №4. – С. 29-31.
22. Бурда К. Критерії вибору вправ у процесі вивчення теми «Прийменник» // Українська мова і література в школі. – 2004. – №5. – С. 19-23.

2.6. Методика вивчення синтаксису та пунктуації

Тема

1. Структурно-семантичний підхід до вивчення синтаксису.
2. Пояснювально-репродуктивні методи вивчення синтаксису на уроках української мови у 5 класі.

3. Пояснювально-пошукові та спонукально-пошукові методи вивчення синтаксису на уроках української мови у 8 класі.
4. Формування мовленнєво-комунікативних умінь на синтаксичній основі.
5. Умови ефективності синтаксичного аналізу речення на уроках рідної мови.
6. Шляхи попередження та подолання граматичних (синтаксичних) помилок у письмовому й усному мовленні старшокласників.
7. Методика формування в учнів 8 класу пунктуаційних навичок.
8. Шляхи попередження та подолання пунктуаційних помилок у письмовому мовленні старшокласників.

Література

1. Методика викладання української мови в середній школі: Навч. посібник / І.С.Олійник та ін. / За ред. І.С.Олійника. – К., Вища школа. – 1989. – С. 84-97.
2. Мельничайко В.Я., Пентиліук М.І., Рожило Л.П. Удосконалення змісту і методів навчання української мови. – К.: Рад. школа, 1982. – 216 с.
3. Плиско К.М. Викладання синтаксису української мови. – К.: Рад. школа, 1978. – 184 с.
4. Плиско К.М. Синтаксис рідної мови із системою орієнтирів для самостійного вивчення. – Х., 1992.
5. Плиско К.М. Синтаксис української мови в опорних конспектах, таблицях і завданнях. – Х.: Вид. група «Основа», 2004. – 96 с.
6. Христіанінова Р.О. Просте речення в шкільному курсі української мови: Посібник для вчителя. – К.: Рад. школа, 1991. – 160 с.
7. Іваницька Н.Л. Синтаксис простого речення. Складні випадки аналізу: (Навч.-метод. посібник). – К.: Вища шк. Головне вид-во, 1989. – 63 с.
8. Іваницька Н.Л. Вивчення членів речення у 4-8 класах. – К., 1982.
9. Шульжук К.Ф. Складне речення в українській мові: Навч.-метод. посібник. – К., 1989.

10. Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь: проблема вибору вправ (на матеріалі складних речень) // Дивослово. – 2002. – №12. – С. 26-28.
11. Омельчук С. Реалізація дослідницького методу в процесі формування мовленнєво-комунікативних умінь учнів (на матеріалі вивчення складнопідрядних речень з кількома підрядними) // Дивослово. – 2003. – №3. – С. 35-36.
12. Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь на синтаксичній основі (система мовленнєвих вправ у 9 класі) // Дивослово. – 2004. – №6. – С. 8-11.
13. Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь на синтаксичній основі (система мовленнєвих вправ у 9 класі) // Дивослово. – 2004. – №8. – С. 26-29.
14. Ющук І. До методики синтаксичного аналізу речення // Дивослово. – 2003. – № 10. – С. 33-37.
15. Омельчук С. Формування навичок стилістичного аналізу складних синтаксичних конструкцій // Дивослово. – № 2003. – № 12. – С. 33-35.
16. Дика Н. Робота над граматичними (синтаксичними) помилками // Дивослово. – 2002. – №12. – С. 40-42.
17. Блинов Г.И. Методика пунктуації в школі. – М., 1978. – 125 с.
18. Горбачу В.Т. Виправлення й аналіз пунктуаційних помилок у диктантах // Українська мова і література в школі. – 1989. – №7. – С. 59-63.
19. Мовчун А. Наші помічники – розділові знаки // Дивослово. – 2001. – №11. – С. 19-24.
20. Кравченко О. Урок формування пунктуаційних умінь і навичок у процесі вивчення безсполучникового складного речення // Українська мова і література в школі. – 2000. – №4. – С. 44-45.

2.7. Методика роботи з розвитку зв'язного мовлення

Теми

1. Формування у п'ятикласників умінь аудіювання на уроках рідної мови.
2. Удосконалення навичок читання учнів на уроках рідної мови.

3. Розвиток діалогічного мовлення як один із аспектів формування мовленнєвої компетенції учнів.
4. Методика формування монологічного мовлення старшокласників на уроках рідної мови.
5. Формування в учнів поняття про типи мовлення та структуру тексту на уроках української мови.
6. Усні й письмові перекази у системі роботи з розвитку зв'язного мовлення старшокласників.
7. Розвиток творчих здібностей в учнів основної школи.
8. Методика роботи над творами розповідного характеру на уроках рідної мови.
9. Навчання старшокласників складати твори-описи.
10. Особливості методики навчання старшокласників будувати твори-міркування (роздуми).
11. Ситуативні завдання як засіб розвитку зв'язного мовлення учнів 5-7 класів.
12. Мовленнєва ситуація як прийом розвитку мовленнєвих умінь в умовах білінгвізму.
13. Вироблення у старшокласників умінь редагувати власний текст.

Література

1. Олійник І.С. Методика роботи з розвитку мови в 5-8 класах: Навч. посібник для вчителів. К.: Рад. школа, 1964. – 179 с.
2. Капинос В.И., Сергеева Н.Н., Соловейчик М.С. Развитие речи: теория и практика обучения: 5-7 классы: Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1991. – 342с.
3. Синиця І.О. Психологія усного мовлення учнів 4-8 класів. – К.: Рад. школа, 1974. – 206с.
4. Гудзик І.П. Аудіювання українською мовою (для шкіл національних меншин): Посібник для вчителів. – К.: Педагогічна думка. – 2003. – 137с.
5. Гудзик І.П. Навчаємо слухати-розуміти українську мову // Рідні джерела. – 1998. – №1-2. – С.4-8.
6. Паращич В.В. Аудіювання: Збірник навчальних і контрольних вправ та завдань. 5-11 класи. – Харків: Торсінг, 2004. – 176 с.

7. Паращич В.В. Читання: Збірник навчальних і контрольних вправ та завдань. 5-11 класи. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – 192 с.
8. Цінько С. Критерії відбору текстів для сприймання учнями на слух // Українська мова і література в школі. – 2000. – №4.
9. Цінько С. Методика роботи над розвитком умінь аудіювання в учнів 5 класу // Українська мова і література в школі. – 1999. – №4.
10. Шелехова Г. Формування в школярів умінь сприймати усне і писемне мовлення // Українська мова і література в школі. – 2003. – №4.
11. Шелехова Г. Система вправ і завдань з формування монологічного і діалогічного мовлення учнів 7 класу на уроках рідної мови // Українська мова і література в школі. – 2004. – №5. – С. 8-12.
12. Шелехова Г. Про систему роботи з розвитку зв'язного мовлення учнів // Дивослово. – 1994. – №1. – С. 26-29.
13. Омельчук С. На шляху до людини розмовляючої // Українська мова й література в середніх школах... – 2003. – №5. – С. 84-91.
14. Сульниченко В. Вчимося спілкуватися правильно // Українська мова й література в середніх школах... – 2001. – №5. – С. 99-104.
15. Кутенко Л. Підготовчі вправи до усних зв'язних висловлювань на початковому етапі навчання української мови // Рідні джерела. – 2000. – №2. – С. 10-15.
16. Глазова О. Навчання діалогічного мовлення // Дивослово. – 2003. – №1. – С. 31-33.
17. Палихата Е.Я. Культура українського діалогічного мовлення спілкування. 5-9 класи: Навчальний посібник для учнів. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. – 104 с.
18. Шуляр В. Як навчити школярів висловлювати свої думки? // Українська мова й література в середніх школах... – 2001. – №4. – С. 165-170.
19. Марун М. Дозвольте з вами поспілкуватися // Українська мова й література в середніх школах... – 2001. – №1. – С. 181-185.

20. Омельчук С. Основа мовлення – діалог // Українська мова й література в середніх школах... – 2002. – №5. – С. 81-85.
21. Донченко Т. Формування в учнів поняття про типи мовлення і типологічну структуру тексту // Дивослово. – 2004. – №4. – С. 23-27.
22. Бондаренко Н. Уроки розвитку зв'язного мовлення у 5 класі (докладний переказ-опис тварини) // Дивослово. – 2002. – №6.
23. Бондаренко Н. Уроки розвитку зв'язного мовлення у 5 класі (докладний переказ-опис тварини) // Дивослово. – 2002. – №11.
24. Бондаренко Н. Уроки розвитку зв'язного мовлення у 5 класі (докладний переказ-опис тварини) // Дивослово. – 2003. – №11. – С. 43-46.
25. Бабенко О. Розвиток творчих здібностей учнів // Дивослово. – 2001. – №11. – С. 28, 45-46.
26. Кравчук Д.М. Творчі роботи з української мови в 4-8 класах: Посібник для вчителя. – К.: Рад. школа, 1971. – 119с.
27. Цимбалюк В.І. Як навчити учнів писати твори: Посібник для вчителя. – К.: Рад. школа, 1988. – 158с.
28. Астеній І.А. Найтонші відтінки рідного слова (робота над твором у початкових класах). Тернопіль: навчальна книга – Богдан. – 2005. – 30с.
29. Дідук Г.І. Лінгвостилістичні та комунікативно-ситуативні вправи на уроках української мови у 5-7 класах. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 80с.
30. Лещенко Г. Система ситуативних завдань до уроків розвитку зв'язного мовлення (5 клас) // Українська мова і література в школі. – 2004. – №5. – С. 13-18.
31. Шевцова Л. Ситуативні завдання як ефективний засіб розвитку зв'язного мовлення учнів // Українська мова й література в середніх школах... – 2001. – №2. – С. 11-15.
32. Шевцова Л. Дидактична суть ситуативних завдань // Дивослово. – 1998. – №3. – С. 30, 43.
33. Трунова В.А. Розвиток мовлення молодших школярів в умовах білінгвізму: (Монографія). – К.: Вища школа, 2001. – 98с.

2.8. Методика роботи зі стилістики

Теми

1. Розвиток в учнів 5 класу культури ділового мовлення під час опрацювання теми «Лист. Адреса».
2. Методика роботи зі стилістики під час вивчення словосполучення і простого речення у 8-9 класах.
3. Методика роботи зі стилістики під час вивчення складного речення у 8-9 класах.
4. Формування в учнів стилістичних умінь і навичок під час вивчення словотвору в основній школі.
5. Формування в учнів стилістичних умінь і навичок під час вивчення морфології в основній школі.
6. Розвиток в учнів текстоутворювальних навичок на уроках рідної мови.
7. Формування в учнів 5 класу соціокультурної компетенції у процесі вивчення теми «Текст».
8. Лексико-стилістичний аналіз тексту як засіб удосконалення комунікативних умінь і навичок учнів 5-7 класів.
9. Шляхи попередження та подолання стилістичних помилок у мовленні старшокласників.

Література

1. Пентилюк М.І. Робота з стилістики в 4-6 класах: Посібник для вчителя. – К.: Рад. школа, 1984. – 136 с.
2. Пентилюк М.І. Робота з стилістики в 8-9 класах: Посібник для вчителя. – К.: Рад. школа, 1987. – 112с.
3. Михайлик В. Моделювання як важливий засіб формування культури ділового мовлення // Дивослово. – 1999. – №7. – С. 28-32.
4. Волошина Н. Синтаксичні засоби стилістики (конспект уроку) // Диво слово. – 1999. – №7. – С. 52-53.
5. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах // За ред. М.Пентилюк. – К., 2000. – С. 181-204.
6. Гамрецький І. Мовленнєво-публіцистична культура учнів: один з аспектів // Дивослово. – 1999. – №12. – С.14-15.
7. Пентилюк М.І. Культура мови і стилістика. – К., 1994.

8. Кордун П.П. Збірник вправ із стилістики: Посібник для вчителів. – К.: Рад. школа, 1987. – 160с.
9. Кучеренко І. Психологічні умови засвоєння стилістики учнями старших класів // Українська мова і література в школі. – 2004. – №4. – С. 9-12.
10. Дідук Г.І. Лінгвостилістичні та комунікативно-ситуативні вправи на уроках української мови у 5-7 класах. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 80с.
11. Бондарчук Л.І. Методику підказує текст: Навчальний посібник. – Тернопіль: Мальва-ОСО, 2001. – 160с.
12. Плющ М.Я., Грипас Н.Я. Робота над текстом у початкових класах: Посібник для вчителів. – К.: Рад. школа, 1986. – 168с.
13. Донченко Т. Формування в учнів поняття про типи мовлення і типологічну структуру тексту // Дивослово. – 2004. – №4. – С. 23-25.
14. Плітко В. Вивчення мови через текст // Дивослово. – 2004. – №4. – С. 26-27.
15. Ковалик І.І., Мацько Л.І., Плющ М.Я. Методика лінгвістичного аналізу тексту. К.: Вища школа. – 1984. – 118с.
16. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. – 416с.
17. Валентій Л. Мовний аналіз як метод навчання // Дивослово. – 1996. – №3. – С.40-43.
18. Мельничайко В. Елементи лінгвістичного аналізу художнього тексту на уроках мови // Дивослово. – 1998. – №2. – С.15-18.
19. Мельничайко В. Лінгвістика тексту в шкільному курсі української мови. – К.: Рад. школа, – 1986. – 168 с.
20. Пентилюк М.І. Аналіз тексту на уроках мови // Дивослово. – 1999. – №3. – С.30-33.
21. Пентилюк М. Мовленнєві помилки та принципи їх класифікації // Українська мова і література в школі. – 2003. – № 3. – С. 26-29.
22. Цетлин С. Речевые ошибки и их предупреждение. – М.: Просвещение, 1984. – 128с.

**ПРОГРАМА ДЕРЖАВНОГО ІСПИТУ З
МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**
(для студентів спеціальності 6.020303
«Філологія. Українська мова та література»)

Пояснювальна записка

В умовах реалізації концепції навчання школярів української мови ставляться нові вимоги до підготовки вчителя-словесника, відповідно до яких випускники педагогічних закладів повинні оволодіти сучасними теоретичними знаннями, здобути ґрунтовні практичні навички, набути творчих якостей і високої професійної майстерності.

Основи професійної майстерності майбутнього вчителя формуються під час вивчення фахових дисциплін у вищому навчальному закладі, проте провідна роль у системі підготовки вчителя української мови належить методиці навчання української мови.

Основу курсу складають важливі, професійно необхідні відомості про загальні питання методики навчання української мови, питання методики вивчення основних розділів курсу української мови, формування мовної культури, умінь і навичок текстотворення та інших складників, які забезпечують становлення риторичної культури усної і письмової та її варіантів.

Випробуванням засобом перевірки якості професійної підготовки спеціалістів є державний екзамен. Згідно з навчальним планом студенти спеціальності 6.020303 «Філологія. Українська мова та література» філологічних факультетів педагогічних університетів складають державний екзамен з сучасної української мови та методики її викладання.

Програма державного кваліфікаційного екзамену покликана перевірити *гностичні, проектувальні, конструктивні, комунікативні й організаторські* вміння (аналізувати методичні системи минулого та сучасності, їх категорії, досвід учителів української мови тощо; моделювати, конструювати й орга-

нізувати класну та позакласну роботу учнів з української мови) з опорою на знання фактів, термінології, методів навчання, принципів, закономірностей і тенденцій розвитку сучасної методичної науки.

На державному екзамені студенти-випускники мають показати своє розуміння значення методики навчання української мови, її зв'язку з мовознавством як наукою, що визначає зміст і характер виучуваного матеріалу, зв'язку з педагогікою, зокрема з дидактикою, що є теоретичною основою для методики; з основними психологічними закономірностями формування і розвитку особистості учня.

Студенти мають продемонструвати розуміння загально-дидактичних і методичних принципів, вміння їх застосовувати у навчанні української мови учнів 5-12 класів, глибоке усвідомлення освітньо-виховної ролі та значення української мови як навчальної дисципліни, аналізувати шкільні програми, підручники.

Знання методів теоретичного вивчення української мови та вміння обрати найбільш потрібний метод у кожному конкретному випадку, розуміння та володіння всією системою усних і письмових тренувальних вправ, методикою їх проведення необхідні для майбутнього вчителя.

Студенти мають показати обізнаність щодо:

- реформування змісту мовної освіти, зокрема Державних стандартів, чинних програм і підручників;
- переорієнтації процесу навчання на розвиток особистості учня;
- формування компетентностей учня.

Студенти мають чітко усвідомити теоретичне та практичне значення й завдання вивчення кожного розділу, кожної теми шкільного курсу української мови: фонетики й орфоєпії, лексики та фразеології, граматики тощо, а це є запорукою вмілого опрацювання з учнями кожного питання в теоретичному та практичному плані. Так, майбутній учитель повинен проявити розуміння пізнавального та практичного значення шкільної граматики, яка подає системний опис граматичної будови мови, ро-

зуміння того, що її вивчення формує логічне мислення, виробляє вміння аналізувати, виділяти родові та видові ознаки, встановлювати між ними логічні взаємини, навчає відрізняти граматичні значення, форми та категорії. У цьому зв'язку студент виявляє свої знання граматичного розбору та володіння методикою проведення різних його видів, обґрунтовує порядок мовного аналізу, взаємозв'язок між різними його видами тощо.

Випускникам необхідно мати глибокі знання основних принципів методики навчання орфографії, пунктуації та всіх аспектів роботи вчителя, які забезпечують високу орфографічно-пунктуаційну грамотність. На державному екзамені виявляється обізнаність студентів-випускників щодо методики вивчення стилістики, системи тренувальних вправ із стилістики та методики їх проведення, а також усвідомлення необхідності стилістичного спрямування роботи з лексикою, фразеологією, граматиною й іншими розділами.

Майбутні учителі мають виявити знання того, що завдяки здійсненню внутрішньопредметних зв'язків: лексико-фразеологічний матеріал, граматичні засоби, питання мовної культури та стилістики, текстотворчі проблеми, тобто складники, які забезпечують становлення риторичної культури, комунікативно-функціональний підхід до вивчення української мови повинен проводитися через увесь шкільний курс, а не лише через уроки розвитку зв'язного мовлення. Наявність цього інноваційного елемента у структурі та змісті навчання української мови сприяє мотивації пізнавальної діяльності школярів, оскільки кожен з них пересвідчується в тому, що вивчає мовну теорію не лише задля розширення та поглиблення своїх знань, але й задля практичної потреби вдосконалення власного мовлення.

Випускники повинні мати чітке, конкретне уявлення про місце та значення роботи з розвитку мовлення, про зв'язок цієї роботи з усіма іншими розділами шкільного курсу української мови, про види робіт з розвитку мовлення, взагалі процесу розвитку зв'язного мовлення, зокрема методика їх проведення.

Дуже важливо, щоб студенти зрозуміли, що в педагогічному вищому навчальному закладі одержали тільки основи ме-

тодичних знань, які треба повсякчасно збагачувати, використовуючи для цього всі існуючі шляхи підвищення професійної кваліфікації.

Отже, завдання державного екзамену з методики навчання української мови – виявити рівень теоретичних знань студента, його можливості творчо застосовувати методи та прийоми в практичній діяльності, можливості вести наукові пошуки в галузі методики, узагальнювати свій досвід і досвід своїх колег, ділитися наслідками узагальнення на сторінках методичних журналів і збірників, на засіданнях методичних об'єднань, вивчати усе нове та впроваджувати в практику навчання.

Майбутній учитель повинен бути творчою особистістю з високим рівнем здатності до продукування нових ідей, з нетрадиційним мисленням, готовим швидко й оригінально розв'язувати навчальні проблемні завдання.

Програма державного екзамену з методики навчання української мови для випускників спеціальності *«Філологія. Українська мова та література»* має на меті визначити єдині вимоги до державного екзамену та забезпечити необхідний рівень його проведення, допомогти студентам на завершальному етапі навчання зосередити увагу на систематизації й повторенні найважливішого з опрацьованого матеріалу.

Програма складена на основі діючих типових та робочих програм педагогічних закладів для спеціальності *«Філологія. Українська мова та література»*.

Програма державного екзамену включає два розділи: «Сучасна українська мова» і «Методика навчання української мови».

Екзаменаційні білети мають таку структуру: перше питання – з сучасної української мови, друге – з методики її навчання, третє – мовний аналіз (фонетичний, морфемний, словотворчий, морфологічний, синтаксичний).

Програма державного іспиту

1. Загальні питання методики навчання української мови в загальноосвітній школі

1.1. Методика української мови як наука і навчальна дисципліна

Предмет і завдання курсу. Значення методики для навчання української мови у школі. Концепції мовної освіти та їх роль у її стандартизації.

Зв'язок методики навчання української мови з суміжними дисциплінами: філософією, мовознавством, педагогікою, психологією, етнопедогогікою, етнопсихологією. Системний підхід до мовних явищ та відтворення його в методиці.

Передовий досвід і використання методичної спадщини минулого, дані наукових досліджень у галузі методики навчання мови, мовознавства, педагогіки, психології.

Методи наукового дослідження: вивчення літератури з методики навчання мови та суміжних дисциплін, спостереження за навчально-виховним процесом, вивчення й узагальнення передового досвіду, педагогічний експеримент тощо. Застосування статистичних методів обробки одержаних результатів.

Зміст і будова курсу методики навчання української мови.

Короткий огляд історії розвитку методики навчання української мови.

1.2. Українська мова як навчальний предмет в загальноосвітній школі

Освітнє значення української мови як навчального предмета. Мета, зміст, принципи навчання української мови в школі. Варіативність структури та змісту шкільного курсу української мови. Основні аспекти навчання мови. Комунікативне спрямування у навчанні мови.

Реалізація загальнодидактичних принципів у навчанні української мови. Принципи науковості та доступності, тісного

взаємозв'язку навчання, виховання і розвитку учнів у навчальному процесі, у вивченні теорії та практики, у вивченні різних розділів курсу; принцип діяльнісного підходу до навчального процесу; принцип мотиваційного забезпечення навчальної діяльності; принцип міжпредметних зв'язків; принцип операційності у вивченні мови. Власне методичні принципи навчання української мови.

Основні нормативні документи, на які спирається методика навчання української мови: Державний стандарт, Концепція мовної освіти, Програми з рідної (української мови). Навчання української мови в умовах реформування освіти.

Значення шкільного курсу української мови та його місце серед інших навчальних дисциплін. Освітньо-виховні цілі та завдання вивчення української мови в школі. Рідна мова - основа духовного та інтелектуального розвитку особистості.

1.3. Програми та підручники з української мови

Короткий огляд програм і підручників з української мови. Причини переходу школи на нові навчальні плани та програми.

Принципи побудови й зміст чинних програм з української мови для 1-4 і 5-12 класів. Змістові лінії програми і принципи їх реалізації. Особливості програм для шкіл нового типу, професійно-технічних училищ, коледжів, ліцеїв тощо.

Принципи побудови підручників з української мови. Навчальні посібники з української мови.

Вивчення програмового матеріалу з мови укрупненими частинами (блоками). Міжпредметні зв'язки у шкільному курсі української мови. Роль вчителя у реалізації мети та завдань шкільного курсу української мови.

1.4. Психологічні та дидактичні засади навчання української мови

Психологічна наука про шляхи засвоєння знань, умінь і навичок української мови. Мовна особистість і шляхи її розвитку. Психологічні передумови успішного засвоєння мовного матеріалу. Інтенсифікація навчального процесу та розвиток пізна-

вальних здібностей учнів у процесі вивчення мови (уваги, пам'яті, мислення, дару слова, мовної інтуїції, мовного чуття тощо).

Психолінгвістичні засади мовленнєвої діяльності та формування комунікативних умінь.

Дидактичні засади навчання. Закономірності засвоєння української мови. Застосування загальнодидактичних принципів у процесі навчання української мови. Питання про власне методичні принципи навчання мови та розвитку мовлення.

Наукові засади й особливості навчання української мови в школах з національною мовою навчання.

1.5. Методи, прийоми та засоби навчання української мови

Метод як одна з головних категорій методики. Проблема методів і їх класифікації в науковій літературі. Основні напрямки навчальної діяльності учнів на уроках української мови та їх методичне забезпечення. Організація діяльності учнів, спрямованої на сприймання й осмислення навчального матеріалу у процесі його викладу вчителем. Організація частково-пошукової діяльності учнів (евристична бесіда).

Організація самостійного засвоєння учнями знань шляхом вивчення параграфу підручника. Організація самостійного осмислення учнями навчального матеріалу в процесі спостережень над мовою і мовленням.

Організація відтворення учнями одержаних знань (відтворювальна бесіда, зв'язне висловлювання учнів на лінгвістичну тему). Організація операційної діяльності учнів, спрямованої на застосування одержаних знань і формування навчально-мовних, правописних і комунікативних умінь. Організація процесів сприймання, відтворення і продукування учнями усного та писемного мовлення, збагачення учнів мовними засобами та формування нормативного мовлення.

Проблемне навчання: способи створення проблемних ситуацій, постановка проблемних питань, керування пізнавальною діяльністю учнів.

Програмування навчального матеріалу. Алгоритмізація та комп'ютеризація в навчанні мови.

Системне використання методів на уроках української мови.

Засоби навчання мови. Підручник як провідний засіб навчання. Особливості діючих підручників з української мови. Реалізація в підручнику принципів і цілей навчання. Засоби унаочнення, їх види. Методика складання опорних таблиць, схем. Технічні засоби у навчанні мови. Комп'ютер як засіб оптимізації навчального процесу. Інші засоби навчання. Обладнання шкільного кабінету української мови

1.6. Типи уроків української мови, їх структура і методика проведення

Урок як основна форма організації навчання. Основні вимоги до уроку української мови на сучасному етапі.

Моделювання уроку української мови як організаційної форми навчальної діяльності. Компоненти навчальної діяльності на уроках української мови.

Завдання в системі уроку української мови як засіб керування навчальною діяльністю учнів. Функції навчальних завдань на уроках української мови та шляхи їх реалізації. Види завдань. Роль дидактичного матеріалу в реалізації функцій навчальних завдань. Текст як засіб органічного поєднання культурологічного, комунікативного, лінгвістичного та діяльнісного компонентів змісту уроку української мови. Програмовані та проблемно-програмовані завдання.

Проблема типології уроків: загальнодидактична типологія, типи уроків з мови з урахуванням специфіки предмета. Типи уроків за метою проведення.

Структура уроку. Проблема структури уроку в науково-методичній літературі. Варіантність структури уроку. Методичні вимоги до окремих компонентів уроків різних типів: повідомлення теми і мети уроку, мотивація навчальних завдань, перевірка вивченого, актуалізація опорних знань, умінь і навичок учнів, вивчення нового матеріалу, закріплення вивченого, підбиття підсумків уроку, домашнє завдання.

Інтегровані уроки, їх значення. Залежності та закономірності, властиві уроку як структурного утворення.

Організація перевірки знань, умінь і навичок учнів з української мови. Види та способи перевірки знань, умінь і навичок учнів. Тестування у процесі вивчення української мови.

Аналіз уроку.

2. Особливості методики вивчення основних розділів української мови в загальноосвітніх закладах

2.1. Методика навчання фонетики та орфоєпії

Зміст шкільного курсу фонетики та його значення. Зв'язок занять з фонетики з вивченням графіки, орфографії, орфоєпії, граматики, із заняттями з розвитку мовлення. Ознайомлення із засобами милозвучності української мови.

Завдання вивчення фонетики: вироблення вмій і навичок правильно артикулювати звуки; розвиток мовного слуху учнів, мовної та слухової пам'яті; чітке розмежування звуків і літер; установлення відповідності чи невідповідності між вимовою і написанням. Формування орфоєпічних навичок, удосконалення дикції й розвиток умінь володіти голосом (змінювати його за висотою, силою, темпом, тембром). Зіставлення діалектної й літературної вимови. Подолання фонетичних діалектизмів.

Особливості вивчення шкільного курсу фонетики, орфоєпії і графіки української мови в умовах близькоспорідненої двомовності. Формування фонематичного слуху шляхом зіставлення й розрізнення класифікаційних характеристик звуків в українській і рідній мові учнів. Помилки інтерферентного характеру та шляхи їх попередження і виправлення.

Методи та прийоми вивчення фонетики й орфоєпії: спостереження над звуковим складом слів, фонетичний розбір, визначення наголосу в словах, списування з фонетичним завданням, правильна літературна вимова звуків і звукосполучень, виразне читання текстів, з'ясування співвідношень між написанням і вимовою в словах та ін.

Використання наочності й технічні засоби навчання у процесі роботи з фонетики й орфоєпії. Роль, орфоєпічних словників.

2.2. Методика навчання лексики та фразеології

Зміст шкільного курсу лексикології. Значення, місце й принципи вивчення лексики. Труднощі у засвоєнні учнями лексичних понять. Методика засвоєння учнями багатозначності, прямого та переносного значення слів, їх уживання, синонімів, омонімів, антонімів, архаїзмів та інших лексичних категорій, вивчення яких передбачено програмою.

Методика вивчення фразеології української мови, шляхи її засвоєння. Система тренувальних вправ з лексикологією та фразеологією. Вироблення навичок користування словниками різних типів. Лексичний аналіз тексту.

Словникова робота під час вивчення інших розділів шкільного курсу мови. Лексична робота у системі занять з розвитку мовлення учнів.

Шкільний курс лексикології та фразеології української мови, методика їх навчання в умовах близькоспорідненої двомовності. Нормативно-практичний аспект вивчення лексикології та фразеології на основі взаємозв'язку в навчанні двох мов (української та рідної). Лінгвокультурологічний підхід до вивчення української лексики учнями-полілінгвами. Подолання жаргонізмів, росіянізмів у мовленні учнів.

Наочні посібники з лексикології та фразеології, методика їх використання.

Робота з тлумачним словником, словниками синонімів, фразеологізмів, іншомовних слів. Особливості вивчення лексикології та фразеології у школах з національною мовою навчання.

2.3. Методика вивчення будови слова і словотвору

Значення та завдання вивчення будови слова у школі. Методика поглиблення знань про значущі частини слова (морфеми). Наступність і перспективність у вивченні матеріалу, шляхи подолання труднощів у виділенні основи (похідної, непо-

хідної), кореня, префікса, суфікса. Розкриття значення морфем; уточнення та збагачення лексичного запасу учнів у процесі вивчення морфологічної будови слова; вироблення орфографічних навичок.

Прийоми вивчення морфемної будови слова: морфемний аналіз, розбір слів з однаковими морфемами (коренем, префіксом, суфіксом); добір антонімів і синонімів до поданих слів; етимологічний аналіз.

Методика словотвору: значення, зміст, завдання і принципи вивчення словотвору в школі. Зв'язок словотвору з будовою слова, фонетикою, лексикою, морфологією, орфографією. Ознайомлення учнів із способами словотвору: труднощі у засвоєнні словотворчих понять; система вправ; словотворчий аналіз, методика його проведення. Лексична робота: утворення слів за поданими моделями, використання словотворчих синонімів; робота з морфологічним і словотвірним словниками.

Особливості вивчення будови слова та словотвору в умовах близькоспорідненої двомовності. Засвоєння основних понять з будови слова й українського словотворення за допомогою елементів історичної фонетики, семантики окремих морфем, будови власне українських слів і способів їхнього словотворення. Попередження та виправлення помилок інтерферуючого характеру в мовленні учнів.

Використання наочності та технічних засобів навчання під час вивчення будови слова та словотвору.

2.4. Загальні питання методики вивчення граматики

Місце граматики в шкільному курсі української мови. Пізнавальне та практичне значення граматики, її роль у формуванні вмінь і навичок (мовленнєво-розумових, орфографічних, пунктуаційних), попередженні та подоланні граматичних помилок, збагаченні мовлення учнів.

Короткий огляд основних напрямків методики навчання граматики. Наукові засади та принципи методики навчання граматики в школі: вивчення граматичних значень, категорій, форм у тісному зв'язку із значенням слова; свідоме засвоєння грама-

тичних понять, визначень, правил і граматичної термінології; взаємозв'язок у вивченні морфології та синтаксису, фонетики та морфології, зв'язок вивчення граматики з формуванням орфографічних і пунктуаційних навичок, роботою над розвитком мовлення, міжпредметні зв'язки під час вивчення граматики.

Методи та прийоми вивчення граматики; спостереження над мовними явищами, бесіда, слово вчителя, робота з підручником; граматичний розбір (значення, види і прийоми виконання); пояснення граматичної форми за системою питань; заміна одних форм і конструкцій іншими, граматичне конструювання: програмування, алгоритмізація.

2.5. Методика вивчення частин мови

Значення, завдання, зміст і принципи вивчення частин мови у шкільному курсі. Зв'язок вивчення частин мови з фонетикою, лексикою, словотвором, синтаксисом, орфографією та розвитком зв'язного мовлення. Вивчення частин мови на синтаксичній основі. Наступність і перспективність у вивченні частин мови.

Формування поняття про частини мови на основі їх лексичного значення, морфологічних ознак, синтаксичної ролі й особливостей словотвору. Вивчення системи відмінювання та словотвору частин мови у зв'язку з орфографією та розвитком мовлення.

Методи та прийоми теоретично-практичного вивчення частин мови: морфологічний розбір, утворення різних форм слів і нових слів за допомогою словотворчих морфем, установлення пропущених слів у відповідній формі, заміна одних форм іншими, складання словосполучень і речень, спостереження над уживанням паралельних морфологічних форм, програмування, алгоритмізація.

Особливості вивчення морфології у школах з національною мовою навчання.

Наочність і технічні засоби навчання, методика їх використання у процесі вивчення частин мови.

2.6. Методика вивчення синтаксису

Значення, завдання, зміст і принципи вивчення синтаксису в школі. Етапи вивчення синтаксису: практичне засвоєння, поновлення знань з синтаксису під час опрацювання морфології; систематичне вивчення синтаксису. Зв'язок синтаксису з лексикою, морфологією та розвитком мовлення учнів.

Методика ознайомлення з поняттями словосполучення і речення, зв'язок слів у словосполученні та реченні, типи речень. Методична проблема вивчення складного синтаксичного цілого, тексту та його актуального членування. Характер умінь і навичок учнів з синтаксису.

Шляхи подолання труднощів у вивченні головних і другорядних членів речення, відокремлених та однорідних членів речення; встановлення зв'язків між частинами складного речення і тексту.

Методи та прийоми теоретично-практичного вивчення синтаксису: аналіз словосполучення, синтаксичний розбір речення, заміна одних синтаксичних конструкцій іншими, поширення та скорочення речень, складання речень за опорними словами, схемами, інтонаційно-смысловий розбір речень і текстів.

Використання наочності та технічних засобів навчання під час вивчення синтаксису. Особливості вивчення синтаксису в школах з національною мовою навчання.

2.7. Методика навчання орфографії

Значення орфографії та її місце у шкільному курсі української мови. Завдання навчання орфографії. Природа орфографічних навичок і психологічні основи їх формування.

Короткий огляд історії та методики навчання орфографії. Основні принципи навчання орфографії: зв'язок навчання орфографії з граматиною та розвитком мовлення, роль свідомості й автоматизму у навчанні орфографії. Роль орфографічних правил у формування грамотності учнів.

Поняття про орфограму. Класифікація орфограм. Залежність навчання орфографії від принципів українського право-

пису, характеру орфограм, етапів навчання, діалектних особливостей мовлення учнів.

Методика вивчення орфографічних правил. Основні прийоми навчання орфографії. Види орфографічних вправ, методика їх проведення: орфографічний розбір, види списування, диктанти, запис вивченого напам'ять, робота з орфографічним словником, творчі вправи тощо.

Труднощі у вивченні орфографії, шляхи їх подолання. Система роботи над орфографічними помилками. Методика виправлення, обліку та класифікації помилок. Норми та критерії оцінювання орфографічних навичок учнів. Аналіз орфографічних помилок. Причини виникнення орфографічних помилок, способи їх запобігання. Подолання помилок інтерферентного характеру.

Наочні та технічні засоби під час вивчення орфографії, методика їх використання.

2.8. Методика навчання пунктуації

Значення пунктуації та її основи. Місце пунктуації у шкільному курсі української мови. Питання про етапи (рівні) навчання пунктуації.

Короткий огляд історії методики навчання пунктуації.

Найважливіші принципи навчання пунктуації: зв'язок у навчанні пунктуації з синтаксисом, розвитком мовлення і мислення учнів, виробленням навичок виразного читання.

Поняття про пунктограму. Пунктуаційні правила, їх класифікація, методика вивчення пунктуаційних правил. Залежність навчання пунктуації від основ пунктуації, характеру пунктограм, етапів навчання.

Основні методичні прийоми навчання пунктуації. Види вправ із пунктуації, методика їх проведення: пунктуаційний розбір, інтонаційно-смысловий аналіз, робота над текстом з пропущеними розділовими знаками, самостійний добір або самостійне складання речень, та пунктуаційні правила, видозміна синтаксичних конструкцій, що зумовлює заміну розділових знаків, диктанти, творчі вправи, складання схем з певними розділовими

знаками та складання речень за поданими схемами, вправи з використанням технічних засобів навчання. Пунктуація суцільного тексту.

Труднощі у вивченні окремих питань пунктуації (розділові знаки при відокремлених членах речення, вставних реченнях, у безсполучникових складних конструкціях тощо), шляхи їх подолання.

Типи пунктуаційних помилок. Причини пунктуаційних помилок, їх попередження. Методика виправлення, обліку та класифікації пунктуаційних помилок. Система роботи над пунктуаційними помилками.

3. Методика розвитку зв'язного мовлення

3.1. Мовленнєвий розвиток учнів як методична проблема. Мовлення як діяльність. Питання мовленнєвого розвитку учнів в історії методичної науки. Основні види мовленнєвої діяльності та мовленнєвих умінь. Слухання й читання (їх види), говоріння і письмо – види мовленнєвої діяльності. Збагачення учнів мовними засобами та формування нормативного мовлення як складові мовленнєвого розвитку.

3.2. Понятійна та операційна основа роботи над формуванням мовленнєвих умінь. Монологічне та діалогічне мовлення. Текст, його структура. Комунікативна спрямованість тексту. Види зв'язку між складовими частинами тексту, мовні засоби вираження міжфразового зв'язку. Типові помилки у побудові текстів. Типи мовлення. Змістові та функціональні відмінності між розповіддю, описом, роздумом. Структурні та мовні особливості кожного типу висловлювання. Поєднання різних типів мовлення у структурі текстів. Стили мовлення. Функції висловлювань. Функціональні стилі. Жанри різних стилів мовлення. Засоби створення стильового колориту тексту. Нейтральні та стилістично забарвлені мовні засоби. Стилійстичне оформлення висловлювання кожного типу, його залежність від призначення тексту. Засвоєння учнями основних понять і способів дії як основа роботи над фор-

муванням монологічного мовлення. Навчання діалогічного мовлення. Діалог як форма повсякденного спілкування. Інші різновиди діалогів. Репліки учасників діалогу. Мовні особливості реплік.

3.4. Переказ у системі роботи над формуванням мовленнєвих умінь. Значення переказу як виду роботи. Добір текстів для переказу. Види переказів, значення й особливості проведення кожного з них. Підготовка до переказу. Лінгвістичний аналіз тексту під час підготовки докладного переказу.

3.5. Твір як вид роботи над формуванням мовленнєвих умінь. Значення твору як виду роботи. Види творів. Взаємозв'язок переказів і творів у системі формування мовленнєвих умінь. Підготовка до твору. Робота над змістом мовлення. Робота над планом. Робота над мовним оформленням твору.

3.6. Оформлення ділових паперів. Документи з високим і низьким рівнем стандартизації. Реквізити документів. Мовні кліше у ділових паперах.

3.7. Опрацювання газетних жанрів. Суспільне значення виступів у періодичній пресі. Інформаційна замітка, замітка на дискусійну тему, стаття на морально-етичну тему, інші жанри. Аналіз зразків. Створення текстів аналогічного спрямування.

3.3. Виховання в учнів властивостей правильного мовлення. Формування в учнів поняття про властивості правильного мовлення. Правильність як відповідність чинним мовним нормам і формування нормативного мовлення учнів. Навчання школярів свідомого вибору з-поміж синонімічних і співвідносних засобів мови тих, що найбільше сприяють вираженню змістової інформації та реалізації комунікативних цілей в конкретній ситуації спілкування з метою досягнення точності мовлення. Засвоєння учнями лінгвістичних засобів, що сприяють точності мовлення. Навчання школярів логічного викладу думок у різних типах і стилях мовлення. Оволодіння школярами основними мовними засобами виразного мовлення. Фор-

мування в учнів поняття про багатство мовлення як максимально можливе насичення його різними засобами мови, які потрібні для вираження змістової інформації, та про доречність як добір і організацію засобів мови, що роблять мовлення відповідним ситуації.

3.8. Формування в учнів мовленнєвого етикету. Мовленнєвий етикет як одна з форм мовленнєвої діяльності та методична проблема. Теоретичні засади формування мовленнєвого етикету. Засвоєння учнями правил мовленнєвого етикету в процесі навчання української мови.

3.9. Навчання школярів висловлювання на лінгвістичну тему. Теоретичні засади навчання висловлювання на лінгвістичну тему. Висловлювання на лінгвістичну тему в шкільних підручниках. Аналіз учнівських висловлювань на лінгвістичну тему. Формування у школярів умінь будувати різні типи висловлювань на лінгвістичну тему.

3.10. Навчання школярів доповіді та інших видів публічних виступів. Навчання доповіді як соціальна та методична проблема. Умінь, необхідні для підготовки та виголошення доповіді. Учнівська доповідь як мовний витвір. Основні етапи навчання доповіді. Введення поняття про доповідь як різновид усного та писемного мовлення. Підготовка доповіді. Виголошення доповіді та її аналіз. Добір дидактичного матеріалу для навчання доповіді. Інші види публічних виступів. Взаємозв'язок мовних і позамовних засобів вираження у публічному виступі.

4. Позакласна та факультативна робота з української мови

4.1. Позакласна робота з української мови

Значення, місце, завдання позакласної роботи з української мови. Принципи організації позакласної роботи. Взаємозв'язок позакласної роботи з класними заняттями. Зміст позакласної роботи.

Основні форми позакласної роботи: заняття мовного гуртка, проведення мовних тижнів, тематичних вечорів, читацьких конфе-

ренцій, дитячих ранків на мовні теми, підготовка та випуск стіннівок, виготовлення альбомів, журналів, наочних посібників, підготовка повідомлень і доповідей, підготовка виступів по радіо, екскурсії в редакцію, друкарні та інші місця, пов'язані з роботою над удосконаленням усного та писемного мовлення; виставки, мовні ігри, вікторини, конкурси, олімпіади. Конкурс імені Петра Яцика.

Елементи наукового дослідження у позакласній роботі. Форми координації науково-дослідної роботи учнів з української мови: наукові товариства учнів; наукові гуртки, клуби, семінари, тренінги.

Методологічна, інформаційна та матеріально-технічна підтримка науково-дослідницької роботи. Форми організації та проведення науково-практичної роботи з української мови в загальноосвітніх навчальних закладах: наукові екскурсії як пасивна форма науково-практичної роботи; наукова практика, дослідницькі та пошукові експедиції; виїзні наукові школи.

Психолого-педагогічна підтримка учнів, що виявили бажання займатися науковою роботою з української мови. Конкурентні форми учнівської взаємодії. Співробітництво із закладами науки та вищої освіти. Робота у Малій академії наук .

4.2. Факультативні заняття з української мови

Факультативи з української мови як засіб здійснення диференційованого навчання, підвищення теоретичного та практичного рівня підготовки учнів з української мови, розвитку та поглиблення інтересу до вивчення української мови. Мета й завдання факультативних занять з української мови, їх місце у навчально-виховному процесі. Роль факультативних занять у формуванні в учнів уміння самоосвіти.

Особливості організації й планування роботи факультативних груп, зв'язок з основним курсом. Специфіка роботи на факультативних заняттях.

Програми факультативних курсів з української мови.

Шкільний кабінет української мови – осередок позакласної роботи.

5. Методична робота вчителя-словесника

Удосконалення методичної майстерності вчителя-словесника. Основні шляхи збагачення знань і підвищення професійної кваліфікації учителів-словесників. Вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду.

Зміст і форми роботи методичного об'єднання вчителів української мови. Роль методичних кабінетів, шкільних кабінетів української мови в удосконаленні роботи учителів-словесників. Значення науково-методичних конференцій в удосконаленні професійної кваліфікації учителів української мови.

Критерії оцінювання відповіді студентів з методики навчання української мови

Критерії містять основні вимоги оцінки рівня підготовки бакалаврів зі спеціальності 6.020303 «Філологія. Українська мова та література»), що дозволяє зробити висновки про рівень підготовки бакалаврів з методики навчання української мови, оскільки охоплюють комплекс питань з профільного курсу.

Рівень підготовки бакалаврів оцінюється за системою, яка дає можливість об'єктивно оцінити реальний рівень отриманих знань, умінь і навичок кожним студентом, його індивідуальні здібності, креативне та критичне мислення:

Шкала оцінювання

За шкалою ECTS	За національною шкалою	За шкалою навчального закладу
A	Відмінно	90 - 100
B	Дуже добре	82 – 90
C	Добре	75-81
D	Задовільно	67-74
E	Достатньо	60-66
F	Незадовільно	1-59

F означає: «незадовільно» – необхідна значна подальша робота.

Об'єкт контролю – рівень засвоєння теоретичних знань і оволодіння професійно-методичними уміннями, сформованими у студента в результаті вивчення курсу.

Форма контролю – співбесіда з екзаменаторами, членами екзаменаційної комісії, що передбачає відповідь студента на друге питання екзаменаційного білета.

Критерії оцінювання:

Оцінка «відмінно» (А/ 90-100 балів) виставляється за:

- правильне та повне розкриття змісту матеріалу з поставленого питання;
- те, що у відповіді на теоретичне питання висвітлюється не тільки теоретичний матеріал, різні погляди вчених на певну проблему, а й влучні приклади;
- вільне володіння професійною термінологією;
- самостійну впевнену та творчу діяльність;
- послідовний, логічний, обґрунтований, безпомилковий виклад матеріалу;
- уміння аналізувати, зіставляти, узагальнювати;
- уміння використовувати отриманні теоретичні знання.

Оцінки «добре» (В/ 82-90); «дуже добре» (С/75-81) виставляється за:

- правильне та повне розкриття змісту матеріалу з поставленого питання;
- правильну творчу діяльність щодо застосування окремих тем і розділів дисципліни;
- те, що у відповіді на теоретичне питання висвітлюється не тільки теоретичний матеріал, різні погляди вчених на певну проблему, а й влучні приклади;
- вільне володіння професійною термінологією;
- послідовний, логічний, обґрунтований, безпомилковий виклад матеріалу;
- уміння аналізувати, зіставляти, узагальнювати;
- уміння використовувати отриманні теоретичні знання;
- незначні, негрубі фактичні, граматичні помилки.

Оцінки «задовільно» (D/ 67-74); «достатньо» (E/ 60-66) виставляється за:

- знання і розуміння тільки основного програмового матеріалу;
- те, що у відповіді на теоретичне питання висвітлюється тільки теоретичний матеріал, не розкриваються різні погляди вчених на певну проблему, або не наводяться влучні приклади;
- спрощений виклад матеріалу;
- суттєві помилки.

Оцінка «незадовільно» (F/ 1-59) виставляється за:

- незнання і нерозуміння основного програмового матеріалу;
- спрощений виклад матеріалу;
- те, що у відповіді на теоретичне питання висвітлюється неповністю теоретичний матеріал, не розкриваються різні погляди вчених на певну проблему, не наводяться влучні приклади;
- суттєві помилки.

ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1. Бачинська А.Л. Морфологія, орфографія: Диктанти з української мови // Українська мова та література. – 1998. – №3. – С.29–32.
2. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія. – К.. 1993. – С. 11–45.
3. Біляєв О., Мельничайко В., Пентилюк М. Концепція навчання державної мови в школах України // Дивослово. – 1996. – №1. – С.16–21.
4. Бондаренко Н., Ярмолук А. Концепція вивчення української мови в 5-11 класах загальноосвітньої школи з російською мовою навчання // Українська мова і література в школі. – 2002. – № 5. – С.43–51.
5. Бурда К. Критерії вибору вправ у процесі вивчення теми «Прийменник» // Українська мова і література в школі. – 2004. – №5. – С. 19–23.
6. Глазова О.П. Кольорове слово. Зведений комплект з розвитку зв'язного мовлення. 5 клас. – Х.: Веста, 2005. – 112с.
7. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Уроки рідної мови в 5 класі: Посібник для вчителя. – К.: Освіта України, 2005. – 224с.
8. Голуб Н. Лексика усного мовлення учнів 5-7 класів // Дивослово. – 1997. – №1. – С. 51–53.
9. Горошкіна О. «Не бійтеся заглядати у словник...» (лексикографічна робота у 10 класі). – Дивослово. – 2000. – №9. – С. 33–36.
10. Горяний В. Програми з української мови для поглибленого вивчення (10-11 класи) // Українська мова і література в школі. – 1993. – № 1. – С. 10–16.
11. Дика Н. Робота над граматичними (морфологічними) помилками // Дивослово. – 2002. – №12. – С. 30–33.
12. Дика Н. Робота над граматичними (синтаксичними) помилками // Дивослово. – 2002. – №12. – С. 40–42.
13. Дідук Г. Робота з дієслівними експресемами у 6 класі // Дивослово. – 1998. – №4. – С. 29–31.

14. Дмитренко Г. Займенник (6 клас) // Урок української. – 2000. – №10. – С. 30–35.
15. Дубовик С. Застосування методики взаємного навчання на уроках української мови в школі (вивчення тем «Прислівник» і «Дієприслівник») // Українська мова і література в школі. – 2004. – №4. – С. 6–8.
16. Дубовик С. Формування граматичних навичок: функціональна орієнтація // Дивослово. – 1998. – №6. – С. 29–32.
17. Дороз В. Лінгвокультурологічний підхід до вивчення української лексики учнями 5-6-х класів російської та болгарської національностей // Українська мова та література. – 8 (360), лютий 2004. – С. 9–16.
18. Дороз В. Вивчення української лексики в 5-6 класах шкіл з багатонаціональним контингентом (Лінгвокультурологічний підхід) // Дивослово. – 2005. – № 10. – С. 4–8.
19. Дороз В. Помилки в українському мовленні учнів національних спільнот та шляхи їх подолання // Українська мова та література. – 38 (390), жовтень 2004. – С. 14–19.
20. Дороз В.Ф. Вивчення лексикології в умовах діалогу культур: Навч. посібник. – Ніжин: ТОВ «Видавництво» Аспект-Поліграф», 2006. – 264с.
21. Дорошенко О.А. Робота вчителя-словесника в умовах місцевої говірки // Українська мова та література в школі. – 1991. – №12. – С. 18–22.
22. Іваницька Н.Л. Вивчення членів речення у 4-8 класах. – К., 1982. – С. 25–49.
23. Кашук А. Будова слова в українській мові (у завданнях, запитаннях і відповідях) // Українська мова та література в школі. – 2002. – №7. – 216 с.
24. Ключко М. Повторення та узагальнення теми «Дієприкметник» // Дивослово. – 1994. – №1. – С. 29–36.
25. Коваль В. Безмежний як думка (Система комбінованих уроків із вивчення фразеологізмів) // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2005. – №6. – С. 6–11.

26. Коршун Т. Слово – основний продукт мовленнєвої діяльності, центральна одиниця внутрішнього лексикону // Рідні джерела. – 2001. – № 2. – С. 14–17.
27. Крупа М. Критерії відбору художньої словесності для лінгвоаналізу / Теорія і практика лінгвістичного аналізу тексту. – Тернопіль, 1997. – 416 с.
28. Кузьміна О., Носалюк В. Інноваційні прийоми активізації пізнавальної діяльності учнів 5-6-х класів на уроках мови // Українська мова та література. – 2005. – №6. – С.3–7.
29. Лисиченко Л.А. Бесіди про рідне слово (слово і його значення). – Х., 1993. – 113 с.
30. Марченко Л.М. Робота з лексичними синонімами на уроках української мови. – К.: Рад. школа. – 1964. – 163с.
31. Машенко Л. Дієприкметник, дієприслівник як форми дієслова. Нестандартний урок з мови // Українська мова та література. – 14 (366), квітень, 2004. – С. 5–7.
32. Мовчун Ф. Етимологія як засіб патріотичного виховання // Початкова школа. – 1998. – №5. – С. 8–12.
33. Мовчун Ф. Слово, його етимологія і ... виховання // Рідні джерела. – 2000. – №2. – С. 6–9.
34. Мовчун Ф. Про що розповідають слова // Рідні джерела. – 2000. – №3. – С. 6–10.
35. Мельничайко В. Лінгвістичний аналіз художнього тексту: завдання і методи // Теорія і практика лінгвістичного аналізу тексту. – Тернопіль, 1997. – 168 с.
36. Мельничайко В.Я. Види мовного розбору: Довідник. – Тернопіль, 1997. – С.31–38.
37. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / Колектив авторів за редакцією М.І Пентилюк: М.І Пентилюк, С.О.Караман, О.В.Караман, О.М.Горошкіна, З.П.Бакум, М.М.Барахтян, І.В.Гайдаєнко, А.Г.Галетова, Т.В.Коршун, А.В. Нікітіна, Т.Г.Окуневич, О.М.Решетилова. – К.: Ленвіт, 2004. – 400с.
38. Новосолова В. Вивчення дієприкметника на уроках рідної мови у 7 класі // Українська мова і література в школі. – 2004. – №4. – С. 12–16.

39. Омельчук С. Формування навичок стилістичного аналізу складних синтаксичних конструкцій // Дивослово. – № 2003. – № 12. – С. 33–35.
40. Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь: проблема вибору вправ (на матеріалі складних речень) // Дивослово. – 2002. – №12. – С. 26–28.
41. Омельчук С. Реалізація дослідницького методу в процесі формування мовленнєво-комунікативних умінь учнів (на матеріалі вивчення складнопідрядних речень з кількома підрядними) // Дивослово. – 2003 – №3. – С. 35–36.
42. Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь на синтаксичній основі (система мовленнєвих вправ у 9 класі) // Дивослово. – 2004. – №6. – С. 8–11.
43. Омельчук С. Формування навичок стилістичного аналізу складних синтаксичних конструкцій // Дивослово. – № 2003. – № 12. – С. 33–35.
44. Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь на синтаксичній основі (система мовленнєвих вправ у 9 класі) // Дивослово. – 2004. – №8. – С. 26–29.
45. Ощипко І.Й. Вивчення теми «Будова слова» та «Словотвір» у школі. – Львів. – 1998. – С.15–27.
46. Пентилюк М.І. Аналіз тексту на уроках мови // Дивослово. – 1999. – №3. – С.30–32.
47. Пентилюк М.І. Державний стандарт мовної освіти у світлі сучасної методики української мови / Українська філологія: теоретичні та методичні аспекти навчання. – Черкаси: Брама-Україна, 2005. – С.41–47.
48. Пентилюк М. Мовленнєві помилки та принципи їх класифікації // Українська мова та література в школі. – 2003. – № 3. – С. 26–29.
49. Передрій Г.Р. Дієприкметник // Українська мова і література в школі. – 1993. – №11. – С.30–33.
50. Пермінов В. Вивчення правопису прислівників за допомогою методів ейдетики // Українська мова та література. – 14 (366), квітень 2004. – С. 7–8.

51. Плиско К.М. Синтаксис рідної мови із системою орієнтирів для самостійного вивчення. – Х., 1992.
52. Плиско К.М. Синтаксис української мови в опорних конспектах, таблицях і завданнях. – Х.: Вид. група «Основа», 2004. – 96 с.
53. Симоненкові Л.М., Остаф Я.І. Числівники // Дивослово. – 1994. – №7. – С.12–15.
54. Сікорська З.С. Українсько-російський словотворчий словник. – К., 1995. – 245с.
55. Скуратівський Л. Концепція мовної освіти 12-річної школи (українська мова) // Українська мова і література в школі. – 2001. – №2. – С.4–10.
56. Скуратівська Г. Формування загальнонавчальних умінь під час вивчення фонетики, графіки, орфоепії, орфографії / Українська мова і література в школі. – 2003. – № 8. – С. 13–16.
57. Стріха А.Д., Гуревич А.Ю. Цікава граматики. – К.: Рад. школа, 1991. – С. 125.
58. Теклюк В. Вивчення фразеології в 5 класі // Дивослово. – 1999. – №4. – С. 24–26.
59. Ужченко В.Д. Вивчення фразеології в середній школі: Посібник для вчителя. – К., 1990. – 175 с.
60. Хом'як І. Визначення орфограми у писемному мовленні // Дивослово. – 2000. – №2. – С.29–31.
61. Хом'як І. Навчання орфографії в сучасних умовах // Українська мова та література в школі. – 1999. – №2. – С.4–6.
62. Хом'як І. Вивчення лексики у поєднанні з орфографією // Дивослово. – 2002. – №6. – С.20–24.
63. Хом'як І. Навчання орфографії у зв'язку зі словотвором // Урок української. – 2002. – №7. – С. 38–42.
64. Чешуріна Т.Г. Словникова робота на уроках української мови // Вивчаємо українську мову та літературу. – № 17-18 (57-58) червень 2005. – С. 19–22.
65. Чміль Н. Етапи вивчення теми «Займенник» у 6-му класі. Система занять // Українська мова та література. – 44 (396), листопад, 2004. – С. 14–23.
66. Шелехова Г. Займенник // Дивослово. – 1995. – №5. С. 34–37.

67. Шкільник М.М. Проблемний підхід до вивчення частин мови. – К., 1981. – 216с.
68. Шкуратяна Н.Г. Методика вивчення орфографії: Посібник для вчителів. – К., 1985. – 219с.
69. Шляхова В. Опанування способів тлумачення лексичного значення // Українська мова і література в школі. – 2003. – №3. – С. 30–34.
70. Шляхова В.В. Удосконалення орфоепічних навичок школярів // Українська мова та література в школі. – 1991. – №12. – С. 16–18.
71. Шляхова В., Нечитайло Н. Робота зі словниками на уроці української мови // Українська мова та література в школі. – 2002. – № 8. – С. 11–13.
72. Ющук І. До методики синтаксичного аналізу речення // Дивослово. – 2003. – № 10. – С. 33–37.
73. Яворська С. Будова слова і словотвір (Робота з орфографії) // Дивослово. – № 5-6. – С. 39–44.
74. Яворська С. Вивчення розділу «Будова слова. Орфографія» у 5 класі // Українська мова і література в школі. – 1999. – №4. – С.11–16.
75. Ярмолюк А. Вивчення розділу «Дієприслівник» у 7 класі // Українська мова і література в школі. – 2004. – №4. – С. 17–19.

Додаткова література

1. Біляєв О.М., Мельничайко В.Я., Пентилюк М.І., Передрій Г.Р., Рожило Л.П. Методика вивчення української мови в школі. // К., 1987. – 245 с.
2. Безсмертна Н. Вічний двигун на ім'я словотвір // Українська мова та література в середніх школах... – 2004. – №4. – С. 16–20.
3. Блик О.П. Фонетика. Орфоепія. Графіка. Орфографія: Посібник для вчителів. – К.: Рад. школа, 1988. – С. 12–43.
4. Блинов Г.И. Методика пунктуации в школе. – М., 1978. – 125с.

5. Бондар Д.Р., Пентилюк М. Лексичні недоліки і шляхи їх подолання // Українська мова і література в школі. – 1980. – №11. – С. 42–48.
6. Бондаренко Н., Ярмолук А. Новий підручник як невід’ємна складова системної перебудови мовної освіти // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2005. – №5. – С.4–8.
7. Блинов Г.И. Методика пунктуации в школе. – М., 1978. – 125с.
8. Валентій Л.В. Мовний аналіз як метод навчання в школі // Українська мова і література в школі. – 1996. – №3. – С.40–43.
9. Варзацька Л., Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади // Дивослово. – 2004. – №11, (продовження) – С. 5–9.
10. Варзацька Л., Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади // Дивослово. – 2005. – № 2. – С. 5-19, (продовження) – С. 2–7.
11. Варзацька Л.О. Навчання мови та мовлення на основі аналізу тексту. – К., 1986. – 105 с.
12. Вашуленко М.С. Орфоепія й орфографія в 1-3 класах. Посібник для вчителів. К. 1982. – 110 с.
13. Горбачук В.Т. Види диктантів і методика їх проведення. – К., 1989. – 119с.
14. Горбачук В.Т. Виправлення й аналіз пунктуаційних помилок у диктантах // Українська мова і література в школі. – 1989. – № 7. – С. 59–63.
15. Горлова В. Чим близький прикметник українцям? // Українська мова і література в середній школі... – 2002. – №4. – С. 131–135.
16. Глазова О.П. Дидактичні матеріали з морфології української мови. 5-6 класи. – К., 1985. – С. 16–29.
17. Головецька Н. Уроки розвитку зв’язного мовлення. Зимово казка. Складання текстів розповідей і текстів-описів у 5-му класі// Українська мова і література. – 2005. – №47. – С.7–9.

18. Гудзик І.П. Аудіювання українською мовою (для шкіл національних меншин): Посібник для вчителів. – К.: Педагогічна думка. – 2003. – 137с.
19. Гудзик І.П. Навчаємо слухати-розуміти українську мову // Рідні джерела. – 1998. – №1-2. – С.4–8.
20. Девдера М. Узагальнення та повторення вивченого матеріалу та «диктантний алгоритм» // Українська мова і література в школі. – 2004. – №5. – С.40–44.
21. Заболотний О. Розвиток навчально-пізнавальної активності учнів (Проблемні ситуації) // Дивослово. – 2004. – №12. – С. 29.
22. Іваницька Н.Л. Синтаксис простого речення. Складні випадки аналізу: (Навч.-метод. посібник). – К.: Вища шк., 1989. – 143с.
23. Кравченко О. Урок формування пунктуаційних умінь і навичок у процесі вивчення безсполучникового складного речення // Українська мова і література в школі. – 2000. – №4. – С. 44-45.
24. Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади // Дивослово. – 2004. – №10. – С. 2-11, (початок).
25. Кравчук Д.М. Творчі роботи з української мови в IV-VIII класах. К.: Рад. школа. – 1971. – 119 с.
26. Коршун Т. Слово – основний продукт мовленнєвої діяльності, центральна одиниця внутрішнього лексикону // Рідні джерела. – 2001. – № 2. – С. 14-17.
27. Лаврінчук І. Аналіз диктанту. Алгоритм роботи над помилками // Українська мова і література. – 2005. – №6. – С.11-13.
28. Мельничайко В.Я. Види мовного розбору. Українська мова. Довідник. Т.: «Богдан» – 1997. – 120 с.
29. Мельник Н. Опорні конспекти з української мови // Українська мова і література в школі. – 2001. – №2. – С.50-55.
30. Методика навчання української мови у школі // О.М. Беляєв, М.Я. Мельничайко, М.І. Пентиліук, Г.Р. Передрій, Л.П. Рожило: Посібник для учителів. – К.: Рад. шк., 1987. – 246 с.
31. Методика викладання української мови у середній школі: Навч. посібник / Олійник І.С., Іваненко В.К., Рожило Л.П., Ско-

- рик О.С.; За ред. І.С. Олійник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Вища школа, 1989. – 439с.
32. Мовчун А. Наші помічники – розділові знаки // Дивослово. – 2001. – №11. – С. 19-24.
33. Ободянська Н. Діагностика й викорінювання орфографічних помилок у письмових роботах учнів // Українська мова і література. – 2005. – №6. – С.8-10.
34. Олійник І., Іваненко В., Рожило Л., Скорик О. Методика викладання української мови в середній школі. – К.: Вища шк., 1989. – С.67-123.
35. Пентилюк М.І. Культура мови і стилістика: Підручник для гімназій гуманітарного профілю. – К.: Вежа, 1994.
36. Передрій Г.Р., Смолянінова Г.М. Лексика і фразеологія української мови. – К.: Рад. школа. – 1983. – 207с.
37. Плиско К.М. Викладання синтаксису української мови. – К.: Рад. школа, 1978. – 184 с.
38. Плющ М.Я. Словотворення та вивчення його в школі. – К., 1985. – 160 с.
39. Плющ М.Я. Вивчення морфології в 5-6 класах: Посібник для вчителів. – К., 1988. – С. 16-79.
40. Полевікова О.Б. Використання творчих вправ як засобу мотиваційного забезпечення процесу навчання рідної мови // Початкова школа. – 2004. – № 3. – С.15-18.
41. Романюк Є. У майстерні слова (система уроків зі словотвору) // Українська мова та література в середніх школах... – 2004. – №4. – С. 8-15.
42. Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (Розділ 4. Когнітологічний напрям сучасної лінгвістики). К.: вид. українського фітосоціологічного центру. – 1999. – С.65-85.
43. Симоненкова Л.М. Вивчення фонетики і морфології в умовах місцевих говорів. – К., 1986. – С. 35-76.
44. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.: метод. посібник / Пометун О.І., Пироженко Л.В. За ред. О.І.Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.

45. Сікорська З.С. Морфемний аналіз слова // Українська мова і література в школі. – 1984. – №8. – С.44-48.
46. Скуратівський Л. До питання про значення поняття «мовленнєвий розвиток» та інші близькі за змістом поняття // Українська мова і література в школі. – 2005. – №3. – С. 2-4.
47. Тоцька Н.І. Фонетика української мови та її вивчення в початкових класах. – К.: Рад. школа. – 1976. – 176 с.
48. Тризна М. Таємниці храму Володарки Орфографії. Повторення вивченого з теми // Українська мова і література. – 2005. – № 6. – С.20-22.
49. Усатенко Т.П. Лексична семантика і розвиток мовлення учнів. – К., 1984. – С. 15-76.
50. Христіанінова Р.О. Просте речення в шкільному курсі української мови: Посібник для вчителя. – К.: Рад. школа, 1991. – 160 с.
51. Чак Є.Д. Складні питання граматики та орфографії. – К., 1978. – С. 28-37.
52. Черноусова Н.С. Словарная работа на уроках русского языка в 4-8 классах. – К., 1983. – 128с.
53. Шелехова Г.Т. Використання вправ з аудіювання і читання на уроках рідної мови в 6 класі. // Українська мова і література в школі. – 2005. – №4. – С. 2-6.
54. Шелехова Г.Т. Інноваційні підходи до укладання нової програми з української (рідної) мови для 5-12 класів / Українська філологія: теоретичні та методичні аспекти навчання. – Черкаси: Брама-Україна, 2005. – С.55-59.
55. Шульжук К.Ф. Складне речення в українській мові: Навч.-метод. посібник. – К., 1989. – С. 219с.

Програми навчальних предметів, факультативів, спецкурсів, рекомендованих до використання у навчально-виховному процесі загальноосвітніх закладів

1. Артеменко Є. Світ українського слова / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2005-2006 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква: КОППОК, 2005. – Ч.ІІ. – С.167-177.

2. Бондаренко Н.В. та ін. Українська мова: Програма для 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою навчання / Н.В.Бондаренко, О.М.Біляєв, Л.М.Паламар, В.Л.Кононенко. – Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2005. – 152с.
3. Бондарчук Л, Кисляк Н, Шубко І. Сучасна риторика. 5-11 класи / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2004-2005 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква: КОІПОПК, 2004. – Ч.ІІ. – С.259-273.
4. Глазова О., Кузнецов Ю. Програма факультативного курсу «Лексика сучасної української мови» (7 клас) // Методичні діалоги. – 2006. – №1. – С. 13-20.
5. Дем'яненко О. Крилаті вислови та їх літературні першоджерела / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2002-2003 навчальному році / За заг. ред. Н.І.Клокар. – Біла Церква, 2002. – С.249-253.
6. Заболотний О. Вступ до мовознавства. 10-11 класи / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2004-2005 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква: КОІПОПК, 2004. – Ч.ІІ. – С.46-53.
7. Заболотний О. Основи наукової діяльності / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2002-2003 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква, 2002. – С.170-175.
8. Завіщана Л. Українська мова. 8-11 класи / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини у 2000-2001 навчальному році / За ред. І.Л. Лікарчука, Н.І. Клокар, В.В. Потіхи. – Біла Церква; К.: Видавець Ешке О.М., 2000. – С.70-73.
9. Кононович В. Від авторської казки до ... вершини? Творчі роботи на уроках мови та літератури //Українська мова та література. – 2005. – №13. – С. 6-9.

10. Мірошник С, Шестаківська Р. Мистецтво слова. 9-11 класи / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2003-2004 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква: КОІПОПК, 2003. – С.341-351.
11. Приходько Л. Мистецтво говорити / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2002-2003 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква, 2002. – С.244-249.
12. Романюк Є. Авторська програма «Основи культури мовлення» // Укр. мова і літ-ра в школі. – 2003. – №3. – С. 59-60.
13. Рубан І. Українська мова. 6-9 класи / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2005-2006 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква: КОІПОПК, 2005. – Ч.ІІ. – С.177-190.
14. Сідько О. Культура мовлення. 10 клас / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2005-2006 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква: КОІПОПК, 2005. – Ч.ІІ. – С.27-32.
15. Скуратівський Л.В. та ін. Рідна (українська) мова: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Л.В.Скуратівський, Г.Т.Шелехова, В.І.Тихоша, А.М.Корольчук, В.І.Новосьолова, Я.І.Остаф. – Ірпінь: Видавничо-торгова фірма «Перун», 2005. – 176с.
16. Фесенко О. Цікаві розмови про частини мови // Українська мова та література. – 2005. – №10. – С. 7-8.
17. Цимбалюк В. Культура мовлення. 8-9 класи / Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини в 2005-2006 навчальному році / За заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква: КОІПОПК, 2005. – Ч.ІІ. – С.99-103.

Підручники

1. Біляєв О.М. та ін. Українська мова: Підручник для 10-11 кл. загальноосв. навч. закладів з укр. та рос. мовами навчання. – К.: Освіта, 2005. – 384 с.
2. Бондаренко Н.В., Ярмолюк А.В. Українська мова: Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням рос. та польськ. мовами. – К.: Освіта, 2005. – 272с.
3. Бондаренко Н.В., Ярмолюк А.В. Українська мова: Підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням рос. та польськ. мовами. – К.: Освіта, 2006. – 240с.
4. Бондаренко Н.В., Ярмолюк А.В. Українська мова: Підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням рос. мовою. – К.: Освіта, 2007. – 256с.
5. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Педагогічна преса, 2005. – 288с.
6. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: «Зодіак-ЕКО», 2006. – 288с.
7. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: «Зодіак-ЕКО», 2007. – 288с.
8. Єрмоленко С.Я., Сичова В.Т. Рідна мова: Підручник для 5-го класу. – К.: Грамота, 2005. – 240с.
9. Заболотний О.В., Заболотний В.В. Рідна мова: Підручник для 5-го класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Навчальна книга, 2005. – 288с.
10. Скуратівський Л.В. Українська мова: Елементи практичної риторики: Додаток до підручника «Українська мова, 10–11 кл.». – К.: Освіта, 2004. – 128 с.

ДОДАТКИ

Додаток А *Зразок рубіжного тесту з* *методики навчання української мови*

Модуль № 1. Загальні питання **методики навчання української мови**

1. Розглядає шляхи та способи реалізації змістових ліній шкільних програм з української мови й досліджує особливості вивчення мовних розділів ...
  - а) загальна методика;
  - б) конкретна методика;
  - в) педагогіка.
2. Досліджує характер білінгвальних явищ, ураховує вплив транспозиції й інтерференції на якість навчання та на цій основі вибудовує відповідні методичні рекомендації ...
  - а) методика навчання української мови;
  - б) методика навчання рідної мови;
  - в) методика навчання української літератури.
3. Методика навчання української мови як навчальна дисципліна допомагає майбутньому вчителю...
  - а) вивчати самому українську мову;
  - б) узагальнювати передовий досвід сучасної школи;
  - в) засвоїти систему теоретичних знань і професійних умінь, що допоможуть формувати в учнів мовну, мовленнєву компетенції, виховувати свідомих громадян України.
4. Предметом методики навчання мови є ...
  - а) процес навчання української мови;
  - б) процес вивчення української мови;
  - в) процес викладання української мови.

5. Зв'язок з якою наукою допомагає методиці навчання української мови добирати методи та прийоми навчання із урахуванням використання їх можливостей для розвитку мислення учнів, яке протікає за певними законами (аналіз, абстрагування, узагальнення, дедукція тощо)?
  - а) Мовознавством.
  - б) Психологією.
  - в) Логікою.
6. Яке завдання навчання рідної мови передбачає формування умінь і навичок спілкування, вільного вираження думок і почуттів у різних сферах суспільного життя; оволодіння культурою мовлення?
  - а) Виховне завдання.
  - б) Розвивальне завдання.
  - в) Навчальне завдання.
7. Який із принципів добору змісту навчання передбачає необхідність систематичної роботи над видами мовленнєвої діяльності у взаємозв'язку?
  - а) Реалізації особистісного підходу до визначення змісту навчання.
  - б) Реалізації діяльнісного підходу до визначення змісту навчання.
  - в) Поліфункціональної мовної освіти.
8. Джерелами розвитку методики української мови є ...
  - а) постанови уряду про школу;
  - б) передовий досвід вітчизняної та зарубіжної шкіл;
  - в) чинні програми та підручники.
9. Мета шкільного курсу української мови:
  - а) формування мовної особистості;
  - б) формування знань про мовну систему;
  - в) формування полілінгвальної особистості.
10. На якому змістовому рівні засвоєння рідної мови в школі має систематичний характер?
  - а) 1-4-ті класи.
  - б) 5-9-ті класи.
  - в) 10-12-ті класи.

- 11 Документ, затверджений Міністерством освіти і науки України, у якому визначено мету й завдання курсу, обсяг і систему знань, коло умінь і навичок з української мови, що їх мають обов'язково отримати учні у процесі навчання –
- а) підручник;
  - б) програма;
  - в) державний стандарт.
- 12 Яка змістова лінія шкільного курсу мови допомагає учням оволодіти мислительними прийомами?
- а) Комунікативна.
  - б) Соціокультурна.
  - в) Діяльнісна.
- 13 Пояснювальна записка визначає...
- а) засади організації навчального процесу з української мови;
  - б) зміст курсу та послідовність вивчення його частин;
  - в) критерії оцінювання знань і вмінь з української мови.
- 14 Власне програма визначає ...
- а) засади організації навчального процесу з української мови;
  - б) зміст курсу та послідовність вивчення його частин;
  - в) критерії оцінювання знань і вмінь з української мови.
- 15 Власне програма складається із таких структурних елементів:
- а) засади організації навчання; зміст курсу; вимоги до знань і вмінь;
  - б) відомості про мову, її норми; мовлення; вимоги до знань, вмінь;
  - в) критерії оцінювання знань і вмінь учнів.
- 16 Чинна програма «Рідна мова» (для шкіл з українською мовою навчання) містить такі лінії змісту навчання:
- а) мовна, мовленнєва, соціокультурна, діяльнісна;
  - б) мовна, мовленнєва, українознавча;
  - в) мовна, мовленнєва, країнознавча.
- 17 Систематизуюча функція підручника ...
- а) репрезентує теоретичні мовознавчі відомості;
  - б) подає знання у певній системі, відповідно до програми;
  - в) трансформує знання учнів в уміння й навички.

- 18 Мовленнєва діяльність, це ...
- а) цілеспрямоване сприйняття учнями мовних явищ, фактів;
  - б) психофізичні дії сприйняття, розуміння, породження мовлення;
  - в) розпізнавання і диференціація мовного матеріалу.
- 19 Мовленнєві уміння, це уміння ...
- а) спілкуватися, будувати висловлювання;
  - б) користуватися нормативними мовними засобами;
  - в) виконувати мовленнєві дії відповідно до мети спілкування.
- 20 Якому типу уроку належить подана структура: а) перевірка домашнього завдання; б) актуалізація опорних знань; в) повідомлення теми й мети уроку; г) пояснення нового матеріалу; д) вправи на закріплення одержаних знань; ж) підсумки уроку; з) завдання додому, інструктаж про його виконання?
- а) Урок формування умінь і навичок.
  - б) Урок узагальнення вивченого.
  - в) Урок вивчення нового матеріалу.

Ключ до тесту

Модуль № 1

1 б	2 а	3 в	4 а	5 в
6 в	7 б	8 б	9 а	10 в
11 б	12 в	13 а	14 б	15 б
16 а	17 б	18 б	19 в	20 в

Додаток Б

Зразок рубіжного тесту з шкільного курсу української мови

Модуль № 1. Методика навчання фонетики, орфоєпії, графіки

1. Вихідні й основні положення, яких має дотримуватися вчитель-словесник у процесі навчання фонетики – це принципи
...
  - а) встановлення зв'язків між словотворенням і фонетикою;
  - б) вивчення фонетики й орфоєпії;
  - в) здійснення зв'язку з роботою над розвитком зв'язного мовлення.
2. В українській лінгводидактиці визначено такі принципи вивчення фонетики й орфоєпії:
  - а) диференціювання понять «словозміна», і «словотворення»; встановлення зв'язків між словотворенням і фонетикою; урахування структури, семантики і значення значущих частин слова;
поглиблення знань про лексичне й граматичне значення під час вивчення будови слова і словотворення; зіставлення словотвірного розбору з морфемним; використання знань про будову слова і словотворення для вдосконалення орфографічних навичок; здійснення зв'язку з роботою над розвитком зв'язного мовлення;
  - б) *лексико-граматичний* (зіставлення лексичного і граматичного значень); *системний* (урахування всіх елементів лексичної парадигми); *функціональний* (урахування стилістичного розмежування); *лексико-синтаксичний* (зіставлення слова і словосполучення); *позамовний* (зіставлення слова з відповідними реаліями і поняттями); *контекстний* (урахування синтагматичних зв'язків у контексті);
  - в) опора на усне мовлення учнів і вироблення в них уваги до мовлення, що відповідає літературним нормам; удосконалення вміння артикулювати звуки української мови різних типів; поєднання імітаційного шляху засвоєння орфоєпічних навичок із свідомим засвоєнням норм літературного мовлення; опора на мовний слух, удосконалення його і слухової пам'яті; постійне тренування в зіставленні звукової форми слів, інтонаційної структури речень із їх графічною формою.

3. Звукова будова як внутрішня система української мови складається з трьох тісно пов'язаних і взаємодіючих між собою частин:
  - а) фонематичної; просодичної (наголошування); силабічної (складоподіл) підсистем;
  - б) фонетичної, звукової, інтонаційної;
  - в) фонетичної, граматичної, орфографічної.
4. Об'єктом вивчення фонетики у школі є ...
  - а) фонема, явища асиміляції, дисиміляції, правопис слів;
  - б) словоформа, слово, словосполучення;
  - в) звуки, закономірності їх поєднання (*сполучуваність*), фонетичні процеси (вплив *позиції* звука у слові та сусідство інших звуків на його звучання) *природа й структура складу, наголос, інтонація*.
5. Знання з фонетики необхідні учням для ...
  - а) удосконалення знань з графіки й орфографії, навчання орфоепії української мови, для роботи над дикцією учнів, для виправлення вад мовлення;
  - б) формування мовних і мовленнєвих умінь та навичок; розвитку мовного чуття; удосконалення правописних і граматичних умінь і навичок; попередження мовних помилок;
  - в) вивчення частин мови у зв'язку з фонетикою; вивчення системи відмінювання частин мови і словотвору у зв'язку з орфографією.
6. Дикція – це ...
  - а) сукупність рухів і положень вимовних (артикуляційних) органів, необхідних для утворення звуків мови
  - б) чітка, виразна вимова звуків, складів і слів у повільному й швидкому темпі мовлення;
  - в) виділення в мовленні певної одиниці в ряду однорідних одиниць за допомогою фонетичних засобів.
7. Артикуляція – це ...
  - а) сукупність рухів і положень вимовних (артикуляційних) органів, необхідних для утворення звуків мови;
  - б) чітка, виразна вимова звуків, складів і слів у повільному й швидкому темпі мовлення;
  - в) виділення в мовленні певної одиниці в ряду однорідних одиниць за допомогою фонетичних засобів.

8. Головним у вивченні звуків мовлення є *функціональний аспект*. Учні дізнаються про те, що звуки мовлення служать для побудови слів і розрізнення їх значень. Досягається це шляхом..
  - а) зіставлень звуків української і рідної мови;
  - б) спостережень над смислорозрізнявальною функцією окремих звуків у слові;
  - в) розуміння мовлення, реалізації мети спілкування.
9. Звуки мови у школі одночасно вивчаються в трьох аспектах:
  - а) лінгводидактичному, культурологічному, психологічному;
  - б) фізичному, фізіологічному, лінгвістичному;
  - в) психологічному, дидактичному, лінгвістичному.
10. Вивчаючи наголос, учні мають засвоїти поняття про ...
  - а) смислорозрізнявальну функцію наголосу, його місце в слові, рухомість при словозміні;
  - б) значення наголосу, правила складоподілу, вимову звуків;
  - в) види наголосу, орфоепічні норми, склад слова.
11. Для вироблення навичок правильно визначати наголошені склади учням доцільно пропонувати ...
  - а) вимовляти заздалегідь дібрані слова співом, виділяючи при цьому наголошені склади;
  - б) вимовляти заздалегідь дібрані слова речитативом, виділяючи при цьому наголошені склади;
  - в) вимовляти заздалегідь дібрані слова складами, виділяючи при цьому наголошені склади.
12. Емфатичний наголос – це ...
  - а) емоційне виділення тих чи інших слів у висловлюванні напруженою вимовою певних звуків;
  - б) виділення певного слова у фразі;
  - в) особливе виділення якогось слова чи кількох слів у всьому висловлюванні.
13. Для вироблення навичок виразного читання доцільно пропонувати учням під час вивчення фонетики ...
  - а) окремі слова з дотриманням наголосу;
  - б) синтагми з дотриманням орфоепічних норм;
  - в) прозові тексти з дотриманням інтонації, відповідного темпу мовлення, пауз.

14. Графічні вміння – це вміння ...
  - а) за допомогою графічних знаків передавати мовлення, складати схеми, таблиці, моделі, алгоритми, що відтворюють лінгвістичну інформацію;
  - б) за допомогою букв передавати мовлення;
  - в) позначати звуки буквами.
15. Графічні помилки учнів – це помилки, які допускаються учнями ...
  - а) в письмових роботах і обумовлені незнанням або неточним знанням графіки як сукупності всіх засобів письма;
  - б) в усному мовленні та обумовлені незнанням або неточним знанням норм української орфоєпії;
  - в) в читанні та обумовлені незнанням або неточним знанням українського алфавіту.
16. Наступність у навчанні фонетики реалізується через ...
  - а) встановлення правильного співвідношення теорії з практикою, добір тренувальних вправ і завдань, які даватимуть можливість закріплювати набуті знання й формувати необхідні фонетичні вміння й навички;
  - б) таку організацію навчання, коли засвоєння мови відбувається безпосередньо у процесі комунікативної діяльності з метою оволодіння комунікативними вміннями й навичками;
  - в) опору на засвоєний і вивчений учнями матеріал, на основі якого взаємодіють старі й нові знання, у результаті чого утворюється система міцних і глибоких фонетичних знань, умінь і навичок.
17. Орфоєпічні помилки – це вид помилок, що мають місце в усному мовленні. Основні типи орфоєпічних помилок:
  - а) пов'язані із недостатнім засвоєнням правил правопису, наприклад, букви, що позначає ненаголошений кореневий голосний звук або букви, що позначає дзвінкий чи глухий приголосний звук в корені слова, навіть коли правило правопису школярі вже вивчали;
  - б) помилки, пов'язані з впливом діалекту, з впливом рідної мови (неукраїнської); неправильний наголос у словах; орфографічна вимова під впливом читання; порушення орфоєпічних норм і правил української фонетики;
  - в) помилки, пов'язані з незнанням орфографічних правил, українського наголошування слів.

18. Фонетичні й орфоепічні вправи:
 а) складоподіл; звуковий аналіз складів і слів; виділення наголошених і ненаголошених складів; звуковий і складовий синтез; співвіднесення звуків і букв; виділення й характеристика окремих звуків;
 б) навчальні диктанти; робота з орфографічним словником; мовний аналіз тексту; морфемний розбір;
 в) складання речень; складання партитури вірша; фонетичний розбір; робота з перекладним словником.
19. Основні прийоми роботи над вимовою:
 а) позначення букв звуками; аналіз вимови звуків; запис почутого; фонетичний розбір слова;
 б) робота зі словником наголосів, аналіз звуків у слові; складання алгоритмів; аналіз інтонації в усному висловлюванні;
 в) пояснення артикуляції звука; посилання на аналогічний звук рідної мови; зіставлення складів з виучуваним звуком із складами, що містять звуки, якими замінюється виучуваний звук; демонстрація зразка правильної вимоги.
20. Фонетико-графічний розбір передбачає проведення аналізу:
 а) «від букви до звука»;
 б) «від звука до букви»;
 в) «від слова до звуків».

Ключ до тесту

Модуль № 1

1 б	2 в	3 а	4 в	5 а
6 б	7 а	8 б	9 б	10 а
11 б	12 а	13 в	14 а	15 а
16 в	17 б	18 а	19 в	20 б

Додаток В

Зразки варіантів індивідуального навчально-дослідного завдання з методики навчання української мови (фрагмент)

№	Зміст завдання	№ ЗМ
1.	Напишіть реферат на тему (за вибором студента): 1. «Необхідність врахування статусу української мови у процесі її вивчення учнями загальноосвітньої школи». 2. «Місце та значення української мови серед інших навчальних предметів в загальноосвітніх школах України»; «Мовна особистість – наслідок реалізації мовної освіти в Україні».	1
2.	Підготуйте повідомлення про лінгводидактичну спадщину К.Д.Ушинського.	1
3.	Укладіть бібліографію статей про методи та прийоми навчання української мови, які опубліковані за останні п'ять років у журналах «Українська мова і література в школі», «Дивослово». Опрацюйте ці статті та підготуйте доповідь «Система інноваційних методів як засіб реалізації освітньо-виховних завдань уроку української мови».	2
4.	Підготуйте письмове повідомлення на одну із тем: 1. «Проблема структури уроку вимагає переосмислення»; «Тип уроку – це замкнена структура чи творчий процес?».	2

Додаток Д

Зразки варіантів індивідуального навчально-дослідного завдання з шкільного курсу української мови (фрагмент)

№	Зміст завдання	№ ЗМ
1.	Підготувати два розгорнутих конспекти уроків: – з теми до розділу «Фонетика. Орфоепія. Графіка» у 5 класі (тип уроку: вивчення нового матеріалу); з теми до розділу «Стилістичні засоби фонетики» у 10 класі (тип уроку: комбінований).	1
2.	1. Розробіть урок з теми до розділу «Лексикологія» для 6 класу, дотримуючись принципів наступності й перспективності. 2. Ознайомтеся із нетрадиційними уроками М.Девдери в методичних журналах. Напишіть за аналогією конспект уроку, використовуючи нетрадиційні методи навчання фразеології в 5 класі.	2
3.	1. Підготуйте конспект уроку з теми розділу «Будова слова» в 5 класі, який ілюстрував би інтерактивну діяльність і сприяв поглибленню мовної компетенції та комунікативних умінь школярів. 2. На етнокультурознавчій основі розробіть урок зі словотвору в 5 класі.	3

Додаток Ж

Зразки варіантів комплексної контрольної роботи з методики навчання української мови (фрагмент)

Варіант №1.

1. Урок як основна форма організації навчання. Основні вимоги до уроку української мови на сучасному етапі.
2. Методична задача. Підкресліть слова, в яких учні зробили помилку та напишіть правильний варіант: *возз'єднання, священик, юнат, розява, спросоння; подорожжю, ожеледдю, жовччу, річчю, піччю; лібрето, сюрреалізм, бонна, контрреволюція, ірраціональний*. Поясніть характер помилки. Назвіть методичні прийоми, за допомогою яких можна уникнути такого типу помилок.
3. Розробіть фрагмент уроку (етап актуалізації опорних знань) з теми «Тексти різних типів – розповідь, опис, міркування» у 5 класі.

Варіант № 2.

1. Текст як лінгвістичне поняття. Роль тексту у формуванні мовної та мовленнєвої компетенції учнів. Дидактичні можливості тексту.
2. Проаналізуйте послідовність роботи над написанням навчального переказу.
3. Розробіть фрагмент уроку, де формується в учнів 5 класу поглиблене поняття про розмовний, науковий, художній, офіційно-діловий і публіцистичний стилі мовлення.

Варіант № 3.

1. Назвати структурні елементи уроку української мови, охарактеризувати зміст навчальної діяльності учителя й учнів на кожному з них.
2. Які уміння треба сформувані в учнів 5 класу під час вивчення стилів мовлення?
3. Чинна програма з української мови орієнтує вчителя на одночасне вивчення орфографічних і орфоепічних понять. Яке Ваше ставлення до цього? На чому, на Вашу думку, ґрунтується така рекомендація програми?

Додаток 3

Критерії оцінювання комплексної контрольної роботи

Критерії оцінювання:

Відповідь на перше (теоретичне) питання оцінюється за критеріями:

- відповідність змісту;
- повнота та ґрунтовність викладу;
- доказовість викладу;
- термінологічна коректність.

Виконання другого (теоретико-практичного) завдання оцінюється за критеріями:

- творче осмислення набутих наукових знань;
- демонстрації готовності вести пошук шляхів оптимізації навчально-виховного процесу;
- точність виконання практичного завдання.

Виконання третього (практичного) завдання оцінюється за критеріями:

- методична грамотність;
- здатність до обґрунтування методичних рішень;
- правильність оформлення фрагменту уроку.

Оцінка за виконання підсумкової контрольної роботи – 41 бал (максимум).

35-41 бал студенти отримують за:

- повне засвоєння суті методичного поняття, теоретичне обґрунтування принципів, важливих положень сучасної лінгводидактики;
- самостійну оригінальну інтерпретацію теоретичних положень методичної науки;
- сформоване вміння свідомо застосовувати знання на практиці;
- послідовний, логічний, аргументований, стилістично вправний виклад, вміння користуватися довідковою літературою;
- охайне оформлення письмової роботи.

21-34 балів отримують, якщо:

- відповідь студента в основному відповідає змісту питання. Не всі основні проблеми визначено чітко;
- основні проблеми розкриті недосить повно та ґрунтовно;
- студент викладає матеріал, в основному аргументуючи методичні положення, але відчуває труднощі під час висловлення своєї думки щодо ряду проблем;
- студент в основному правильно використовує методичну термінологію. Невелика кількість термінологічних помилок не перешкоджає розумінню змісту висловленого;
- виконане студентом завдання є комунікативно-орієнтованим, проте має незначні порушення логіки поетапного формування вмінь і навичок, врахування вікових особливостей учнів;
- студент адекватно реагує на запитання, проте досить невпевнено обґрунтовує вибір власних методичних рішень.

6-20 балів отримують, якщо:

- відповідь студентів лише частково відповідає змісту питання. Основні проблеми визначено нечітко;
- основні проблеми розкриті лише частково без належної глибини;
- студент викладає матеріал, майже не аргументуючи методичні положення, не має своєї думки щодо більшості проблем;
- студент допускає значну кількість термінологічних помилок, що ускладнює розуміння змісту викладеного, володіє обмеженим запасом методичних термінів;
- виконане студентом завдання не є комунікативно-орієнтованим, має серйозні порушення логіки поетапного формування вмінь і навичок та врахування вікових особливостей учнів;
- студент відчуває труднощі в обґрунтуванні вибору власних методичних рішень.

1-5 балів отримують, якщо:

- відповідь студента не відповідає змісту питання. Основні проблеми не визначені;
- повнота та ґрунтовність викладу відсутні;
- доказовість викладу матеріалу та самостійні міркування відсутні;
- студент майже не користується методичною термінологією. Запас методичних термінів мінімальний;
- виконане студентом завдання не є комунікативно-орієнтованим, не відповідає вимогам поетапного формування вмінь і навичок та не враховує вікові особливості учнів;
- студент неадекватно реагує на запитання, не обґрунтовує вибір власних методичних рішень.

Розроблені критерії оцінювання виконаних завдань дають можливість об'єктивно виявити рівень залишкових знань студентів.

У цілому підсумкова контрольна робота з методики навчання української мови повністю відповідає її меті проведення і має можливість показати якість лінгводидактичної підготовки студентів до роботи в школі. Таким чином, позитивна оцінка за виконання роботи буде свідчить про належну професійно-методичну підготовку студентів-філологів до навчання української мови.

Додаток К

Зразки варіантів комплексної контрольної роботи зі шкільного курсу української мови (фрагмент)

Варіант 1.

1. Проаналізувати види диктантів залежно від часу пояснення наявних у них орфограм.
2. Які вимоги ставляться до проведення фонетичних, орфоепічних вправ на уроках української мови?
3. Під час вивчення теми „Прикметник” у 6 класі вчитель запропонував учням зіставити та порівняти два тексти, в одному з яких вилучено прикметники. Дайте методичну оцінку такого завдання. Які висновки мають зробити учні?

Варіант 2.

1. Проаналізувати види списування, що сприяють формуванню в учнів правописних умінь.
2. Опишіть методику застосування алгоритмів під час вивчення синтаксису (розробіть зразки алгоритмів: альтернативного та алгоритму-інструкції).
3. Наведіть приклади 2-3 завдань пошукового характеру під час вивчення розділу „Фонетика. Графіка. Орфоепія” у 5 класі.

Варіант 3.

1. Які завдання розв'язуються у лінгвістичному компоненті концепції навчання державної мови в школах України?
2. Розкрийте методику проведення словотворчого аналізу в школі.
3. Як Ви організуєте вивчення нового матеріалу методом евристичної бесіди (тема „Однорідні члени речення”, 5 клас)?

Варіант 4.

1. Розкрийте методику формування в учнів лексичних понять.
2. Методична задача. Аналізуючи ряд слів, учень назвав такі із них, як *горе*, *горювати*, *гористий* спільнокореновими. Поясніть характер помилки. Назвіть методичні прийоми, за допомогою яких можна уникнути такого типу помилок.
3. Визначте мету уроку вивчення нового матеріалу з теми „Сполучник як службова частина мови” у 7 класі.

Додаток Л

**Орієнтовна схема звіту студента за педагогічну практику
Зразок титульної сторінки звіту**

**Міністерство освіти і науки України
Бердянський державний педагогічний університет
Інститут філології**

Кафедра теорії та методики навчання мов

Затверджую
Завідувач кафедри

.....
.....2008 р.

ЗВІТ

Про проходження педагогічної практики

студента.....

групи.....курсу.....Інституту філології,

що проходив педагогічну практику в ЗОШ № .....

міста.....

в період з .....до.....

Керівник педагогічної практики:

.....

Оцінка «.....»

Підпис керівника і дата.....

Зразки сторінок звіту

1. Виконання індивідуально-тижневого плану педагогічної практики.
2. Кількість відвіданих занять, їх аналіз. Основні результати відвідування уроків.

	Відвідано уроків		Відвідано позакласних заходів з предмету		Відвідано виховних заходів	Кількість обговорень			Усього
	Предмет №1	Предмет №2	Предмет №1	Предмет №2		Уроків	Позакласних заходів	Виховних заходів	
У вчителів (ПП)									
У студентів (ПП)									

3. Які уроки проходили більш вдало та чому? Які були ускладнення під час підготовки та проведення уроків. Чому?
4. Які ефективні методи, форми та засоби були використані? Подайте власну оцінку їх застосування.
5. Які наочні посібники було виготовлено?

6. З якою метою під час вивчення певних тем на уроці української мови було використано комп'ютерну техніку?
7. Яку позакласну роботу з української мови було проведено? Подайте її аналіз щодо труднощів і вдалих моментів.
8. Яка була проведена виховна робота? Подайте її аналіз.
9. Яка науково-дослідна й експериментально-методична робота проводилася під час практики у школі? Подайте її аналіз.
10. Загальні висновки про виконання завдань педагогічної практики.

Додаток М

Зразок оформлення конспекту уроку з української мови

*Конспект уроку з української мови
(Вказати навчальну дисципліну)*

Урок № (за календарним планом) ..... Дата .....

Клас .....

Тема уроку: .....

Тема усних і письмових висловлювань: .....

Мета уроку:

Загальноосвітня мета: .....

.....

Розвивальна мета: .....

.....

Виховна мета: .....

.....

Тип уроку: .....

.....

Обладнання: .....

.....

План уроку

1. ....

2. ....

3. ....

4. ....

Хід уроку

Етапи уроку	Діяльність вчителя	Діяльність учнів	Дозування часу
Назва етапу	Опис методів, прийомів, які застосовує вчитель на уроці з обов'язковим поданням завдань, запитань і тезовим викладом навчального матеріалу.	Опис очікуваних дій і результатів учнів під час заняття.	Час, відведений для певного виду роботи.

Підготовка до уроку

1. *Мотивація.* Чому цей урок важливий, як він пов'язаний з тим, чого вже навчилися, і з тим, чого будуть навчатися? Які можливості надає урок для розвитку мовлення, мислення?
2. *Завдання уроку.* Розуміння яких проблем буде досягтися? Які дії учнів передбачено?
3. *Передумови.* Що учень має вже знати, що повинен уміти робити для того, щоб успішно засвоювати урок?
4. *Оцінювання.* Яких доказів того, що учні дійсно навчилися, буде знайдено?
5. *Ресурси та використання часу, необхідного для навчального процесу.*
6. *Групування.* Як мають бути згруповані учні для навчального процесу?
7. *Власне урок.* Актуалізація опорних знань, умінь і навичок учнів. Підвести учнів до формування запитань і цілей навчання, а також до оцінювання своїх попередніх знань.
8. *Усвідомлення змісту.* Яким чином учні досліджуватимуть зміст, як вони будуть відслідковувати усвідомлення змісту?
9. *Рефлексія.* Яким чином можна використати зміст уроку? Спрямування на обмірковування нових знань, запитання, що залишилися, та розв'язання заплутаних моментів.
10. *Закінчення.* Яких результатів треба досягти на уроці? Наскільки бажаним є остаточне розв'язання проблем?

Додаток Н

Приклад конспекту уроку з української мови

Конспект уроку з української мови

Урок № 3   Дата: 12.10.06   Клас: 10

Тема уроку: узагальнення і систематизації знань за розділом «Фонетика. Графіка. Орфографія. Орфоепія»

Тема усних і письмових висловлювань: герої національно-визвольного руху.

Мета уроку:

Загальноосвітня мета: систематизувати й узагальнити знання учнів з теми.

Розвивальна мета: розвивати уміння і навички учнів застосовувати набуті знання під час написання слів з вивченими орфограмами; розвивати вміння визначати стилі мовлення, їх основні ознаки; збагачувати активний словниковий запас учнів; вчити їх правильної літературної вимови; розвивати творчі здібності.

Виховна мета: виховувати любов і повагу до історичного минулого України.

Тип уроку: узагальнення і систематизації вивченого

Обладнання: картки, орфографічний словник української мови, словник труднощів української мови, портрет Б.Хмельницького, виставка книжок, ілюстрацій про життя і діяльність Б.Хмельницького.

План уроку

1. Повідомлення теми та мети уроку.
2. Актуалізація опорних знань.
3. Аналіз матеріалу з метою узагальнення та систематизації вивченого.
4. Оголошення оцінок.
5. Завдання додому й інструктаж про його виконання.
6. Підсумки уроку.

Хід уроку

1. Повідомлення теми та мети уроку (3 хв.)

Учитель: Систематизацію вивченого побудуємо на лексичному матеріалі, присвяченому життю та діяльності видатного борця за вільну Україну – Богдана Хмельницького.

Прошу звернути увагу на рядки Івана Цюпи, що написані на дошці.

Запис на дошці:

Людина не вічна на цій землі. А діла, які вона залишає по собі,— ото корінь, життя людського, з якого згодом проросте молоде, буйне пагіння (Іван Цюпа).

Нехай стануть вони своєрідним епіграфом до уроку. Пропоную поміркувати над ними, осмислити їх, а під час виконання підсумкового творчого завдання письмово оформити свої думки.

2. Актуалізація опорних знань (5хв.)

Учитель: Перш, ніж опрацьовувати тему нашого уроку, пригадаємо розділи науки про мову.

Учні: дають визначення фонетики, графіки, орфографії, орфоепії, лексикології, лексикографії, фразеології, словотвору, морфеміки, морфології, синтаксису, пунктуації, стилістики.

Учитель:

- Чому поряд стоять такі розділи, як «Фонетика», «Графіка», «Орфографія», «Орфоепія»?

Учень:

- Розділи вивчаються у такому порядку через те, що їхні мовні одиниці, зокрема звук і буква знаходяться в центрі уваги протягом усього вивчення мовного матеріалу й ознайомлення з їхнім функціонуванням у мові.

Учитель й учні: за опорним конспектом пригадують класифікацію голосних і приголосних звуків.

<i>Студент-практикант подає опорний конспект в своїх планах-конспектах</i>	<i>Студент-практикант подає систему запитань вчителя за опорним конспектом і передбачувані відповіді учнів.</i>
--	---

3. Аналіз матеріалу з метою узагальнення та систематизації вивченого (25 хв.)

1. Робота з текстами (написані на дошці або на картках).

Учитель: зверніть увагу на тексти. Назвіть, чим вони об'єднані та чим відрізняються.

1. *Богдан Хмельницький належить до одних із найбільших постатей в історії. Неповних десять літ гетьманував Б.Хмельницький на Україні, за цей час, незважаючи на майже безперервні війни, зміг створити сильну Українську державу. З малого Запоріжжя під рукою Хмельницького виросла держава, з якою рахувалася вся Європа (З журн.).*

2. ...*О.Богдане,
Нерозумний сину!
Подивись тепер на матір –
На свою **Вкраїну**.
Що колишучи співала
Про свою **недолю**,
Що співаючи ридала,
Виглядала волю!..
Ой, Богдане, Богданочку!
Якби була знала, -
У колисці б **придушила**,
Під серцем приспала!
(Т.Шевченко.)*

Учні: Ці тексти об'єднанні спільною темою висловлювання, відрізняються стилями: публіцистичний, художній.

Учитель: Назвіть основні ознаки цих стилів.

Учні: Публіцистичний стиль має офіційний характер мовлення. Використовується суспільно-політична лексика. Сфера застосування: суспільне життя, політика.

Художній стиль характеризується образністю, емоційністю, використанням художніх засобів мови. Вживається емоційна лексика, історизми, архаїзми, авторські неологізми. Сфера застосування – художня література.

Учитель: Які художні засоби використані в художньому уривку?

Учні: У художньому уривку використовуються: звертання, вигук, слова суб'єктивної оцінки (зменшено-пестлива форма), епітети, метафори, персоніфікація.

2. Вибіркова робота, організована за варіантами, на своїх місцях працюють по два учні (ми подаємо один варіант завдання для прикладу, студенти-практиканти подають усі, які були на уроці).

1 варіант. Виписати з попереднього тексту виділені слова, пояснити у них орфограми та фонетичні явища.

Орієнтовна відповідь учня: найбільших – написання префікса най-; створити – написання префікса с-; українську – написання «м'якого знаку», фонетичне явище асиміляції; Запоріжжя – вживання великої літери, подвоєння букв.

3. Індивідуальна робота учнів, організована за картками, біля дошки працюють два учні (ми подаємо один варіант картки для прикладу, студенти-практиканти подають усі, які були на уроці). Картка №1. Записати речення – алгоритми класифікації приголосних звуків.

Орієнтовна відповідь учня: «Мавпа Буф» – губні приголосні.

«Ми винили рій» – сонорні приголосні.

«Ще їжджу» – шиплячі приголосні.

«Де ти з'їси ці лини» – зубні приголосні.

«Усе це кафе», «Птах і чаша» – глухі приголосні.

4. Розв'язання проблемних питань за варіантами.

1 варіант: Яка відмінність між складоподілом і переносом слів?

2.варіант: Чи змінюється значення слів залежно від наголосу?

Учитель: Щоб дати відповіді на ці запитання, займемося пошуковою роботою.

5. Пошукова робота за варіантами (ми подаємо один варіант картки для прикладу, студенти-практиканти подають усі, які були на уроці).

1 варіант. Поділити слова на склади, потім поділити слова для переносу.

Юнак, умію, орел, мрія, одеський, ходжу, підземний, чайка.

Учні: Усі слова поділяються на склади. В основному слова переносяться за складами, але є ряд зауважень. Одна буква не залишається і не переноситься в наступний рядок, не розриваються

буквосполучення «дж», «дз», не відривається буква від префікса, від кореня. Тому не всі подані слова можна переносити за складами.

6. Лінгвістичні ігри (залежно вір рівня класу можна запропонувати більше завдань).

Учитель: Запишіть у дві колонки слова, а також словосполучення, перше слово яких пишеться:

а) з великої букви; б) з малої букви.

Оріон, аметист, Бог, Ізмаїльський район, донжуани, Краснодарський край, агентство, симфонія Дмитра Шостаковича, Київський будинок учителя, планета Земля, Сторічна війна, Західна Європа, дамоклів меч.

Ключ: коли підкреслити другу від початку букву, одержите назву вірша Т.Шевченка, де згадується Б.Хмельницький.

Учні: Назва вірша «Розрита могила».

7. Творча робота учнів у міні групах (для зразка подаємо роботу однієї підгрупи, студенти-практиканти описують завдання вчителя і дії учнів усіх видів творчої роботи).

Група А. Написати твір-мініатюр, у якому розкрити смисл своєрідного епіграфа уроку «Людина не вічна на цій землі. А діла, які вона залишає по собі, – ото корінь, життя людського, з якого згодом проросте молоде, буйне пагіння».

4. Оголошення оцінок з обов'язковою мотивацією оцінок (3хв.)

5. Завдання додому та інструктаж про його виконання (4хв.)

Група А. Скласти лінгвістичну казку «Пригоди дядечка Правила та пані Помилки в країні Орфографії».

Група Б. Написати самодиктант зі слів, які становлять винятки з правил розділу «Орфографія».

6. Підсумки уроку (5хв.)

Учитель:

– Чи переконалися ви в тому, що завдяки милозвучності наша мова стає образнішою, емоційнішою, багатшою?

– Як сприяють фонетичні явища увиразненню нашого мовлення? Обґрунтуйте свої думки.

Додаток II

Зразок оформлення конспекту позакласного заняття з української мови

Дата ..... Клас .....

Тема заняття: .....

Форма заняття: .....

Мета заняття: .....

Загальноосвітня мета: .....

Розвивальна мета: .....

Виховна мета: .....

Місце проведення: .....

Обладнання: .....

Хід заняття

Етапи заняття	Діяльність вчителя	Діяльність учнів	Дозування часу
Назва етапу	Опис методів, прийомів, які застосовує вчитель на занятті з обов'язковим поданням завдань, запитань і тезовим викладом навчального матеріалу.	Опис очікуваних дій і результатів учнів під час заняття.	Час, відведений для певного виду роботи.

Підготовка до позакласного заняття

Для проведення заняття студенту-практиканту необхідно:

- ознайомитися з методичною розробкою заходу;
- виготовити картки із завданнями, картки з прикладами;

– для змагання лінгвістів необхідно поділити всіх учнів на дві команди таким чином, щоб до кожної команди входили учні з різними рівнями знань; підготувати картки з реченнями для аналізу; придбати годинник для шахів, за допомогою якого визначати термін відповідей у бліц-турнірі.

Додаток Р

Зразок конспекту позакласного заняття з української мови

Дата: 24. 03. 2006р.

Клас: 8

Тема заняття: Із історії виникнення пунктуаційного знаку «тире». (Підготувала заняття – Меркулова Н.М.)

Форма заняття: відкрите засідання лінгвістичного гуртка (60 хв.).

Мета заняття:

Загальноосвітня мета: розширення та поглиблення знань, отриманих на уроках української мови з пунктуації.

Розвивальна мета: розвивати навички лінгвістичного аналізу.

Виховна мета: виховання загальної мовної культури.

Місце проведення: класна кімната

Обладнання: картки із завданнями, картки з прикладами.

План позакласного заняття

1. Вступне слово вчителя.
2. Актуалізація опорних знань.
3. Евристична бесіда.
4. Аналіз мовного матеріалу.
5. Завдання, спрямовані на опанування теми заняття.
6. Порівняння функцій тире та дефісу.
7. Конкурс лінгвістів.
8. Узагальнення та систематизація опанованого матеріалу.
9. Підсумкова бесіда.

Хід заняття

1. Вступне слово вчителя (2 хв.)

«Чорна смуга чорнил», «риска», «довга риска», «знак перетинання», «лінійка», «мовчанка», «горизонтальна риска»... У

тлумачних словниках можна знайти слово «риска», «лінійка», «мовчанка», але нічого спільного в їх значенні не виявляється. Ці слова єднає те, що вони є стародавніми назвами одного з пунктуаційних знаків – «тире». Слово «тире» походить від французького *tiret* – «рисочка», яке є похідним від дієслова *tirer* – «тягнути».

У порівнянні з іншими розділовими знаками тире є наймолодшим знаком. Уперше він з'явився у 1797 році в граматиці О.Барсова під назвою «мовчанка». І письменники, і читачі зустріли цей знак з ворожнечею тому, що шанований усіма французький філософ-просвітянин Вольтер у ста томах своїх творів жодного разу не використав тире. Супротивники нововведень вважали, що можна обійтися без цього розділового знака, а тому й не хотіли, щоб до граматики увійшла іноземна «риска».

Цей знак винайшов французький письменник і драматург, друг Вольтера – Жан Франсуа Мармонтель. За допомогою тире він позначав дійових осіб, що брали участь у діалогах.

Знайомство із тире було б не зовсім повним, якби був забутий його родич – дефіс. Він такий малий, що деякі учнів вважають його непотрібним. Однак зневага до нього стала приводом для найдорожчої помилки в США. Цю помилку було зроблено у листопаді 1962 року. Саме тоді у програмі обчислювальної машини був утрачений дефіс, і через те космічну ракету, що стартувала з мису Канаверал до Венери, було знищено. Вартість ракети становила 18 мільйонів доларів!

2. Аналіз опорних знань (10 хв.)

Учитель актуалізує знання учнів за такими питаннями:

- Наведіть приклади вживання тире у простому реченні.
- Складіть схеми безсполучникових складних речень з тире.
- У яких випадках вживається дефіс?

Очікувані відповіді учнів (ми подаємо очікувану відповідь учнів на перше запитання, студенти-практиканти у плані-конспекті подають відповіді на всі запитання):

Правила	Приклади
<p>Між підметом і присудком:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Підмет і присудок виражені іменником. 2. Підмет і присудок виражені числівником. 3. Якщо перед присудком стоять слова то, це, це є, значить, ось, це значить. 4. Якщо обидва члени речення виражені неозначеною формою дієслова. 5. Після підмета, вираженого особовим займенником, якщо на нього падає логічний наголос. 6. Перед присудком, що має порівняльне значення. 7. Перед присудком, який має заперечення. 8. На місці пропущеної дієслівної зв'язки є. 	<ol style="list-style-type: none"> 10. Неділя – день легкий. 11. П'ять на п'ять – двадцять п'ять. 12. Бо пісня – то не забавка пуста. (А.Малишка) 13. Життя прожити – не поле перейти. (Нар. твор.) 14. Ми – сірі гуси в хмарі. (А.Малишко) 15. Дівчина як береза струнка. (Нар. твор.) 16. У своїх доброта і широтах і тлінь, і попіл – не біда. (А.Малишко) 17. Боротьба за мир – найпростіша справа. (О.Гончар)
<p>Між іншими членами речення:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. На місці пропущеного присудка. 2. Перед будь-яким членом речення, якщо його треба інтонаційно виділити. 3. Між однорідними членами речення, не з'єднаними сполучниками, якщо вони протиставляються одне одному. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Привчав мене батько трудитися до поту, а мати – любити пісні. (П.Воронько) 2. Немає у житті середини. Є тільки фланги й тільки – центр. (Б.Олійник) 3. Ні, не вагання – рівновага стала долею митця. (Є.Плужник)

3. Евристична бесіда (3 хв.)

Проводиться у формі «запитання – відповідь». Якщо учні відчують труднощі з відповідями, їм допомагає вчитель: наводить приклади.

Прихильники тире іноді зловживали цим знаком. Ось дві цитати з творів В.О.Жуковського й М.Ю.Лермонтова, що були видані за часів життя цих письменників.

Что ж Людмила? ...Каменеет;
Меркнут очи, кровь хладеет;
Пала мёртвая на прах! –
Стон и вопли в облаках!

(В.О.Жуковский «Людмила»)

«Спускаясь в середину города, я пошёл бульваром, где встретил несколько печальных групп, медленно подвигающихся в гору – – –» (М.Ю.Лермонтов «Княжна Мери»)

Учитель:

– як ви вважаєте, з якою метою використане тире в цих прикладах?

Учні:

– для позначення паузи.

Учитель:

– яка з наведених на початку заняття назв підходить у цьому випадку пунктуаційному знаку?

Учні:

– мовчанка.

Учитель:

– чи вживається тире в кінці речення у сучасній мові?

Учні:

– ні, не вживається, тому що для позначення паузи в кінці речення використовуються три крапки.

4. Аналіз мовного матеріалу (5 хв.)

Учитель ставить завдання перед учнями, а ті його виконують.

Проаналізувавши пунктуацію поданих речень, дайте відповідь на запитання: з якою метою використовується тире у сучасній мові?

- *Труд – штука приємна, радісна (О.Довженко).*
Учні: підмет і присудок виражені однаковими частинами мови.
- *Любов до людей – це твоя моральна серцевина (В.О.Сухомлинський).*
Учні: підмет і присудок виражені словосполученням.
- *Найдорожчий діамант – чистої води, найдорожча людина – чистої душі (Прислів'я).*
Учні: тире вживається для уникнення повторення підмету.
- *Якщо боїшся – не роби, а зробив – не бійся (Прислів'я).*
Учні: тире використовується для підкреслення умови та її наслідку.
- *Рем – велика сіра вівчарка – був хворий... (П.Бондарчук)*
Учні: відокремлене означення для уточнення.
- *Війнув вітер – і з дерев полетіло листя, жовте і багряне (Є.Гуцало).*
Учні: тире вказує на швидку зміну дій.
- *Веселий характер – серйозні думки (О.Іваненко).*
Учні: Тире вживається для підкреслення протиставлення.

5. Завдання, спрямовані на опанування теми заняття (5 хв.)

Учитель: Дайте відповіді на запропоновані запитання.

- *Англієць Роберт Бойль і француз Едм Маріотт незалежно один від одного відкрили важливий фізичний закон. Вони знайшли залежність між об'ємом і тиском газу. Це відкриття увійшло в історію науки як закон Бойля – Маріотта.*

Учитель: Який знак – тире чи дефіс – поєднує ці прізвища?

Що він означає?

Учень: Цей знак – тире, і позначає він єдність: закон Бойля – Маріотта.

- *Учитель:* Чому прізвище відомого режисера і реформатора театру В.І.Немировича-Данченка пишеться через дефіс?

Учень: Це подвійне прізвище однієї людини.

- *Учитель:* Який знак поєднує прізвища у реченні: «Увагу шахістів усього світу приваблюють матчі А.Карпов – Г.Каспаров»?

Учень: У цьому випадку тире свідчить про сумісні дії названих осіб. Отже, тире може бути знаком не тільки протиставлення, але й поєднання.

6. Порівняння функцій тире та дефісу (5 хв.)

- *Учитель:* порівняйте значення тире та дефісу в наступних реченнях.

*Ріка-годувальниця, ріка-дорога, ріка-краса... (В.Песков).
Прислухайтесь, як океан співає – народ говорить (М.Рильський).*

Учень: дефіс демонструє тісний смисловий зв'язок речення з означальним словом; тире – підкреслює відокремленість, незалежність прикладки.

- *Учитель:* яка роль належить дефісу у складних словах, наприклад: жовто-блакитний, російсько-український, штаб-квартира?

Учень: дефіс відокремлює частини складного слова, якщо вони не втратили своєї смислової та граматичної самостійності.

- *Учитель:* чи може тире замінити дефіс для відокремлення частин складного слова?

Учень: ні, тому, що у цьому випадку дефіс – не орфографічний, а пунктуаційний знак.

- *Учитель:* у деяких випадках дефіс як розділяє, так і відокремлює слова. Наведіть приклади таких речень.

Учень: Близнюки Петро і Сергійко не пішли до школи, за що батьки Петра-Сергійка їх сварили.

7. Конкурс лінгвістів (10 хв.)

Організовується дві команди учнів. Учитель проводить жеребкування, за яким команди отримують картки-завдання й ознайомлюються з терміном й умовами їх виконання (3 хв.; ґрунтовна відповідь). Перемагає команда, яка дасть правильні відповіді на більшість запитань. Якщо команда дає неповну відповідь, її доповнюють члени команди-суперниці.

За підсумками конкурсу визначається команда-переможець і кращі знавці мови з обох команд.

Під час проведення блиц-турніру зручно використовувати годинник для шахів: якщо суперник затримується з відповіддю, право відповідати одержує інша команда.

1. Завдання для конкурсу:

<i>Що змінилося?</i> Сестра – його вчителька. Сестра його – вчителька	<i>Що змінилося?</i> Ходити – довго не міг. Ходити довго – не міг.
<i>Скільки гостей за столом?</i> За столом сиділи іменинниця, її сестра – моя подруга, двоє незнайомих мені осіб і я.	<i>Скільки гостей за столом?</i> За столом сиділи іменинниця, її сестра, моя подруга, двоє не- знайомих мені осіб і я.
<i>Тире чи кома?</i> Він заслуговує – відзначте. Він заслуговує, відзначте.	<i>Тире чи кома?</i> Ми записали розклад занять на січень – травень. Ми записали розклад занять на січень, травень.

2. Блиц-турнір

Що ви знаєте про цих людей? Чому в їхніх прізвищах є дефіс?

Сергій Іванович Муравйов-Апостол,
Микола Іванович Римський-Корсаков,
Володимир Іванович Немирович-Данченко,
Дмитро Наркісович Мамін-Сибіряк,
Петро Петрович Семенов-Тянь-Шаньський,
Михайло Євграфович Салтиков-Щедрін,
Іван Семенович Нечуй-Левицький,
Олександр Васильович Сухово-Кобилін.

**8. Узагальнення й систематизація
опанованого матеріалу 15 хв.)**

Скласти кращий вислів на тему: «Роль тире у реченні», для чого потрібно логічно згрупувати весь наданий в ході гри матеріал. Викласти вивчений матеріал у схемах і малюнках.

9. Підсумкова бесіда (5 хв.)

Для закріплення отриманих знань учитель пропонує учням узагальнюючі запитання.

- Наведіть приклади речень, в яких використовується тире.
- У чому різниця між тире та дефісом?
- Складіть алгоритм правопису дефісу в словах?
- Який з цих знаків – тире чи дефіс – виконує подвійну роль? Яку саме?
- Складіть діалог на лінгвістичну тему, використовуючи речення з тире та слова з дефісом.
- У якому стилі мовлення частіше використовується тире? Чому?
- Чим відрізняються правила вживання тире у простому та складному реченнях?
- До яких правил – орфографії чи пунктуації – належать правила написання дефісу?

Додаток С
Зразок титульної сторінки курсової роботи

Міністерство освіти і науки України
Бердянський державний педагогічний університет
Інститут філології

Кафедра теорії та методики навчання мов

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ 7 КЛАСІВ КОМУНІКАТИВНИХ
ЯКОСТЕЙ МОВЛЕННЯ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРИЙМЕННИКІВ

Курсова робота
студентки 31 групи
Інституту філології
Сидоренко Людмили Василівни

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент

П.І.П.

2008

372

Додаток Т

(Зразок оформлення змісту курсової роботи
з методики навчання української мови на тему: «Методика роботи над орфоепічними навичками старшокласників»)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМА КУЛЬТУРИ УСНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ	5
1.1. Орфоепічні норми сучасної української мови.....	8
1.2. Психологічні особливості усного мовлення старшокласників. Природа орфоепічної навички.....	11
1.3. Методична література про шлях прищеплення учням норм літературної вимови	14
Висновки	16
РОЗДІЛ 2. РОБОТА НАД ОРФОЕПІЄЮ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РІДНОЇ МОВИ	17
2.1. Вивчення норм вимови на уроках фонетики.....	17
2.2. Розвиток мовного слуху старшокласників.....	19
2.3. Прийоми вироблення в учнів орфоепічних вмінь.....	29
Висновки	30
ВИСНОВКИ	31
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	32
ДОДАТКИ	34

Додаток Ф

Зразок переліку умовних позначень, символів, скорочень і термінів

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

МНУМ	–	методика навчання української мови
МД	–	мовленнєва діяльність
УМ	–	усне мовлення
ПМ	–	писемне мовлення
А	–	аудіювання
Ч	–	читання
П	–	письмо
Ч	–	читання
Г	–	говоріння
ЗМ	–	зразок мовлення
АЛС	–	активний лексичний словник
ПЛС	–	пасивний лексичний словник
АЛМ	–	активний лексичний мінімум
ПЛМ	–	пасивний лексичний мінімум
ГС	–	граматична структура
ЛО	–	лексична одиниця
ГО	–	граматична одиниця
ІнМ	–	інтонаційна модель
СШ	–	середня школа
ОШ	–	основна школа
ПК	–	початкові класи
ТП	–	тексти-полілоги
...	–	...

Додаток X
Зразок оформлення списку літератури

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бацевич Ф.С. Словник термінів міжкультурної комунікації. – К.: Довіра, 2007. – 205с. – (Словники України).
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376, [182] с.
3. Єрмаков І., Погоріла І. Феномен компетентісно спрямованої освіти // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2005. – № 9-10. – Режим доступу: <http://pld.org.ua/index.php?go=Pages&in=view&id=213>. – Заголовок з екрану.
4. Жайворонок В.В. Українська етнолінгвістика: Нариси: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К.: Довіра, 2007. – 262, [16] с. – Бібліогр.: с. 249-261.
5. Загашев И. Новые педагогические технологии в школьной библиотеке: образовательная технология развития критического мышления средствами чтения и письма // Б-ка в шк. : метод. газ. для шк. и дет. б-к. – 2004. – Лекция 1: Основы образовательной технологии развития критического мышления средствами чтения и письма. – Режим доступу: <http://www.fessler.ru/nmc/lists/list1.html>. – Заголовок з екрану.
6. Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь у процесі вивчення синтаксису: Лінгводидактичні аспекти // Дивослово. – 2006. – № 9. – С. 2-5.
7. Шевченко З. Створити умови для розвитку особистості: Методичні засади організації профільного навчання у 12-річній школі // Українська мова й література в середніх школах. – 2003. – № 6. – С. 10-11.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азимов Э.Г. Словарь методических терминов (теория и практика преподавания языков). Электронная версия. «ГРАМОТА.РУ», 2002. – Режим доступа: <http://sslovari/gramota.ru/portal sl.html#az>
2. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: Підручник. – К.: Либідь, 1998. – 560с.
3. Артемчук Г.І., Курило В.М., Кочерган М.П. Методика організації науково-дослідної роботи. – К.: Форум, 2000. – 271 с.
4. Архангельский С.И. Лекции по теории обучения в высшей школе. – М.: МГУ, 1974. – 208с.
5. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе. – Воронеж: ВГУ, 1977. – 214с.
6. Бабанский Ю.К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований. – М.: Педагогика, 1982. – 192с.
7. Балыхина Т.М. Информатизация обучения языкам: становление компьютерной лингводидактики / Т.М.Балыхина // Высшее образование сегодня. – 2006. – № 4. – С. 32-37. – Библиограф.: 8 назв.
8. Барякін В.М. Ідея ноосфери. – К.: РНМК, 1991. – С. 23, 27.
9. Бедь В.В., Малишев А.О. Основи наукової організації праці студентів академії. – Ужгород, 2001. – С.12-34.
10. Библиографическое описание документа. Общие требования и правила составления: ГОСТ 7.1 . – 84. – Введ. 01.01.86. – М., 1984. – 75 с. – (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).
11. Біляєв О.М. Методика мови як наука // Дивослово. – 2002. – № 11. – С. 20 – 24.

12. Бовтенко М.А. Создаём компьютерные учебные материалы самостоятельно // Информационные технологии в обучении языку. 2004. – Режим доступа: <http://www.itlt.edu.nstu.ru/article11>
13. Болонський процес у фактах і документах / Упоряд. М.Ф.Степко, Я.Л.Болюбаш, В.Д.Шинкарук та ін. – К.; Тернопіль: Вид-во ТДПУ, 2003. – 52 с. – Режим доступу: <http://www.tspu.edu.ua>
14. Василюк А., Пахоцінський Р., Яковець Н., Сучасні освітні системи: Навч. посібник. – Ніжин: НДПУ, 2002. – 139с.
15. Введение в научное исследование по педагогике /Под ред. В.И.Журавлева. – М.: Просвещение, 1988. – 239 с.
16. Вергасов В.М. Активізація пізнавальної діяльності студентів вищої школи. – К.: Вища школа, 1995. – 210 с.
17. Вернадский В.И. Философские мысли натуралиста. – М.: Наука, 1988. – С. 74, 88, 132.
18. Верхола А.Г. Оптимизация процесса обучения в высших учебных заведениях. – К., 2000. – 178с.
19. Вища освіта в Україні: Навч. посіб. / В.Г. Кремень, С.М.Ніколаєнко, М.Ф.Степко, Я.Я.Болюбаш, А.М.Гуржій, М.З.Згуровський, К.М.Левківський, В.Л.Петренко, В.П.Погребняк; За ред. В.Г.Кременя, С.М.Ніколаєнка. – К.: Знання, 2005. – 327с.
20. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої освіти: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384с.
21. Володько В. Педагогічна система навчання: Теорія, практика, перспективи: Посібник для викладача. – К.: Педагогічна преса, 2000. – 148с.
22. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження. – К.: АПН України, 1995. – 45с.
23. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376с.
24. Грабовська С.Л. Інтерактивне навчання у вузі: проблеми і перспективи // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – Вип.15. – 2004. – С.171-176.

25. Гронлунд, Норман Е. Оцінювання студентської успішності: Практич. посібник. – К.: Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2005. – 312с.
26. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения. – М., 1996. – 324с.
27. Десев Л. Психология малых групп. – М.: Прогресе, 1979. – 208с.
28. Емельянов Ю.Н. Активное социально-психологическое обучение – Л., 1985. – 342 с
29. Загальноєвропейський простір вищої освіти – досягнення цілей: Комюніке конференції міністрів країни Європи, відповідальних за сферу вищої освіти, м. Берген, 19-20 травня 2005 р. // Освіта України. – № 50. – 2005 р. – С.5.
30. Звонников В.И. Инновационные методы оценки учебных достижений студентов / В.И.Звонников // Высшее образование сегодня. – 2006. – № 5. – С. 12-17. – Библиограф.: 6 назв.
31. Згуровський М. Основні завдання вищої освіти України щодо реалізації принципів Болонського процесу та забезпечення вимог сфери праці // Вища школа: наук.-практ. вид. – 2004. – №5-6. – С.54-61.
32. Згуровський М. Підготовку кадрів на рівень сучасних вимог // Освіта і управління. – 1997. – №2. – С. 14-20.
33. Кларин МБ. Инновации в мировой педагогике. – М., 1998. – 180с.
34. Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе. – М., 1989. – 225с.
35. Кларк М. Технология образования или педагогическая технология?// Перспективы. Вопросы образования. – М., 1983. – №2. – С. 78.
36. Концепція педагогічної освіти. – К.: Міносвіти України, 1998. – 20с.
37. Корнетов Г.Б. Феномен освіти // Магістр. – М., 2001. – № 1. – С. 26-35.

38. Коротеєва-Камінська В.О. Викладання української мови та українознавства у вищих навчальних закладах (історичний аспект): Навчальний посібник. – К.: «Професіонал», 2006. – 304 с.
39. Кошманова Т.С. На шляху до новітньої педагогічної освіти (на прикладі Університету штату Мічіган). – Львів, 2000. – 345 с.
40. Кошманова Т.С. Розвиток педагогічної освіти у США (1960-1998 рр.). – Львів: Вид-во «Світ», 1999. – 486 с.
41. Кравченко Л.П. Сучасні комп'ютерні технології на уроках філології // Вивчаємо українську мову та літературу. – №17-18 (57-58) червень. – 2005р. – С. 9-13.
42. Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади // Дивослово. – 2004. – №10. – С. 2- 11.
43. Кривулина А.А. Эргодизайн образовательного пространства (размышление психолога). – М: ПЕР СЭ, 2003. – 192 с.
44. Кулінська Л.П. Екранна і звукова наочність на уроках української мови: посібник для вчителів. – К., 1986. – 118 с.
45. Левківський К.М., Сухарніков Ю.В. Завдання щодо забезпечення якості вищої освіти України в контексті Болонського процесу // Вища школа. – 2004. – №5-6. – С. 89.
46. Левитес Д.Г. Практика обучения: современные образовательные технологии. – М.: Воронеж, 1998. – 337 с.
47. Методичні вказівки до написання курсових, дипломних і магістерських робіт для студентів філологічного факультету/ Укладачі: П.І.Білоусенко, Л.П.Бойко. – Запоріжжя: ЗНУ, 2006. – 64 с.
48. Макшанов С.И. Психология тренинга. – СПб., 1997. – 237 с.
49. Матюшин А.М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении. – М., 1972. – 354 с.
50. Мельник Н. Опорні конспекти з української мови // Українська мова та література в школі. – 2001. – №2. – С.50-55.
51. Методичні вказівки щодо оформлення бібліографічних виносков при написанні студентами філологічного факультету дипломних та курсових робіт / Упорядник Л.Г.Авксентьев. – Харків Вид-во ХДУ, 1985. – 17с.

52. Методичні рекомендації до виконання дипломних робіт студентами педагогічного інституту / Уклад. Г.І. Артемчик, В.С.Демчук, М.Б.Євтух, З.М.Шалік. – К., 1990.
53. Мистецтво бути викладачем: Практик. посіб. / А.Брінклі, Б.Десантс, М.Флемм, та ін. За ред. О.І.Сидоренка. – К.: Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2003. – 144с.
54. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес / Укл. М.Ф.Степко, Я.Я.Болюбаш, К.М.Левківський, Ю.В.Сухарніков. – К.: Вид-во НМЦВО МОНУ, 2004. – 24с.
55. Моделі навчання (для студентів педагогічних спеціальностей) / За ред. Т.С. Кашманової. Серія: навчально-методичні матеріали – Вип. 5. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – 22с.
56. Мороз І.В. Структура дипломних, кваліфікаційних робіт та вимоги до їх написання, оформлення і захисту. – К.: УДПУ, 1997. – 56 с.
57. Монахов В.М. Технологические основы проектирования и конструирования учебного процесса. – Волгоград, 1995. – 322 с.
58. Нагаєв В.М. Ефективність підготовки кадрів за модульно-рейтинговою технологією // Проблеми розробки та впровадження модульної системи професійного навчання «Модуль – 2001»: Зб. наук. праць: Проблеми сучасного мистецтва і культури. – К.: Наук. світ, 2001. – С. 255-261.
59. Нагаєв В.М. Оцінювання навчальної діяльності студентів за модульно-кредитною технологією навчання // Педагогіка і психологія АПН України. – 2000. – №3. – С. 84-88.
60. Нагаєв В.М. Управління навчально-творчою діяльністю студентів: модульно-рейтинговий підхід // Наукові записки Кіровоградського ДПУ ім. В.Винниченка: Зб. наук. праць. – Вип. 46. – Кіровоград: КДПУ, 2002. – С.35-40.
61. Навчальний процес у вищій педагогічній школі: Навчальний посібник за ред. О.Г.Мороза. – К.: НПУ, 2001. – 338с.
62. Назарова Т.С. Педагогическая технология: новый этап эволюции // Педагогика. –1997. – № 3. – С.20.

63. Низамов Р.А. Дидактические основы активизации учебной деятельности студентов. – Казань: Из-во Казанского университета. – 1975. – 190с.
64. Никандров Н.Д. Организационные формы и методы обучения в высшей школе / В кн.: Проблемы педагогики в высшей школе. – Ленинград, 1992. – 190 с.
65. Ніколаєва С.Ю. Методи дослідження в методиці навчання іноземних мов // Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник / Кол. авторів під керівн. С.Ю.Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2002. – С 17-22.
66. Ніколаєнко С. Вища освіта і наука – найважливіші сфери відповідальності громадського суспільства та основа інноваційного розвитку // Освіта України. – 2005. – № 24. (29 березня) – С. 4-8.
67. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учеб. пособие для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров / Е.С.Полат, М.Ю.Бухаркина, М.В. Моисеева, А.Е. Петров. Под ред. Е.С. Полат. М.: «Академия», 1999. – 65с.
68. Нор Е.Ф. Технология организации групповой учебной деятельности. – Николаев. – 1998. – 75 с.
69. Освітні технології у школі та вузі: Матеріали науково-практичної конференції / За ред. О.М. Пехоти. – Миколаїв: МФ На УКМА, 1999. – 214с.
70. Освітні технології. Навчально-методичний посібник / За заг. ред. О.М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2001. – 348 с.
71. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003-2004 рр.) / За ред. В.Г.Кременя; Авт. кол.: М.Ф.Степко, Я.Л.Боллобаш, В.Д.Шинкарук та ін. – К.; Тернопіль: Вид-во ТДПУ, 2004. – 147с. – Режим доступу: <http://www.tspu.edu.ua>
72. Педагогический энциклопедический словарь / Под. ред. Б.М.Бим-Бада. – 2002. – Режим доступу: <http://dictionary.fio.ru>
73. Пиотровская К.Р. Современная компьютерная лингводидактика// Научно-техническая информация (НТИ). Серия 2.

- Информационные процессы и системы. – 1991. – №4. – С. 26-29. – Режим доступа:
<http://www.itlt.edu.nstu.ru/article7.php>
74. Полат Е.С. Метод проектов. – Режим доступа:
<http://nsk.fio.ru/festival/docs/polat.htm>
75. Полат Е.С. Педагогические технологии дистанционного обучения // Вопросы Интернет образования №3. – Режим доступа: http://vio/fio.ru/vio_03/
76. Положення про навчально-наукові та кваліфікаційні роботи студентів Київського державного лінгвістичного університету /Укл.: Р.В.Болдирєв, М.І.Соловей, Л.А.Сажко та ін. – К.: Вид. центр КДЛУ, 1999. – 46 с.
77. Потапенко О.І. Кожуховська Л.П., Товкайло Т.І., Чубань Т.В. Лінгводидактика (курс лекцій): Навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. – К.: Міленіум, 2005. – 402с.
78. Про вищу освіту: Закон України // Урядовий кур'єр. – 15 травня. – 2002. – №86.
79. Про національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 74. – 17 квітня.
80. Про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців: Тимчасове положення // Наказ МОН України від 23.01.2004. – №48.
81. Пшонковская И.А. Стратегии развития критического мышления в парадигме текстологической эвристики. – Режим доступа: <http://ito.edu.ru/2005/Moscow/VIII/VIII-0-5148.html>
82. П'ятакова Г.П. Адаптація майбутнього вчителя до педагогічної діяльності на практичних заняттях з методики викладання літератури // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. Вип. 15. – Ч.2. – 2001. – С. 86-89.
83. П'ятакова Г.П. Застосування інтерактивних методів навчання на заняттях із курсу "Історія російської літератури" у вищій школі // Тези доповідей звітної наукової конференції кафедри педагогіки, 19 лютого 2002 р. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – С. 41-47.

84. П'ятакова Г.П., Заячківська Н.М. Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі // Навчально-методичний посібник для студентів та магістрантів вищої школи. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 55с.
85. Розин В. Инновационное педагогическое творчество / Alma mater. – 1997. – № 3. – С.3-8.
86. Романов К.Заметки о культурно-антропологическом подходе в философии образования /К.Романов // Alma Mater. Вестник высшей школы. – 2006. №2. – С.12-18: табл.- Библиогр.: с. 18 (7 назв.).
87. Руденко-Моргун О.И. Мультимедиа учебник / Вопросы Интернет образования. – № 2, 2001. – Режим доступа: http://vio/fio.ru/vio_02/cd_site/Articles/Art_1_16.asp?ForumID=11
88. Рудницька О.П., Болгарський А.Г., Свистельнікова Т.Ю. Основи педагогічних досліджень. – К.: Експрес-об'ява, 1998. – 142 с.
89. Скаткин СН. Методология и методика педагогических исследований. – М.: Педагогика, 1986. – 152 с.
90. Слєпкань З. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі. – К.: КПУ, 2000. – 210с.
91. Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования. – М., 1995. – 445с.
92. Спіцин Є.С. Методика організації науково-дослідної роботи студентів у вищому навчальному закладі освіти. – К., 2003. – 206с.
93. Теоретические основы методики обучения иностранным языкам в средней школе /Под ред. А.Д.Климентенко, А.А.Миролюбова. – М.: Педагогика, 1981. – С. 32-53.
94. Тичина І.І., Грищенко Г.Т. Модульна система вивчення оцінки знань студентів. – К.: УДПУ, 1994. – 162с.
95. Україна ХХІ століття. Державна національна програма «Освіта». – К.: Райдуга, 1994. – 61с.
96. Філіпченко А.С. Основи наукових досліджень. Конспект лекцій: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2005. – 208 с.

97. ХалперД. Психология критического мышления. – Режим доступа:
<http://academy.odoportat.ru./documents/akadem/bibl/education/supporting/2.1.html>
98. Хуторской А.В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты // Интернет-журнал «Эйдос». – 2002. – 23 апреля. – Режим доступа: *<http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>*
99. Хуторской А.В. Современная дидактика. – Санкт-Петербург, 2001. – 346с.
100. Шахгельдян К.И. Проблемы развития и внедрения системы тестирования в высшем учебном заведении / К.И.Шахгельдян, Е.В.Садон // Открытое образование. – 2006. – № 2. – С. 28-40. – Библиогр.: 8 назв.
101. Шейко В.М., Кушнарченко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2002. – 295.
102. Шкіль М. Реформування вищої педагогічної освіти // Освіта і управління. – 1997. – №2. – С. 39-44.
103. Штульман ЗА Основы эксперимента в методике обучения иностранным языкам. – Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1971. – 144 с.
104. Щербина В.І. Інтерактивні технології на уроках української мови та літератури / В.І.Щербина, О.В. Волкова, О.В.Романенко. – Х.: Вид. група «Основа», 2005. – 96с.
105. Юцячिवене П. Теория и практика модульного обучения. – Каунас, 1989. – 271с.
106. Яворська С.Т. Внесок учених у методику навчання мови //Українська мова. – 2004. – № 4. – С. 117–126.
107. Яворська С.Т. Методичні пошуки і знахідки на початку ХХ ст. //Вища школа. – 2004. – № 2-3. – С. 64–72.
108. Яворська С.Т. Становлення методики української мови як науки: постаті, проблеми (кінець 80-х – початок 90-х р.) //Наука і освіта: Науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України. – Одеса. – 2004. – № 4-5. – С. 155–158.

109. Яворська С.Т. Педагогічні ідеї Т.Г.Лубенця в контексті розвитку методики навчання мови //Наука і освіта: Науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України. – Одеса. – 2004. – № 4-5. – С. 214–219.
110. Яворська С.Т. Методика української мови як наука і навчальна дисципліна //Теоретические и прикладные проблемы русской филологии: Науч.-метод. сб. – Славянск: СГПИ, 2001. – Вып. IX. – Ч.І. – С. 192–202.
111. Якименко Н., Рибалко К. Урок мови з використанням комп'ютерних програм // Дивослово. – 2001. – №11. – С. 49–51.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Вікторія Федорівна ДОРОЗ

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ

Навчальний посібник

Керівник видавничих проектів – *Б. А. Сладкевич*

Друкується в авторській редакції

Дизайн обкладинки – *Б. В. Борисов*

Підписано до друку 23.05.2008. Формат 60x84 1/16.

Друк офсетний. Гарнітура PetersburgC.

Умовн. друк. арк. 14.

Наклад 1000 прим.

Видавництво “Центр учбової літератури”

вул. Електриків, 23

м. Київ, 04176

тел./факс 425-01-34, тел. 451-65-95, 425-04-47, 425-20-63

8-800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)

e-mail: office@uabook.com

сайт: WWW.CUL.COM.UA

Свідоцтво ДК №2458 від 30.03.2006